

Andrej Kliman

PhDr. Štefan Moyses

Turčiansky Svätý Martin



PhDr. ŠTEFAN MOYSES

Andrej Kliman

PhDr. Štefan Moyses



Turčiansky Svätý Martin

Náš pospolitý slovenský ľud rád si povráva o neobyčajných hviezdach, ktoré sa údajne len občas zjavujú na hviezdinatej oblohe. Tieto neobyčajné hviezdy sa vraj celkom neočakávane vynárajú na nebeskej klenbe, zažiaria oslepujúcim svetlom, svojím ostrým svetlom zahanbia svoje susedky, a potom zasa zmiznú v nekonečnom vesmíre. (Svetozár Hurban-Vajanský.)

Na oblohe slovenského národného života takouto neobyčajnou hviezdou bol v polovici minulého storočia aj Dr. Štefan Moyses, ktorého 150. narodeniny slávime tohto roku. Veď i on sa celkom neočakávane zjavil v slovenskej pospolitosti, svojou horúcou rodoláskou zažiaril sta nejaká neobyčajná hviezda, svojou úspešnou prácou na národa roli dedičnej zatienil všetkých svojich súčastníkov a po niekoľkoročnom verejnom účinkovaní odišiel do večnosti.

Dr. Štefan Moyses je jedným z najlepších, najvýtečnejších a o svoj národ najzaslúžilejších synov nášho Slovenska.

Svetozár Hurban-Vajanský o ňom píše: „... Ani najradikálnejší Slovák nebol viac Slovákom ako on. On bol celou, zakončenou, vykryštalizovanou, jednoliatou osobnosťou, a tá bola slovenská do posledného nervu. Nič ho nehatilo v slovenstve: ani biskupstvo, ani tajné radcovstvo, ani konfesia, ani svet, ani výhľad na vyššie hodnoty, ani láska, ani nenávisť, ani neprajnosť osudov; nehatil ho v slovenstve úbohý stav ľudu, bezvýhľadnosť okázalej slávy, konečne ani dlhý čas, prežitý pod južným nebom. Vrátil sa takým in-

tmným, čujným a vrelým Slovákom, ako by nikdy nebola jeho noha opustila drahú, slzami a potom a neskoršie i mučeníckou krvou zmáčanú zem slovenskú . . .“

Inak Daniel Lichard vo svojom liste zo dňa 10. marca 1864 oslovuje ho slovami „Ochranca národa dobrotivý“ a Ján Francisci vo svojom liste zo dňa 17. februára 1862 slovami „Požehnaný Otče národa slovenského“.

Známy slovenský rodoľub, Michal Chrástek, oceňujúc jeho prácu, s nadšením poznamenáva: „ . . . My sa pominieme, ale sláva jeho skutkov v rode našom nikdy nepominie; pomínú sa pokolenia naše, ale ešte i budúce a neskoršie pokolenia budú mať svojich básnikov, ktorí budú ustavične oslavovať meno a pamiatku nášho Osvieteného Velikána a Obrancu, ktorého božia prozreteľnosť opravdu čo druhého Mojžiša povolala, aby svoj ľud vyviedol z poroby nevoľníctva; i neskoršie pokolenia budú mať svojich historikov, ktorí im budú neprestajne vo vďačnú pamäť uvádzať jeho nepočetné a veľké skutky a zásluhy v Cirkev, národ a našu vlasť, so slávou zaznamenané na večné veky nielen v letopisoch banskobystrického biskupstva, ale aj v histórii Slovanstva vôbec a Slovenska zvlášť; a nebude pokolenia, nebude času, nebude miesta, nebude slovenskej rodiny, kde by — ešte aj v najchatrnejšom kútiku našich chýžiek — dobrá matka alebo babička zvedavým svojím deťom alebo vnúčatám s úctou a požehnávaním nerozprávala o niekdajšom veľkom biskupovi Slovenska . . .“

Citované slová našich popredných národovcov obidvoch konfesii sú nám najlepším dôkazom toho, že Dr. Štefan Moyses bol skutočne jedným z najväčších synov slovenského národa. Je preto našou národnou povinnosťou soznámiť slovenskú verejnosť s jeho jedinečnou osobnosťou, s jeho pestrým životom a s jeho veľkým dielom.

Keďže nám však pre krátkosť času nateraz nebolo možné náležite spracovať všetok jeho životopisný materiál, roztrúsený po rozličných archívoch a starších časopisoch, v povedomí svojej národnej povinnosti pri príležitosti jeho 150. narodenín predkladáme slovenskej verejnosti aspoň tento krátky náčrt jeho života. Pritom prechová-

vame pevnú nádej, že v dohľadnom čase budeme môcť podať slovenskej verejnosti podrobný životopis Dr. Štefana Moyseša.

Nech je toto naše skromné dielko aspoň len skromnou kvetinkou, zapletenou do oslavného venca Dr. Štefana Moyseša z príležitosti jeho 150. narodenín.

V Brezne 24. októbra 1947.

Pôvodca.

**PŮVOD, MLADOST,
ROKY**

I.

**ŠTUDIA A KAPLÁNSKE
DR. ŠTEFANA MOYSESA**

Dr. Štefan Moyses narodil sa vo Veselom na Považí, v obci obývanej írečitým slovenským roľníckym ľudom, dňa 24. októbra 1797. Jeho kolíska nestála v nijakom prepychovom paláci, veď svetlo sveta po prvý raz uzrel v chudobnom domčeku s doštenou strechou. Jeho otec Štefan bol chudobným roľníkom a matka Anna rod. Masarovičová ako sirota vyrástla na cudzom chlebe. Pri vstupe do sveta neobklopovalo ho teda nijaké bohatstvo, ale skôr bieda sa šľabila na neho so všetkých strán.

Do matriky svojho rodiska zapísaný bol s priezviskom Mojžiš (Mojzsis), hočí mu toto priezvisko bolo úplne cudzie. Veď jeho predkovia od nepamäti mali priezvisko „Krajč“ (Kraich) a jeho rodný domček mal meno „do Krajčov“. Priezvisko Mojžiš dostalo sa do matriky pravdepodobne nepozornosťou pôrodnej asistentky, ktorá krstné meno jedného z jeho predkov zadiktovala matrikárovi namiesto priezviska. Pre túto nepozornosť musel teda už od malička užívať priezvisko Mojžiš a r. 1806 s týmto priezviskom zapísaný bol aj do najvyššej triedy hlavnej školy v Trnave. Do výročného vysvedčenia tejto hlavnej školy mu však triedny učiteľ napísal priezvisko vo forme „Mojzses“, a preto aj do prvej triedy trnavského gymnázia musel byť r. 1807 zapísaný ako Mojžes. V nasledujúcich rokoch vyskytovalo sa jeho priezvisko na úradných listinách v rozličných obmenách (Mojzses, Moyses, Moyzes), až nakoniec dostalo definitívnu formu „Moyzes“. On sám písal si svoje priezvisko vždy tak, ako ho našiel napísané v najnovších svo-

jich úradných dokladoch. Bez akéhokoľvek váhania prispôboval sa potrebe, lebo stále sa meniaci forma jeho priezviska neznamenala pre neho ani osoh, ani škodu. Ani mu veľmi nezáležalo na presnej forme priezviska, veď si bol vedomý toho, že jeho predkovia užívali od nepamäti priezvisko „Krajč“. O ustálenie správnej formy svojho priezviska úradnou cestou nepokúsil sa ani len za deväťročného svojho kaplánovania, lebo nepociťoval toho potrebu. Keď sa však r. 1829 stal profesorom na záhrebskej akadémii, začal pre svoje priezvisko „Moyses“ zakusovať rozličné mrzutosti. Záhrebskí akademici začali sa pohoršovať nad tým, že ich profesor — a k tomu ešte katolícky kňaz — má židovské priezvisko „Moyses“. Robili si posmešky z toho priezviska a spôsobovali mu tým všelijaké neprijemnosti. Preto po niekoľkých rokoch svojho účinkovania v Záhrebe urobil rozhodný krok a dňa 31. júla 1835 podal si na Uhorskú kráľovskú miestodržiteľskú radu žiadosť o úradné povolenie, aby namiesto priezviska „Moyses“ mohol používať priezvisko svojich predkov „Krajč“. V žiadosti dôkladne opísal pestré osudy svojho priezviska a ako hlavný dôvod na jej priaznivé vybavenie uviedol okolnosť, že ako pedagóg svojím priezviskom nechce už ďalej budiť pohoršenie medzi akademikmi a nechce už viac nepriaznivo vplývať na školskú prácu svojich študentov. Vybavenie tejto žiadosti preťahovalo sa niekoľko rokov, ako sa o tom môžeme presvedčiť z Moysesovho listu zo dňa 17. februára 1837. V ňom Dr. Štefan Moyses s pochopiteľnou netrpezlivosťou pýta sa Martina Hamuljaka: „Čo je s mojou žiadosťou ohľadne môjho priezviska?“ Potom však pokračuje: „Moji domáci mi písali, že 29. augusta 1836 akási komisia, vyslaná Nitrianskou stolicou, prezerala matriky vo Veselom, v mojom to rodisku. Z tých dvoch matrík sa presvedčila o správnosti mojich údajov, predostretých kráľovskej rade. Prečo teda nedostávam tak dlho nijakú odpoveď na svoju žiadosť?“ Je teda zrejmé, že začiatkom r. 1837 v otázke Moysesovho priezviska ešte nepadlo nijaké rozhodnutie. Či o veci bolo rozhodnuté neskoršie, o tom nemáme zpráv. Tak sa nám však zdá, že oprávnená žiadosť Dr. Štefana Moysesza bola zamiet-

nutá. Ved' sa tento náš národný veľikáš až do svojej smrti podpisoval priezviskom „Moyses“ a priezvisko svojich predkov „Krajč“ nikdy nepoužíval.

Pod strechou chudobného slovenského roľníka narodený Dr. Štefan Moyses už hneď od svojej útlej mladosti začal zakusovať nepríjemnosti ľudského života. Ved', keď mal iba niekoľko mesiacov, stratil dobrého otca a v siedmom roku neúprosná smrť pripravila ho aj o starostlivú matku. Dobrotivý Pán Boh sa však postaral o neho, lebo našiel mu druhých rodičov v osobe správcu révayovského majetku Andreja Jelenčíka a jeho dobrej manželky Judity Császárovej. V dome týchto dvoch dobrosrdečných bezdetných manželov našla kedysi útočisko osirelá jeho matka a v dome tohto šľachetného manželského páru našiel teplý domov a teplé srdcia aj on, opustená sirota, po jej smrti. Manželia Jelenčíkovci boli ľudia nábožní, a preto vedeli poskytnúť svojmu mladému chovancovi nielen domov, ale aj dobrú náboženskú výchovu.

V miestnej škole vo Veselom osvojil si Dr. Štefan Moyses základy vzdelanosti a hudby a vynikol nevšedným nadaním a usilovnosťou. Preto bol Jelenčíkovcami poslaný na ďalšie štúdium do Trnavy, kde sa r. 1806 dal zapísať do najvyššej triedy tamojšej hlavnej školy. Po skončení tejto školy navštevoval trnavské gymnázium, na ktorom budil obdiv profesorov neobyčajnými svojimi schopnosťami. Budovu tohto gymnázia bratislavskí akademici r. 1928 ozdobili na pamiatku študenta Moysesu skromnou bustou od L. Majerského a stručným textom: „Tu študoval Štefan Moyses, banskobystrický biskup, národovec, tvorca Matice Slovenskej. Na večnú pamäť vďační členovia »Moysesu« spolku slovenských katolíckych akademikov. 1928.“ Na druhej strane však umiestili nápis: „Ohňom slovianskeho juhu zvatril rod svoj doma — a v žiare nádejí viedol ho on, Mojžiš k veľkému vzkrieseniu.“

V čase svojich štúdií na trnavskom gymnáziu Dr. Štefan Moyses nemal práve na ružiach ustlané, lebo žil v dosť biednych hmotných pomeroch. Nevlastní rodičia postarali sa mu síce v Trnave o skromný byt, ale stravu posielali mu z domu. Dozvedáme sa to

z úradných školských záznamov (*Conscriptio II. anni Grammatistarum* z r. 1808—9 a *Conscriptio tertii anni Grammatistarum* z r. 1809—10), zachovaných v starom archíve trnavského gymnázia. Podľa týchto úradných školských záznamov Dr. Štefan Moyses v šk. roku 1808—9 býval v dome Juraja Zemského, roľníka, v Ulici sv. Jakuba (terajšia Františkánska ulica) a v šk. roku 1809—10 v dome Jána Lennera, v tej istej ulici pod č. 139. Stravu cez obidva spomenuté školské roky dostával z domu, ako tomu nasvedčujú poznámky: „vivit domo“ a „habet victum domo“. Podrobnejšie záznamy o hmotných pomeroch Dr. Štefana Moysesu v čase jeho trnavských štúdií nateraz síce nemáme, ale aj z uvedených dvoch skúpych záznamov právom môžeme usudzovať na skromné začiatky nášho nezapomenuteľného veľikáša. Dr. Štefan Moyses sa pravdepodobne už ako trnavský študent naučil znášať biedu, ktorá od tých čias ako verná družka sprevádzala ho po celý jeho život. Zato však aj uprostred nevýhodných bytových a stravovacích pomerov svedomite plnil svoje školské povinnosti, takže r. 1813 s výborným prospechom dokončil svoje gymnaziálne štúdiá.

Po absolvovaní trnavského gymnázia rozhodol sa pre dráhu kňazskú a v septembri 1813 prijatý bol za klerika ostrihomského arcibiskupstva. Ako klerik prvé dva roky študoval v Trnave filozofiu a až r. 1815 bol poslaný na bohoslovie na univerzitu do Budapešti, kde bol chovancom ústredného seminára. V tom čase okrem svojej materčiny neovládal ešte ani jeden živý jazyk, a preto svoj voľný čas venoval štúdiu rečí. Za svojho pobytu v ústrednom seminári súkromne sa učil nemčinu, maďarčinu a francúzštinu a — vďaka svojej usilovnosti a vytrvalosti — pomerne v krátkom čase dokonale si osvojil všetky tieto tri reči. Z francúzštiny v šk. roku 1817—18 složil dokonca aj predpísanú verejnú skúšku, takže v nasledujúcom šk. roku mohol byť ustanovený v ústrednom seminári za učiteľa francúzskeho jazyka. Pre štúdium rečí Dr. Štefan Moyses nezanedbával však ani štúdium bohoslovie, takže r. 1819 s výborným prospechom dokončil aj kurz teologie na peštianskej univerzite. Čo do chovania v čase jeho pobytu v ústrednom seminári nikdy

nebolo proti nemu námietok, lebo sa vždy choval tak, že profesori a seminárni predstavení boli s ním spokojní. Ostrihomská cirkevná vrchnosť r. 1834 vydala mu o tom najlepšie vysvedčenie.

V čase skončenia bohosloveckého štúdia Dr. Štefan Moyses bol ešte len 22-ročný a v smysle cirkevného práva pre svoj mladý vek nemohol byť ešte vysvätený za kňaza. Na radu vtedajšieho kapitulárneho generálneho vikára v Ostrihome, baróna Imricha Perényiho, odišiel teda do Sečanky (Szécsénke) v Hontianskej stolici a stal sa domácim učiteľom v rodine kráľovského radcu Alexandra Lipthayho, zasväcujúc dvoch jeho synov — Juraja a Imricha — do tajov latinskej mluvnice. V rodine Alexandra Lipthayho pobudol Dr. Štefan Moyses celý jeden rok (šk. rok 1819—20) a za ten čas svojou svedomitosťou a svojím vzorným životom úplne si získal lásku nielen obidvoch svojich žiakov, ale aj ich rodičov. Kráľovský radca Alexander Lipthay bol úplne spokojný s výsledkami jeho jednoročnej učiteľskej práce a na dôkaz svojej spokojnosti pri odchode zo svojho domu dal mu vysvedčenie tohto znenia: „Podpísaný svedčí, že velebný pán Štefan Moyses, klerik ostrihomského arcibiskupstva a absolvent IV. ročníka bohoslovnia v šk. roku 1819—20 s takou zbehlosťou a zručnosťou sa venoval výchove mojich synov Juraja a Imricha, že som si tak pre toto a pre jeho vzorné mravy pokladal za česť vydať mu túto odporúčajúcu listinu. Sečanka 13. septembra 1820. Alexander Lipthay z Malej Vsi, radca Jeho cisárskokráľovského Veličenstva a riadny podžupan Hontianskej stolice.“

Po jednoročnom pobyte v Sečanke Dr. Štefan Moyses opustil dom Alexandra Lipthayho a v októbri roku 1820 odišiel do novozaloženého presbyteria do Ostrihoma, kde sa horlive pripravoval na kňazskú vysviacku. Konečne v januári r. 1821 vysvätený bol za kňaza ostrihomského arcibiskupstva a v hodnosti kaplána poslaný bol do vinice Pána.

Ako kaplán účinkoval na viacerých miestach a všade vynikal ako prvotriedny kazateľ a katechéta. Svoje kaplánske povinnosti na každom svojom pôsobišti plnil čo najsvedomitejšie, takže sa tešil

veľkej láske nielen svojich veriacich, ale aj svojich princípálov. Proti jeho mravnému životu v tých časoch nikdy nebolo námietok. Zpomedzi jeho kaplánskych staníc známe nateraz len tri: Sv. Ondrej pri Pešti, Tölgyes v Hontianskej stolici a chrám sv. Jozefa v Pešti.

O kaplánovaní Dr. Štefana Moysesu vo Sv. Ondreji pri Pešti (Szent Endre) dozvedáme sa z piatich osvedčení tamajších farníkov, napísaných z bližšie neudaných príčin dňa 17. februára 1823 v prítomnosti úradne vyslaných zástupcov cirkevnej vrchnosti, okr. dekana a farára u sv. Anny Františka Soikovitša a starobudínskeho farára Františka Péchyho. V jednom zpomedzi týchto osvedčení je spomenuté, že Dr. Štefan Moyses ako kaplán dva roky účinkoval vo Svätom Ondreji. Na základe tohto údaju môžeme teda usudzovať, že Sv. Ondrej pri Pešti bol prvou kapláňkou Moysesovou. V súvislosti s osobou Dr. Štefana Moysesu ináč všetky spomenuté osvedčenia súhlasne rozprávajú o príkladnom kňazskom živote, o svedomitom plnení kňazských povinností, o vzornom odbavovaní služieb božích, o ochotnom zaopatrovaní nemocných, o pekných slovenských a maďarských kázňach, o stricelivosti, tak v jedení, ako aj v pití, a o taktnom chovaní tohto nášho veľkého národovca. Z osvedčenia, podpísaného 24 farníkmi, možno vytušiť, že sa Dr. Štefanovi Moysesovi vo Sv. Ondreji aj akási poľutovaniahodná krivda stala, ale táto krivda podrobnejšie nie je v ňom opísaná. O kaplánskom účinkovaní Dr. Štefana Moysesu vo Sv. Ondreji viac nateraz zistiť nemožno.

O pôsobení v Tölgyesi v Hontianskej stolici nachodí sa zmienka len v doktorskom diplome, podľa ktorého Dr. Štefan Moyses, kaplán v Tölgyesi, bol dňa 15. februára 1828 ako 29-ročný po úspešnom složení predpísaných skúšok promováný za doktora filozofie a slobodných umení. Podrobnejšie zprávy o jeho účinkovaní v Tölgyesi nemáme. Spomenutý doktoraký diplom poukazuje nám však na to, že sa Dr. Štefan Moyses na tomto svojom druhom, nám známom, pôsobíšti vo svojom voľnom čase usilovne zaoberal štúdiom filozofie. Príprava na prísne doktorské skúšky akiste vyplňo-

vala všetok jeho voľný čas, takže sa mu sotva dostávalo času na nejaké väčšie rozptýlenie. Ako dlho účinkoval Dr. Štefan Moyses ako kaplán v Tölgyesi, to nevieme. Isté je len, že po složení doktorátu filozofie a slobodných umení už tam nepobudol dlho, lebo 1. júna 1828 poslaný bol za slovenského kaplána ku kostolu sv. Jozefa v Pešti.

Po svojom príchode do Pešti v auguste r. 1828 Dr. Štefan Moyses prostredníctvom peštianskej univerzity podal si žiadosť o profesorskú katedru filozofie na kráľovskej akadémii v Záhrebe a do vybavenia svojej žiadosti s veľkou horlivosťou sa venoval svojim pastoračným povinnostiam. Ako slovenský kaplán so zvláštnou láskou ujímal sa najmä slovenských veriacich svätojozefskej farnosti, duchovné vedenie ktorých bolo do toho času veľmi zanedbávané. Pastoračná práca medzi týmito nábožensky zanedbanými Slovákmi v Pešti narážala však na veľmi veľké ťažkosti a spojená bola aj s rozličnými starosťami. O týchto ťažkostiach a starostiach zmieňuje sa sám Dr. Štefan Moyses vo svojom cennom liste, napísanom dňa 20. januára 1829 ostrihomskému prepoštovi-kanonikovi Jurajovi Palkovičovi, z ktorého citujeme: „Je tomu už asi pol roka, čo sa, z vôle božej a vôle cirkevnej vrchnosti za kaplána ku chrámu sv. Jozefa v Pešti disponovaný, ako kazateľ a katechéta venujem tu výlučne len početnému ľudu slovanskej národnosti. Postupom času soznámil som sa dôkladnejšie s týmto ľudom a bolestne sa ma to dotklo, že títo veriaci v počte niekoľkých tisícov, zo škôl úplne vytvorení a v kostole len ako nevítaní hostia trpení, z veľkej časti majú byť prostriedkov spasenia pozbavení. Keďže som dospel k náhľadu, že vo väčších mestách je náboženská výchova tým potrebnější, čím väčšia je v nich mravná skazenosť v porovnaní s vidiekom, povzbudzovaný hlasom vlastného svojho svedomia, ešte v auguste r. 1828 s dôverou som zašiel k Jeho Eminencii nášmu pánu arcipastierovi a opísal som mu pravý stav slovanských veriacich. Dobrotivý arcipastier prijal ma s obvyklou svojou láskavosťou a na základe dôkladnej znalosti svojho ovčínca ihneď ma presvedčil: Časy sú také, že účinnejšie lieky mohli by ranu ešte viac rozjatriť,

a preto treba len dôverovať v Boha a neslobodno ochabnúť v osobných snahách a v horlivosti.“ Z týchto jeho slov vidieť, že nábožensko-mravný stav slovanských veriacich svätojozefskej farnosti v Pešti roku 1828 bol veľmi smutný, a preto pastorácia medzi nimi vyžadovala od 29-ročného Dr. Štefana Moysesa prácu ťažkú a namáhavú. O duševné blaho sebe sverených ovečiek starostlivý Dr. Štefan Moyses sa však neľakal tejto ťažkej a namáhavej práce a na povznesenie ich náboženskomravného života podnikal všetko, čo len za dobré uznal. V snahe sjednotiť slovenský spev pri službách božích zostavil napr. aj jednotný cirkevný spevník pre svätojozefský chrám, lebo nejednotnosť piesňových textov a dialektické odchýlky pri spoločnom chrámovom speve u Neslovákov vzbudzovaly len posmech a opovrhovanie voči jeho slovenským veriaci. Do tohto svojho jednotného cirkevného spevníka z rozličných spevníkov prebral všetky staršie a novšie kostolné piesne, ktoré sa v chráme sv. Jozefa a pri rozličných cirkevných slávnostiach v Pešti spevávaly. K týmto piesňam pripojil aj najpotrebnejšie modlitby (rannú a večernú modlitbu, omšovú modlitbu, modlitby k sv. spovedi a k sv. prijímaniu, vzbudenie troch božských čností), aby ten ním zostavený jednotný cirkevný spevník bol súčasne aj akýmsi učiteľom viery a mravov pre jeho slovenských veriacich. Text do spevníka pojatých piesní od čechizmov veľmi neočisťoval, lebo musel brať ohľad aj na veľký počet z Česka a z Moravy pochádzajúcich veriacich svojho chrámu. Porobil v ňom len niektoré menšie zmeny, ktoré s hľadiska rečového za nevyhnutne potrebné považoval.

Po zostavení svojho jednotného cirkevného spevníka Dr. Štefan Moyses usiloval sa sohnáť finančné prostriedky na jeho vydanie a požiadal o podporu niektorých známejších mecénov slovenskej veci (Hamuljaka, Koiša). Táto jeho žiadosť nevyznela síce naprázdno, ale na jej základe získané finančné prostriedky na vydanie jeho spevníka ani len zďaleka nepostačovali. Preto sa po dlhšom váhaní odvážil požiadať o finančnú pomoc ešte aj ostrihomského prepošta-kanonika Juraja Palkoviča, ktorého štedrosť v súvislosti

s vydávaním slovenských kníh bola v tých časoch už všeobecne známa. Dňa 20. jan. 1829 napísal teda tomuto všeobecne váženému slovenskému mecénovi prosebný list, v ktorom ho prosil o podporu na vydanie spevníka slovami: „Viem, že Vaša Vysokodôstojnosť pre slovenskú reč už veľa vykonala a obetovala, lež práve táto okolnosť mi dodáva smelosti požiadať Vašu Vysokodôstojnosť o láskavé podporenie mojich snáh o dosiahnutie tohto šľachetného cieľa. O toto prosiac pre česť všemohúceho Boha, o ktorú usilujem, a pre blaho ubíjaného slovenského národa a zo srdca želajúc Vašej Vysokodôstojnosti dlhý vek ku potešeniu ubíjaných s odporúčaním sa do láskavej priazne ostávam s výrazom náležitej a večnej úcty, Vašej Vysokodôstojnosti ponížený sluha a klient Štefan Moyses, kaplán u sv. Jozefa.“ -- Týchto niekoľko riadkov svedčí nám nielen o veľkej popularite kanonika Juraja Palkoviča, ale aj o slovenskom národnom uvedomení 30-ročného Dr. Štefana Moysesu. Toto národné uvedomenie Dr. Štefana Moysesu možno ináč v tom čase vyčítať už aj z jeho druhého listu zo dňa 21. mája 1829, v ktorom v súvislosti s cirkevným spevom v chráme sv. Jozefa Jurajovi Palkovičovi píše: „Vaša Vysokodôstojnosť ľahko si bude vedieť predstaviť, na aké veľké ťažkosti naráža zavádzanie nových piesní iba horlivosťou kaplána u ľudu, poshaňaného z najrozličnejších končín monarchie, so svojou rečou zo škôl úplne vytvoreného, mnohými cirkevnými a štátnymi učiteľmi opovrhnutého a, vzhľadom na svoje bývanie v meste, nad mieru ovládanom svetskými túžbami, o náboženstvo nevelmi sa starajúceho...“

Ostrihomský kanonik Juraj Palkovič vo svojom liste zo dňa 5. februára 1829 ochotne prisľúbil svoju finančnú podporu na vydanie Moysesovho spevníka, ale chcel mať o tom spevníku bližšie informácie. Dr. Štefan Moyses mu žiadané informácie poskytol v liste zo dňa 13. apríla 1829, v ktorom mu podrobne opísal všetky okolnosti zostavovania svojho spevníka. V tomto svojom druhom liste zmienil sa šľachetnému svojmu mecénovi aj o tom, že si pre spevník obstaral už aj cirkevné schválenie a že ostrihomský kníhtlačiar Beimel žiada 100—120 zl. za jeho vytlačenie. Súčasne mu

pripomenul, že — keďže na vytlačenie spevníka soshieral od dobrodincov len 45 zl. — cieľom doplnenia tejto sumy na patričnú výšku odkázaný bude aj na štedrejšiu jeho pomoc. V závere tohto svojho druhého listu Dr. Štefan Moyses znovu apeloval na šľachetné srdce Juraja Palkoviča a zopakoval svoju prosbu, tlmočenú už v prvom svojom liste. K listu pripojil aj text najčastejšie spievanej kostolnej piesne, hemžiaci sa rozličnými chybami, aby svojmu mecénovi ním ilustroval potrebu vydania svojho spevníka.

Ostrihomský kanonik Juraj Palkovič, len čo dostal tento druhý list, prezrel si rukopis Moysesovho spevníka a tlmočením svojich poznámok k nemu poveril ostrihomského kníhtlačiara Beimla. Jeho poznámky akiste sa týkali čechizmov, vyskytujúcich sa v rukopise spevníka, lebo Dr. Štefan Moyses vo svojom treťom liste zo dňa 21. mája 1829 ohľadne týchto čechizmov a pravopisných nedostatkov podáva vysvetlenie Jurajovi Palkovičovi. Z tohto tretieho listu dozvedáme sa medziiným aj to, že Dr. Štefan Moyses v tých časoch ešte nezaujal pevný postoj vo veci spisovnej reči slovenskej, lebo čítame v ňom slová: „Hoci slovenská reč je aj mojou materskou rečou a ako kaplán celých osem rokov slúžieval som väčšinou len v tejto reči a hoci pri čítaní kníh rozumiem všetkým nárečiam tejto reči, úprimne sa musím priznať, že som sa doteraz ani jednému z jej nárečí nevenoval natoľko, aby som si ohľadne slovenskej literatúry so spokojným svedomím mohol trúfať niečo samostatne tvrdiť alebo o niečom rozhodovať.“ A preto čo do jazykovej úpravy svojho spevníka podľa tohto tretieho listu úplne sa podrohol vôli Juraja Palkoviča, lebo ho pokladal nielen za svojho dobrodinca, ale aj za povelaného kritika v otázke spisovného jazyka. Len o to prosil svojho vzácneho mecéna, aby po odstránení čechizmov rukopis spevníka poslal na jeho adresu, nakoľko ho ešte mienil doplniť piesňami, powyberanými zo spevníka, ktorý mu požičal. Ku koncu svojho listu ďakoval Jurajovi Palkovičovi za požičanie spomenutého spevníka a vyslovil nádej, že po pravopisnej úprave jeho jednotný cirkevný spevník bude môcť byť urýchlene vytlačený. Či Moysesov cirkevný spevník bol potom aj skutočne

vytlačený, to nateraz zistiť nevieme. V písomnej pozostalosti Dr. Štefana Moysesa nenachodíme o tom ani len najmenej zmienky a literárna história nám o tom nehovorí. Možno, že už k jeho vytlačeniu vôbec nedošlo, lebo sa jeho autor o niekoľko mesiacov presťahoval z Pešti do Záhreba.

Dr. Štefan Moyses bol kaplánom pri chráme sv. Jozefa v Pešti od 1. júna 1828 do septembra 1829, kedy ho panovník konečne vymenoval za profesora kráľovskej akadémie v Záhrebe. Ako kaplán bezmála deväť rokov účinkoval na rozličných staniciach a za ten čas, okrem štúdia filozofie pre doktorské skúšky, veľmi usilovne sa zaoberal aj štúdiom gréckej reči, ktorú potom neskoršie prednášal aj na záhrebskej akadémii. Cirkevná vrchnosť v Ostrihome bola najvyšš spokojná s jeho kaplánskym účinkovaním, s jeho kňazským chovaním a s jeho apoštolskou horlivosťou. Túto svoju spokojnosť dňa 7. októbra 1834 vyslovila mu aj vo zvláštnom vysvedčení.

S hľadiska národného veľmi dôležitá je pre nás najmä tá okolnosť, že Dr. Štefan Moyses už ako kaplán bol národne uvedomelý a vo svojom srdci pociťoval páľčivú bolesť nad svojím zaznávaným a ubíjaným slovenským rodom.

**DR. ŠTEFAN MOYSES PROFESOROM
ZÁHREBSKEJ KRÁLOVSKEJ AKADEMIE**

Po vymenovaní za profesora kráľovskej akadémie Dr. Štefan Moyses opustil Budapešť a v decembri r. 1829 odcestoval do Záhreba. Tam dňa 1. januára 1830 složil na akadémii predpísanú služobnú prísahu a o jeden deň neskôršie začal akademické prednášky.

Kráľovská akadémia v Záhrebe mala dve fakulty: filozofickú a právnickú. Každá z týchto fakúlt mala dva ročníky s potrebným počtom profesorov.

V prvom ročníku filozofickej fakulty prednášané boli tieto predmety: náboženstvo, emp. psychologia, logika, metafyzika, algebra, základná geometria, všeobecný dejepis a chorvátsko-slavónska literatúra. V druhom ročníku filozofickej fakulty prednášané boli zas tieto predmety: náboženstvo, metafyzika a etika, fyzika, vlastiveda, mechanika, agrikultúra, hydrotechnika, prírodoveda, poľné hospodárstvo a chorvátsko-slavónska literatúra. Všetky tieto predmety rozdelené boli medzi šiestich profesorov. Grécka reč bola na filozofickej fakulte nepovinným predmetom, ale mala svojho vlastného profesora. Okrem spomenutých predmetov od r. 1833 až do marca r. 1848 vyučovala sa na tejto fakulte, práve tak, ako na gymnáziu, aj maďarčina, pre ktorú bol menovaný zvláštny profesor maďarskej reči.

V prvom ročníku právnickej fakulty prednášané boli tieto predmety: prirodzené právo, štátne právo, štatistika a banské právo. V druhom ročníku tejže fakulty prednášané boli zasa na-

sledujúce predmety: civilné a komunálne právo, politické vedy a zmenkové právo. Všetky tieto predmety prednášali štyria profesori.

Vyučovačou rečou na obidvoch fakultách bola reč latinská, len neskôršie začala sa uplatňovať pri prednáškach z jednotlivých predmetov a pri verejných skúškach aj reč chorvátska.

V čele jednotlivých fakúlt stáli seniori, ktorých zástupcami boli proseniori. Vedenie celej akadémie bolo však v rukách prodirektora.

Hlavou celého školstva v Chorvátsku a v Slavónsku bol kráľovský hlavný direktor — Regius Superior Studiorum ac Scholarum Director — ktorému boli podriadené ešte aj filozofické a bohoslovecké učilištia v seminároch a v kláštoroch. Tento hlavný direktor nazýval sa aj kráľovským direktorom a podliehal najvyššiemu politickému úradu krajinskému.

Kráľovského hlavného direktora, prodirektora akadémie a všetkých akademických profesorov menoval kráľ. Návrhy na menovanie kráľovského hlavného direktora záhrebskej akadémie podávala Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada, na prodirektora hlavný kráľovský direktor a na profesorov príslušná fakulta peštianskej univerzity. Kráľovi musely byť tieto návrhy predkladané vždy prostredníctvom Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady.

Dr. Štefan Moyses účinkoval na záhrebskej kráľovskej akadémii od 1. januára 1830 do 18. októbra 1847. Panovníkom vymenovaný bol za riadneho profesora na jej filozofickej fakulte, na ktorej v smysle svojho menovacieho dekrétu prednášal logiku, metafyziku, filozofiu a etiku. Ako profesor cez celých bezmála 18 rokov vynikal nielen dôkladnými odbornými vedomosťami, ale aj zriedkavými svojimi osobnými vlastnosťami. Voči predstaveným bol vždy úctivý a voči seberovným priateľský. Svojich študentov viedol k disciplíne a k pracovitosti. Profesorské povinnosti plnil si čo naj-svedomitejšie. Vo svojom chovaní nikdy nezabúdal na svoju kňazskú hodnosť a vždy sa usiloval byť vzorom svojich žiakov. Nie je potom div, že sa tešil úcte a láske študentov a veľkej sympatii po-

predných záhrebských kruhov. Vedúci činitelia chorvátsko-slavónskeho školstva a široká chorvátsko-slavónska verejnosť prechovávali cez celý čas veľkú úctu voči tomuto slovenskému profesorovi, ktorý uprostred bratského chorvátskeho národa nezištne a s najkrajším výsledkom pracoval na poli vzdelávania a výchovy vedychtivej mládeže. Dôkazom toho sú nám úradné osvedčenia troch hlavných kráľovských direktorov zo Záhreba: grófa Jozefa Sermage zo dňa 20. septembra 1832, Antona Kukulyevicha zo dňa 28. februára 1841 a biskupa Jozefa Schrotta zo dňa 10. novembra 1845. Zo všetkých týchto troch úradných osvedčení čelných školských pracovníkov vidíme, že Dr. Štefan Moyses svojou profesorskou činnosťou v Záhrebe nesporne robil česť slovenskému národu.

Najkrajšou vlastnosťou Dr. Štefana Moysesu v časoch jeho účinkovania na záhrebskej akadémii bola jeho obdivuhodná pracovitosť. Dr. Štefan Moyses nepracoval totiž len v rámci povinného svojho úväzku, ale neúnavne pracoval aj okrem neho.

V šk. roku 1830/31 napr. súkromne pripravoval na skúšky zo všetkých predmetov druhého ročníka filozofickej fakulty dvoch synov grófa Karola Festetitsa — Žigmunda a Jána — a to s tým najlepším výsledkom. Otec týchto dvoch mladíkov vo vysvedčení zo dňa 31. augusta 1831 vyslovuje mu preto svoju spokojnosť a vychvaľuje najmä jeho zriedkavú horlivosť, jeho jedinečné zachádzanie s mládežou, jeho prvotriednu vyučovaciu metódu a taktné chovanie.

Po odchode profesora gréckej reči plných 17 rokov vyučoval, gréčtinu, hoci za to dostával ozaj len minimálny honorár.

Po uprázdnení katedry profesora náboženstva 3½ roka vyučoval aj náboženstvo a zastával funkciu akademického kazateľa.

Na začiatku a konci šk. roku v mene profesorského sboru mával preslovy k akademikom.

V nedostatku odborných profesorských síl za niekoľko mesiacov prednášal matematiku a vyše dvoch rokov fyziku.

V čase ochorenia profesora maďarčiny za pol roka bezplatne vyučoval maďarskú reč a literatúru, lebo sa honoráru za jej vyučovanie dobrovoľne zriekol v prospech liečby tohto svojho chorého kolegu.

Ako vynikajúci rečník rečnieval pri pohreboch a na oslavách zaslužilých osobností.

Všetky tieto funkcie na filozofickej fakulte zastával Dr. Štefan Moyses čo najsvedomitejšie a s najlepším výsledkom a ani prednášky z jeho odboru neutrpely tým nijakú škodu.

Činnosť pracovitého Dr. Štefana Moysesu neobmedzovala sa len na filozofickú fakultu záhrebskej akadémie, ale sa rozprestierala aj na iné významné polia.

Na väčšie sviatky a pri slávnostných príležitostiach býval Dr. Štefan Moyses napr. slávnostným kazateľom v záhrebskom katedrálom chráme sv. Marka a jeho obsažné a krásne prednesené chorvátske kázne tešili sa veľkej obľube záhrebských katolíkov.

V čase veľkonočnej sv. spovede býval spovedníkom početných záhrebských Maďarov.

Na požiadanie záhrebského farára s najväčšou ochotou vypomáhal v duchovnej správe a nikdy neodoprel ísť zaopatriť sviatosťami umierajúcich najmä na smrteľnej posteli ležiacich záhrebských maďarských veriacich.

Ako člen rozličných školských komisií zaslúžil sa o založenie a zveľadenie mnohých mestských a dedinských škôl na území Chorvátska, čím značne podporil rozkvet chorvátskeho školstva. Hoci členstvo v týchto komisiách spojené bolo aj so značnými výdavkami, on si ich uhradzoval vždy len zo svojich skrovných profesorských dôchodkov. Úhradu výloh od hlavného študijného riaditeľstva v Záhrebe nikdy neprijal.

Ako dobrý hudobník bol všestranne činným funkcionárom záhrebského hudobného ústavu, ktorý si vytýčil za cieľ zveľadovanie služieb božích. Ako taký horlive chodieval na hudobné skúšky, navštevoval hudobné školy, viedol pokladňu a zo svojho vrecka zakrýval po celé roky výdavky hudobného ústavu.

V rokoch 1838—1839 s najväčšou ochotou a bez akejkoľvek odmeny na požiadanie križevackého biskupa za dlhší čas zastupoval

prefekta gréckokatolíckeho seminára v Záhrebe, hoci bol zavalený
prácou na akadémii a v rozličných odvetviach verejného života.

Ako milovník kníh staral sa o zveľadenie knižnice záhrebskej kráľovskej akadémie.

Hoci bol pôvodu slovenského, podľa všetkých svojich síl podporoval chorvátsko-slavónsku (ilýrsku) kultúru a popri svojej všestrannej činnosti našiel si čas aj na prípravu chorvátskych kníh do tlače.

A tak by sme mohli uvádzať príklad za príkladom na dôkaz toho, že Dr. Štefan Moyses za svojho pobytu v Záhrebe vyoral hlbokú brázdú aj v chorvátskom verejnom živote. Vidieť to konečne už aj z toho, že pre veľké zásluby vymenovali ho aj za prísediaceho (agesora) súdnej tabule pre záhrebskú, varaždínsku a križevackú stolicu.

Všestranná a neúnavná činnosť Dr. Štefana Moysesu na záhrebskej kráľovskej akadémii a v rozličných odvetviach verejného života s veľkou sympatiou bola sledovaná širokou verejnosťou a čoskoro vzbudila aj pozornosť nadriadených úradov. Z tej príčiny sa jeho meno čím ďalej, tým viac spomínalo na kompetentných fórach. Dôkazom toho je nám list baróna Alojza Mednyánszkeho, ktorý z Viedne už 30. októbra 1835 Moysesovi píše: „Z listín, ktoré sa mi v úrade do rúk dostávajú, a z úctyplnej zmienky osvieteného pána hlavného kráľovského direktora o Vašej Veľadôstojnosti za jeho pobytu vo Viedni pred niekoľkými týždňami so zvláštnym potešením sa dozvedám, že si Vaša Veľadôstojnosť plnením sebe svereného profesorského úradu získava uznanie všetkých svojich predstavených a všeobecnú úctu celej záhrebskej verejnosti. Pritom neuniká mojej pozornosti ani tá, s veľkým vypätím duševných a telesných síl spojená horlivosť, s akou Vaša Veľadôstojnosť (okrem povinností svojej vlastnej katedry) suplovala ešte dve ďalšie katedry, a tým prispela k paralyzovaniu veľkých zmätkov, ktoré by ináč rozhodne boli musely nastať na poli normálneho verejného vyučovania.“ Z týchto niekoľkých riadkov baróna Alojza Mednyánszkeho vidieť,

že sa Dr. Štefan Moyses pre mimoriadnu agilitu už hneď v prvých rokoch profesorského účinkovania na záhrebskej akadémii tešil mimoriadnej úcte a vážnosti nielen svojich predstavených, ale aj chorvátskej verejnosti. Preto nás to ani len najmenej neprekva-
puje, že ho križevacký gréckokatolícky biskup Gabriel Smičiklas vo svojom osvedčení zo dňa 6. marca 1841 po vyličení jeho vynika-
júcich osobných vlastností nazýva pýchou a ozdobou záhrebskej
akadémie. Osobné kvality a bohatá činnosť Dr. Štefana Moysesu sú
nám najlepším dôkazom toho, že sa menovaný biskup vo svojom
úsudku o ňom ani len najmenej nezmýlil.

V prvých rokoch účinkovania Dr. Štefana Moysesu na záhreb-
skej akadémii zásluhou oduševnených národných buditeľov veľmi
rýchle sa začalo v Chorvátsku šíriť národné uvedomenie a vždy
hlasnejšie sa začalo ozývať volanie po zavedení chorvátskeho ná-
rodného jazyka do škôl a do literatúry. V dôsledku tohto všeobec-
ného volania v novembri r. 1830 prišiel k Dr. Štefanovi Moysesovi
mladý chorvátsky národovec Dr. Matej Smodek s návrhom, že by
sa na záhrebskej akadémii mali prednášať aj pravidlá chorvátskej
reči. Dr. Štefan Moyses s veľkou radosťou uvítal tento jeho návrh
a svojím osobným vplyvom a zákrokom postaral sa o jeho realizo-
vanie. Zásluhou Dr. Štefana Moysesu teda pomerne v krátkom čase
horlivý Dr. Matej Smodek mohol začať svoje prednášky o pra-
vidlách chorvátskej reči, s veľkým záujmom sledované akade-
mickým študentstvom a záhrebskou inteligenciou. Pre povzbud-
enie iných tieto prednášky pravidelne navštevoval aj sám Dr.
Štefan Moyses, ktorý vo svojom liste zo dňa 22. februára 1831
zmieňuje sa o nich Martinovi Hamuljakovi slovami: „... Viete
dobré, že sa v južných krajinách skôr začína jar ako v severných,
a táto zemepisná pravda sa v tomto roku aj v mravnom smysle za-
čína plniť. Istý Matej Smodek, rodený Chorvát, ktorý v predošlom
roku bol právnikom v prvom ročníku v Pešti a tam dosiahol aj
doktorát filozofie — možno, že ho aj znáte — teraz študuje právo
v druhom ročníku v Záhrebe. Tento Smodek navštívil ma v mesiaci
novembri — bol totiž pred dvoma rokmi mojím žiakom — a ozná-

mil mi svoje predsavzatie, že sa na našom školskom riaditeľstve prihlási a požiada, aby mu bolo dovolené na našej akadémii pravidlá chorvátskej reči verejne prednášať. Môžete si myslieť, že som ho z izby nevyhnal. Najprv sme hodlali prostredníctvom kráľovského riaditeľstva záhrebského školského dištriktu poslať žiadosť na Kráľovskú miestodržiteľskú radu — tú žiadosť som ja kuval — a na riaditeľstve som sa pričínili, aby bola Miestodržiteľskej rade odporúčaná na priaznivé vybavenie. To všetko by však bolo dlho trvalo, a preto som vec tak vykrútil, že to dovolenie bolo udelené hneď a skôr, ako by sa bolo niečo písalo Miestodržiteľskej rade. Ustanovené bolo iba to, aby sa tá vec časom oznámila aj Miestodržiteľskej rade. Dňa 7. tohto mesiaca zadržaná bola teda na našej akadémii prvá verejná prednáška pravidiel chorvátskej reči. Hodiny pre ňu stanovené sú: v utorok popoludní od 2. do 3. a vo štvrtok predpoludním od 11. do 12. Poslucháčov je dosť, nielen študentov, ale aj mnoho iných zo vzdelanejších vrstiev; aj ja sám pre povzbudenie iných pravidelne chodievam do tej školy, ba aj — nech je to s vďačnosťou pripomenuté — verejní učitelia maďarskej reči tak z gymnázia, ako aj z akadémie. Smodek reč chorvátsku prednáša v duchu vŕeslovanskom, aj s ohľadom na iné nárečia, ktoré si s chválitebnou usilovnosťou čiastočne osvojil, a možno sa úfať, že časom od tohto vlastenca veľa môžeme očakávať. Čo sa pravopisu týka, predkladá Smodek nasledujúce (zvláštnosti): dj namiesto dy, tj namiesto ty, nj namiesto ny, lj namiesto ly, c namiesto cz, s ostáva s, sh namiesto š, ch namiesto č, z sa rovná z, ž sa rovná ž. Z tohto môžete vidieť — ako to p. Kollárovi je už lepšie známe — že Smodek pokračuje znamenite a v duchu vŕeslovanskom: časom mieni Smodek chorvátsky pravopis ešte viac srovnat s českým pravopisom, ale hneď na začiatok sme nepokladali za dobré viac sa vzdialiť od starého neporiadku. Smodek sa chystá na konkurz pre fyziku na záhrebskej akadémii, lebo terazjší profesor už každú chvíľu očakáva svoju jubiláciu. A tak by naša vec mohla mať aj trvácnosť.“ Citované riadky sú nám nesporným dôkazom toho, že si Dr. Štefan Moyses získal nehynúce zásluhy o za-

vedenie chorvátskeho pravopisu na záhrebskú akadémiu. Na tieto jeho veľké zásluhy vďačný chorvátsky národ istotne nezabudne, ako nezabudne ani na jeho reč, ktorou na začiatku šk. roku 1836—37 akademickej mládeži záhrebskej dokazoval užitočnosť a význam prednášania chorvátskeho jazyka. (*Oratio, qua literariam juventutem ad R. Academiam Zagrabiensem sociumque Archigymnasium initio anni schol. 1836—37 comparentem Nomine I. Scholarum Directionis salutavit Stephanus Moyses, Zagrabiae.*) My Slováci však právom môžeme byť hrdí na veľkého svojho rodáka, ktorý v tých ťažkých časoch tak veľké služby preukázal bratskému národu chorvátskemu.

Dr. Štefan Moyses ako profesor dlhší čas síce účinkoval vo vzdialenom Záhrebe, ale za to sa ani len najmenej neodcudzil svojmu slovenskému národu. Ani po dlhšom svojom pobyte pod južným nebom neprestával milovať svoj národ, ba tak sa zdá, ako by jeho láska k slovenskému národu dlhším pobytom medzi bratskými Chorvátmi bola ešte zintenzívnela.

Svojmu rodu vždy verný Dr. Štefan Moyses aj zo vzdialeného Záhreba stále sa zaujímal o svoj národ a z diaľky pozorným zrakom neprestajne sledoval jeho život.

Udržiaval čulé písomné styky s poprednými slovenskými národovcami (napr. s Jánom Kollárom a Martinom Hamuljakom), ktorí mu svojimi listami umožňovali hlbší pohľad do slovenských pomerov.

Kupoval a usilovne čítaval slovenské publikácie (napr. Zoru, Cyrillometodiádu atď.) a s pomocou kníhkupcov Suppana a Hirschfelda rozširoval ich vo viacerých exemplároch aj medzi Chorvátmi v Záhrebe.

Zo svojich bohatých skúseností ochotne poskytoval radu popredným činiteľom nášho národa a s najväčšou radosťou podával im pomocnú ruku pri každom slovenskom počínaní.

Dôkazom toho nám je jeho korešpondencia s Martinom Hamuljakom, ktorá nám poskytuje veľmi cenné informácie v tomto ohľade.

Na záhrebskej akadémii účinkujúcemu Dr. Štefanovi Moysesovi bolo vzácne a milé všetko, čo malo nejaký vzťah k jeho Slovensku. Vzácne mu boli najmä slovenské knižné publikácie, o ktoré prejavoval zvýšený záujem. Tento jeho veľký záujem zračí sa už aj v takých poznámkach jeho listov, ako sú: „Ak vyšlo niečo nového, i o to budem prosiť...“ alebo „V minulom roku som počul niečo o vydaní Biblie v Ostrihome, ak je niečo v tej veci, prosím, oznámte mi.“

Okrem knižných publikácií Dr. Štefan Moyses veľký záujem prejavoval aj o slovenský periodický časopis, v ktorom videl najúčinnejší prostriedok na povznesenie slovenského národa. Preto vo svojom liste dňa 8. februára 1831 vyslovuje Martinovi Hamuljakovi svoju radosť nad myšlienkou nádejného slovenského časopisu a sľubuje mu svoju pomoc pri jej realizovaní slovami: „Čo sa vašej žiadosti ohľadne mojej príčinnivosti týka, buďte presvedčení, že nič nezameškám, čo len k prospechu novín slúžiť môže. Z vášho návrhu vysvitá, že ho rovno do Viedne mienite poslať. Nepochybujem o tom, že sa súčasne budete usilovať v tom hlavnom meste získať aj predplatiteľov. Nedávno vymenovaný bol za referenta k Uhorskej kancelárii výborný človek, pán Kuševič: k tomu sa zvlášť môžete utiekať. Aj ja ho požiadam, lenže musím počkať, kým sa z Viedne, kde sa nateraz zdržuje, vráti do Záhreba.“ Ba čo viac, Dr. Štefan Moyses miestami poopravoval, preštylizoval a podoplňoval aj žiadosť, ktorú Hamuljak chcel poslať panovníkovi v súvislosti s vydávaním projektovaného časopisu.

V tridsiatych rokoch minulého storočia sa už Maďari veľmi silne domáhali odstránenia latinčiny zo škôl celého Uhorska, na ktoré za vyučovaciu reč chceli natisnúť maďarčinu. Toto počínanie Maďarov vyvolalo veľkú ozvenu u všetkých nemaďarských národov svätoštefanskej koruny a nemohlo byť ľahostajným ani Dr. Štefanovi Moysesovi na záhrebskej akadémii. Dr. Štefan Moyses z celoštátnych a praktických dôvodov sa síce nestaval celkom odmietavo voči vyučovaniu maďarčiny na školách celého Uhorska, ale za to čo najrozhodnejšie odsudzoval pokusy o úplné vytlačenie materin-

skej reči nemaďarských detí zo školských miestností. Jeho stanovisko v tejto chúlостivej otázke najlepšie nám tlmočí jeho list, v ktorom dňa 22. februára 1831 medziiným Hamuljakovi píše: „Nakoľko som to mohol vyrozumieť z peštianskych maďarských novín, Maďari všemožne pracujú na rozšírení svojej reči. Ak majú pri tom len ten cieľ, aby sa namiesto latinskej maďarská reč uviedla do verejných úradov, ani by som sa im veľmi neprotivil, i keby som mohol. Maďari by tým síce získali, ale ostatné k uhorskej korune patriace národy by tým nič nestratili, lebo tým je aj latinská reč cudzou: nevidím teda príčinu, pre ktorú by bolo treba Maďarom závidieť takýto zisk . . . Lenže ak sa Maďari o to usilujú, aby všetky ostatné reči ešte aj z obecného života boli odstránené — čo oni tu i tam aj naznačujú — to by som už z náboženských, mravných a politických dôvodov musel vyhlásiť za veľkú nespravodlivosť . . . Ja myslím, že sa tej veľkej maďarizácie ani nemusíme tak veľmi obávať. Veď sa reč miliónov ľudí nedá tak ľahko meniť ako halena . . .“ Dúfame, že tieto slová dostatočne ilustrujú postoj Dr. Štefana Moysesa v otázke maďarčiny v tridsiatych rokoch minulého storočia.

Hoci Dr. Štefan Moyses — ako sme sa presvedčili — ani po svojom odchode do Záhreba neprestal milovať svoj slovenský národ, v otázke spisovnej reči slovenskej predsa len nevedel sa prikloniť k bernolákovcom a z rozličných, v tom čase aktuálnych príčin a dôvodov horlil za spoločnú spisovnú reč s Čechmi. Vo svojom idealizme pritom dúfal, že za to zas aj Česi na poli svojej spisovnej reči podľa návrhu Kollárovho urobia niektoré ústupky Slovákom. Toto jeho horlenie vyplývalo však jedine len z túžby po udržaní čím užšej jednoty Slovanstva a z obavy pred zahynutím slovenského národa vo vtedajších rušných časoch. Dr. Štefan Moyses vo svojom všeslovanskom horlení najradšej by bol videl jednu spisovnou rečou spojených všetkých Slovanov, ako videl jednu spisovnou rečou spojených aj nárečove rozdielných Francúzov, Talianov a Nemcov. On už aj v jestvujúcich slovanských spisovných rečiach videl poškodzovanie slovanskej jednoty, a preto sa ako idea-

lista staval proti zavádzaniu nových slovanských spisovných rečí. Jeho odmietavý postoj k bernolákovskej spisovnej reči musí byť teda posudzovaný jedine a výlučne s hľadiska všeslovanského a slovensko-národného. Jeho slovansky vyhranené národné povedomie týmto jeho postojom ani len najmenej neutrpelo, lebo Slovákom bol, za Slováka sa vždy hlásil a až do svojej smrti Slovákom aj ostal.

Na záhrebskej akadémii Dr. Štefan Moyses r. 1835 stal sa pro-seniorom a r. 1841 aj seniorom filozofickej fakulty a hneď zatým hlavným kráľovským direktorom vymenovaný bol za dočasného prodirektora. Keďže Dr. Štefan Moyses r. 1842 bol vekove a služobne najstarším členom akademického profesorského sboru, dňa 28. mája toho istého roku požiadal panovníka o miesto definitívneho prodirektora záhrebskej akadémie; ale táto jeho žiadosť nebola priaznive vybavená, lebo sa i proti všetkým odporúčaniam kráľovského hlavného direktora Antona Kukulyevicha proti jeho povýšeniu na hodnosť akademického prodirektora čo najrozhodnejšie postavila maďarsko-šovinistická Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada. Bližšie príčiny tohto nepriateľského postoja Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady voči Dr. Štefanovi Moyse-sovi objasníme si v nasledujúcej kapitole.

Keďže platy profesorov záhrebskej kráľovskej akadémie v tridsiatych a štyridsiatych rokoch minulého storočia boli veľmi biedne, Dr. Štefan Moyses podľa vlastného svojho priznania po celý čas svojho profesorského účinkovania v Záhrebe zápasil s nedostatkom, s biedou a s finančnými starosťami. Proti všetkým týmto smutným okolnostiam vždy si však našiel aké-také finančné prostriedky na dobročinnosť a najmä na podporovanie vynikajúcich svojich študentov.

S hľadiska národného Dr. Štefan Moyses ako profesor záhrebskej akadémie bol veľmi významnou spojkou medzi Slovákami a Chorvátmi, lebo na základe svojej vlastnej skúsenosti a svojho vlastného pozorovania informoval Slovákov o národnom živote chorvátskom a na základe listových zpráv svojich slovenských pria-

teľov podával Chorvátom informácie o národných túľbach svojho ubíjaného slovenského národa. S hľadiska slovensko-chorvátskych stykov účinkovanie Dr. Štefana Moysesu na záhrebskej akadémii malo teda, tak pre Slovákov, ako aj pre Chorvátov, veľmi veľký význam.

**Dr. ŠTEFAN MOYSES ŠTÁTNYM CENZOROM
A REVÍZOROM V ZÁHREBE**

Akademickí profesori v Záhrebe v rokoch účinkovania Dr. Štefana Moysesa na záhrebskej kráľovskej akadémii s hmotnej stránky nemali práve na ružiach ustlané. Služobné požitky vyplácané im boli ešte vždy podľa zákona z dôb Márie Terézie a ani len zďaleka neboly primerané novším pomerom. V skutočnosti boli ich služobné požitky aj nižšie ako služobné požitky ich predchodcov za panovania Márie Terézie, lebo hodnota peňazí pre finančnú devalváciu po skončení napoleonských vojen asi o 20% poklesla. Z týchto nízkych svojich služobných požitkov záhrebskí akademickí profesori len s veľkými ťažkosťami vedeli uhájiť svoje živobytie, lebo ubytovanie a stravovanie v Záhrebe bolo skoro tak drahé ako v hlavnom meste celej monarchie, vo Viedni. Na zakupovanie nejakých cudzojazyčných odborných kníh cieľom prehlbovania svojich odborných vedomostí zo svojho nízkeho platu prirodzene nemohli ani len pomyslieť, lebo po uhradení bytného a stravného neostalo im z neho ani len groša.

Toto nedôstojné hmotné postavenie malo za následok, že záhrebskí akademickí profesori v tých časoch popri profesúre radi prijímali ešte aj nejaké bočné zamestnanie.

Dr. Štefan Moyses — ako sme spomenuli už aj na konci predchádzajúcej kapitoly — po svojom príchode do Záhreba tiež musel zápasiť s hmotnými ťažkosťami, a preto sa stále obzeral po nejakých bočných dôchodkoch. Po štyroch rokoch, t. j. r. 1834, odchodom akademického profesora Jozefa Jurjevicha na univerzitnú katedru

v Pešti uprázdnilo sa konečne v Záhrebe miesto št. cenzora a revízora a Dr. Štefan Moyses sa ihneď rozhodol požiadať panovníka o toto zodpovedné miesto. Veď dôchodky s týmto miestom spojené v značnej miere mohli prispieť k zlepšeniu jeho hmotných pomerov a povinnosti, k nemu viazané, podľa jeho mienky nemohly byť v ničom na úkor všestrannej jeho činnosti. Dňa 22. októbra 1834 teda s najlepšimi nádejami do budúcnosti odoslal panovníkovi svoju žiadosť, ktorá — hoci ju vtedajší hlavný kráľovský direktor, gróf Sermage z neznámej príčiny vôbec nepodporoval — dňa 31. októbra 1836 bola priaznive vybavená. Preto začiatkom r. 1837 mohol konečne prevziať úrad záhrebského št. cenzora a revízora, ktorý pre neho znamenal ročne 800 zl. bočného dôchodku.

Úrad št. cenzora a revízora v Záhrebe zahrňoval v sebe vlastne dva samostatné úrady (úrad cenzora a úrad revízora), ktoré pre malý rozsah svojej činnosti boli už od rokov spájané v rukách jediného človeka. V čele tohto dvojitého úradu už oddávna býval niektorý z profesorov záhrebskej akadémie, ktorý povinnosti, pod jeho právomoc spadajúce, bez akýchkoľvek väčších ťažkostí mohol vykonávať popri svojich profesorských povinnostiach.

Do právomoci záhrebského cenzora patrila cenzúra všetkých miestnych politických časopisov a ich zábavných príloh, cenzúra tlačených novinárskych oznamov, cenzúra divadelných hier záhrebského divadla a cenzúra v záhrebských tlačiarňach do tlače pripravovaných rukopisov. Po prevedení cenzúry musel cenzor v duchu platných cenzúrnych predpisov o každom ním cenzúrovanom diele vyplniť zvláštne tabuľky v dvanástich rubrikách vo dvoch exemplároch: jeden exemplár musel koncom štvrťročia odoslať Ústrednému cenzúrnemu úradu v Budíne a druhý musel uložiť do archívu svojho úradu. Okrem toho musel záhrebský cenzor viesť ešte aj úradné protokoly, aké v tých časoch museli viesť aj vo všetkých iných št. úradoch.

Do právomoci záhrebského revízora patrila kontrola všetkých kníh, ktoré sa zo zahraničia alebo z mimochorvátskych provincií

monarchie poštou alebo prostredníctvom kníhkupcov dostávaly do Záhreba. Po prevedení kontroly musel revízor v smysle revíznych predpisov o každom ním kontrolovanom diele vyplniť podobné tabuľky v dvanástich rubrikách, ako cenzor, vo dvoch exemplároch: jeden exemplár musel koncom štvrtročia odoslať Ústrednému revíznemu úradu v Budíne a druhý musel uložiť do archívu svojho úradu. Okrem toho musel záhrebský revízor viesť ešte aj úradné protokoly, práve tak, ako aj cenzor.

Pracovitý Dr. Štefan Moyses ujal sa svojho nového úradu s veľkou radosťou, ale jeho radosť pomerne v krátkom čase premenila sa na trpké sklamanie. Pri preberaní úradu pomerne nepatrná cenzorská a revízorská agenda pod vplyvom rozličných okolností za pár krátkych rokov natoľko sa mu totiž rozrástla, že ju ani pri najväčšom vypätí svojich fyzických síl nemohol zvládnuť bez čiastočného zanedbávania svojich profesorských povinností. Jasne to vidíme z jeho listu, v ktorom v súvislosti s almanachom Zora dňa 22. júla 1840 celkom zronený píše Martinovi Hamuljakovi: „Ja sa s literatúrou už skoro ani zaoberať nemôžem, tak rozsiahle sú moje práce s cenzúrou a s ostatnými úradnými výkonmi. Ak v krátkom čase nedôjde v tomto ohľade k nejakej úľave, ďalej už nevystačia moje sily, aj tak náramne vypiate“. Nepatrný finančný zisk v sume 800 zl. ročne spojený bol teda s tak ťažkými povinnosťami, o akých sa Dr. Štefanovi Moysesovi pri podávaní žiadosti o zodpovedné miesto štátneho cenzora a revízora v Záhrebe ani len nesnívalo.

O mimoriadnom vzraste cenzorskej a revízorskej agendy za úradovania Dr. Štefana Moysesu urobíme si jasný obraz, keď porovnáme stav vecí v Záhrebe roku 1828 so stavom vecí roku 1838 a 1842.

Roku 1828 v Záhrebe nevychádzaly ešte nijaké noviny a bola len jediná tlačiareň, ktorá okrem kalendárov vlastne nič iného netlačila.

Roku 1838 v Záhrebe vychádzaly už dvoje politické a dvoje zábavné noviny a jestvovaly dve tlačiarne, ktoré stále boli za-

mestnávané tlačením rozličných kníh a tlačív. Okrem toho bolo v tom čase v Záhrebe ešte aj jedno kníhkupectvo, ktoré sa staralo o odpredaj tlačeného slova.

Roku 1842 však v Záhrebe vychádzaly už dvojce politické a troje beletristické noviny, pracovaly dve stále sa rozrastajúce tlačiarne, jestvovaly dve rozkvitajúce kníhkupectvá (Suppan a Hirschfeld), bola otvorená jedna verejná knižnica a po celý rok účinkovalo jedno divadlo.

Roku 1828 úradné tlačivá mohli byť tlačené bez akéhokoľvek zásahu so strany štátneho cenzora, ale od roku 1837 už aj úradné tlačivá musely byť predkladané na cenzúru. Čo to znamenalo pre Dr. Štefana Moysesa — už aj tak zavaleného prácou — to si ľahko môžeme domyslieť. Veď v meste Záhrebe v tých časoch okrem obvyklých mestských úradov sústredené boli aj všelijaké cirkevné, administratívne, súdne, vedecké, literárne, vojenské a hospodárske provinčné ustanovizne, ktoré ročne spotrebovaly ohromné množstvo rozličných tlačív. No, a tieto provinčné ustanovizne toľko všelijakých tlačív predkladaly na povinnú cenzúru, že na ich obsluhovanie so stránky cenzúrnej by už bol býval potrebný zvláštny platený úradník. Proti všetkému tomu však cenzúru veľkého počtu ich tlačív Dr. Štefan Moyses musel prevádzať za biednych 800 zl. ročne úplne sám a bez akejkolvek pomoci spolu s ostatnými cenzorskými a revízorskými povinnosťami, hoci bol nadmieru zaťažný už aj vyučovaním na záhrebskej akadémii.

Z tohto krátkeho porovnania vidieť, že sa cenzorská a revízorská agenda za úradovania Dr. Štefana Moysesa za niekoľko rokov rozrástla do nikdy netušených rozmerov. Veď Dr. Štefan Moyses podľa jeho vlastného odhadu musel len v prehľadných tabuľkách vyplniť asi stotisíc rubriík ročne, a kdeže boli ešte ostatné jeho cenzorské a revízorské práce!? Nečudujme sa teda, že bol sklamaný vo svojich nádejavch v súvislosti s úradom cenzorským a revízorským! A nečudujme sa ani tomu, že v liste zo dňa 9. júla 1839 vyhlasuje svoju cenzorskú a revízorskú službu za najťažšiu službu v celom Chorvátsku! Jeho služba bola skutočne jednou z najťažších služieb Chorváts-

ska, lebo pre nedostatok úradných miestností, okrem iných povinností, vyžadovala od neho ešte aj stále behanie po rozličných úradoch.

Pre stálu preťaženosť cenzorskou a revízorskou prácou Dr. Štefan Moyses sa už roku 1839 pokúsil o svoje odbremenenie a prostredníctvom hlavného študijného riaditeľstva v Záhrebe požiadal o rozdelenie cenzúrneho a revízneho úradu. Svoju žiadosť odôvodňoval preťaženosťou a nedostatkom potrebných fyzických síl na zastávanie obidvoch týchto úradov. Hlavné študijné riaditeľstvo náležite odôvodnenú jeho žiadosť dňa 8. septembra 1839 pod č. 842 bez váhania postúpilo na patričné, vyššie fórum, ale bezvýsledne. Oprávnená žiadosť Dr. Štefana Moysesu o rozdelenie cenzúrneho a revízneho úradu i proti najlepším odporúčaniam hlavného študijného riaditeľstva ani za dva roky nebola vybavená. Za ten čas prácou nadmieru preťažený Dr. Štefan Moyses dňa 10. marca 1841 podal si žiadosť o uprázdnené kanonické štalum kapituly začesanskej (Časmensis), sídliacej vo Varaždíne, na ktoré ho vtedajší záhrebký biskup, rodom Slovák, Juraj Haulik roku 1842 ako prvého svojho kandidáta čo najvrelejšie odporúčal. Keď vybavenie predostretej žiadosti stále meškalo a pre obvod Budína a Pešti boli zriadené tri nové cenzúrne a dva nové revízne úrady, Dr. Štefan Moyses odhodlal sa podať novú žiadosť o rozdelenie cenzúrneho a revízneho úradu. K podaniu tejto druhej žiadosti pohla ho najmä okolnosť, že profesor akadémie Ján Mikusay roku 1841 dostal úradné povolenie na vydávanie nového časopisu pod názvom „Nyelvészi Ösmeretek“ a novozaložená Hospodárska spoločnosť chorvátsko-slavónska prostredníctvom záhrebského advokáta Taubnera začala robiť vážne prípravy na vydávanie ďalšieho čiste literárneho dvojrečového časopisu. Z obavy, že začiatkom roku 1843 bude už v Záhrebe vychádzať až deväť rozličných časopisov, podal teda Dr. Štefan Moyses dňa 7. januára 1842 druhú žiadosť vo veci svojho cenzúrneho a revízneho úradu. Hlavné študijné riaditeľstvo dňa 31. januára 1842 pod číslom 110 odporúčalo aj túto druhú žiadosť na priaznivé vybavenie a Dr. Štefan Moyses precho-

vával vo svojom srdci pevnú nádej, že v krátkom čase predsa len bude odbremenенý. Toto odbremenenie, okrem zdravotných dôvodov, potreboval už aj preto, leho práve v tom čase hlavným kráľovským direktorom vymenovaný bol za dočasného prodirektora záhrebskej akadémie. Túto dôležitú hodnosť z poverenia kráľovského hlavného direktora zastával potom za celé dva roky, hoci to aj nebolo celkom po vôli Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade.

Onedlho po odoslaní spomenutej druhej žiadosti vo veci cenzúrneho a revízneho úradu postihnutý bol Dr. Štefan Moyses veľmi ťažkou chorobou, ktorá bola prirodzeným dôsledkom jeho ťažkej, vo dne i v noci trvajúcej cenzorskej a revízorskej práce najmä v posledných štyroch rokoch. Táto ťažká choroba a po nej nasledujúca rekonvalescencia trvala od konca februára až do konca októbra roku 1842. Za ten čas sa vo vedení cenzúrneho a revízneho úradu vystriedali dvaja akademickí profesori: Matej Smodek a Jozef Muhik, ktorí v súvislosti s ním zakúsili celý rad rozličných nepríjemností.

V čase svojej zdĺhavej a ťažkej choroby Dr. Štefan Moyses sa presvedčil, že jeho telesné sily už nevystačia na ďalšie vedenie cenzúrneho a revízneho úradu v Záhrebe, a preto sa rozhodol urobiť rozhodný krok. Dňa 28. mája 1842 napísal panovníkovi žiadosť o miesto definitívneho prodirektora záhrebskej akadémie a v tejto svojej žiadosti požiadal ho súčasne aj o oslobodenie od zodpovednej funkcie štátneho cenzora a revízora. Po odoslaní tejto žiadosti konečne dňa 7. júna 1842 s dátom 7. mája 1842, č. 16.267, prišla túžobne očakávaná odpoveď na obidve žiadosti Dr. Štefana Moysesu vo veci rozdelenia úradu cenzúrneho a revízneho. Jej obsah bol pre dobromyseľného Dr. Štefana Moysesu zdrvivý: kompetentný vyšší úrad ani len počuť nechcel o rozdelení cenzúrneho a revízneho úradu a žiadal, aby sa Dr. Štefan Moyses pre odbremenenie radšej zriekol niektorých svojich akademických funkcií. Pod dojmom tejto odpovedi sa teda Dr. Štefan Moyses rozhodol zotrvať na svojej žiadosti o úplné oslobodenie od funkcie štátneho cenzora a revízora a dňa 24. júna 1842 dlhým súkromným listom požiadal aj svojho

veľkého priaznivca baróna Alojza Mednyánszkeho o účinné podporovanie tejto svojej žiadosti na najvyššom mieste. Vo svojom liste podrobne opísal spomenutému barónovi všetky svoje cenzorské a revízorské ťažkosti, poukázal na svoju ťažkú chorobu a prosil o protekciu u panovníka. No, nás z neho zaujíma len stať o ohromnom zafažení Dr. Štefana Moysesa cenzorskou a revízorskou prácou, v ktorej medziiným čítame: „Za posledné tri roky musel som sa zrieknuť nielen zábavného čítania, ale — keďže cenzorská a revízorská práca nestrpí odkladu — ešte aj ďalšieho štúdia v tých vedách, ktoré mám verejne prednášať.“ Po odoslaní tohto listu Dr. Štefan Moyses darmo čakal na oslobodenie od zodpovednej funkcie štátneho cenzora a revízora, v ktorom videl jedinu svoju záchranu pred úplným telesným zrútením. Túžobne očakávané oslobodenie od tejto funkcie mu neprišlo, namiesto neho prišla mu nazpät jeho žiadosť, lebo z formálnych dôvodov (žiadal v nej súčasne dve veci: prodirektorát a oslobodenie od funkcie št. cenzora a revízora) vyššou vrchnosťou nebola odoslaná k panovníkovi. Preto Dr. Štefan Moyses nútený bol dňa 7. januára 1843 po druhý raz požiadať panovníka o svoje oslobodenie od funkcie štátneho cenzora a revízora. Z konceptu tejto jeho druhej žiadosti sa dozvedáme, že v Záhrebe roku 1843 vychádzaly už dva politické, tri beletristické a dva hospodárske časopisy, boli v prevádzke dve veľké tlačiarne, hrávalo jedno stále divadlo a otvorené boli tri kníhkupectvá. Na všetky tieto podniky poukazoval totiž Dr. Štefan Moyses panovníkovi vo svojej druhej žiadosti, ktorou ho po druhý raz žiadal o oslobodenie od ďalšieho vedenia cenzúrneho a revízneho úradu v Záhrebe. Pritom však nezabudol v nej zdôrazniť panovníkovi ani tú závažnú okolnosť, že od niekoľkých rokov pre svoje cenzorské a revízorské povinnosti častejšie musí zanedbávať aj svoje akademické prednášky na nemalú duševnú škodu študujúcej mládeže.

Sotvaže bola napísaná táto druhá žiadosť, dostal Dr. Štefan Moyses vzrušujúcu zprávu, že ho Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada dňa 3. januára 1843 suspendovala a navrhla panovníkovi na prepustenie z funkcie štátneho cenzora a revízora.

Táto neočakávaná zpráva dotkla sa ho veľmi bolestne, hoci pred niekoľkými dňami už aj sám bol požiadal panovníka o oslobodenie od tejto veľmi zodpovednej funkcie. Je to aj pochopiteľné. Veď si to po šesťročnej svedomitej práci rozhodne nezaslúžil, aby bol takýmto spôsobom pozbavený cenzorského a revízorského úradu. O takomto odchode z miesta svojich trudov sa mu nikdy ani len nesnívalo. A v skutočnosti bola to aj zlá odmena za ťažkú prácu, ktorej v posledných rokoch venoval všetky svoje sily, všetok svoj čas a všetok svoj pokoj. Nie je teda div, že nad takýmto nešetrným postupom v oprávnenom žiali zakvílila jeho duša.

V súvislosti s postupom Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady najväčšiu bolesť spôsobovala Dr. Štefanovi Moysesovi najmä tá okolnosť, že k vyhláseniu jeho suspenzie došlo celkom neoprávnene a bez akéhokoľvek opodstatnenia. Veď na odôvodnenie jeho suspenzie vo skutočnosti uvádzané boli aj také veci, ktoré sa vôbec nezakladali na pravde. Na odôvodnenie jeho suspenzie a postupu Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady uvádzalo sa napr., že

1. je zarytým nepriateľom maďarskej reči a
2. ako štátny cenzor dovolil vytlačiť niekoľko štvavých chorváckych piesní a protimaďarských článkov a tlačív.

Bol to však len výmysel jeho nepriateľov, lebo z týchto vecí on vôbec nemohol byť obviňovaný.

1. Dr. Štefan Moyses nikdy a nikde neprejavil svoje nepriateľstvo voči maďarskej reči. Ba naopak! Pri rozličných príležitostiach dával na javo svoju úctu voči nej. Veď si len uvážme! Maďarčinu osvojil si ako bohoslovec súkromným štúdiom. Ako profesor akadémie ochotne spovedával v maďarskej reči a nikdy neváhal ísť ani k smrteľnej posteli záhrebských Maďarov. V čase choroby profesora maďarčiny bez ohľadu na iné svoje povinnosti dlhší čas bezplatne vyučoval maďarskú reč a literatúru a honorár za toto vyučovanie odovzdával svojmu chorému maďarskému kolegovi. Pri svojich akademických prednáškach pravidelne uvádzal aj maďarskú odbornú terminológiu, hoci mával na nich sotva dvoch-troch maďarských poslucháčov. V chorvátskom Záhrebe stále čítaval aj ma-

ďarské noviny a s veľkým záujmom sledoval v nich životné pomery maďarského národa. Ako Slovan nikdy sa nestaval celkom odmietavo ani voči vyučovaniu maďarskej reči na školách nemaďarských obyvateľov Uhorska, ba za istých podmienok pokladal ho aj za prospešné a potrebné. Všetky tieto skutočnosti sú nám zaiste dostatočným dôkazom toho, že Dr. Štefan Moyses nebol nijakým zarytým nepriateľom maďarskej reči.

Dr. Štefan Moyses nemohol však byť zodpovedný ani za prepustenie inkriminovaných štvavých piesní, článkov a tlačív. Veď on ako štátny cenzor až úzkostlivo staral sa o to, aby cez jeho ruky do tlače nepreniklo nič štvavého a urážlivého. Hoci ako Slovák za svojho pobytu v Záhrebe celým svojím srdcom priľnul k Chorvátom a v národných veciach stopercentne súhlasil s nimi, štvanice a novinárske útoky proti Maďarom nikdy im nepovolil. Za prepustenie štvavých piesní, článkov a tlačív nemohol teda niešť nijakú vinu. Veď tie „štvavé“ piesne (Devoria, Glogovkinje hrvatske) pred vytlačením ani len nevidel: pieseň „Devoria“ cenzurovaná a vytlačená bola v Karlovci a „Glogovkinje hrvatske“ vytlačené boli v Záhrebe ešte pred jeho vymenovaním za cenzora a revízora. Inkriminované „protimaďarské“ články a tlačivá vyšly však z tlačiarne v čase od 26. februára do 1. októbra 1842, kedy on pre chorobu so súhlasom Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady bol na zdravotnej dovolenke.

Dr. Štefana Moysesu mohli brať na zodpovednosť jedine preto, že i proti zákazu slov „ilýrsky“ a „ilýrizmus“ (obidve slová sa vtedy používaly na označenie chorvátskeho národného hnutia na území Chorvátska, Slavónska a Dalmácie, a preto boli maďarskými šovinistami proskribované) v nemeckých novinách zo dňa 7. decembra 1842, č. 98, prepustil výzvu redaktora Eudovíta Gaja pod nadpisom „Ankündigung und Einladung zur Pränumeration für das erste Semester des neunten Jahrganges der Ilirske Narodne Novine und der Danica Ilirska“. Prepustenie tejto výzvy pri cenzúre nemohlo však byť pokladané za nejaké veľké previnenie, veď označenie odporúčaných časopisov „Ilirske Narodne Novine“ a „Danica

Ilirska“ pochádzalo ešte z časov Moysesovho predchodcu vo vedení cenžúrneho a revízneho úradu v Záhrebe. Okrem toho slová „ilýrsky“ a „Ilýria“ veľmi často používali aj uhorskí poprední dejepisci (napr. Istvánffy) vo svojich dielach v súvislosti s dejinami Chorvátska, Slavónska a Dalmácie. Žiaľbohu, predsa sa našli jednotlivci, ktorí ešte aj v uverejnení Gajovej výzvy videli ohromné previnenie.

Z tohto všetkého vidieť, že suspenzia Dr. Štefana Moysesu z funkcie št. cenžora a revízora nemala nijakého právneho podkladu. K jej vyhláseniu došlo teda celkom neoprávnene a bez akéhokoľvek opodstatnenia z podnetu určitých maďarsko-šovinistických jednotlivcov, ktorým z politických dôvodov osoba Chorvátom nakloneného a vo svojom slovanskom smýšľaní nekompromisného Dr. Štefana Moysesu nekonvenovala.

Hlavnou pohnútkou na suspendovanie Dr. Štefana Moysesu z funkcie št. cenžora a revízora bol Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade napnutý pomer medzi Chorvátmi a Maďarmi, ktorý sa vinou niektorých maďarských šovinistov a maďarskej tlače stále priostroval. Šovinistickí Maďari už dávnejšie všemožne sa totiž usilovali natisnúť do škôl v Chorvátsku a v Slavónsku namiesto latinčiny za vyučovaciu reč maďarčinu. Týmto svojím úsilím mimovoľne vyvolali medzi Chorvátmi nacionálne hnutie, známe pod menom ilýrizmus. Vodcom tohto hnutia bol Ľudovít Gaj, ktorý so svojimi spolupracovníkmi slovom i písmom zdôrazňoval Chorvátom potrebu zavedenia chorvátskej vyučovacej reči do škôl namiesto latinčiny. Dr. Štefan Moyses hneď od počiatku vrele sympatizoval s ilýrskym hnutím a podporoval ho, hoci mu Ľudovít Gaj pre niektoré svoje osobné vlastnosti aj nebol sympatickým. O jeho úprimných sympatiách voči tomuto hnutiu svedčí nám jeho list zo dňa 22. júla 1840, v ktorom Martinovi Hamuljakovi mediizným píše: „Akiste Vám to nebude neznáme, že vec chorvátskej národnosti a chorvátskych práv musí zápasť s mnohými nesnázami. V minulom roku na rozdiel od minulosti priblížili sa síce k nám aj slavónske stolice, verostická a požešská, ale naproti tomu zas chorvátska stolica varaž-

dínska dostala sa v najnovšom čase do rúk niektorých zaslepených mladíkov a cudzincov, čo tunajším vlastencom robí nemalé starosti. V budúcom mesiaci, v auguste, síde sa chorvátsko-slavónsky krajinský snem, ktorého výsledky podľa mojej mienky budú rozhodujúcimi pre pomery v týchto krajinách. Želania Chorvátov sú spravodlivé a keby Maďari boli ochotní zachovávať to sväté „quod tibi non vis“, nedochádzalo by k sporu medzi národmi, ktoré božská prozreteľnosť svojho času spojila v jeden politický celok...“ Šovinistickým Maďarom — pravda — bolo toto nacionálne chorvátske hnutie trňom v oku, a preto ihneď začali ostrý boj proti nemu. Na dobrých národných základoch vybudované ilýrske hnutie nadobúdalo však vždy väčšie rozmery, takže sa šovinistickí Maďari vo svojej bezradnosti dávali strhnúť aj k útokom na samotný chorvátsky národ a jeho vodcov. Bezohľadné útoky proti Chorvátom a ich vodcom čím ďalej, tým častejšie začaly sa zjavovať aj v maďarskej tlači, a to práve vtedy, keď bol Dr. Štefan Moyses panovníkom vymenovaný za štátneho cenzora a revízora v Záhrebe. Vo svojom úrade svedomitý a voči všetkým ľuďom vždy spravodlivý Dr. Štefan Moyses dostával sa tým do veľmi nepríjemnej situácie: na jednej strane ako Slovan rád by bol Chorvátom dopomohol k pravde a na druhej strane ako štátny cenzor a revízor mal do určitej miery viazané ruky. Pri cenzúrovaní záhrebskej tlače musel teda kráčať strednou cestou a musel si tak počínať, aby pri vykonávaní svojich cenzorských a revízorských povinností podľa možnosti nenarazil ani na jednej strane. So zreteľom na vyššie záujmy za takýchto okolností Chorvátom nepovoľoval síce nijaké ostré útoky proti Maďarom, ale za to im dovolil písať do chorvátskych a nemeckých novín obranné články proti nespravodlivým útokom so strany prepiaťch maďarských šovinistov. Toto jeho počínanie sa pochopiteľne nemohlo páčiť Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade, ktorej ako štátny cenzor a revízor bezprostredne bol podriadený. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada bola nepríjemne sklamaná počínaním Moysesovým a na jeho miesto rada by bola dostala takého cenzora, ktorý by Chorvátom bezohľadne zapchal ústa, aby sa ne-

mohli účinnejšie brániť proti ostrým útokom peštianskej žurnalistiky. Preto začala kampaň proti nemu a všemožne sa usilovala o jeho odstránenie. Pritom ani len najmenej nevyberala v prostriedkoch, ako nám o tom svedčia aj vyššie spomínané nepravdivé obvinenia Dr. Štefana Moysesa. Hlavným iniciátorom tejto kampane bol akýsi František Császár, ktorý si odstránenie Dr. Štefana Moysesa zo záhrebského cenzúrneho a revízneho úradu pokladal za svoju prvoradú „vlasteneckú“ povinnosť.

Odpor Františka Császára voči Dr. Štefanovi Moysesovi bol viacmenej osobného rázu a datoval sa od roku 1839.

V spomenutom roku totiž František Császár vo svojej „vlasteneckej“ horlivosti v 33. čísle časopisu „Századunk“ uverejnil dlhší článok, v ktorom bezohľadne pourážal chorvátsky národ a jeho vodcov. Chorváti na tento zlomyseľný článok odpovedali tak v záhrebských nemeckých, ako aj v chorváckych novinách, v ktorých čo najrozhodnejšie odmietli obvinenia, pochádzajúce z pera Františka Császára, a jeho samého vyhlásili za zlomyseľného nactiutrhača. Dr. Štefan Moyses prepustil cez cenzúru ráznu odpoveď Chorvátov, a preto dostal sa odrazu do stredu pomstyplných úmyslov verejne zahanbeného Františka Császára. Po uverejnení kategorickej odpovede Chorvátov, František Császár zahorel totiž pomstou voči Dr. Štefanovi Moysesovi a hľadal príležitosť, aby sa mu za jej prepustenie a za ňou utrpenú hanbu čo najlepšie mohol odplatiť. Táto príležitosť mu ani nedala čakať na seba dlho, lebo ešte r. 1839 vymenovaný bol za prísediaceho (asesora) Ústredného cenzúrneho sboru a ako taký mohol účinne vplývať na ostatných členov tejto vrcholnej ustanovizne v neprospech nenávideného svojho odporcu. František Császár sa aj usiloval využiť toto svoje vplyvné postavenie a za svojho pobytu v Záhrebe už v zime r. 1839—40 robil ďalekosiahle prípravy na odstránenie Dr. Štefana Moysesa z funkcie št. cenzora a revízora. Potom sa vrátil do Pešti a tam z „vlasteneckých“ dôvodov neúnavne presviedčal povolané maďarské osobnosti o tom, že Dr. Štefan Moyses je nepriateľom maďarskej reči a ako št. cen-

zor a revízor podporuje protimaďarské hnutie v Chorvátsku. Táto jeho zákerná činnosť neminula sa svojim účinkom. Vedúce maďarské kruhy uverili jeho rečiam a František Császár svojimi zákulisnými machináciami dosiahol toho, že Dr. Štefan Moyses bol dňa 3. januára 1843 Uhorskou kráľovskou miestodržiteľskou radou suspendovaný z funkcie št. cenzora a revízora a bol navrhnutý na definitívne prepustenie z tejto zodpovednej a ťažkej funkcie. Dekrét o suspenzii Dr. Štefana Moysesov bol teda predovšetkým výsledkom nečestných machinácií Františka Császára, proti ktorým Dr. Štefan Moyses už 24. júna 1842 bol hľadal ochranu u baróna Alojza Mednyánszkeho.

Vyhlásenie suspenzie malo pre Dr. Štefana Moysesov niektoré veľmi nemilé následky.

V dôsledku suspenzie Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada predovšetkým vrátila Dr. Štefanovi Moysesovi žiadosť o kanonické štallum začesanskej kapituly, sídliacej vo Varaždíne, s tým odôvodnením, že suspendovaný hodnostár nemôže byť navrhnutý na nijaké povýšenie. Potom bol odstránený zo svojho úradu Moysesov priaznivec, hlavný kráľovský direktor Anton Kukulyevich a po jeho odstránení budínske študijné povereníctvo pokúsilo sa Dr. Štefana Moysesov v októbri r. 1844 pozbaviť aj profesorskej katedry, na ktorej vyše 14 rokov blahodarne účinkoval pre úplnú spokojnosť tak svojich študentov, ako aj bezprostredne nadriadených školských úradov. Jeho zlomyseľný pokus však na šťastie stroskotal na odpore šľachetnejšie smýšľajúcich jednotlivcov. Jedinou potechou v týchto krušných časoch bolo pre Dr. Štefana Moysesov sladké vedomie, že chorvátska verejnosť stojí na jeho strane a prejavuje mu pri každom kroku svoje najvrelejšie sympatie.

Ináč strata cenzorskej a revízorskej funkcie Dr. Štefana Moysesov ani najmenej nemrzela, veď práve v čase suspenzie sám bol požiadal panovníka o oslobodenie od nej. Zato ho však do krvi urážal spôsob, akým bol Uhorskou kráľovskou miestodržiteľskou radou tejto funkcie pozbavený. A ten bezohľadný spôsob odstránenia donútil ho aj

k tomu, aby sa v záujme naštrbenej svojej cti a pre zahanbenie svojich verejných i tajných nepriateľov čo najrozhodnejšie postavil na svoju obranu.

Túto obranu nezanedbával a na zaistenie väčšieho jej úspechu urobil všetko, čo len mohol.

Keďže v čase svojej suspenzie ešte vždy bol kňazom ostrihomského arcibiskupstva, v nádeji na väčší úspech svojej obrany po 15-ročnom účinkovaní v Záhrebe rozhodol sa konečne prestúpiť do biskupstva záhrebského. Dňa 24. apríla 1844 požiadal teda biskupa Juraja Haulika o prijatie do biskupstva záhrebského s podmienkou, že arcibiskup Jozef Kopácsy nebude mať nijakých námietok proti jeho odchodu zo svojej arcidiecézy. Záhrebský biskup — ináč trnavský rodák — Juraj Haulik s najväčšou radosťou vyhovel jeho žiadosti a dňa 26. apríla 1844 oznámil mu svoju ochotu prijať ho do svojho biskupstva, ak ostrihomský arcibiskup dá súhlas na jeho odchod. Dr. Štefan Moyses potom dňa 6. mája 1844 požiadal arcibiskupa Jozefa Kopácsyho o svoju exkardináciu z ostrihomského arcibiskupstva, ktorú dňa 19. mája 1844 od neho bez všetkých ťažkostí aj obdržal. V dôsledku tejto exkardinácie potom Dr. Štefan Moyses dňa 26. mája 1844 konečne mohol požiadať o definitívne prijatie do biskupstva záhrebského, ktoré na zasadnutí biskupského konzistória dňa 31. mája 1844 pod číslom 1110 aj prevedené bolo. Takto po 15-ročnom účinkovaní v Záhrebe stal sa teda konečne Dr. Štefan Moyses kňazom biskupstva záhrebského a mohol sa vlastnoručne zapísať do soznamu jeho duchovenstva.

Po prestúpení do záhrebského biskupstva Dr. Štefan Moyses hodnovernými dokladmi usiloval sa podvrátiť obvinenia svojich nepriateľov a toto jeho úsilie ani nebolo márne, lebo bolo výdatne podporované aj najvplyvnejšími osobnosťami chorvátskeho národa. Hoci sa vec ešte aj potom dosť dlho pretahovala, po prekonaní rozličných ťažkostí predsa sa len skončila zaslúženým jeho víťazstvom. Po trojročnom čakaní r. 1846 bol Dr. Štefan Moyses panovníkom za nevinného vyhlásený a od zlomyseľného osočovania úplne očistený. Proti všetkému tomu sa však Dr. Štefan Moyses

predsa len nevrátil do cenzúrneho a revízneho úradu v Záhrebe, lebo ten v dôsledku nesprávneho postupu povolaných činiteľov v prípade Dr. Štefana Moysesa bol panovníkom vyňatý zpod nadvlády Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady a bezprostredne bol podriadený chorvátskemu bánovi. Okrem toho už viac ani sám Dr. Štefan Moyses netúžil po tomto úrade, lebo mu za šesť plných rokov prinášal len vyčerpávajúcu prácu a stále mrzutosti.

My Slováci dnes po toľkých rokoch s opravdivým obdivom hľadáme na prácu Dr. Štefana Moysesa v cenzúrnom a revíznom úrade v Záhrebe a s najväčším uznaním kvitujeme pomoc, ktorú tento veľký syn nášho národa vo vtedajších ťažkých časoch poskytoval nacionálnej tlači bratského chorvátskeho národa.

**Dr. ŠTEFAN MOYSES ZÁHREBSKÝM
KANONIKOM, CHORVÁTSKYM POVERENÍKOM
A JELAČIČOVÝM DIPLOMATOM**

Zásluhy Dr. Štefana Moysesu na poli cirkevnom za niekoľko rokov vzrástly až natoľko, že ich už záhrebská cirkevná vrchnosť nemohla ďalej nechávať bez odmeny. Preto z podnetu viacerých cirkevných hodnostárov záhrebský biskup Juraj Haulik r. 1841 vyzval Dr. Štefana Moysesu, aby si podal žiadosť na uprázdnené kanonické miesto kapituly začesanskej, sídliacej vo Varaždíne. Táto neočakávaná výzva bola Dr. Štefanovi Moysesovi nemalým prekvapením, lebo sa mu ako kňazovi ostrihomského arcibiskupstva o nejakej kanonii na území záhrebského biskupstva ani nesnívalo. Hoci teda po kanonickej hodnosti vo svojej skromnosti ani netúžil, kvôli všeobecne váženému biskupovi Jurajovi Haulikovi 10. marca 1841 po dlhšom váhaní predsa len napísal žiadosť o uprázdnené kanonické štallum. Pre napísanie tejto žiadosti odhodlal sa čiastočne i preto, lebo v prípadnom svojom vymenovaní za kanonika videl najlepšiu možnosť na oslobodenie sa od zodpovednej a neobyčajne ťažkej cenzorskej a revízorskej funkcie. Okrem toho vedel už i o machináciách Františka Császára, ktorý ho chcel odstrániť z tejto funkcie. Záhrebský biskup Juraj Haulik túto jeho žiadosť čo najvrelšie odporúčal na priaznivé vybavenie a vo svojej kandidátke na uprázdnené kanonické štallum umiestil Dr. Štefana Moysesu na prvom mieste, ale Uhorská kráľovská námestná rada pod vplyvom Františka Császára čo najrozhodnejšie sa postavila proti jeho vôli. Pod všelijakými zámienkami odoslanie žiadosti a biskupovho návrhu stále odkladala a po vyhlásení Moysesovej suspenzie žiadosť

i s návrhom vrátila s poznámkou, že Dr. Štefan Moyses so zreteľom na svoju suspensiu nemôže byť predbežne navrhovaný panovníkovi na nijaké povýšenie. V takýchto okolnostiach bol biskup Juraj Haulik nútený síce odstúpiť od kandidovania Dr. Štefana Moysesu na kanonické miesto začesanskej kapituly, ale zato ho ponechal v evidencii pre prípad, že by sa v jeho biskupstve uprázdnilo iné a lepšie cirkevné benefícium. Na uprázdnenie takéhoto benefícia ani nemusel veľmi dlho čakať. Roku 1845 uprázdnilo sa totiž jedno kanonické miesto v sídelnej kapitule záhrebskej a vtedy sa biskupovi Jurajovi Haulikovi naskytla nová príležitosť na povýšenie ešte vždy suspendovaného Dr. Štefana Moysesu. Biskup Juraj Haulik túto príležitosť aj využil a vyzval Dr. Štefana Moysesu, aby si rozhodne podal žiadosť o toto uprázdnené kanonické miesto. Na základe tejto výzvy potom 11. novembra 1845 Dr. Štefan Moyses skutočne požiadal panovníka o uprázdnené kanonické štallum záhrebskej kapituly, hoci sa ináč nemienil oň uchádzať. K podaniu tejto žiadosti, okrem zriedkavej priazne záhrebského arcipastiera, v nemalej miere povzbudila ho aj okolnosť, že záhrebská kapitula zo svojho konzistória vyslala k biskupovi Jurajovi Haulikovi dekana-kanonika (a súčasne aj preláta banátskej tabule) Františka Koritića s prosbou o kandidovanie jeho osoby na prvom mieste úradnej kandidátky. Záhrebský biskup Juraj Haulik ochotne vyhovel želaniu svojej kapituly a Dr. Štefana Moysesu postavil na čelo svojej kandidátky, takže Dr. Štefana Moysesu po zrušení jeho suspenzie r. 1847 panovník vymenoval za kanonika záhrebskej sídelnej kapituly na veľkú radosť biskupa Juraja Haulika, členov záhrebskej kapituly a nespočetných jeho ctiteľov a priaznivcov zo všetkých kruhov záhrebskej verejnosti. Po tomto vymenovaní Dr. Štefan Moyses sa dňa 18. októbra 1847 zriekol profesorskej katedry na záhrebskej akademii, na ktorej za 17 rokov svojej blahodarnej činnosti vychoval chorvátskemu národu veľký počet národne uvedomelých inteligentov.

Na druhý deň po opustení profesorskej katedry, t. j. dňa 19. októbra 1847, bola inštalácia Dr. Štefana Moysesu za kanonika sídel-

nej kapituly v Záhrebe a hneď zatým v prvom konzistóriu tejto kapituly Dr. Štefan Moyses zvolený bol za kapitulského vyslanca na krajinský snem, svolaný na 7. novembra 1847 do Bratislavy (vtedy ešte Prešporka). Záhrebská kapitula vystrojila ho na tento snem so zvláštnou poverovacou listinou zo dňa 20. októbra 1847 a dala mu do ruky ešte aj obsiahlu inštrukciu z toho istého dňa, v ktorej boli vo dvanástich bodoch shrnuté všetky jej cirkevné požiadavky. Dr. Štefan Moyses začiatkom novembra r. 1847, len čo dostal túto úlohu, v sprievode predných synov chorvátskeho národa odišiel zo Záhreba a odcestoval do Bratislavy (Prešporka), aby tam na uhorskom krajinskom sneme ako chorvátsky vyslanec hájil proti Maďarom zásady kresťanskej spravodlivosti a miernosti. Či na tomto sneme prišiel do nejakého osobného styku aj s vtedajším vyslancom mesta Zvolena Ľudovítom Štúrom, nevieme a nevieme ani to, aké stanovisko zaujal Dr. Štefan Moyses k borbe Ľudovíta Štúra s celým uhorským snemom. Nateraz vieme len toľko, že Dr. Štefan Moyses dňa 7. januára 1848 postavil sa na obranu chorvátskych národných záujmov a neskôršie úspešne bránil záhrebského biskupa Juraja Haulika proti maďarsky smýšľajúcemu turopoľskému grófovi Antonovi Josipovičovi. Napokon máme zprávy i o tom, že pri debate o Chorvátsku dňa 10. januára 1848 raz veľmi kategoricky zavrátil trenčianskeho vyslanca Kubicu, slovenského odrodilca, nepoznajúceho chorvátsku históriu. Viac sa o účinkovaní Dr. Štefana Moyseša na rušnom bratislavskom sneme v r. 1847-48 zo zachovaných zpráav nedozvedáme.

Dr. Štefan Moyses zotrval na bratislavskom sneme až do 14. marca 1848, keď Maďari po zpráve o Metternichovom páde i proti odporu Chorvátov vyslali do Viedne zo snemu deputáciu so žiadosťou o povolenie samostatného maďarského ministerstva. V predtuche rušných udalostí Dr. Štefan Moyses v sprievode viacerých chorvátskych vyslancov odišiel vtedy z Bratislavy (Prešporka) a bez vyčkania návratu snemovej deputácie z Viedne pred zakončením snemu ešte pred Veľkou nocou sa vrátil do Záhreba.

V tom čase odohrávaly sa už v krajocho, obývaných Chorvátmi,

veľmi rušné udalosti. Pre veľkú rozpínavosť Maďarov a pod do-
jomom snemových udalostí pod vodcovstvom Ľudovíta Gaja v Zá-
hrebe bol utvorený národný výbor (národná rada) na obranu ohro-
zených práv chorvátskeho národa. Tento národný výbor ihneď
svolal do Záhreba zástupcov Chorvátska, Slavónska a Dalmácie,
ktorí zvolili za chorvátskeho bána baróna Jozefa Jelačiča. Okrem
toho zvolili i početnú deputáciu, ktorá v mene chorvátskeho ná-
roda mala ísť do Viedne žiadať od panovníka: potvrdenie voľby
baróna Jozefa Jelačiča, pripojenie chorvátskych území (Dalmácie
a Vojenskej hranice) k Chorvátsku, osamostatnenie chorvátskych
území od Uhorska, osobitný chorvátsky snem, chorvátske minister-
stvo, uvedenie chorvátskej reči do administratívnych úradov, do
súdov a do škôl, zriadenie chorvátskej univerzity v Záhrebe, slo-
bodu tlače a každoročné zasadanie chorvátskeho snemu (raz v Zá-
hrebe, raz v Osieku a raz v Zadare alebo v Rieke). Zriaďujúci snem
mal byť svolaný na 1. mája do Záhreba. Za člena tejto početnej de-
putácie okrem Ľudovíta Gaja, biskupa Juraja Haulika a iných pred-
ných chorvátskych národovcov za záhrebskú sídelnú kapitolu bol
delegovaný aj Dr. Štefan Moyses. Vysvitá to z listu, v ktorom mu
v mene záhrebskej kapituly kanonik-prolektor Matúš Wukovich
dňa 23. marca 1848 píše: „Z poverenia najdôstojnejšej kapituly
dovoľujem si Vašu Vysokodôstojnosť úradne vyzvať, aby k 28. dňu
tohto mesiaca odcestovala do Viedne a tam sa pripojila k deputácii,
ktorej členmi sú aj traja naši kanonici, vysokodôstojný pán Schott
(Schrott?), Vrachan a Syptak, a ktorá má tam predostrieť na schvá-
lenie pripojené vytlačené požiadavky. U nás v Záhrebe a tiež aj na
iných miestach panuje medzi ľuďmi veľký rozruch. Školská mládež
povstupovala do národnej milície, ktorá sa organizuje po celom
meste. Národným gardistom porozdávané boly trojfarebné ko-
kardy, dookola farby bielej a červenej a v prostriedku farby mod-
rej. Mládež už aj cvičí, ale — chvála Bohu — zato doteraz nedošlo
ani len k najmenším výtržnostiam. Povráva sa, že v Uhorsku došlo
k rozličným smutným udalostiam. Len aspoň voči nám nech je Pán
Boh milostivý. Odporúčajúc sa do vašej priateľskej a bratskej

priazne ostávam s dokonalou úctou Vašej Vysokodôstojnosti najponíženejší služobník Matúš Wukovich, záhrebský kanonik-prolektor. Poznámka: Pripojený list ráčte bezodkladne doručiť Jeho Excellencii pánu biskupovi.“ Z tohto dôležitého listu okrem delegovania Dr. Štefana Moysesa za člena spomínanej deputácie možno vyčítať aj to, že za rušných záhrebských udalostí Dr. Štefan Moyses s biskupom Jurajom Haulikom boli niekde mimo Záhreba. Ináč by mu totiž kanonik-prolektor Matúš Wukovich nebol musel takýmto spôsobom opisovať rušné záhrebské pomery. Miesto vtedajšieho pobytu Dr. Štefana Moyses a biskupa Juraja Haulika — pravda — nateraz určiť nevieme.

Dr. Štefan Moyses, len čo dostal spomínaný list, ihneď sa ponáhlal do Viedne, kde sa pripojil k ostatným členom chorvátskej deputácie. S touto deputáciou bol potom dňa 31. marca 1848 na audiencii u panovníka Ferdinanda V., ktorý však už pred touto audienciou dňa 23. marca 1848 baróna Jozefa Jelačiča i pri všetkých machináciach so strany Maďarov vymenoval za bána Chorvátska a Slavónska. Panovník prijal deputáciu veľmi blahosklonne, takže sa s najlepšimi zpravami mohla vrátiť do Záhreba. Zpráva o jej úspechu bola prijatá v Záhrebe s pochopiteľnou radosťou, ale ešte s väčšou radosťou bol tam prijatý obsah listu, v ktorom panovník po audiencii dňa 2. apríla 1848 sľuboval biskupovi Jurajovi Haulikovi „chorvátsku národnosť a municipiálne práva vždy hájiť a brániť, všetko, čo s prisahou kráľovskou sa srovnáva, povoliť, spravodlivé prosby a žiadosti vyplniť, snem svoláť“. Po odchode chorvátskej deputácie prišiel dňa 5. apríla 1848 do Viedne aj bán Jozef Jelačič a o niekoľko dní zakončil Ferdinand V. bratislavský snem, keď už bol predtým povolil Maďarom aj samostatné ministerstvo pod predsedníctvom gr. Ľudovíta Batthyányiho . . .

Po zakončení bratislavského snemu mali už udalosti veľmi rýchly spád. Maďari sa neuspokojili s povolením maďarského snemu, ale usilovali sa o úplnú samostatnosť. Preto došlo k ozbrojenému konfliktu medzi nimi a panovníkom a v tomto konflikte mali na strane panovníka činnú účasť aj Chorváti. Dr. Štefan Moyses

ako cirkevný hodnostár nemal síce nijaký podiel na nasledujúcich vojnových udalostiach, ale zato usilovne pracoval za vec chorvátsku doma v Záhrebe. O náležité využitie jeho zriedkavých schopností v prospech chorvátskeho národa postaral sa totiž v tých búrlivých časoch bán Jozef Jelačić a záhrebský biskup Juraj Haulik.

Chorvátsky bán Jozef Jelačić najprv ho dňa 10. augusta 1848 vymenoval namiesto grófa Ota Sermageho za predsedu chorvátskeho národného divadla a za predsedu komisie pre posúdenie divadelných hier, potom však o niekoľko dní sveril mu i ďalšiu veľmi dôležitú úlohu. Keď totiž úplne prebral do svojich rúk všetku moc v Chorvátsku a v Slavónsku, osnoval tzv. „Banátsku radu“ s piatimi sekciami alebo poverenictvami pre správu Chorvátska a Slavónska. No a za predsedu sekcie alebo za povereníka poverenictva kultu a osvety vymenoval Dr. Štefana Moysesa, ktorého si pre jeho slovanské smýšľanie a pre jeho neúnavnú pracovitosť veľmi vysoko vážil. V krušných vojnových časoch r. 1848—49 stal sa teda Dr. Štefan Moyses povereníkom chorvátskej „Banátskej rady“ a vedúcim priekopníkom chorvátskej kultúry.

Záhrebský biskup Juraj Haulik zas dňom 21. októbra 1848 vymenoval ho za rektora svojho seminára a za riaditeľa fondu deficientov a súčasne ustanovil ho aj za profesora gréčtiny, biblických starožitností, úvodu do biblických vied, apologetiky a exegetiky Starého a Nového zákona na svojej bohosloveckej vysokej škole v Záhrebe. K tomuto kroku odhodlal sa biskup Juraj Haulik preto, lebo v osobe všeobecne vzdelaného a skúseného, mládežou vrele milovaného, za povznesenie duchovného života vždy horiaceho Dr. Štefana Moysesa videl najlepšiu záruku dobrej výchovy svojho kňazského dorastu. Tak aspoň píše sám vo svojom liste zo dňa 21. októbra 1848, adresovanom Dr. Štefanovi Moysesovi. Popri tom sveril mu ešte aj redaktorstvo novozaloženého časopisu „Katolicki list zagrebački“, ktorý propagoval katolícku verejnú mienku v Záhrebe.

Zasluhou chorvátsko-slavónskeho bána Jozefa Jelačića a záhreb-

ského biskupa Juraja Haulika konal teda Dr. Štefan Moyses v Záhrebe v revolučných r. 1848—49 veľmi dôležitú prácu v prospech chorvátskeho národa i na poli školskom a kultúrnom, ako i na poli výchovy kňazstva. Pritom v júli r. 1848 dostal sa do styku aj s Hurbanom, ktorý vtedy prišiel do Záhreba hľadať bratskú pomoc pre Slovákov a Slovensko. Dr. Štefan Moyses pri tejto príležitosti s radosťou uvítal vo svojom pôsobišti vzácného slovenského hosta, uviedol ho do kruhu chorvátskych politických dejateľov a umožnil mu povedať v chorvátskom sneme pamätnú reč, ktorou ohnivý slovenský vodca tak oduševnil Chorvátov, že sa rozhodli položiť medzi podmienky vyrovnania a mieru požiadavku, aby uväznení Slováci boli prepustení na slobodu a slovenský národ dostal také isté práva, ako majú Maďari. Okrem toho po ochorení dal Hurbana previezť do svojho bytu a liečiť svojím domácim lekárom, čím mu umožnil ďalšiu cestu do Slavónie a do Karlovca k Srbom.

Funkciu chorvátskeho povereníka kultu a osvety vykonával Dr. Štefan Moyses v Záhrebe až do konca augusta r. 1849, keď mu chorvátsky bán Jozef Jelačić sveril veľmi dôležité diplomatické poslanie.

Dňa 6. júna 1849 totiž viedenský ministerský predseda knieža Schwarzenberg písomne vyzval bána Jozefa Jelačića, aby vyslal do Viedne niekoľkých svojich dôverníkov, ktorí by tam, so zreteľom na posledné udalosti, na príslušných miestach prerokovali niektoré veci, týkajúce sa Chorvátska a Slavónska. Chorvátsky bán Jozef Jelačić na základe tejto výzvy vyslal do Viedne osem svojich dôverníkov (Zbermana Bužana, Ivana Mažuranića, Donáta Tomića, Fraňa Novaka, Vinka Modanića, Júlia Jankovića, Jozefa Jankovića, Trifóna Mladenovića) a listom zo dňa 25. augusta 1849 vyzval aj Dr. Štefana Moysesu, aby sa ako deviaty dôverník s ostatnými odobral do Viedne. Dr. Štefan Moyses ochotne vyhovel žiadosti bána Jelačića a odcestoval ihneď do Viedne, kde ako chorvátsky dôverník ostal až do 9. júna 1850. Zpočiatku zúčastňoval sa aj na rokovaníach politického rázu, ale po príchode

Jelačića do Viedne venoval sa predovšetkým otázkam viac-menej cirkevno-politickým. So svojimi spoločníkmi za desať mesiacov svojho pobytu vo Viedni prerokoval a vybavil:

1. na ministerstve vnútra	19 dôležitých vecí,
2. na ministerstve financií	8 dôležitých vecí,
3. na ministerstve pravosúdia	17 dôležitých vecí,
4. na ministerstve obchodu	4 dôležité veci,
5. na ministerstve kultu a výučby	7 dôležitých vecí,
6. na ministerstve vojny	2 dôležité veci,
7. na ministerstve poľnohosp. a baníctva	2 dôležité veci.

Okrem toho rokoval na povolaných miestach aj o rozličných špeciálnych otázkach na základe zvláštného poverenia bánovho.

Keďže sa na tomto mieste nemôžeme podrobnejšie zaoberať týmto dôležitým úsekom blahodarnej činnosti Dr. Štefana Moyses, poukážeme aspoň na niektoré zaujímavejšie momenty jeho diplomatických rokovaní. Z listov Dr. Štefana Moyses, poslaných z Viedne záhrebskému biskupovi Jurajovi Haulikovi, dozvedáme sa, že tento náš prvý slovenský diplomat vo Viedni rokoval o úprave pomeru kmetov (sedliakov) voči panstvám, vymohol testamentárne právo záhrebských biskupov, usporiadal majetkové veci modrušského biskupstva, postaral sa o obsadenie filozofickej katedry na záhrebskej akadémii atď.

Z tohto všetkého vidíme, že Dr. Štefan Moyses za celých desať mesiacov v bezprostrednej blízkosti panovníckeho trónu na poli diplomatickom skvele bránil záujmy a práva chorvátskeho národa.

Najväčšie zásluhy za svojho pobytu vo Viedni získal si Dr. Štefan Moyses svojou neúnavnou prácou za povýšenie záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo.

O povýšenie záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo usilovali sa Chorváti už veľmi dávno, lebo vo svojich srdciach už od storočí prechovávali vrelú túžbu po cirkevnom osamostatnení svojej užšej vlasti. Chorvátske snemy od niekoľko sto rokov častejšie pretria-

saly vec záhrebského arcibiskupstva a vysielaly rozličné deputácie k panovníkom, aby ju uspokojivo rozriešil, ale márne. Ich nádeje na realizovanie tejto dôležitej otázky rozprchly sa zakaždým ako mydlové bubliny. S otázkou záhrebského arcibiskupstva zaoberaly sa posledne na svojej kongregácii dňa 23. septembra 1845 aj stavy a rady Chorvátska, Slavónska a Dalmácie, ktoré potom i osobitnou písomnou reprezentáciou požiadaly panovníka o uskutočnenie tejto odvekej túžby chorvátskeho národa, ale odpor nežičlivej Pešti zmaril všetky ich námahy. Po stroskotaní toľkých pokusov už sa zdalo, že k povýšeniu záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo v krátkom čase už ani nedôjde. Po porážke Maďarov ujal sa však celej veci Dr. Štefan Moyses, a spoliehajúc sa na služby, ktoré v revolučných rokoch 1848—49 Chorváti preukázali vládnucej dynastii, polozabudnutú reprezentáciu z roku 1845 znovu nastolil na kompetentných viedenských miestach. Potom s vrozeným svojím taktom a s obdivuhodnou vytrvalosťou kapacitoval, prosil, presviedčal, informoval povolané osobnosti, len aby sa už raz uskutočnilo to, po čom cez dlhé storočia márne túžily predchádzajúce chorvátske generácie. Okrem toho za účinnej podpory chorvátskeho bána Jozefa Jelačiča vypisoval na vrchnosti, ba až na samého panovníka prosby, žiadosti, adresy, remonštrácie a informácie vo veci nádejného arcibiskupstva, len aby celá vec znovu nezaspala . . . Vo svojej autobiografii v povedomí dobre vykonaného diela Dr. Štefan Moyses sa sám úprimne priznáva, že všetky akty, týkajúce sa záhrebského arcibiskupstva, sú z jeho pera, hoci majú aj podpis chorvátskeho bána Jozefa Jelačiča . . . No a že to boli akty majstrovsky štylizované, o tom nemôže byť nijakej pochybnosti. Dôkazom toho nech nám je dôvodová zpráva, pripojená Dr. Štefanom Moysesom k spomenutej reprezentácii z roku 1845, v ktorej čítame:

„Z pripojenej reprezentácie v r. 1845 zadržanej chorvátsko-slavónskej krajinskej kongregácie vidieť, že povýšenie záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo bolo už chorvátsko-slavónskym snemom viac ráz navrhované.

Keď teda závažnosť v reprezentácii uvedených pohnútok aj ne-

môže byť popieraná, udalosti sbehnúvšie sa od vyššie uvedeného roku a ich prirodzené následky ešte viac poukazujú na potrebu nového hierarchického usporiadania v Chorvátsku a v Slavónsku. Veď, odhliadnuc od všetkých iných prekážok, už aj sama závislosť chorvátsko-slavónskej cirkvi od v Uhorsku sa nachodiacej metropoly bola by spojená s veľkými ťažkosťami a značnou mierou by prispela k vystupňovaniu už aj tak jestvujúceho vzájomného odcudzenia. Keď Chorváti a Slovinci r. 1848 videli, že si len odtrhnutím od uhorského kráľovstva môžu zachrániť svoje práva, ohrozené stále sa stupňujúcim ultramaďarizmom, vtedy dočasný národný výbor a neskôršie aj chorvátsky krajinský snem čo najprísnejšie zakázal akékoľvek ďalšie spoločenstvo s Uhorskom. Následkom toho odrazu pretrhnuté boli všetky styky s tamojšími civilnými, kriminálnymi, zmenkovými a cirkevnými apelačnými inštanciami a tento stav trvá nepretržite ešte aj dnes. Keby sa teda dnes daktorá stránka bez ohľadu na nenávisť svojich spolurodákov, ktorú by tým vyvolala, aj chcela odvolať na arcibiskupské fórum v Kaloči, v Chorvátsku a v Slavónsku ťažko by sa našiel úrad, ktorý by bol ochotný exekvovať rozsudok tohoto fóra. Z tohoto vidieť, že je zákonitý právny postup čo do chorvátsko-slavónskych biskupstiev vlastne už prakticky prerušený.

Potreba zriadenia vlastnej metropoly pre Chorvátsko a Slavónsko prejavuje sa však veľmi znateľne aj bez ohľadu na terajšie vzájomné odcudzenie sa Maďarov a Chorvátov. V čase predostretia v úvode spomínanej reprezentácie Jeho Veličenstvu uhorské konzistóriá úradovaly už síce v reči maďarskej, ale v Chorvátsku a v Slavónsku užívala sa vtedy ešte vždy latinčina, vo všeobecnosti prístupná aj uhorskému duchovenstvu. Naproti tomu od marca r. 1848 zavádzaná bola do úradov v Chorvátsku a v Slavónsku už reč chorvátska, a preto by dnes metropolitnému fóru mohli byť predostierané len procesné spisy, koncipované v tejto reči. Z toho nasleduje, že toto fórum na žiadosť pád nemôže byť v Uhorsku, kde je znalosť chorvátsko-slavónskej reči len výnimkou.

Keď si konečne uvážime, že pravoslávna cirkev na území Sla-

vónska už dávnejšie má svojho vlastného arcibiskupa, ktorý bol najnovšie dokonca až na patriarchu povýšený, mimovoľne prichádzame k presvedčeniu, že by to bolo v záujme katolíckej Cirkvi, keby mohla byť zriadením podobnej hodnosti v sdružených kráľovstvách pravoslávnej cirkvi na roveň postavená.

Keďže ďalej kaločská metropola nikdy nebola podriadená uhorskému prímasovi (a jej exemptia mala za prirodzený následok aj nezávislosť celej kaločskej cirkevnej provincie od neho), tak by to už aj sám teraz platný právny poriadok musel donášať so sebou, aby aj z jednej časti kaločskej cirkevnej provincie utvoriť sa majúca záhrebská metropola podobne bola vyňatá zpod akejkoľvek priamej jurisdikcie uhorského prímasa.“

Takouto premyslenou dôvodovou správou podpíeral Dr. Štefan Moyses reprezentáciu chorvátsko-slavónskych stavov a radov zo dňa 23. septembra 1845, predostretú druhý raz na kompetentných viedenských miestach vo veci záhrebského arcibiskupstva. Nám je táto citovaná dôvodová správa nesporným dôkazom toho, že sa Dr. Štefan Moyses vo Viedni na poli diplomatickom ozať udatne boril za cirkevné osamostatnenie chorvátskych krajov.

Neúnavná a vytrvalá práca Dr. Štefana Moysesu za povýšenie záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo ani nebola márna, hoci sa jej stavaly do cesty aj všelijaké nepredvídané prekážky. Po viac-mesačnej Moysesovej námahe totiž asi 15. augusta 1850 konečne panovník vyhovel odvekej túžbe bratského chorvátskeho národa a záhrebské biskupstvo na veľkú radosť Chorvátov povýšil na arcibiskupstvo. Povýšenie záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo pápež Pius IX. potvrdil dňa 11. decembra 1852 bulou „Auctorem omnium“. Prvým záhrebským arcibiskupom sa stal pod vplyvom Moysesovým trnavský Slovák, biskup Juraj Haulik, hoci po tejto hodnosti ani netúžil. Z lásky k Cirkvi a k chorvátskmu národu prijal však ochotne túto novšiu hodnosť, lebo tak to vyžadovaly vtedajšie pomery.

Dr. Štefan Moyses sa už nedočkal vo Viedni povýšenia záhrebského biskupstva na arcibiskupstvo, lebo sa s ostatnými Jelači-

čovými dôverníkmi ešte v júni r. 1850 vrátil do Záhreba. Vo Viedni sa zdržoval od konca augusta r. 1849 do 9. júna 1850. Za tento čas — hoci vo februári dlhšie chorľavel — svojím osobným zákrokom u tamojších vládnych kruhov objasnil nejeden problém, odstránil nejedno nedorozumenie a znemožnil nejedno nedomyslené rozhodnutie v súvislosti s bratským Chorvátskom a Slavónskom. Jeho desaťmesačná diplomatická činnosť vo Viedni mala teda ďalekosiahly význam pre bratský národ chorvátsky.

Po svojom návrate do Záhreba venoval sa Dr. Štefan Moyses svojim rektorským, politickým a profesorským povinnostiam, ale len nakrátko, lebo jeho zriedkavý kňazský charakter a jeho jemný takt získaly mu vo Viedni priazeň vládnych kruhov a dopomohly mu k biskupskému prestolu banskobystrickému. Vymenovanie za banskobystrického biskupa nebolo však primeranou odmenou za veľkú prácu, ktorú Dr. Štefan Moyses vykonal v Záhrebe a vo Viedni v prospech bratov Chorvátov.

V.

**Dr. ŠTEFAN MOYSES BISKUPOM
BANSKOBYSTRICKÝM**

Predchodcom Dr. Štefana Moysesa na banskobystrickom biskupskom prestole bol Jozef Rudnyánszky, pochádzajúci z Trnavy, ktorého inštalácia konala sa 16. júla 1845 v Banskej Bystrici v rámci veľkolepých slávností. Bol to muž vynikajúcich vlastností, a preto si v krátkom čase získal nielen srdcia svojich kňazov, ale aj srdcia svojich veriacich. V časoch maďarskej revolúcie v r. 1848—49 však pod nátlakom revolučnej vlády rozkázal svojim kňazom vykonať nariadenia povstaleckých úradov, vydával pastierske listy v duchu maďarskom a dňa 24. mája 1849 v smysle nariadenia debrecínskej vlády aj sám sa aktívne zúčastnil v Banskej Bystrici na veľkolepej slávnosti maďarskej nezávislosti. Urobil to síce len pod fyzickým nátlakom pána života a smrti, Ľudovíta Beniczkého, a maďarských povstaleckých vojsk, ktoré od začiatku januára 1849 neprestajne vystráľaly orgie v biskupskej rezidencii v Banskej Bystrici a v biskupskom kaštieli vo Sv. Kríži nad Hronom, ale pri všetkých týchto závažných okolnostiach po porážke Maďarov predsa len bol obvinený z dobrovoľnej spolupráce s maďarskými povstalcami a po príchode cisárskeho vojska bol v Pešti (kde sa zdržiaval v čase jej obsadenia cisárskymi vojskami) dňa 20. augusta 1849 uväznený. Ba čo viac, dňa 21. septembra 1849 vojenský súd v Pešti ako druhostupňového kossuthovského prívrženca odsúdil ho na šesť rokov pevnostného väzenia a na stratu biskupského prestola. Zpráva o jeho odsúdení vyvolala v banskobystrickom biskupstve pochopiteľný rozruch a banskobystrická kapitula ihneď požiadala panov-

níka o jeho omilostenie, ale márne. Biskup Jozef Rudnyánszky milosť nedostal a 29. októbra 1849 bol dopravený z Uhorska do viedenskej trestnice. Z trestnice mal byť dňa 31. októbra eskortovaný do väzenia v Kuffsteine, ale na zákrok pápežského nuncia Michala Viale de Prela namiesto toho bol internovaný v kláštore františkánov v Klosterneuburgu. Pod dojmom všetkých týchto udalostí biskup Jozef Rudnyánszky na radu ostrihomskeho arcibiskupa Jána Scitovszkeho a pápežského nuncia so súhlasom pápežskej stolice dňa 14. marca 1850 dojemným listom rozlúčil sa so svojim biskupstvom a súčasne sa zriekol aj svojho biskupského prestola. Po jeho rezignácii banskobystrická kapitula si zvolila za kapitulárneho vikára veľprepošta Juraja Budatínskeho, ktorý už aj pred príchodom biskupa Rudnyánszkeho spravoval osirelé biskupstvo. Biskup Rudnyánszky ostal aj naďalej internovaný v Klosterneuburgu, ale 25. júna 1853 predsa ho len omilostili a prepustili na slobodu. Po svojom prepustení na slobodu utiahol sa do súkromia v Hainburgu a odtiaľ neskôršie presťahoval sa do Bratislavy. Zomrel tam 24. novembra 1859 a podľa jeho vôle pochovali ho do krypty ostrihomskej baziliky.

V čase rezignácie biskupa Jozefa Rudnyánszkeho, t. j. 14. marca 1850, Dr. Štefan Moyses bol ešte vo Viedni, kde sa pre svoju neochvejnú vernosť k panovníkovi, pre svoje zásluhy o Cirkev a vlasť, pre svoje šľachetné smýšľanie, pre svoje charakterové vlastnosti a v nemalej miere aj pre svoje jemné spôsoby tešil veľkej sympatii mnohých vládnych osobností. Veľkú sympatiu si získal najmä u baróna Alexandra Bacha, ktorý v časoch vojenskej okupácie Uhorska ako cis.-kráľ. minister vnútra navrhoval vhodné osoby na uprázdnené uhorské biskupstvá. Minister Alexander Bach pri rozličných rokovaníach mal možnosť dôkladnejšie poznať zriedkavý charakter a mimoriadne schopnosti Dr. Štefana Moyses, preto na povolaných miestach usilovne pracoval za jeho povýšenie na uprázdnený biskupský prestol v Banskej Bystrici. Táto okolnosť a široké známosti Dr. Štefana Moyses vo Viedni spôsobily, že viedenská

vláda ešte pred Veľkou nocou r. 1850 sa rozhodla navrhnúť za banskobystrického biskupa Dr. Štefana Moysesa. Dr. Štefan Moyses dozvedel sa o tomto vládnom rozhodnutí hneď v najbližších dňoch, a bol ním veľmi neprijemne prekvapený. Veď sa mu o biskupskej hodnosti ani len nesnívalo a po nej vo svojej skromnosti nikdy netúžil. Okrem toho bol si už vopred vedomý nielen ťažkej povinnosti, ale i zodpovednosti, ktorá s biskupskou hodnosťou doľahne na jeho plecia. So zreteľom na túto zodpovednosť, najmä pred Bohom, nijako nechcel prijať ponúknutú biskupskú hodnosť a keď dostal prvú zprávu o rozhodnutí vlády v tejto veci, z nábožensko-mravných dôvodov celé mesiace sa všetkými možnými spôsobmi staval proti svojmu povýšeniu. No pri tom všetkom dňa 30. augusta 1850 na návrh viedenskej vlády František Jozef I. vymenoval ho za biskupa banskobystrického. Najväčšie zásluhy o jeho menovanie získal si minister Alexander Bach. Vysvitá to z jeho vlastnoručne písaného listu č. 4821/M. I. zo dňa 5. septembra 1850, v ktorom čítame: „Veľadôstojný pán kanonik! — Jeho c. a kr. Veličenstvo vzhľadom na môj skromný návrh svojím najvyšším rozhodnutím zo dňa 30. augusta t. r. ráčilo Vašej Veľadôstojnosti udeliť rezignáciou biskupa Jozefa Rudnyánskeho uprázdnené biskupstvo banskobystrické. Je mi to zvláštnou ctou, že môžem Vašu Veľadôstojnosť o tomto najvyššom rozhodnutí upovedomiť a zároveň podotknúť, že súčasne o Vašom menovaní podávam zprávu aj pánu kniežatu-prímasovi a robím potrebné kroky aj vo veci Vašej prekonizácie. Konečne upovedomujem Vašu Veľadôstojnosť ešte aj o tom, že si pokladám za povinnosť po složení predpísanej služobnej prisahy urobiť ihneď potrebné kroky aj ohľadne poukázania temporálií. Nech prijme Vaša Veľadôstojnosť uistenie o mojej dokonalej úcte. Viedeň, dňa 5. septembra 1850. Bach.“ — Tento list nám je nesporným dôkazom, že minister Alexander Bach získal si veľké zásluhy pri povýšení Dr. Štefana Moysesa na biskupský prestol banskobystrický. O týchto jeho veľkých zásluhách zmieňuje sa ináč aj Dr. Štefan Moyses i vo svojej autobiografii, i v nie-

ktorých svojich listoch. Toto konštatovať pokladali sme si za svoju povinnosť už aj preto, lebo minister Alexander Bach pre svoj absolutizmus sa ináč veľmi nechválne spomína v dejinách nášho národa.

Dr. Štefan Moyses, keď dostal kráľovský menovací dekrét, pokorne vzal na seba ťarchu biskupských povinností, lebo vo svojom menovaní videl nielen vôľu niektorých ľudí, ale aj vôľu božiu. Bez váhania odcestoval teda zo Záhreba do Viedne, kde 19. septembra 1850 složil predpísanú prísahu vernosti do rúk panovníkovi a súčasne v smysle výzvy zo dňa 13. septembra 1850 aj vyznanie viery do rúk viedenského pápežského nuncia. Potom sa vrátil do Záhreba, kde ako povereník „Banátskej rady“ pre kultus a osvetu usilovne pracoval až do polovice marca r. 1851.

Zpráva o vymenovaní Dr. Štefana Moysesu za banskobystrického biskupa rozšírila sa veľmi rýchle a všade ju prijali s veľkým uspokojením. Do Banskej Bystrice úradne ju oznámil sám ostrihomský arcibiskup Ján Scitovszky dňa 10. septembra 1850, takže kapitulárny vikár Juraj Budatínsky vo svojom obežníku zo dňa 15. septembra 1850 už mohol oznámiť kňazstvu: „Deň 30. augusta stal sa veľmi významným pre banskobystrické biskupstvo, lebo prípis Jeho Výsosti pána primasa tohto kráľovstva, poslaný tunajšej sídelnej kapitule s dátumom 10. septembra, oznamuje, že dobrý Pán Boh vo svojom veľkom milosrdenstve a vo svojej veľkej láske k tomu pohol srdce Jeho Veličenstva, aby Štefana Moysesu, kanonika slávnej záhrebskej katedrály, dňa 30. augusta láskave vymenoval za nášho biskupa a arcipastiera. Túto radostiplnú zvesť, ctihodní bratia, ponáhľam sa Vám dať na známosť. Buď Bohu za to chvála, česť a sláva, že sa na vytrvalé prosby duchovenstva a veriaceho ľudu zmiľoval nad týmto biskupstvom a postaral sa mu o arcipastiera! Skončením verejnej pobožnosti za nádejného arcipastiera ešte neprestane naša pokorná modlitba za zvoleného už nášho biskupa, aby Otec Milosrdenstva na daného nám arcipastiera vylial čo najhojnejšiu rosu svojej milosti, dal mu sily, udelil mu podpory a poskytol pomoci, by toto naše biskupstvo mohol priviesť do prístavu všestrannej blaženosti.“ Banskobystrické kňazstvo uvítalo túto zprávu

s veľkou radosťou, lebo sa už skôr dozvedelo o blahodarnom účinkovaní Dr. Štefana Moysesa v Záhrebe. Kapitulárny vikár banskobystrického biskupstva ponáhlal sa už 18. septembra 1850 písomne pozdraviť nového svojho arcipastiera a v ten istý deň aj banskobystrická sidelná kapitula odoslala svoje blahoželanie novému svojmu biskupovi. Okrem mnohých iných osobností dňa 5. októbra 1850 srdečnou gratuláciou pozdravil Dr. Štefana Moysesa aj záhrebský biskup Juraj Haulik, ktorý onedlho zatým práve jeho zásluhou bol vymenovaný za arcibiskupa.

Po svojom návrate do Záhreba Dr. Štefan Moyses pomaly robil prípravy na svoj odchod z miesta svojej dlhoročnej práce na Slovensko. Dakedy v októbri r. 1850 zašiel raz medzitým aj do Svätého Kríža nad Hronom, aby tam získal bližšie informácie o svojom biskupstve. Urobil to však inkognito a nepozorovane, takže neprišiel do styku ani s kapitulárnym vikárom Jurajom Budatínskym. Banskú Bystricu vtedy nenavštívil, hoci by sa kapitulárny vikár bol nesmierne tešil jeho návšteve. Na zpiatočnej ceste zo Svätého Kríža Dr. Štefan Moyses dňa 22. októbra 1850 bol v rámci obvyklých formalít symbolicky uvedený do držby banskobystrických biskupských majetkov. Okrem toho pravdepodobne navštívil v Klosterneuburgu aj internovaného biskupa Rudnyánszkeho, aby si u neho osobne overil vo Svätom Kríži získané informácie o pomeroch v banskobystrickom biskupstve. Od biskupa Rudnyánszkeho ponáhlal sa už rovno do Záhreba, kde sa postupne zriekal svojich dôležitých funkcií. Najsamprv sa zbavil svojich záväzkov oproti časopisu „Katoľickí list zagrebački“, ktorý už aj za jeho pobytu vo Viedni museli redigovať náhradní redaktori. Zatým dňa 31. decembra 1850 zriekol sa rektorátu záhrebského seminára a funkcie riaditeľa fondu deficientov. Potom sa oslobodil od ostatných menších svojich funkcií a nakoniec v polovici marca r. 1851 složil aj úrad predsedu sekcie alebo povereníka povereníctva kultu a osvety „Banátskej rady“. Po zrieknutí sa všetkých svojich dôležitých funkcií konečne dňa 23. marca 1851 opustil Chorvátsko, kde 21 rokov a 3 mesiace bol požíval pohostinstvo pobratimského národa chorvátskeho. Nad

jeho odchodom bolestne žiaľil najmä „Katolicki list zagrebački“ a vo svojom veľkom žiali utešoval sa iba myšlienkou, že v Dr. Štefanovi Moysesovi získa nielen banskobystrické biskupstvo „učeneho a pevného pastiera a horlivého obrancu viery i zákona“, ale aj „slovenský národ nájde v ňom iskrenného rodofuba a opravdivého syna“ (ročník II, str. 301).

Ešte pred odchodom z Chorvátska Dr. Štefan Moyses prostredníctvom biskupského fiškála Štefana Botku prevzal do svojej správy všetky majetky banskobystrického biskupstva a porobil prípravy na najpotrebnejšie opravy svätokrížskeho biskupského kaštieľa. Okrem toho na prosbu kapitulárneho vikára Juraja Budatínskeho ujal sa aj dvoch nešťastných kňazov banskobystrickej diecézy — Juraja Straku a Ignáca Gallásza — ktorí po zdolaní maďarského kossuthovského povstania r. 1849 z politických príčin boli uvrhnutí do olomouckého vojenského žalára. V súvislosti s týmito dvoma kňazmi veľké služby mu preukázala jeho známosť s ministrom Alexandrom Bachom, ktorý na jeho intervenciu pomerne v krátkom čase obidvom týmto nešťastníkom pomohol dostať sa na slobodu.

Z Chorvátska Dr. Štefan Moyses necestoval do Banskej Bystrice, ale do Svätého Kríža nad Hronom, kam zavítal večer dňa 8. apríla 1851. Tamojší biskupský kaštieľ vyvolil si totiž za svoje bydlisko, lebo sa nemienil nasťahovať do biskupskej rezidencie v Banskej Bystrici. Príčiny tohto jeho rozhodnutia sú nám neznáme, lebo sa nám o tejto veci nezachovali nijaké hodnoverné zprávy.

Vo Svätom Kríži nad Hronom Dr. Štefana Moysesu privítaly početné deputácie, ktoré boli nemálo prekvapené hroznou pustotou tamojšieho biskupského kaštieľa. Celý kaštieľ podobal sa totiž skôr zakliatemu zámku ako biskupskému kaštieľu, lebo v revolučných rokoch 1848/49 dlhší čas ho používali na vojenské ciele. Nenáročný a skromný Dr. Štefan Moyses sa však neľakal tej pustoty a po svojom príchode do Svätého Kríža nasťahoval sa do vydrancovaných a ošarpaných izieb tohto skromného biskupského kaštieľa. Konečne ani nemohol urobiť ináč, veď biskupská rezidencia v Banskej Byst-

rici bola ešte v horšom stave. V nej byly používateľné a obývateľné len kancelárske miestnosti, ostatné byly demolované alebo ešte vždy obsadené. Z bývalého inventárneho majetku tejto rezidencie neostalo skoro nič, lebo bol za revolúcie väčšinou zničený alebo rozkradnutý. Vo svätokrížskom kaštieli bolo možno aspoň bývať, hoci pri veľmi skromných podmienkach. Veď pre vojnové udalosti a finančnú katastrofu i biskupské dôchodky scvrkly sa na minimum. O svojich smutných začiatkoch vo Svätom Kríži nad Hronom zmieňuje sa Dr. Štefan Moyses, keď vo svojom článku „Myšlienky o záhradníctve vôbec a štepárstve obzvlášť“ píše: „Usadivši sa počiatkom jari r. 1851 vo Svätom Kríži, našiel som na celom statku iba samú pustotu a nedostatok. Ani pierka, ani chlpa; volov málo, a to len zväčša záložné, obťažené okrem dane ešte aj značnými poplatkami; lúk vo dvadsiatich chotároch ani toľko, koľko mávajú jednotliví p. farári v úrodnejších krajoch našej vlasti. Stavísk mnoho — do poldruha sta — z veľkej časti ošarpaných. Všetko to tak smutne vyzeralo, že mi niekoľko sluhov, privedených z Chorvátska a zhrozivších sa tej všobecnej pustoty, chcelo zutekať domov. Okrem veľkého množstva hôr a lesov našiel som len jednu vec, ktorej som sa potešil: priestrannú záhradu pri dome svätokrížskom, ale aj tú v takom opustenom stave, že vážení členovia slávnych vyslanstiev, ktoré ma hneď po mojom príchode srdečným privítaním poctily, až vzdychali nad jej pustotou. Keď som sa trochu poobzeral na svojom novom stanovisku, ihneď som sa presvedčil, že takú veľkú záhradu nemožno obrábať motykou a rýľom bez značnejšej škody. Preto som odovzdal záhradníkovi skleníky s kusom zeleninovej záhrady, ale štepárstvo a najväčšiu časť záhrady podržal som si pre seba, aby som ju obrábal pluhom, t. j. lacnejším spôsobom. K tomu pohl ma aj nedostatok krmu. Chcel som totiž čo najviac krmu dorobiť v záhrade pre svojich šesť ťažko nadobudnutých kravičiek, v ktorých zpomedzi ostatnej hospodárskej lichvy mám zvláštnu obľubu . . .“ — Ozaj skromné to začiatky pre človeka, ktorý sa len krátko predtým ako Jelačićov dôverník celých desať mesiacov pohyboval v predných kruhoch viedenských a tešil sa veľkej priazni

väčšiny ministrov! Ešte šťastie, že mu minister Alexander Bach v jeseni predchádzajúceho roku vymohol 4000 zl. a minister Thun hneď po príchode do Sv. Kríža nad Hronom poukázal z Nábožen-ského fondu 6000 zl. na ťarchu interkalárnych dôchodkov, lebo by si ináč nebol mal z čoho uhradiť ani najnevýhnutnejšie potreby denného života. V takýchto smutných okolnostiach veru sotva kedy nastupoval v Európe biskup na svoj biskupský prestol. Preto musíme obdivovať Dr. Štefana Moysesa, že sa hneď na začiatku nedal odstrašiť od prijatia banskobystrického biskupstva. Človek iného ducha a iných zásad po takýchto trpkých začiatkoch by sotva bol prijal biskupskú vysviacku. No Dr. Štefan Moyses sa nedal odstrašiť smutnými hmotnými výhľadmi do budúcnosti a — po svojom potvrdení pápežom Píom IX. — dňa 25. mája 1851 na piatu nedeľu po Veľkej noci z rúk ostrihomského arcibiskupa Jána Scitovszkého prijal vysviacku biskupskú. Biskupská inštalácia Dr. Štefana Moysesa konala sa v Banskej Bystrici v stredu po šiestej nedeľi po Svätom Duchu, t. j. 23. júla 1851, a kapitulárny vikár Juraj Budatínsky pozval na ňu diecezálne duchovenstvo dlhším obežníkom č. 637 už dňa 29. júna 1851.

Účasť na biskupskej inštalácii Dr. Štefana Moysesa v Banskej Bystrici dňa 23. júla 1851 bola veľmi hojná, a to i z radov diecezálneho duchovenstva, i z radov veriaceho ľudu. Inštalačné ohrady konaly sa vo farskom kostole v Banskej Bystrici, do ktorého bol Dr. Štefan Moyses z biskupskej rezidencie uvedený v slávnostnom sprievode. V rámci týchto obradov kapitulárny vikár Juraj Budatínsky složil svoj dočasný úrad a správu banskobystrického biskupstva odovzdal do rúk Dr. Štefanovi Moysesovi, ktorý sa krásnou latinskou rečou predstavil svojmu duchovenstvu. Túto svoju reč pod nadpisom „Sermo pastoralis, quem Stephanus Moyses, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Neosoliensis, occasione, qua regimen Dioeceseos capessabat, ad Clerum dixit die 23-a Julii Anni 1851“ vydal aj tlačou a po inštalácii rozoslal diecezálnemu kňazstvu.

Hneď na začiatku tejto svojej inštalačnej reči Dr. Štefan Moyses

prirovnal sa patriarchovi Jakubovi pre veľkú podobnosť svojich životných osudov s jeho životnými osudmi. Veď ako kedysi patriarcha Jakub len s palicou v ruke odchádzal zo svojej vlasti a prechádzal cez Jordán, tak aj on ozaj len s palicou v ruke, úplne chudobný, opúšťal kedysi svoju vlasť a prechádzal do Chorvátska cez rieku Drávu; ako sa kedysi Jakub dvadsať rokov zdržoval u svojho príbuzného v meste Haran, tak sa aj on plných dvadsať rokov zdržoval uprostred príbuzného chorvátskeho národa; a napokon, ako sa kedysi Jakub, bohatý na pozemské statky, vracal do svojej rodnej zeme, tak sa aj on, bohatý na hodnosti, vrátil na rodnú pôdu. Po tomto veľmi výstižnom prirovnaní vyhlásil, že po cirkevných hodnostiach nikdy netúžil. Záhrebské kanonické štallum nevyhľadával, ale ho dostal len z otcovskej benevolencie záhrebského biskupa a z priazne niektorých jednotlivcov. O biskupskej hodnosti sa mu nikdy ani nesnívalo, dostal ju od panovníka neočakávane so súhlasom najvyššej hlavy Cirkvi katolíckej. Preto si pokladá za svoju povinnosť aj pri svojej inštalácii dať výraz svojej vďačnosti voči panovníkovi a voči hlave Cirkvi. Po týchto úvodných slovách rozhovoril sa o veľkých ťažkostiach a o neslýchanej zodpovednosti biskupa pred Bohom a — i pri veľkom vedeckom a technickom pokroku — konštatoval neobyčajný nábožensko-mravný úpadok v súčasnom spoločenskom živote. Tento mimoriadne veľký nábožensko-mravný úpadok vyhlásil za prirodzený dôsledok postupného vzdaľovania sa ľudstva od Krista a jeho Cirkvi, ktoré môže účinne zahatiť len kňazstvo so svojím biskupom. Preto dôraznými slovami volal duchovenstvo banskobystrického biskupstva do práce na poli hlásania evanjelia a súčasne mu sľuboval, že mu sám v tejto práci bude predchádzať dobrým príkladom. Zároveň ho uisťoval o svojej otcovskej láske a starostlivosti. V druhej polovici svojej inštalačnej reči Dr. Štefan Moyses vyzval členov banskobystrickej sídelnej kapituly k podporovaniu svojich snáh a duchovenstvo k ochotnej spolupráci vo vedení nesmrteľných duší, k horlivosti v pastorácii, k štúdiu náboženských právd, k intenzívnej kazateľskej činnosti, k vytrvalej práci medzi deťmi, ku vzornému

kňazskému životu. Vo svojej reči nezabudol ani na nepriaznivé hmotné postavenie svojho diecezálneho kňazstva, ktorému sľuboval všemožnú pomoc pri odstraňovaní jeho nedostatku a biedy. Len o to prosil prítomné kňazstvo, aby do zlepšenia svojich hmotných pomerov nestrácalo trpezlivosť a neochabovalo vo svojej horlivosti. Pritom nezameškal zdôrazniť ani veľký význam dôstojného vystupovania kňazov medzi ľuďmi a nosenia predpísaného kňazského šatstva, veľký význam kňazskej modlitby a recitovania breviára a vôbec veľký význam svedomitého plnenia všetkých kňazských povinností bez rozdielu. Po otcovskom napomenutí diecezálneho duchovenstva obrátil sa Dr. Štefan Moyses k prítomnému rehoľníctvu a po ocenení veľkých zásluh rehoľných radov a kongregácií v minulosti láskavými slovami ho povzbudzoval k zachovávaní rehoľných pravidiel a k čnostnému životu. Svoju inštalačnú reč zakončil Dr. Štefan Moyses vzývaním pomoci božej k náležitému plneniu ťažkých biskupských povinností a modlitbou za pápeža Pia IX. a uhorského kráľa Františka Jozefa I.

Táto obsahove a formálne naozaj majstrovská reč prekypovala toľkou otcovskou starostlivosťou a láskou, že prítomné duchovenstvo nemohlo mať pochybnosti o ozajstných šľachetných citoch nového svojho arcipastiera.

Po skončení inštalačných obradov bol slávnostný obed v biskupskej rezidencii, pri ktorom odznelo veľa krásnych zdravíc z úst prítomných hostí. Večer bola však Banská Bystrica slávnostne osvetlená a vyzdobená transparentmi, z ktorých najviac vynikly transparenty na priečelí katedrálneho kostola a kňazského seminára.

Za hojnú účasť pri inštalačných obradoch Dr. Štefan Moyses sa poďakoval diecezálnemu duchovenstvu prípisom zo dňa 26. júla 1851, ku ktorému pripojil aj tlačou vydanú svoju inštalačnú reč. V ten istý deň obrátil sa pastierskym listom aj k veriacemu ľudu banskobystrického biskupstva, ku ktorému pri inštalácii nemohol prehovoriť. Tento svoj pastiersky list pod nadpisom „Pastýrsky list od Štěpana Moyseša, z Boží a apoštolské milosti Biskupa bystric-

kého v čas nastúpení svého na prestol biskupský k lidu kresťansko-katolíckému svého biskupstva poslaný v Juliuse roku Páně 1851“ vydal pre Slovákov a pod nadpisom „Pastoralrede durch Stephan Moyses Bischof von Neusohl, aus Anlass seines Antrittes des bischöflichen Amtes, an das Christkatholische Volk seiner Diözese gerichtet im Juli 1851“ aj pre Nemcov svojho biskupstva. Pre Maďarov tento svoj pastiersky list osobitne nevydal, lebo tí v tom čase tvorili len mizivé percento veriacich jeho biskupstva.

V tomto svojom prvom pastierskom liste Dr. Štefan Moyses predovšetkým uistil veriacich svojho biskupstva o starostiplnej svojej láske voči nim a tlmočil svoju túžbu príležitostne čím skôr aj ústne k nim prehovoriť. Potom ich vyzval slovami svätého Písma: „Nebudte ustarostení o svoj život, čo budete jesť a čo budete piť, ani o svoje telo, čím sa budete odievať . . . Hľadajte najprv kráľovstvo (božie) a jeho spravodlivosť, a toto všetko sa vám pridá“ (Mt 6, 33). Pritom nezabudol zdôrazniť, že Pán Ježiš týmito svojimi slovami nikoho nechcel odhovárať od práce. Ba naopak! Prácu si vysoko cenil ako veľmi dôležitého činiteľa v živote ľudskom. Pán Ježiš citovanými slovami len to chcel zdôrazniť, aby sme „najprv“ hľadali kráľovstvo božie, a „až potom“ sme sa starali o svoje časné potreby. Veď len takto môžeme dôjsť s istotou k časnej a večnej blaženosti. V ďalšej časti svojho pastierskeho listu Dr. Štefan Moyses poukázal na praktické dôsledky hľadania kráľovstva božieho a smutné zjavy svojho veku vyhlásil za prirodzený následok nezájmu ľudí o kráľovstvo božie a jeho spravodlivosť. Svoj pastiersky list zakončil výzvou veriacich k pestovaniu kresťanskej lásky, k prehlbeniu náboženského života a k snášanlivosti voči inovercom.

Vcelku môžeme konštatovať, že tento prvý pastiersky list Dr. Štefana Moysesu vyznačuje sa jednoduchosťou, jasnosťou a opravdivým apoštolským duchom. Je to pastiersky list biskupa, ktorý si do svojho arcipastierskeho programu vzal dôsledné uvádzanie vznešených kresťanských zásad do všetkých odvetví každodenného života.

Po rozposlaní tohto prvého svojho pastierskeho listu Dr. Štefan

Moyses dňa 15. augusta 1851 srdečným listom sa poďakoval pápežovi Piovi IX. za svoje potvrdenie v biskupskej hodnosti a k tomuto svojmu listu pripojil aj úradné svedectvo ostrihomského arcibiskupa Jána Scitovszkého o složení predpísanej prísahy vernosti voči pápežskej stolici. Súčasne sa mu ešte aj písomne zaviazal, že sa po celý svoj život bude usilovať o to, aby svoju vernosť voči najvyššej hlave Cirkvi aj skutkami dokázal. Pritom nezabudol aspoň len letmo poukázať aj na biedne hmotné postavenie svojho duchovenstva, ktoré revolučnými udalosťami posledných rokov stratilo veľmi značnú časť svojich dôchodkov, a sľúbiť všemožnú svoju pomoc pri odstraňovaní týchto neblahých následkov maďarskej revolúcie.

Medzitým Dr. Štefan Moyses už úplne prevzal do svojich rúk správu banskobystrického biskupstva, ktoré po trpkých skúsenostiach revolučných rokov tak túžobne očakávalo svojho nového arcipastiera.

**Dr. ŠTEFAN MOYSES NA BISKUPSKOM
PRESTOLE BANSKOBYSTRICKOM VR. 1851—60**

Dr. Štefan Moyses hneď po svojej inštalácii pevnou rukou sa ujal vedenia neveľkého svojho biskupstva, na území ktorého žilo v tom čase 150.000 katolíkov, 63.000 evanjelikov a 1600 izraelitov. Pri takomto náboženskom rozvrstvení obyvateľstva správa bansko-bystrického biskupstva veru nebola nejakou ľahkou vecou, lebo medzi jeho katolíckymi veriacimi okrem slovenskej väčšiny žil aj dosť značný počet Nemcov (v okolí Nemeckého Pravna a Kremnice). Na šťastie však Dr. Štefan Moyses nemal nijaké väčšie ťažkosti s týmito Nemcami, lebo sa ako človek v každom ohľade spravodlivý vedel s nezmenšenou láskou starať aj o ich duševné potreby.

Po zaujatí biskupského prestola Dr. Štefan Moyses predovšetkým sa usiloval o zaplnenie všetkých fár, ktoré pre vyskytnuvšie sa prekážky v poslednom čase nemohly byť riadne obsadené. Preto dňa 3. septembra 1851 vypísal všetky kanonicky uprázdnené fary (Pílu, Staré Hory, Poniky, Sv. Ondrej nad Hronom, Močiar, Prochoť, Víglašskú Hutu, Konošovo), aby mohly byť zaplnené riadne inštalovanými farármi. Potom sa postaral o vysťahovanie žandárstva z biskupského kaštieľa vo Svätom Kríži nad Hronom a nákladom 6116.80 zl. dal renovovať všetky tamojšie biskupské budovy. Za ďalšiu svoju povinnosť pokladal si postarať sa o zlepšenie biedneho hmotného stavu svojho duchovenstva, ktorému v tomto ohľade už pri inštalácii bol prisľúbil svoju pomoc. Preto dňa 10. októbra 1851 vyzval všetkých svojich vicearchidiakonov, aby mu poslali všetky potrebné dáta vo veci farárskych dôchodkov. Zatým dňa 10. no-

vembra 1851 nariadil, aby farské úrady z praktických a finančných dôvodov úradné listy v budúcnosti posielali na biskupský úrad do Svätého Kríža nad Hronom poštou, a nie poslami. Konečne sa rozhodol od 1. januára 1852 prevziať do svojich rúk vydávanie časopisu „Cyrill a Method“, ktorý pre preloženie kaplána Jána Palárika dňom 9. júla 1851 bol prestal vychádzať. K tomuto kroku rozhodol sa nielen z náboženských, ale aj z jazykových dôvodov, lebo pomocou časopisu „Cyrill a Method“ chcel na Slovensku udomáčkovať Kollárovu „staroslovenčinu“. Pri vydávaní časopisu „Cyrill a Method“ chcel sa predovšetkým opierať o svoje duchovenstvo, a preto ho dňa 10. decembra 1851 vyzval, aby si tento katolícky časopis rozhodne predplatilo. Za jeho podpory potom časopis „Cyrill a Method“ plných 5 rokov vychádzal v Banskej Bystrici a za ten čas za každú šľachetnú vec stále sa oduševňujúci Dr. Štefan Moyses i pri svojej finančnej tiesni vynaložil naň zo svojich prostriedkov až 3000 zl.

Na Nový rok r. 1852 pripravil Dr. Štefan Moyses svojmu duchovenstvu nemalé prekvapenie tým, že nielen dovolil, ale aj priamo nariadil nosiť červenofialový pás všetkým riadnym a surogátnym vicearchidiakonom (dnes dekanom) banskobystrického biskupstva. Nosenie takéhoto červenofialového pása po ukončení národnej synody bratislavskej r. 1822 za arcibiskupa a neskoršieho kardinála Alexandra Rudnayho povolené bolo najsamprv vicearchidiakonom ostrihomského arcibiskupstva a neskoršie aj nitrianskeho biskupstva, ale banskobystrickí biskupi — Makay, Belánsky, Rudnyánszky — zabudli takýmto pásom poctiť svojich vicearchidiakonov (dnes dekanov). Zavedenie červenofialových pásov pre vicearchidiakonov (dnes dekanov) banskobystrického biskupstva vyhradené bolo teda Dr. Štefanovi Moysesovi, ktorý sa aspoň nimi chcel svojím vicearchidiakonom odmeniť za ich úradné práce.

Dr. Štefan Moyses neuspokojil sa len s vyznamenaním svojich vicearchidiakonov, ale chcel urobiť radosť aj nižšiemu svojmu duchovenstvu. Preto dňa 2. februára 1852 správu svojho biskupstva prechodne sveril veľprepoštovi banskobystrickej kapituly, staručkému

Jurajovi Budatínskemu, a on sám o niekoľko dní neskoršie odcestoval do Viedne, aby tam na najvyšších miestach svojou osobnou intervenciou vymohol ubiedenému svojmu kňazstvu nejakú finančnú pomoc. Ešte pred svojím odchodom do Viedne s dátumom 2. februára 1852 vydal pre svetské a rehoľné duchovenstvo pôstny pastiersky list, v ktorom sa dôkladne rozpísal o význame pôstu a zdržovania sa mäsitého pokrmu a podal podrobné úpravy ohľadne pripravovaného mesiaca kajúcnosti a odpustkov na odvrátenie nešťastia od trpiaceho ľudstva (ten mesiac trval od 14. marca do 14. apríla 1852). Vo Viedni zdržal sa Dr. Štefan Moyses niekoľko týždňov a za ten čas urobil na povolaných miestach všetko možné v prospech svojho ubiedeného kňazstva. Do Svätého Kríža nad Hronom vrátil sa z Viedne až v druhej polovici marca, lebo až 22. marca podával svojmu kňazstvu zprávu o výsledku svojej cesty. I keď tento výsledok neuspokojil celkom všetkých kňazov jeho biskupstva, predsa len znamenal aké-také zlepšenie ich hmotných pomerov a bol aj nesporným dôkazom otcovskej starostlivosti Dr. Štefana Moyses a diecezálne duchovenstvo.

Po svojom návrate z Viedne zdržal sa Dr. Štefan Moyses vo Svätom Kríži nad Hronom až do začiatku júna, keď na dlhší čas musel odcestovať do Budína. Túto cestu musel podniknúť preto, aby sa spolu s ostatnými biskupmi mohol zúčastniť na privítaní panovníka v hlavnom meste Uhorska. Správu banskobystrického biskupstva v jeho neprítomnosti viedol staručký veľprepošť Juraj Budatínsky. Z Budína vrátil sa Dr. Štefan Moyses zasa do Svätého Kríža nad Hronom, odkiaľ dňa 4. augusta 1852 vydal pre svojich kňazov prísne nariadenie vo veci nosenia kňazského rúcha. O pár dní po vydaní tohto nariadenia však už bol zasa na cestách, lebo dňa 11. augusta 1852 osobne chcel privítať panovníka, ktorý sa so svojim sprievodom zo severnejších krajov bývalého Uhorska na pltiach mal priplaviť do Turč. Sv. Martina.

V Turč. Sv. Martine Dr. Štefan Moyses vzletnou rečou privítal panovníka a zúčastnil sa aj na slávnostnej večeri, dávanej pri tej príležitosti na stoličnom dome. Po odchode panovníka do Žiliny dňa

12. augusta 1852 sa ihneď ponáhlal domov, lebo 15. augusta mal birmovku v Banskej Bystrici a 8. septembra v Kremnici.

V jeseni r. 1852 usporiadal Dr. Štefan Moyses medzi svojím kňazstvom peňažnú sbierku v prospech anglického katolíckeho kňaza Johna Henryho Newmana, ktorá sa skončila s veľmi pekným výsledkom. Usporiadaním tejto sbierky umožnil teda svojim kňazom podporovanie tohto svetoznámeho anglického konvertitu, ktorý pre svoju apoštolskú činnosť medzi anglickými katolíkmi bol neskôršie odmenený aj kardinálskym klobúkom.

Najväčšie zásluhy r. 1852 získal si Dr. Štefan Moyses svojou otcovskou starostlivosťou o banskobystrické nižšie katolícke gymnázium, ktorému vzhľadom na jeho výchovné poslanie hneď od počiatku venoval čo najviac pozornosti. Cieľom zveladenia tohto gymnázia z podnetu cisársko-kráľovskej vlády totiž vymohol od banskobystrického mestského magistrátu r. 1852 postavenie novej a vtedajším školským požiadavkám s každej stránky úplne vyhovujúcej gymnaziálnej budovy. Okrem toho svojou osobnou intervenciou na kompetentných miestach dosiahol aj toho, že toto gymnázium povýšené bolo na vyššie gymnázium. Nestalo sa to, pravda, bez jeho finančných obetí, ktorých sa neľakal. V záujme školstva prinášal ich ochotne a za dva roky zo svojich skrovných finančných prostriedkov vydržoval dvoch poslucháčov filozofie na univerzite, len aby sa to túžobne očakávané vyššie gymnázium čím skôr mohlo uviesť do života. O rozkvet banskobystrického gymnázia veľké zásluhy si získal Dr. Štefan Moyses už aj tým, že pri ňom r. 1856 založil tzv. alumneum, ktoré bolo neskôršie prístupné aj miestnym preparandistom. V tomto alumneu dostávali vidiecki študenti stravu bezplatne alebo za celkom mierny poplatok. Význam tohto alumnea bol teda veľmi veľký, lebo jeho založením okrem synov bystrických a úradníckych rodičov umožnené bolo gymnaziálne štúdium aj deťom chudobnejších vidieckych rodičov, ktoré by ináč boli musely ostať doma pri pluhu. K založeniu alumnea pohla Dr. Štefana Moyseša najmä okolnosť, že kedysi ako trnavský gymnazista aj

on sám v plnej miere musel zakusovať stravovacie ťažkosti vidieckeho chlapca vo väčšom meste.

Ináč Dr. Štefan Moyses cez celý rok 1852 vyjednával s patričnými úradmi vo veci čím skoršieho poukázania sľúbeného prísľepku pre jeho kňazstvo. Tieto jeho vyjednávania nakoniec korunované boli aj úspechom, lebo Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada v decembri r. 1852 po dlhých dopisovačkách konečne nariadila vyplácanie tzv. kongruového doplnku banskobystrickému duchovenstvu. Týmto doplnkom miestne dôchodky farárov dopĺňovali sa do výšky 300 zl. a dôchodky kaplánov do výšky 190 zl. ročne, a to s platnosťou od 1. októbra 1849. Bola to bezpochyby veľká pomoc pre ubiedené banskobystrické kňazstvo, hoci aj nezodpovedala celkom predstavám Dr. Štefana Moyses a zainteresovaných kňazov. Veď spomenutý doplnok odrazu mu bol vyplatený až na tri roky (na čas od 1. októbra 1849 do 1. októbra 1852), takže sa duchovenstvo nemalou zásluhou svojho biskupa ihneď zotavilo zo svojej veľkej biedy. Radostnú zprávu o vyplácaní kongruových doplnkov oznámil Dr. Štefan Moyses svojmu duchovenstvu práve na Nový rok r. 1853, pripojac k nej aj svoje novoročné blahoželenie.

O arcipastierskom účinkovaní Dr. Štefana Moyses r. 1853 zachovalo sa nám pomerne veľmi málo zpráv. Z týchto zpráv sa dozvedáme aspoň toľko, že na sviatok najsv. Mena Ježiš r. 1853 vydal Dr. Štefan Moyses pastiersky list pre svoje kňazstvo. V pastierskom liste poukázal na ďalekosiahle zhubné následky alkoholizmu a vyzval diecezálne duchovenstvo, aby neúnavne pracovalo proti tejto pliaže slovenského národa. Ináč na turíčne sviatky v dňoch 14.—17. mája 1853 Dr. Štefan Moyses birmoval v Turci a koncom októbra toho istého roku z neznámych dôvodov na dlhší čas odcestoval do Viedne. Konečne veľmi významnou udalosťou r. 1853 bolo aj jeho menovanie za čestného predsedu parížskeho Afrického ústavu (Président d' honneur de l' Institut d' Afrique) zo dňa 15. augusta 1853 z vďačnosti za poskytovanú finančnú pomoc.

Na Hromnice r. 1854 Dr. Štefan Moyses zasa vydal pôstny pas-

tiersky list pre duchovenstvo svojho biskupstva. V prvej časti tohto pastierskeho listu poukázal na prenasledovanie katolíckych biskupov a kňazov v Nemecku a na deň 26. marca (IV. ned. pôst.) nariadil konanie zvláštnej pobožnosti (sv. omšu pred vyloženou Svätosťou oltárnou a po nej sa pomodliť s ľudom 3 razy Otčenáš, 3 razy Zdravas a raz Sláva) na odvrátenie ďalšieho prenasledovania od Cirkvi. Okrem toho vyzval kňazstvo, aby pri každej sv. omši — s výnimkou sv. omši za zomrelých — na ten istý úmysel k obvyklým kolektám pripojilo ešte aj kolektu „In quacunq̃ue tribulatione“. V druhej časti tohto pastierskeho listu však znovu poukázal na zhubné následky alkoholizmu a opätovne vyzýval kňazov do boja proti nemu. Svoju vernosť k panovníkovi dokázal Dr. Štefan Moyses r. 1854 najmä tým, že sa i pri svojej finančnej tiesni dňa 24. apríla zúčastnil na jeho sobášnych slávnostiach vo Viedni. Po svojom návrate z Viedne začiatkom júna Dr. Štefan Moyses birmoval v bojnickom dištrikte a v jeseni r. 1854 s dátumom 1. novembra vydal veľmi dôležité nariadenie vo veci cintorínov. Podľa tohto nariadenia duchovní správcovia farností museli sa postarať o čím skoršie ohradenie miestnych cintorínov a v jeho mene museli zakázať vpúšťať dobytok a hydinu na tieto posvätné miesta. K vydaniu tohto prísneho nariadenia odhodlal sa najmä preto, že za svojho pobytu v banskobystrickom biskupstve zistil na strane veriacich a do istej miery aj kňazov zavrhnutiahodnú nedbalosť v tomto ohľade.

Keďže časopis „Cyrill a Method“ ešte vždy nestál na patričnej výške, dňa 24. januára 1855 Dr. Štefan Moyses zvláštnym listom vyhľadal svoje duchovenstvo vo veci tohto tak veľmi potrebného časopisu. V ňom najsamprv zdôraznil veľký význam katolíckych časopisov a potom sa obširnejšie rozpísal aj o význame časopisu „Cyrill a Method“. Po zhodnotení významu časopisu „Cyrill a Method“ vyzval duchovenstvo, aby sa v hojnom počte prihlásilo za jeho predplatiteľov a posielalo do neho zprávy o významnejších udalostiach svojej farnosti ako i o živote školskej mládeže. V ďalšej časti svojho listu sa konečne usiloval odpovedať na otázky: 1. prečo

vychádza „Cyrill a Method“ v reči českej, a nie slovenskej, 2. prečo sa v časopise „Cyrill a Method“ viac opisujú udalosti českomoravské ako slovenské, 3. prečo má kňazstvo podporovať a predplácať časopis „Cyrill a Method“. Z celého listu najzaujímavejšou je časť, v ktorej sa zmieňuje o svojej biede slovami: „Úprimne vám to môžem povedať, že nateraz nikto zpomedzi vás nenachádza sa vo väčšej biede ako ja, nikto zpomedzi vás nie je svieraný takou hmotnou tiesňou ako ja . . . Či by ste to teda mohli pokladať za spravodlivé, aby mne samému bolo z väčšej čiastky prenechané znášanie ťarchy, spojenej s udržovaním takého podniku, ktorý bol založený predovšetkým v prospech a na česť celého biskupstva?“ Táto jeho hmotná bieda zavinená bola zrušením urbáriálnych povinností r. 1848, enormnými daňami a rozličnými inými okolnosťami a r. 1855 nadobudla už také rozmery, že v nedostatku potrebných hmotných prostriedkov na veľkonočné sviatky musel ostať vo Svätom Kríži nad Hronom. Do Banskej Bystrice z finančných dôvodov nemohol v tom roku zájsť na Zelený štvrtok ani k sviatenu olejov.

Po zaujatí banskobystrického biskupského prestola Dr. Štefan Moyses okrem gymnázia veľmi veľa pozornosti venoval aj výchove katolíckej ženskej mládeže, pre ktorú chcel v Banskej Bystrici postaviť primeraný ženský výchovný ústav. Postavenie takéhoto ústavu pokladal za veľmi potrebné, lebo na území jeho biskupstva do tých čias ešte takého ústavu nebolo. Pritom sa zaoberal ešte aj myšlienkou, že sa ten prepotrebný ústav bude môcť časom venovať aj ošetrovaniu nemocných. Cieľom uskutočnenia tohto svojho plánu vstúpil ihneď do styku aj s katolíckymi reprezentantmi Banskej Bystrice, ktorí sa veci tiež ujali. Potom usporiadal verejnú sbierku v prospech nádejného dievčenského výchovného ústavu, ktorej výsledky uverejňoval v časopise „Cyrill a Method“. Keďže výsledok tejto verejnej sbierky bol pomerne malý a na stavbu plánovaného ústavu bola potrebná veľká suma peňazí, na Hromnice r. 1855 vo svojom pôstnom pastierskom liste vyzval aj duchovenstvo, aby ho pri uskutočňovaní tohto šľachetného plánu finančne podporovalo. Súčasne nariadil, aby sa v nedeľu po sviatku sv. Cecílie na území

jeho biskupstva každoročne slúžila sv. omša pred vyloženou Sviatosťou oltárnou a pri nej po predbežnom upozornení veriacich konala ofera v prospech nádejného dievčenského ústavu v Banskej Bystrici. Takýmto spôsobom podarilo sa mu do 14. januára 1863 sossbierať na ten šľachetný cieľ sumu 24.000 zl., ktorá však ešte ani len zďaleka nepostačovala na financovanie takého veľkolepého podniku. Preto uplynulo ešte pekných pár rokov, kým sa myšlienka biskupa Dr. Štefana Moysesa mohla stať skutkom. Dr. Štefan Moyses sa jej realizovania už ani nedožil, lebo až po jeho smrti mohol byť tento ústav založený a odovzdaný „Dcéram božskej lásky“. Zato však ostáva nepopierateľnou skutočnosťou, že terajší kláštorňý dievčenský ústav v Banskej Bystrici založený bol z jeho iniciatívy, jeho pričinením a za jeho veľmi štedrej podpory. Založením fondu na stavbu tohto ústavu získal si teda Dr. Štefan Moyses veľmi veľké zásluhy aj na poli nábožensko-mravnej výchovy katolíckej ženskej mládeže banskobystrického biskupstva.

Pre katolícky svet veľmi pamätným je deň 8. decembra 1854, keď pápež Pius IX. vyhlásil vieroučný článok o nepoškvrnenom počatí Panny Márie. Dr. Štefan Moyses vo svojom biskupstve vyhlásenie tohto článku oslávil tým spôsobom, že odo dňa 1. novembra 1854 do konca januára 1855 nariadil konať vo všetkých kostoloch svojej diecézy rozličné jubilejné procesie a pobožnosti, spojené s plnomocnými odpustkami. Okrem toho svojím biskupským obežníkom zo dňa 25. marca 1855 úcte nepoškvrneného počatia Panny Márie rozkázal zasvätiť aj celý týždeň medzi IV. a V. nedeľou po Veľkej noci (týždeň po 6. máji 1855). Týmto svojím počínaním nad slnko jasnejšie dokázal, že aj on sám je úprimným a oddaným ctiteľom nepoškvrnene počatej Panny Márie.

V druhej polovici r. 1855 znovu sa začala v našich krajoch šíriť ničivá orientálna cholera, ktorá si už aj pred 24 rokmi (r. 1831) veľmi veľa obetí vyžiadala z radov nášho ľudu, a v jej stopách ozýval sa plač a nárek so všetkých strán nášho Slovenska. Pod dojmom tejto smrtonosnej epidémie Dr. Štefan Moyses dňa 16. januára 1856 vydal pôstny pastiersky list pre svoje duchovenstvo, v ktorom sa

s náboženského hľadiska usiloval vysvetliť príčiny tohto navštívenia božieho. V tomto svojom pastierskom liste poukázal svojmu kňazstvu na niektoré poverčivé zjavy, vyskytujúce sa medzi slovenským ľudom v čase cholery, a odporúčal konať v dobe veľkopôstnej vo všetkých farnostiach svojho biskupstva skutky kajúcnosti a pokánia na odvrátenie podobných nešťastí od nášho ľudu v budúcnosti. Popri tom nezabudol sa však zmieniť ani o alkoholizme — vtedajšej plagi slovenského ľudu — pre ktorý podľa jeho mienky Pán Boh celkom oprávnené mohol trestať Slovákov ničivou orientálnou cholerou.

Na turíčne sviatky r. 1856 Dr. Štefan Moyses chcel vysluhovať sviatosť birmovania vo zvolenskom dištrikte, ale od tohto svojho plánu musel ustúpiť, lebo v apríli celkom neočakávane musel odcestovať na spoločnú konferenciu všetkých biskupov rakúsko-uhorskej monarchie.

Spoločná konferencia všetkých biskupov rakúsko-uhorskej monarchie svolaná bola v súvislosti s konkordátom, ktorý panovník František Jozef I. dňa 18. augusta 1855 cieľom odstránenia niektorých jozefínskych omedzení rímskokatolíckej Cirkvi uzavrel s pápežskou stolicou. Predsedal jej viedenský pápežský nuncius kardinál Michal Viale de Praela a trvala od 6. apríla do 17. júna 1856. Dr. Štefan Moyses bol na ňu pozvaný listom viedenského pápežského nuncia zo dňa 6. marca 1856 a v mene panovníka aj listom ministra školstva Leva Thuna č. 409/Cum zo dňa 19. marca 1856, ale pre svoju finančnú tieseň nemohol na ňu prisľúbiť svoju účasť. Jeho hmotné pomery boli natoľko zlé, že si ani pri najlepšej svojej vôli nemohol dovoliť nákladné cestovanie do Viedne a dlhší pobyt v hlavnom meste rakúsko-uhorskej monarchie. Dňa 12. marca 1856 pod číslom 241 so žiaľom teda oznámil pápežskému nunciovi, kardinálovi Michalovi Viale de Praela, a dňa 26. marca 1856 pod číslom 282 aj ministrovi Levovi Thunovi, že pre svoju veľkú chudobu za nijkých okolností nemôže prísť do Viedne na túto dôležitú biskupskú konferenciu. V dôsledku toho oznámenia potom dňa 28. marca 1856 upovedomil zvolenského vicearchidiakona Samuela Blásyho, že na

turíčne sviatky príde birmovať do Zvolena, Zvolenskej Slatiny a Detvy. K uskutočneniu tejto birmovky však nedošlo, lebo Dr. Štefanovi Moysesovi nad všetko očakávanie predsa len bola umožnená účasť na viedenskej biskupskej konferencii. Najväčšiu zásluhu o to mal minister školstva Lev Thun, ktorý dňa 1. apríla 1856 poskytol mu prostredníctvom uhorského kráľovského miestodržiteľstva na účet náboženského fondu pôžičku 2000 zl., splatnú v dvoch ročných splátkach, na uhradenie cestovných a iných výloh, spojených s viedenskou biskupskou konferenciou. Uhorské kráľovské miestodržiteľstvo nato dňa 5. apríla 1856 pod číslom 8460 vyzvalo krajinské finančné riaditeľstvo, aby sa postaralo o vyplatenie poskytnutej pôžičky. Krajinské finančné riaditeľstvo to aj urobilo a dňa 15. apríla 1856 dalo Daňovému úradu v Banskej Bystrici príkaz, aby Dr. Štefanovi Moysesovi bezodkladne vyplatilo sumu 2000 zl. Medzitým už Dr. Štefan Moyses odvolal plánované birmovky na území zvolenského dištriktu a netrpezlivo čakal na poukázanie túžobne očakávanej pôžičky. Trvalo to však ešte dosť dlho, kým tých 2000 zl. dostal do ruky. Preto mohol odcestovať do Viedne až koncom apríla, hoci bol začiatok biskupskej konferencie oznámený na deň 6. apríla 1856. Na dobu jeho neprítomnosti sídelná kapitula správu jeho biskupstva sverila opátovi Tomášovi Červenovi, ktorý sa zpomedzi kanonikov tešil najväčšej dôvere Dr. Štefana Moysesca.

Viedenská biskupská konferencia pretiahla sa nad všetko očakávanie veľmi dlho (skoro 3 mesiace) a veľmi vyčerpala telesné sily Dr. Štefana Moysesca. Vzhľadom na túto okolnosť teda Dr. Štefan Moyses poslušol radu lekárov a po skončení konferenčných prác odcestoval na dlhšie zotavenie do Štajerska (Acidulae Rohitschen-ses), kde sa zdržal až do konca júla. Preto sa vrátil do Svätého Kríža nad Hronom až 31. júla a hneď na druhý deň, t. j. dňa 1. augusta 1856, po trojmesačnom pobyte v Rakúsku znova sa ujal vedenia svojho biskupstva.

Dňa 31. augusta 1856 na XVI. nedeľu po Turícach konala sa slávnosť posvätenia ostrihomskej baziliky, ktorej základy položil r. 1822 ešte kardinál Alexander Rudnay. Ostrihomský arcibiskup, kardinál

Ján Scitovszky, ešte dňa 1. júla 1856 pozval na túto veľkolepú slávnosť aj Dr. Štefana Moysesa, ktorý mu dňa 11. júla 1856 zo Štajerska prisľúbil na nej svoju účasť. Tomuto svojmu sľubu Dr. Štefan Moyses aj skutočne dostal, lebo si pokladal za svoju povinnosť zúčastniť sa na posviacke svojho metropolitného chrámu.

Roku 1856 dožil sa Dr. Štefan Moyses splnenia svojej dávnej túžby, t. j. otvorenia učiteľskej preparandie v Banskej Bystrici. O zriadenie tejto preparandie usiloval sa už dlhší čas, lebo mu veľmi záležalo na dobrej katolíckej výchove budúcich učiteľov pre slovenské a nemecké školy banskobystrického biskupstva. V záujme tejto preparandie niekoľko ráz intervenoval aj na príslušnom ministerstve a na mestskom magistráte v Banskej Bystrici, ale pomerne s malým výsledkom. Jeho dobrá snaha zakaždým stroskotala pre nepochopenie povolaných činiteľov a pre finančnú otázku. Pri uskutočňovaní svojich plánov až krajne vytrvalý Dr. Štefan Moyses sa však nedal znechutiť takýmito prekážkami. Neúnavne pracoval ďalej za plánovanú učiteľskú preparandiu a na obmäkčenie magistrátu složil do pokladnice mesta Banskej Bystrice aj sumu 1000 zl. na jej stavbu, len aby naklonil vedúcich mestských činiteľov pre svoje plány. Jeho neúnavná práca v tomto ohľade bola nakoniec korunovaná aj úspechom, lebo začiatkom školského roku 1856/57 prekonané boli všetky ťažkosti a pod vedením Františka Egryho bola táto učiteľská preparandia predsa len otvorená. Zriadením tejto preparandie získal si Dr. Štefan Moyses nehynúce zásluhy aj o vidiecke školstvo, lebo ním dopomohol aj dedinským školám k náležite pripraveným učiteľským silám. Výchova učiteľského dorastu na preparandii v Banskej Bystrici bola na vtedajšie časy skutočne dobrá, a to tak so stránky odbornej, ako aj so stránky náboženskej a národnej. Dr. Štefan Moyses častejšie sa zjavoval v budove tejto učiteľskej preparandie a venoval veľké sumy peňazí na zakupovanie učebných pomôcok a kníh pre ňu. Okrem toho značné peňažné sumy vynaložil každoročne aj na obdarovanie najlepších jej žiakov práve tak ako aj na obdarovanie žiakov banskobystrického gymnázia. Týmto svojím počínaním najlepšie dokázal, že mu školstvo ozaj leží na srdci.

Nie je potom div, že ho banskobystrickí kandidáti učiteľstva úprimne milovali a že ho pri rozličných príležitostiach (na narodeniny, na meniny atď.) svojimi gratuláciami aj korporatívne vyhľadávali.

Koncom r. 1856 upadol Dr. Štefan Moyses do veľmi trápnej choroby, takže už aj on sám začal strácať nádej na svoje zachránenie. V noci s 15. na 16. decembra odrazu totiž natolko sa začal zle cítiť, že ešte v nočných hodinách musel dať zavolať k sebe lekára a hneď ráno musel sa dať zaopatriť sviatosťami umierajúcich. Zato však bol stále pri pamäti a na posteli mohol vybavovať aspoň najsúrnejšie cirkevné veci. Zásluhou starostlivých lekárov sa síce jeho stav postupne zlepšoval, ale smel ležať len v horizontálnej polohe, preto len s veľkou námahou mohol podpisovať úradné listiny. Na šťastie však dňa 20. decembra prišiel k nemu na návštevu kanonik František Berlica z Banskej Bystrice a v záujme riadneho chodu diecezálnej agendy bez akéhokoľvek dlhšieho váhania na dobu svojej choroby a rekonvalescencie toho vymenoval za svojho generálneho vikára. Ten sa so súhlasom banskobystrickej kapituly aj ihneď ujal vedenia biskupského úradu vo Svätom Kríži nad Hronom a dňa 31. decembra 1856 aj zvláštnym obežníkom č. 1448 oznámil diecezálnemu duchovenstvu mimoriadne opatrenie svojho arcipastiera. Súčasne vyzval všetkých kňazov banskobystrického biskupstva, aby spolu s veriacimi vo vrúcnych modlitbách prosili Boha o uzdravenie svojho biskupa. Táto jeho výzva sa ani neminula svojím účinkom, diecezálne kňazstvo spolu s veriacim ľudom sa neprestajne modlilo za svojho arcipastiera a dobrotivý Boh aj skutočne vyslyšal jeho modlitby. Dňa 10. februára 1857 generálny vikár František Berlica mohol už oznámiť diecezálnemu kňazstvu radostnú zvesť, že biskup Dr. Štefan Moyses už vstáva z postele a môže sa prechádzať po izbe. Vzhľadom na zákaz lekárov však ešte nemôže úradovať, a preto ešte nemôže napísať obvyklý pôstny pastiersky list pre svoje duchovenstvo. Napísanie tohto pastierskeho listu odkladá teda na ten čas, keď úplne vyzdravie a sa zotaví zo svojej choroby. Rekonvalescencia Dr. Štefana Moyseša po tomto oznámení potrvala ešte do konca februára, keď konečne vo všetkých kostoloch banskobystrického biskup-

stva mohlo byť slávené slávnostné Te Deum pri príležitosti úplného jeho uzdravenia. Dr. Štefan Moyses sa však hneď vtedy ešte neujal vedenia svojho biskupstva, lebo až 20. marca 1857 napísal na adresu svojho duchovenstva prvý list, v ktorom sa mu srdečne poďakoval za mimoriadnu lásku, preukazovanú mu v čase jeho trápnej choroby.

V súvislosti s chorobou Dr. Štefana Moysesu za milú povinnosť si pokladáme poukázať ešte aj na to, že sa za jeho uzdravenie modlievali nielen v katolíckych kostoloch, ale aj v kostoloch inovercov. Dôkazom toho nám je list turčianskeho archidiakona Františka Bendika zo dňa 28. januára 1857, podľa ktorého sa takéto verejné modlitby, bez akéhokoľvek zásahu so strany katolíckej, konaly aj v židovskej synagoge v Turč. Sv. Martine a v Sučanoch. Z toho vidieť, že sa Dr. Štefan Moyses pre svoje vynikajúce osobné vlastnosti tešil veľkej úcte a láske nielen u katolíkov, ale aj u inovercov. A to dokonca už aj pred svojou pamätnou cestou do Viedne.

V máji roku 1857 znovu mal zavítať do Uhorska rakúsko-uhorský panovník František Jozef I. a podľa programu mal sa tam zdržať od 3. mája až do 24. júna. K jeho uvítaniu kardinál Ján Scitovszky listom č. 647 zo dňa 9. februára 1857 na deň 4. mája pozval do Budína aj Dr. Štefana Moysesu, ale ten si vzhľadom na prekonanú ťažkú chorobu netrúfal podniknúť namáhavé cestovanie do uhorského hlavného mesta. Z obavy pred recidívou odriekol teda svoju účasť na slávnostnom uvítaní a požiadal kardinála Jána Scitovského, aby ho aj pred panovníkom láskave ospravednil. Kardinál Ján Scitovszky s veľkým porozumením kvitoval toto rozhodnutie Dr. Štefana Moysesu a dňa 4. marca 1857 pod číslom 1043 prijal jeho odôvodnené ospravedlnenie. Pritom však nezameškal vysloviť svoju ľútosť nad tým, že pri slávnostnom uvítaní panovníka v Budíne nebude prítomný človek, ktorý je ozdobou uhorského biskupského sboru.

Pre nábožensko-mravnú výchovu slovenskej mládeže urobil Dr. Štefan Moyses r. 1857 veľmi významný krok tým, že dňa 1. októbra 1857 pod číslom 816 nariadil, aby bohoslovci III. ročníka bansko-

bystrického teologického učilišťa v týždenných štyroch hodinách navštevovali prednášky prvého a bohoslovci IV. ročníka banskobystrického teologického učilišťa v týždenných štyroch hodinách navštevovali prednášky druhého kurzu učiteľskej preparandie. Týmto svojim nariadením umožnil totiž kandidátom kňazstva nadobudnúť si aj odborné metodické vedomosti, ktoré v tých časoch už aj pre vyučovanie náboženstva boli nanajvýš potrebné.

V obvyklom pôstnom pastierskom liste pre rok 1858 zo dňa 2. februára 1858 Dr. Štefan Moyses podal svojmu duchovenstvu potrebné pokyny vo veci jubilejného roku. Okrem toho vyzval v ňom svoje kňazstvo aj k podporovaniu mariánskeho spolku, založeného z podnetu panovníkovho na pomoc gréckokatolíkov východných krajov.

Najvýznamnejšou cirkevnou udalosťou r. 1858 bola ostrihomská provinčná synoda, ktorú ostrihomský arcibiskup, kardinál Ján Scitovszky, vo sviatok sv. Petra a Pavla svolal na XVII. nedeľu po Turícach, t. j. na deň 19. septembra. Dr. Štefan Moyses upozornil na túto synodu svoje duchovenstvo biskupským obežníkom č. 749 zo dňa 17. augusta 1858, v ktorom súčasne nariadil odo dňa 29. augusta až do zakončenia synody aj konanie zvláštnych modlitieb za zdar tohto dôležitého cirkevného podniku. On sám odcestoval na túto synodu 12. septembra 1858, ustanoviac dňa 5. septembra za svojho generálneho vikára na dobu svojej neprítomnosti opáta Tomáša Červená, ktorý už aj pri inej príležitosti zastával túto dôležitú funkciu.

V posledný deň r. 1858 vydal Dr. Štefan Moyses v smysle Diecézálnych konštitúcií (Pars III, cap. 10, § 10) veľmi dôležité nariadenie vo veci vedenia a úschovy farských kroník, ktoré do toho času boli veľmi povrchné vedené a zle opatrované. V súvislosti s týmito farskými kronikami súčasne vyzval svojich vicearchidiakonov, aby vo svojich ročných reláciách o jednotlivých farnostiach nezabudli zakaždým poukázať aj na stav týchto dôležitých farských kníh.

Najradostnejším dňom r. 1858 bol pre Dr. Štefana Moysesá akiste 10. október, keď po úplnom dohotovení posvätená bola nová budova gymnaziálna v Banskej Bystrici. Je to aj pochopiteľné, veď

budova postavená bola z jeho iniciatívy a na jeho prosby. Je však zaujímavé, že obrady posvätenia nevykonával on. Vykonali ich z jeho poverenia opát Tomáš Červen a slávnostnú kázeň pri tej príležitosti povedal Juraj Slota.

Svoj pôstny pastiersky list, vydaný na nedeľu Deviatnik r. 1859, venoval Dr. Štefan Moyses otázke výpomocného fondu deficientov a chlapčenského seminára. V prvej jeho časti vyzval totiž diecezálne duchovenstvo k účinnejšej podpore výpomocného fondu deficientov a v druhej ho povzbudil k založeniu nového fondu, potrebného na vybudovanie chlapčenského seminára. Tento jeho pastiersky list je teda nesporným dôkazom jeho otcovskej starostlivosti tak o práce neschopných kňazov-penzistov, ako aj o výchovu mladého kňazského dorastu.

V druhej polovici r. 1859 vypracoval Dr. Štefan Moyses ďalekosiahly plán na zlepšenie hmotného stavu banskobystrického biskupského benefícia. K vypracovaniu tohto plánu donútila ho vlastná jeho bieda, ktorú od zaujatia biskupského prestola stále zakusoval. Príčinou tejto jeho biedy bola predovšetkým okolnosť, že po viacerých chotároch roztrúsené biskupské pozemky svätokrížskeho biskupského panstva za jeho predchodcov neboli racionálne obrábané. Nejaký väčší dôchodok teda nemohli prinášať, a banskobystrickí biskupi odkázaní boli viac-menej len na dôchodky, plynúce z desiatkov. Roku 1848 nastala však v tomto ohľade podstatná zmena: desiatky boli zrušené a dôchodky banskobystrického biskupstva scvrkli sa odrazu na minimum. Dr. Štefan Moyses po svojom príchode do Svätého Kríža nad Hronom dostal sa preto do veľmi kritickej finančnej situácie, lebo výnos biskupských majetkov nestačil ani len na zaokrytie najskromnejších jeho nárokov. Z tejto kritickej situácie nemohol sa vymotať ani odpredajom dreva, lebo drevo v tých časoch malo len minimálnu cenu. Ako biskup musel teda žiť v biede a v nedostatku, v akom v tých časoch, podľa jeho vlastných slov, nežil ani jeden z jeho diecezálnych kňazov. Roku 1855 v hmotnom ohľade dospel už až tak ďaleko, že ani len na veľkonočné sviatky nemohol zájsť do hlavného mesta svojho biskupstva, Banskej Bystrice.

V nasledujúcich rokoch sa jeho hmotné pomery ešte viac zhoršili, lebo mu od neúrodných rozsiahlych biskupských majetkov vyrubili až neznesiteľné dane. K tomu bola r. 1859 uskutočnená ešte aj komasácia biskupských majetkov, ktorá vyžadovala od neho ohromné finančné obete. To všetko malo za následok rozličné nepríjemnosti a 27. septembra 1859 aj exekúciu biskupských oviec. Pod dojmom všetkých týchto okolností rozhodol sa teda urobiť rozhodný krok. Dňa 21. októbra 1859 v zvláštnom memorande požiadal panovníka a vládu o bezúročnú pôžičku z Náboženského fondu v sume 30.000 zl. v prospech zlepšenia a sanácie hmotného stavu banskobystrického biskupského benefícia. V tomto svojom memorande podrobne vyličil svoje biedne hmotné pomery a naznačil aj svoj plán na ich odstránenie. Podľa tohto plánu celú sumu 30.000 zl. mienil investovať do meliorácie biskupských pozemkov, do stavby potrebných hospodárskych budov, do živého a mŕtveho hospodárskeho inventára. Dlžoba vo výške 30.000 zl. mala byť umorovaná ročnými splátkami v sume 2.000 zl. tak, že prvá splátka mala byť splatená až o tri roky po vyzdvihnutí celej vypožičanej sumy. Bol to naoko nesporne skvelý plán, ale sa, žiaľhohu, neosvedčil.

Vo svojom pôstnom pastierskom liste pre duchovenstvo zo dňa 2. februára 1860 zaoberal sa Dr. Štefan Moyses smutnými náboženskomravnými pomermi v Európe a vyzval diecezálne kňazstvo k modlitbe za zlepšenie týchto smutných pomerov. Okrem toho ho však prosil aj o finančnú podporu pre strádajúceho sv. Otca.

Roku 1860 dostalo sa Dr. Štefanovi Moysesovi mimoriadnej pocty tým, že jeho podobizeň slávnostným spôsobom bola umiestená vo veľkej sieni banskobystrického gymnázia. Podnet k umiesteniu jeho podobizne vo veľkej gymnaziálnej sieni dal sám riaditeľ ústavu, ktorý roku 1859 navrhol svojmu profesorskému shoru, aby vo veľkej gymnaziálnej sieni umiestené boli obrazy všetkých dobrodincov banskobystrického gymnázia. Keďže Dr. Štefan Moyses patrila medzi najväčších dobrodincov banskobystrického gymnázia, po prijatí riaditeľovho návrhu, v čele s riaditeľom odobrala sa do Svätého Kríža nad Hronom početná deputácia, aby šľachetného svojho dobrodinca

požiadala o podobizeň. Dr. Štefan Moyses sa zpočiatku čo najrozhodnejšie staval proti prehnanému kultu svojej osoby, ale na veľké prosenie predsa len prisľúbil, že žiadanú svoju podobizeň dá čo najakôr namaľovať banskobystrickému maliarovi Jonášovi. Tomuto svojmu sľubu aj dostál, a tak dňa 25. marca 1860 v rámci primeranej školskej slávnosti za prítomnosti pozvaných hostí mohlo sa konať v gymnaziálnej sieni odhalenie podobizne Dr. Štefana Moysesa. Slávnosť odhalenia začala sa slávnostnou sv. omšou, ktorú pri asistencii klerikov a za sborového spevu gymnazistov slúžil katechéta ústavu Juraj Slota. Po slávnostnej sv. omši študentstvo spolu so svojimi profesorami a s pozvanými hosťami odobralo sa do gymnaziálnej budovy, kde po zaspievaní piesne „Otče náš, milý Pane, daj nám Ducha Svätého“ prehovoril k nemu katechéta Juraj Slota, vo vzletnej reči ho povzbudzujúc k vďačnosti voči najväčšiemu dobrodincovi svojho ústavu Dr. Štefanovi Moysesovi. Na konci svojej reči menovaný rečník odhalil krásnu podobizeň, ozdobil ju kvetinovým vencom a nadšene privolal na slávu Dr. Štefanovi Moysesovi. Shromaždené študentstvo s veľkou pozornosťou sledovalo jeho reč a na jej konci z plného hrdla opakovalo jeho slávvyvolanie. Opísaná slávnosť je nám nesporným dôkazom toho, že banskobystrické profesorstvo a študentstvo r. 1860 pocítovalo voči Dr. Štefanovi Moysesovi hlbokú úctu a opravdivú synovskú lásku.

Onedlho po tejto slávnosti dostal Dr. Štefan Moyses z kompetentného miesta zpravu o tom, že vláda vyhovelá jeho žiadosti zo dňa 27. septembra 1859 a z Náboženského fondu povolila mu pôžičku v sume 30.000 zl. na sanovanie banskobystrického biskupského benefícia. Poukázanie tejto sumy malo byť vykonané v troch etapách: prvá časť pôžičky v sume 10.000 zl. mala byť poukázaná hneď po predložení pápežského súhlasu k jej vyzdvihnutiu, druhá v sume 10.000 zl. dňa 1. mája 1861 a tretia tiež v sume 10.000 zl. dňa 1. mája 1862. Od pôžičky požadovala vláda 5% úroky, splatné 1. mája a 1. novembra každého roku. Splácanie pôžičky malo sa vykonávať v splátkach po 2.000 zl. odo dňa 1. novembra 1866 a malo pokračovať do 1. novembra 1880, keď mala byť složená posledná ročná

splátka. Nad riadnym využitím pôžičky v prospech biskupského benefícia mala bdieť sídelná kapitula v Banskej Bystrici. Dr. Štefan Moyses ihneď prijal tieto podmienky a dňa 1. mája 1860 vlastnoručne podpísal dlžobný úpis na vypožičaných 30.000 zl. Po podpísaní tohto úpisu pomerne v krátkom čase prevzal aj prvú časť pôžičky v sume 10.000 zl., a tak konečne mohol pristúpiť k realizovaniu svojho plánu na zlepšenie hmotného stavu svojho biskupského benefícia.

Z významnejších udalostí r. 1860 s hľadiska cirkevného zvláštnu pozornosť si zasluhuje výzva Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady č. 35.409 zo dňa 24. novembra 1860, podľa ktorej vyučovacou rečou na stredných školách v Uhorsku mala sa stať maďarčina. Táto výzva veľmi bolestne sa dotkla Dr. Štefana Moysesesa, ktorý záujmy svojej materinskej reči vždy nosil na srdci. Keďže v zavádzaní maďarčiny videl ohrozenie reči slovenskej a nemeckej, dňa 10. dec. 1860 pod č. 1172/895 čo najrozhodnejšie žiadal Uhorskú kráľovskú miestodržiteľskú radu, aby vzhľadom na zvláštnu národnostné pomery jeho biskupstva (zo 112 farností jeho biskupstva bolo 12 nemeckých a ostatné slovenské, maďarská ani jedna), na gymnáziu v Banskej Bystrici popri maďarčine najmä v nižších triedach bola venovaná náležitá pozornosť aj reči slovenskej a nemeckej. Túto svoju žiadosť odôvodňoval najmä tým, že kňazi a učitelia, pracujúci medzi pospolitým ľudom, nevyhnutne potrebujú dokonalú znalosť ľudovej reči jeho biskupstva. V tej istej svojej žiadosti súčasne navrhol, aby na trojtriednej nižšej reálke v Kremnici — keďže sa jej žiaci nechystajú na administratívnu dráhu — vyučovacou rečou bola aj naďalej nemčina s ponechaním slovenčiny a maďarčiny ako povinne vyučovaných rečí.

**Dr. ŠTEFAN MOYSES NA BISKUPSKOM
PRESTOLE BANSKOBYSTRICKOM V R. 1861—69**

Pôstny pastiersky list Dr. Štefana Moysesa, vydaný roku 1861 pre diecezálne duchovenstvo, sa nám doteraz nepodarilo nájsť, preto musíme upustiť od zmienky o jeho obsahu. Zato sa nám však zachovaly hodnoverné zprávy o tom, že Dr. Štefan Moyses r. 1861 trel až skoro neuveriteľnú biedu. Tieto zprávy zachovaly sa nám vo vlastnoručných konceptoch jeho listov, poslaných ostrihomskému arcibiskupovi, kardinálovi Jánovi Scitovszkému, dňa 8. marca a panovníkovi dňa 20. marca 1861. Z týchto konceptov sa dozvedáme, že Dr. Štefan Moyses pre nedostatok hmotných prostriedkov nemohol prísť ani len na zasadnutia krajinského snemu, otvoreného dňa 2. apríla 1861.

Najväčšiu starosť Dr. Štefanovi Moysesovi robila r. 1861 otázka školská, ktorá už koncom minulého roku vstúpila do veľmi kritického štádia. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada totiž nerešpektovala prísľub panovníka zo dňa 20. októbra 1860 vo veci národnostných práv a silou-mocou chcela do všetkých stredných škôl natisnúť za vyučovaciu reč maďarčinu. Ba jej bezohľadnosť išla až tak ďaleko, že maďarskú reč chcela natisnúť ešte aj do slovenských a nemeckých ľudových škôl. Dr. Štefan Moyses vo svojej obozretnosti z politických dôvodov nestaval sa síce celkom odmietavo voči vyučovaniu maďarskej reči aj na školách nemaďarských obyvateľov Uhorska, ale zato čo najrozhodnejšie žiadal na nich aj vyučovanie materinskej reči žiakov. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada však i proti jeho žiadosti zo dňa 10. decembra 1860 a zo dňa 16.

septembra 1861 a tiež aj napriek žiadosti profesorského sboru banskobystrického katolíckeho vyššieho gymnázia zo dňa 28. júna 1861 podanej vo veci ponechania slovenskej a nemeckej vyučovacej reči, ustanovila maďarskú reč za jedínú vyučovaciu reč ešte aj na gymnáziu v Banskej Bystrici. Jej list zo dňa 18. októbra 1861 č. 58.228 zdal sa aspoň tomu nasvedčovať, lebo v ňom popri vymenovaní všetkých učebných predmetov nebolo ani len najmenej zmienky o vyučovaní reči slovenskej a nemeckej. Okrem toho z banskobystrického gymnázia s výnimkou dvoch odstránila všetkých starších profesorov a namiesto nich vymenovala naň za profesorov ľudí, Slovákom úplne neznámych, slovenskú reč neovládajúcich, ba aj nenávidiacich. Toto počínanie vyvolalo v slovenskej verejnosti veľké rozhorčenie, ktorému Michal Chrástek v Pešťbudínskych vedomostiach roč. I, čís. 66 zo dňa 1. novembra 1861 dal výraz slovami: „To tak nemôže ostať; to nemôžeme a nesmieme trpieť; to búri krv a znepokojuje myseľ každého občana, nielen slovenského a ktorý národne cíti, z ktoréhožto srdca nevyhasla iskra lásky k nemilosrdne a nespravodlivo utiskovanému povždy národu svojmu, než i toho, ktorý hoci aj ináč cíti, alebo k druhému národu prislúcha, predsa však ešte nevypudil zo svojho srdca všetku spravodlivosť naproti iným. Tomu sa teda má a musí, a to čím skôr, odpomôcť! Moja chatrná mienka, áno nie moja, ale všetkých so mnou rozmýšľajúcich a okolitých národovcov slovenských je tá: aby sme proti násilníctvu tomuto, proti novej, k tisícerym ostatným pridanej krivde národnej, proti tejto do neba volajúcej nespravodlivosti rázne zakročili krokom, ktorý a aký spolu so mnou mnohí chceli a boli by sme aj mali už z T. Sv. Martina učiť, ale od ktoréhož kvôli braterskej láske a svornosti, k najväčšej našej bohužiaľ záhube, v dobročinnosti svojej sme upustili. Bratia Slováci! Pešťbudín nás sklamal! Pre nás nielo nádeje lepšej budúcnosti, pre nás nielo nikde spásy, iba vo Viedni, iba u najmilostivejšieho trónu Jeho c. kr. apošt. Veličenstva!“

Dr. Štefan Moyses bol tiež nemálo rozhorčený bezohľadným postupom Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady, a to tým viac, keďže sa on sám vždy čo najbenevolentnejšie choval voči maďarčine

a Maďarom. Veď hneď po svojom príchode na Slovensko prikázal, aby na banskobystrickom katolíckom gymnáziu žiaci maďarskej národnosti (hoci dakedy išlo len o jedného jediného žiaka) z náboženstva vo svojej materinskej reči boli vyučovaní a skúšaní. Vo svojom návrhu na zadelenie jednotlivých predmetov na banskobystrickom gymnáziu, odoslanom dňa 10. decembra 1860 Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade, maďarčine venoval pomerne najviac a slovenčine i nemčine ozaj len minimálny počet hodín. Vo svojej žiadosti o povolenie vyučovania slovenčiny a nemčiny na banskobystrickom gymnáziu uznal prednostné právo maďarčiny a vyučovanie slovenčiny i nemčiny žiadal len preto, aby budúci kňazi a učitelia pri dokonalej znalosti reči ľudu s väčším úspechom mohli pracovať na umravňovaní a nábožensko-mravnom povznesení občanstva. Okrem toho po 20. októbri 1860 z praktických dôvodov on sám z vlastnej iniciatívy nariadil vyučovanie maďarčiny aj na hlavnej škole v Banskej Bystrici a na všetkých mestských školách svojej diecézy, prečo bol v českej tlači (Čas, roč. 1861, č. 113, str. 2 zo dňa 11. mája) veľmi ostro napadnutý banskobystrickým profesorom Andrejom Frantom. Zkrátka, Dr. Štefan Moyses urobil v prospech maďarčiny také veľké ústupky, že už väčšie ani urobiť nemohol. Preto sa dalo očakávať, že aj Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada bez akýchkoľvek ťažkostí vyhovie jeho žiadosti a nič nebude namietat proti ponechaniu vyučovacej reči slovenskej a nemeckej aspoň len v nižších triedach banskobystrického gymnázia. Veď už aj z čiste pedagogických dôvodov bolo potrebné, aby sa vyučovanie aspoň len v nižších triedach gymnázia konalo v materinskej reči žiactva. Na veľké prekvapenie Dr. Štefana Moysesea Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada však intimátom zo dňa 21. októbra 1861 zavrhol jeho oprávnenú žiadosť. V týchto okolnostiach nepozostávalo mu teda nič iného ako sa postaviť na čelo memorandového vyslanstva a u samého panovníka hľadať nápravu krívd, páchaných na slovenskom národe Uhorskou kráľovskou miestodržiteľskou radou. Dr. Štefan Moyses ani neváhal veľa a dňa 12. decembra 1861 v čele memorandového vyslanstva predstúpil pred rakús-

ko-uhorského panovníka Františka Jozefa I., ktorému predostrel nielen svoje požiadavky vo veci banskobystrického gymnázia, ale aj požiadavky celého slovenského národa. Na tie časy bol to krok tak odvážny, že si on sám pokladal za povinnosť už dňa 16. decembra 1861 podať o ňom podrobnú zprávu biskupovi spišskému a nitrianskemu a aj viedenskému pápežskému nunciovi. Z tejto jeho zprávy čerpáme aj my všetky svoje údaje o príčinách, ktoré Dr. Štefana Moysesa pohly k prevzatiu vedenia memorandového vyslanstva. O samom vyslanstve prehovoríme ináč podrobnejšie na inom mieste tohto svojho skromného dielka.

Odvážny krok Dr. Štefana Moysesa vyvolal u slovenských národovcov všeobecnú radosť, ale v popredných cirkevných kruhoch pochopiteľnú obavu pred prípadnými jeho následkami. Dôkazom toho nám je list veľkého priaznivca Slovákov a všetkých slovenských podujatí, spišského biskupa Ladislava Zábojského, ktorý dňa 4. januára 1862 pod č. 14 Dr. Štefanovi Moysesovi s akousi obavou píše: „V reči, ktorou Vaša Osvietenosť vec Slovákov ráčila odporúčať do vysokej priazne cisársko-kráľovskej, nenašiel som nič takého, čo by Vaša Osvietenosť nebola mohla povedať vzhľadom na svoj vzťah k veriacemu ľudu, prevažnou väčšinou slovenskému; len to ma mrzí, že Vaša Osvietenosť — ak už osobná intervencia naozaj bola potrebná — za vec už aj svojou povahou skutočne spravodlivú neexponovala sa v inom čase . . .“ Z týchto riadkov biskupa Ladislava Zábojského vycítiť pochopiteľnú obavu starostlivého arcipastiera pred prípadnými retorziami so strany Maďarov, ktoré by mohli veľmi škodlivo vplývať azda aj na pomer medzi Cirkvou a štátom. Na neoprávnenosť tejto obavy poponáhľal sa mu však poukázať Dr. Štefan Moyses v liste č. 142/123 zo dňa 21. februára 1862, ktorý by pre svoju zaujímavosť mal byť aj v pôvodine uverejnený. V tomto svojom liste mu predovšetkým zdôraznil, že pôvodný text memoranda neobsahuje nič takého, čo by smerovalo proti integrite, jednotnosti, zákonom, starodávnym zvykom uhorského kráľovstva alebo proti zákonným právam ktoréhokolvek národa na jeho území bývajúcего. Ba naopak! Memorandum je jediným účinným prostriedkom na

odstránenie nacionálnych nedorozumení, ku ktorým došlo, a aj muselo v krajine dôjsť po odstránení latinskej reči zo štátneho a verejného života. Memorandové vyslanstvo pod jeho vedením odovzdaním požiadaviek slovenského národa urobilo len to, čo v konštitucionálnom kráľovstve má právo urobiť aj každý jednotlivец. Preto jeho návštevu u panovníka nikto nemôže odsúdiť. Potom ponkázal aj na to, že sa v čelo memorandového vyslanstva musel postaviť už aj v záujme katolíckej Cirkvi. Veď od smrti Bajzu, Bernoláka a Holého hlavnými priekopníkmi slovenského národného hnutia stali sa evanjelici, a keby sa katolíci aj naďalej odťahovali od národného života, záujmy katolíckej Cirkvi, bez ohľadu na početnú prevahu katolíkov na Slovensku, mohli by utrpieť veľkú škodu. Z tohto dôvodu bolo teda nanajvýš potrebné, aby do národného života — pokiaľ on plynie v rámci božích a ľudských zákonov — okrem nižšieho kňazstva účinne zasiahol aj on ako reprezentant vyššieho kléru. K tomuto jeho rozhodnutiu v nemalej miere prispel aj príklad maďarského kléru, ktorý sa po počiatočnom odťahovaní od maďarského národného života (pre vytláčanie latinčiny z verejného života) neskôršie vzhľadom na stále vzrastajúcu moc kalvínov tiež musel venovať národnej práci. Smutné skúsenosti maďarského kléru v tomto ohľade boli mu mementom, že sa slovenský katolícky klérus už aj na základe katolíckej väčšiny obyvateľstva Slovenska má postaviť do prvých šíkov nacionálneho boja. Či spišský biskup Ladislav Zábojský potom ešte reagoval na tieto zaujímavé vývody Dr. Štefana Moyses, to sa nám zo zachovanej korešpondencie doteraz nepodarilo zistiť. Zato však už aj z tohto listu je zrejmé, že sa Dr. Štefan Moyses v čelo národného života v šesťdesiatych rokoch postavil nielen z dôvodov národných, ale v nemalej miere aj z dôvodov náboženských.

Cesta Dr. Štefana Moyses do Viedne nebola zbytočná, hoci jej výsledok azda aj nezodpovedal všetkým nádejám do nej vkladaným. Prvým jej výsledkom bolo, že Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada intimátom č. 7507 zo da 12. februára 1862 na banskobystrickom gymnáziu na zákrok panovníka okrem maďarskej povolila aj slovenskú a nemeckú vyučovaciu reč. Ďalším jej výsledkom bolo, že

v profesorskom sbore tohto gymnázia vykonané boli niektoré osobné zmeny v prospech Slovákov. Najradostnejším jej výsledkom však bolo, že v jeseni r. 1862 za jeho riaditeľa vymenovaný bol roduverný slovenský kňaz Martin Čulen. Viedenská cesta Dr. Štefana Moysesa mala však okrem toho aj niektoré výsledky čiste národného rázu, no o tých sa mienime zmieniť na inom mieste svojho dielka. Šovinistickým Maďarom a maďarónom sa, pravda, nepáčily tieto nové poriadky, a preto začali bezohľadnú kampaň proti Dr. Štefanovi Moysesovi. Vo svojej nenávisti oproti nemu išli až tak ďaleko, že ho vo svojej bezmocnosti obžalovali aj u ostrihomského kardinála, arcibiskupa Jána Scitovszkého. V tejto svojej obžalobe nemohli však uviesť proti nemu nič vážnejšieho, museli sa teda uspokojiť len s obvinením, že ani na veľkonočné sviatky nechodieval do Banskej Bystrice. Ostrihomský kardinál, arcibiskup Ján Scitovszký, nepokladal síce túto obžalobu za nič vážneho, ale zato v záujme pokoja dňa 31. marca 1862 priateľským listom predsa len vyzval Dr. Štefana Moysesa, aby na blížiace sa veľkonočné sviatky cieľom odstránenia zbytočných klebiet podľa možnosti zašiel do Banskej Bystrice. Na túto jeho výzvu Dr. Štefan Moyses odpovedal dňa 11. apríla 1862 v dlhšom liste, ktorý nám prináša veľmi veľa svetla do vtedajších v mnohom ohľade nejasných pomerov. V tomto svojom liste Dr. Štefan Moyses poukázal kardinálovi Jánovi Scitovszkému na to, že sa vždy usiloval čo najsvedomitejšie plniť všetky svoje biskupské povinnosti. Aj pri svojej veľkej chudobe chodieval do Banskej Bystrice viac ako ktorýkoľvek z jeho predchodcov. Pokiaľ mu to zdravie dovoľovalo, chodieval na vianočné a veľkonočné sviatky, na narodeniny panovníka, na konzistoriálne schôdze s kapitulou, na úradné návštevy tamojších škôl. Okrem Banskej Bystrice chodieval na návštevu aj do škôl kremnických (v šk. roku 1858/59 bol tam na všetkých verejných skúškach), ba aj do škôl dedinských. Sviatosť birmovania vysluhovať bol aj v takých obciach, kde už aj 13, ba aj 20 rokov nevideli biskupa, takže už podnikol asi 30 ciest na birmovky, a to aj do najvzdialenejších farností banskobystrického biskupstva. V novembri a v decembri r. 1860 na úradnú výzvu bol aj na porade u hl.

župana Antona Radvánszkeho v Banskej Bystrici a aj na jeho inštalácii. Pri tej inštalácii povedal aj reč, a za odmenu za to mu banskobystrickí kossuthovci chceli pod oblokmi usporiadať „mačacinu“, ktorú však na šťastie znemožnil posádkový veliteľ mesta. A keď onedlho zatým podal písomný protest proti miešaniu sa stoličného výboru do interných vecí katolíckych škôl, dôvernými priateľmi pána hl. župana Antona Radvánszkeho vyhlásený bol za „pansláva“. Preto sa teda rozhodol, že za trvania tohto terorizmu do Banskej Bystrice nebude chodievať. Nerád by totiž dal podnet k nejakému nemilému škandálu, aký by mohli vyvolať niektoré nezodpovedné maďarské alebo maďarónske živly v súvislosti s jeho príchodom do mesta. Veď tieto nezodpovedné živly len nedávno vytĺkli obloky 80-ročnému a všeobecne váženému evanjelikovi Ravusovi len preto, že do svojho domu prijal svojho superintendenta Dr. Karola Kuzmányho. S takýmito živlami už aj z ohľadu na biskupskú hodnosť najlepšie je mať svätý pokoj. Hoci by teda aj sám veľmi rád navštívil svoj katedrálny kostol na blížiace sa veľkonočné sviatky, za terajších pomerov to urobiť rozhodne nemôže. Veď okrem staručkého veľprepošta Juraja Budatínskeho dňa 8. apríla mu aj sám posádkový veliteľ z Banskej Bystrice radil, aby za daných pomerov do Banskej Bystrice nechodil. Na konci svojho zaujímavého listu Dr. Štefan Moyses vyslovil nádej, že azda v krátkom čase predsa len bude môcť navštíviť Banskú Bystricu. Svoj list zakončil poukazom na pápežov a ostrihomských arcibiskupov, ktorí pod tlakom rozličných okolností niekoľko ráz v minulosti nemohli navštíviť svoje sídelné mestá.

Nádej Dr. Štefana Moyses, vyslovená na konci listu zo dňa 12. februára 1862, pomerne v krátkom čase stala sa skutkom. Vlny protimoysesovského zúrenia časom opadly až do tej miery, že sa Dr. Štefan Moyses ešte v tom istom roku na dlhší čas mohol usadiť v Banskej Bystrici. Dozvedáme sa to z Pešťbudínskych vedomostí (roč. II, čís. 101) zo dňa 23. decembra 1862, v ktorých čítame: „Osvietený pán biskup Moyses, ktorý už asi od dvoch rokov, iste nie bez príčiny vo Svätom Kríži sídlil a B. Bystricu ani nenavštívil, preložil svoje sídlo do svojej biskupskej rezidencie v B. Bystrici. Stalo sa to

16. decembra.“ V Banskej Bystrici prijatý bol Dr. Štefan Moyses veľmi slávnostne, lebo ho prišli uvítať nielen rozličné miestne korporácie, ale aj veľké zástupy vidieckeho ľudu. V Banskej Bystrici zdržal sa tentoraz Dr. Štefan Moyses viac ako šesť týždňov, lebo — ako sa to dozvedáme z Pešťbudínskych vedomostí (roč. III, čís. 13) zo dňa 13. februára 1863 — až 30. januára 1863 sa vrátil do Svätého Kríža nad Hronom „zanechajúc po sebe mnohé stopy a znaky tohto svojho arcipastierskeho tam pomeškania, svojej opravdu blahonosnej účinnosti a otcovskej dobročinnosti“.

Ináč roku 1862 Dr. Štefan Moyses všetku svoju pozornosť venoval otázkam národným, takže sa nám v ňom nepodarilo zistiť nejaké významnejšie jeho skutky cirkevného rázu. Z roku 1862 nepodarilo sa nám nájsť ani text jeho obvyklého pastierskeho listu, preto musíme upustiť od uvádzania jeho obsahu.

Roku 1863 bolo tomu tisíc rokov, čo sv. Cyril a Metod na pozvanie kniežata Rastislava zavítali medzi našich pohanských predkov. Bol to teda jubilejný cyrilometodejský rok a Dr. Štefan Moyses usiloval sa ho čo najlepšie využiť pre udomácnenie úcty sv. Cyrila a Metoda medzi slovenským ľudom. Preto vyzval aj nitrianskeho biskupa Augustína Roskoványiho a spišského biskupa Ladislava Zábojského o spoluprácu pri oslavách nehynúcej pamiatky sv. Cyrila a Metoda. Nitriansky biskup Augustín Roskoványi však nemal dostatok porozumenia pre cyrilometodejské oslavy, kým spišský biskup Ladislav Zábojský dvoma obežníkmi zo dňa 18. júna 1863 upozornil svoje kňazstvo a veriaci ľud na veľký význam sv. Cyrila a Metoda a na deň 12. júla nariadil vo svojom biskupstve aj konanie cirkevných slávností na oslávenie ich pamiatky.

Dr. Štefan Moyses všetku svoju starostlivosť vynaložil na dôstojné oslávenie cyrilometodejského jubilea. V deň smrti sv. Cyrila, t. j. 14. februára, vydal teda pastiersky list, v ktorom po náležitom zhodnotení diela solunských bratov za hlavný deň cyrilometodejských osláv určil 15. marec 1863. Oslavy mali sa však začať vlastne už v deň predchádzajúci, kedy veriaci všetkých farností jeho biskupstva polhodinovým vyzváňaním na všetkých zvonoch mali byť upo-

zornení na nasledujúci veľký sviatok. V hlavný deň osláv, t. j. v nedeľu Laetare, podľa nariadenia Dr. Štefana Moysesa vo všetkých farských a rehoľných kostoloch banskobystrického biskupstva mala byť primeraná kázeň o diele sv. Cyrila a Metoda, potom sa malo konať slávnostné Te Deum na poďakovanie za veľké dobrodenie našimi predkami od nich obsiahnuté a pri sv. omši mala byť odspievaná aj cyrilometodejská kolekta.

V smysle tohto jeho arcipastierskeho nariadenia dňa 15. marca 1863 konaly sa teda predpísaným spôsobom jubilejné slávnosti cyrilometodejské v celom banskobystrickom biskupstve. Vo Svätom Kríži nad Hronom slávnostnú sv. omšu slúžil pri tej príležitosti sám Dr. Štefan Moyses, ktorý povedal pri nej aj vzletnú kázeň k shromaždenému ľudu. V banskobystrickom seminári konala sa cyrilometodejská slávnosť 14. marca za prítomnosti povolaných hostí v domácej kaplnke, kde sv. omšu slúžil rektor seminára za sborového spevu klerikov. Po sv. omši slávnostnú kázeň povedal k prítomným Ján Skalečka, špirituál seminára. Po jeho kázni bol vyhlásený v seminári sviatok a prednášky na bohosloveckej škole v ten deň neboli. Na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici o význame sv. Cyrila a Metoda hneď ráno prehovoril riaditeľ ústavu Martin Čulen, ktorý dal študentom v ten deň voľno. Podobne bolo aj na ostatných ústavoch banskobystrických. V samom meste Banskej Bystrici konaly sa cyrilometodejské slávnosti v kostole slovenskom, farskom a katedrálnom. V slovenskom kostole odbavoval služby božie opát-kanonik Ján Nep. Scherer a kázal Ján Skalečka. Vo farskom kostole sv. omšu slúžil A. Boršický a kázal Ján Mužík. V katedrálnom kostole pontifikoval sv. omšu opát-kanonik Tomáš Červen a slávnostnú reč za prítomnosti kr. komisára Andreja Havasa mal profesor bohoslovía Jozef Munkay. V Kremnici konalo sa jubileum cyrilometodejské za strelby z mažiarov, a to tak u františkánov ako aj vo farskom kostole. Vo farskom kostole sv. omšu pontifikoval za skvelej asistencie miestny opát-farár a kázeň povedal František Šujanský. Po službách božích mala sa konať aj procesia, ale tú znemožnilo daždivé počasie. A tak bolo aj vo všetkých ostatných farnostiach banskobystr-

rického biskupstva, takže nebolo farnosti, v ktorej by neboli oslávili pamiatku sv. Cyrila a Metoda.

V rámci cyrilometodejských osláv veľmi okázalá slávnosť bola r. 1863 v Selciach pri Banskej Bystrici, kde s dovolením Dr. Štefana Moyses starodávny obraz na hlavnom oltári nahradený bol obrazom sv. Cyrila a Metoda od banskobystrického maliara J. Jonáša. Odhalenie a posviacku tohto obrazu na požiadanie miestneho farára a známeho slovenského rodofuba Júlia Plošica vykonal na Trojičnú nedeľu, t. j. 31. mája 1863, sám Dr. Štefan Moyses v prítomnosti tak veľkého zástupu ľudu, aký sa v Selciach do toho času ešte nikdy neshromáždil. Slávnostnými kazateľmi pri posviacke boli známi slovenskí národovci: Juraj Slota a Štefan Závodník. Slávnosť posviacky mala celonárodný ráz a zásluhou miestneho farára Júlia Plošica bola roku 1863 na Slovensku najväčšou cyrilometodejskou manifestáciou. Mikulášsky zlatník A. Uličný urobil ju pamätnou už aj tým, že na jej pamiatku zhotovil aj pamätný peniaz cyrilometodejský.

Po skončení slávnosti v Selciach Dr. Štefan Moyses zdržal sa za šesť dní v Banskej Bystrici a dňa 2. júna 1863 svojou vzácnou prítomnosťou na veľkú radosť všetkých prítomných poctil aj majáles gymnaziálnej mládeže, ktorý bol v krásnej hôrke za Tajovom. O dva dni neskôršie však, t. j. dňa 4. júna, na sviatok Božieho Tela posvätil zástavu gymnaziálnej mládeže, zakúpenú z jeho štedrosti. Táto vzácna zástava mala na jednej strane obraz sv. Cyrila a Metoda a na druhej obraz sv. Alojza. Gymnaziálne študentstvo prišlo sa za ňu korporatívne poďakovať šľachetnému darcovi, ktorý ju pri tej príležitosti nezabudol povzbudiť k láske voči Bohu, voči Cirkvi, voči panovníkovi, voči vlasti a voči slovenskému národu. V deň posviacky tejto zástavy ináč Dr. Štefan Moyses viedol v Banskej Bystrici ešte aj teoforickú procesiu za prítomnosti ohromného zástupu veriaceho ľudu. Po sviatku Božieho Tela Dr. Štefan Moyses opustil Banskú Bystricu a vrátil sa do Svätého Kríža nad Hronom.

Veľmi pamätný skutok vykonal Dr. Štefan Moyses r. 1863 aj tým, že na biskupskom majeri na Kupči nákladom 7.000 zl. dal po-

staviť krásny kostolík pre hospodársky personál, pracujúci na biskupskom majetku. Základný kameň tohto kostolíka posvätil sám dňa 17. júna 1863 a posviacku dohotoveného kostolíka dňa 8. novembra vykonal tiež on sám na veľkú radosť kupčianskych obyvateľov, ku ktorým po posviacke dojemnými slovami prehovoril od oltára. Útulný kostolík na Kupči je nám najlepším dôkazom toho, že Dr. Štefan Moyses popri rozličných iných svojich starostiach r. 1863 nezabúdala ani na duševné potreby poľnohospodárskych zamestnancov biskupského majetku.

Pôstny pastiersky list Dr. Štefana Moysesu z nedele Deviatnik r. 1864 má za motto citát z Písma svätého: „Hľa, ustanovený je tento k padnutiu a pozdvihnutiu mnohých v Izraeli; je znamením, ktorému budú odpor klásť“. V ňom Dr. Štefan Moyses opísal rozličné nepriateľské podniky, smerujúce od najstarších čias až po jeho dobu proti Cirkvi a dôkladnejšie sa zaoberal otázkou Renanovho skresľovania života Kristovho. Súčasne vyzval duchovenstvo k účinnému boju proti renanovským tendenciám. Okrem tohto pôstneho pastierskeho listu vydal však Dr. Štefan Moyses dňa 25. apríla 1864 ešte aj iný dôležitý pastiersky list, ktorý svedčí o jeho otcovskej starostlivosti o povznesenie vzdelanosti nášho ľudu. V tomto liste Dr. Štefan Moyses predovšetkým poukázal svojmu duchovenstvu na veľkú biedu nášho ľudu a príčinu biedy hľadal v nedostatku potrebnej vzdelanosti. Potom mu pripomenul veľký význam elementárnych škôl, nedeľných škôl a farských knižníc (tie sa už v tých časoch veľmi dobre osvedčili v Hronci, vo Svätom Kríži nad Hronom a v Chrenovci) a odporúčal mu ich ako najlepšie prostriedky na dvíhanie vzdelanosti slovenského človeka. Konečne ho vyzval, aby otázku elementárnych škôl, nedeľných škôl a farských knižníc predebatovalo na kňazských kongregáciách a čím skôr sa postaralo o založenie prepotrebných farských knižníc. Duchovenstvo bansko-bystrického biskupstva s veľkou radosťou uvítalo túto otcovskú starostlivosť svojho arcipastiera o povznesenie kultúrnej úrovne svojich veriacich a — hoci aj narážalo na neprekonateľné ťažkosti — usilovalo sa aj v tomto ohľade vyhovieť vôli svojho biskupa.

Hoci Dr. Štefan Moyses od vyzdvihnutia pôžičky z náboženského fondu (v sume 30.000 zl.) stále bol zasypávaný rozličnými starosťami, predsa si len našiel čas aj na regulovanie biskupských majetkov. Po poukázaní pôžičky s veľkým elánom pustil sa do komasačných prác, do stavieb a do zakupovania živého a mŕtveho inventára, takže r. 1864 bol s realizáciou ďalekosiahleho plánu na zlepšenie hmotného stavu svojho biskupského benefícia už viac-menej hotový. Preto v jeseni r. 1864 vyzval Sídelnú kapitolu v Banskej Bystrici, aby zo svojho lona vyslala niekoho na preskúmanie jeho investičných účtov. Sídelná kapitula vyslala do Svätého Kríža nad Hronom na preskúmanie účtov dvoch svojich členov, a to opáta Tomáša Červeného a katedrálneho archidiakona Františka Berlicu, ktorí dňa 27. septembra prišli k Dr. Štefanovi Moysesovi. Títo hneď na druhý deň dôkladne prekontrolovali všetky investičné účty a zistili, že Dr. Štefan Moyses do 20. septembra 1864 do regulácie biskupských majetkov investoval až 60.321 zl. a 21 1/4 krajc. Jeho účty teda vykazujú nadvýdavok v sume 30.321 zl. a 21 1/4 krajc. Po tomto zistení vybrali sa na Kupču, kde boli veľmi milo prekvapení výsledkami investičných prác. Našli tam totiž komasáciou získané biskupské pozemky v rozsahu 3000 jutár, nový kostolík, nové maštale, nové ovčiarne, nové humno a nový obytný dom pre služobníctvo, a to v takom stave, ktorý vyhovoval aj najnáročnejším požiadavkám. Potom si všimli okolia biskupského kaštieľa vo Svätom Kríži. Tam tiež našli všelijaké nové stavby, záhradné múry a ohrady. Konečne sa presvedčili, že aj na biskupských majetkoch v okolí Rybníka boli prevedené ďalekosiahle zmeny na poli racionálneho hospodárstva. V dôsledku všetkých týchto zistení, teda dňa 1. októbra 1864, vo svojom referáte pre Sídelnú kapitolu v Banskej Bystrici Dr. Štefana Moysesu nazvali obnoviteľom biskupského panstva (Dominii Episcopalis Restaurator). Sídelná kapitula v Banskej Bystrici vzala na vedomie referát svojich dvoch členov o náležitom využití investičnej pôžičky v prospech regulácie biskupského panstva a dňa 15. októbra 1864 podala o ňom zprávu aj Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade. Súčasne upozornila ju však aj na nadvýdavky

v sume 30.321 zl. a 21 $\frac{1}{4}$ krajc., zistené pri prehliadke investičných účtov. Zo zprávy Sídelskej kapituly v Banskej Bystrici sa teda aj Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada hodnoverne mohla presvedčiť o tom, že Dr. Štefan Moyses z náboženského fondu poskytnutú investičnú pôžičku v sume 30.000 zl. využil výlučne len v prospech regulácie svojho biskupského benefícia.

Začiatkom r. 1865 Dr. Štefan Moyses zasa vydal pôstny pastiersky list pre svoje duchovenstvo. V prvej časti tohto pastierskeho listu oznámil svojim kňazom radostnú zvesť, že na jeho žiadosť dekrétom Kongregácie Ritu zo dňa 2. júna 1864 bolo dovolené, aby sa sviatok sv. Cyrila a Metoda v budúcnosti ako duplex primae classis absque octava (teda ako veľký sviatok) každoročne dňa 5. júla (ako u iných Slovanov) slávieval na území banskobystrického biskupstva. V druhej časti svojho pastierskeho listu ich však upozornil na vydanie „Syllaba“, v ktorom štátny sekretár kardinál Antonelli shrnul 80 bludov, odsúdených pápežom Píom IX. Okrem toho požiadal ich v ňom ešte aj o to, aby podľa miestnych pomerov v čase od 2. nedele pôstnej do Kvetnej nedele v smysle intencií sv. Otca zadržali pre svojich farníkov trojdňové jubileum na získanie plnomocných odpustkov.

O nejakých väčších cirkevných podnikoch Dr. Štefana Moysesu r. 1865 nezachovali sa nám nijaké zprávy. Tak sa nám teda zdá, že Dr. Štefan Moyses v tom roku okrem svedomitého plnenia obvyklých svojich arcipastierskych povinností staral sa najmä o to, aby našiel nejakú úhradu na zaokrytie investičného schodku v sume 30.321 zl. a 21 $\frac{1}{4}$ krajc. Zachovaná korešpondencia zdá sa nám aspoň tomu nasvedčovať.

V novembri r. 1865 Dr. Štefan Moyses náhle ochorel. Dostal horúčku, ktorá ho stále trápila, i keď mal lekársku pomoc. Túto svoju chorobu znášal však trpezlivo práve tak, ako aj svoju chudobu a biedu, zavinenú neúrodou posledných rokov, nespravodlivými daňami, veľkými investíciami a inými výdavkami. Táto choroba a bieda mala za následok, že sa nemohol zúčastniť ani len na krajin-
skom sneme, ktorý bol dňa 10. decembra otvorený v hlavnom meste

Uhorska. Na zasadnutia tohto snemu nedostavil sa ani vtedy, keď ho kardinál Ján Scitovszký listom zo dňa 17. januára 1866 č. 277 ešte aj zvlášť vyzval, aby podľa možnosti pricestoval do Budína. Veď vo skutočnosti ani nemohol podniknúť takúto namáhavú cestu, lebo sa zo zdravotných a finančných dôvodov vôbec nemohol odvážiť na dlhší čas opustiť svoje biskupstvo.

V pôstnom pastierskom liste z r. 1866, vydanom na sviatok najsv. Mena Ježiš, Dr. Štefan Moyses dojemnými slovami vylíčil svojmu duchovenstvu veľkú hmotnú biedu staručkého pápeža Pia IX., ktorý pod tlakom udalostí a pre zlomyseľné machinácie nepriateľov Cirkvi v tých búrlivých časoch nemal hmotných prostriedkov ani len na zaokrytie najskromnejších svojich denných potrieb. Súčasne láskyplnými slovami prosil svojich kňazov, aby bez ohľadu na zlé časy usporiadali vo svojich farnostiach plánovité sbierky a aj sami prispeli milodarmi v prospech núdzu trpiaceho sv. Otca.

Keďže sa Dr. Štefanovi Moysesovi ani po najväčšom uskromnení nepodarilo splatiť investičný schodok v sume 30.321 zl. a 21 1/4 krajc., po dlhých písáčkách dňa 26. júla 1866 obrátil sa na Uhorskú kráľovskú miestodržiteľskú radu so žiadosťou o poskytnutie pôžičky z nejakého verejného fondu v sume ďalších 30.000 zl. Bol však veľmi nemilo prekvapený, keď tá túto jeho žiadosť dňa 16. decembra 1866 pod č. 75.672 s poľutovaním zamietla.

Zdravotný stav Dr. Štefana Moysesesa sa ináč r. 1866 vôbec nezlepšil, ba sa ešte zhoršil. K stálej jeho horúčke dňa 16. mája neočakávane pridružil sa ešte aj silný zápal pľúc, takže ledva vedel vyhnúť smrti. A keď sa zo zápalu čiastočne vyliečil, dňa 15. júna znovu sa dostavila vleklá horúčka, ktorá ho od novembra r. 1865 skoro ani neopúšťala. Roku 1866 zlepšenie nenastalo u Dr. Štefana Moysesesa ani v hmotnom ohľade, lebo posledné tri roky boli neúrodné a v novšom čase zasa veľká suchota zničila mu úrodu. Okrem toho bol obťažovaný aj ohromnými daňami a splátkami prvej pôžičky, takže sa mu skoro nedostávalo ani každodenného chleba. Z týchto dôvodov dňa 21. júna 1866 pod č. 529/436 musel odrieknuť aj svoju účasť na biskupskej konferencii, ktorú kardinál Ján Scitovszký na

deň 26. júna 1866 svolal do arcibiskupskej rezidencie v Budíne. Odrieknutie účasti na tejto dôležitej konferencii (rokovalo sa na nej o poskytnutí vojnovnej podpory panovníkovi) mrzelo ho síce veľmi, ale do Budína cestovať nemohol. Jeho zdravotný stav a jeho hmotné pomery mu to vôbec nedovoľovali. Namiesto seba poslal teda do Budína list, v ktorom oznámil, že vzhľadom na svoju veľkú biedu panovníkovi ani pri najväčšej svojej ochote pomáhať nemôže. Zo zdravotných a finančných dôvodov nemohol sa neskôršie zúčastniť ani na pohrebe kardinála Jána Scitovszkého v dňoch 27.—28. novembra, ani na snemových rokovaníach koncom novembra (započaly sa 19. novembra), ba ani na biskupskej konferencii v mesiaci decembri.

Vo svojom pôstnom pastierskom liste z r. 1867, vydanom dňa 2. februára, Dr. Štefan Moyses srdečnými slovami sa poďakoval kňazom a veriacim za svätopeterský halier, sossbieraný z jeho podnetu v predchádzajúcom roku na podporu sv. Otca. Ďalej prejavil v ňom svoje uspokojenie nad výsledkom sbierky na svätopeterský halier v takom neúrodnom roku a prosil ich všetkých o podobnú, prípadne aj väčšiu štedrosť a horlivosť pri uskutočnení tejto sbierky aj v roku novom.

V zdravotnom a v hmotnom ohľade u Dr. Štefana Moysesu r. 1867 nenastalo nijaké zlepšenie, lebo jeho horúčka a finančná bieda neprestávaly ani v tomto roku. Preto dňa 6. mája 1867 musel odrieknuť aj svoju účasť na inštalácii nového ostrihomského arcibiskupa Jána Simora, ktorý dňa 16. mája v rámci okázalých slávností zasadol v Ostrihome na arcibiskupský prestol. Nového svojho metropolitu pri tejto významnej príležitosti pozdravil teda len písomne, hoci by to najradšej bol urobil osobne. Zo zdravotných a finančných dôvodov dňa 9. mája 1867 podobne musel odrieknuť svoju účasť aj na svätorečení mučeníkov, ktoré bolo v Ríme 29. júna 1867 a na ktoré bol pozvaný ešte 8. decembra predchádzajúceho roku. Z tých istých dôvodov nemohol sa zúčastniť ani na korunovačných slávnostiach Františka Jozefa I., hoci patrila medzi najvernejších jeho biskupov. Roku 1867 Dr. Štefan Moyses už vôbec neopúšťal svoj kaštieľ vo Sv. Kríži nad Hronom a preto sa neúčastnil ani na sne-

mových rokovaníach budínskych. Ba sa nezúčastnil ani len na poradách uhorských biskupov, hoci ho ostrihomský arcibiskup na ne aj osobitne povolal. „Pre živého Boha,“ odpovedal dňa 20. októbra na jeho pozvanie, „akože ja môžem síť do Budapešti a tam, hoci aj pri najväčšom svojom osobnom uskromnení, dlhšie sa zdržať, keď nemám ani len toľko hmotných prostriedkov, koľko potrebujem na návštevu metropoly svojej diecézy?“ Z tohto jeho listu dozvedáme sa ináč aj to, že odo dňa 5. augusta 1867 chodieval už aj k stolu, ale pod vplyvom jesenného počasia sa znovu zhoršila jeho choroba.

R. 1867 Dr. Štefan Moyses podnikal ďalšie pokusy na získanie pôžičky vo výške 30.000 zl. z nejakého verejného fondu, ale bezvýsledne. Dňa 25. mája a dňa 23. októbra 1867 požiadal v tejto veci o pomoc aj ministra kultu a verejnej výučby baróna Jozefa Eötvösa, ale ten mu poskytnutie takejto pomoci listom zo dňa 7. júla a 22. novembra 1867 pre zákulisné machinácie nejakého zlomyseľného človeka odoprel. Koncom r. 1867 nachádzal sa teda Dr. Štefan Moyses v celkom zúfalej finančnej situácii, lebo okrem úhrady bežných výdavkov musel sa už druhý rok starať aj o splácanie úrokov a ročných splátok prvej pôžičky z náboženského fondu. Pritom však nemal nijakej nádeje na to, že sa mu podarí získať nejakú finančnú pomoc vo forme prepotrebnej druhej pôžičky.

Vo svojom pôstnom pastierskom liste zo dňa 2. februára 1868 Dr. Štefan Moyses podrobne sa zaoberal smutnými pomermi v Taliansku, Rusku a Poľsku a v smysle želania sv. Otca zo 17. októbra 1867 vyzval duchovenstvo, aby v týždni po tretej nedeli pôstnej usporiadalo triduum, spojené s modlitbami za odvrátenie prenasledovania od Cirkvi.

V zdravotnom stave Dr. Štefana Moysesu v júni r. 1868 dostavilo sa menšie zlepšenie. Bolo to však len zlepšenie prechodného rázu, lebo v septembri r. 1868 postihnutý bol Dr. Štefan Moyses až dvoma nebezpečnými chorobami. Preto ešte aj koncom septembra bol pripútaný k posteli.

V hmotných pomeroch Dr. Štefana Moysesu r. 1868 nedošlo k nijakým podstatnejším zmenám, lebo mu žiadaná pôžička v sume

30.000 zl. z nijakého verejného fondu poskytnutá nebola. Namiesto toho však súdobnou cestou bola od neho vymáhaná suma ročných 50 korún, na ktorej platenie v prospech krajinského fondu učiteľov ľudových škôl sa v nádeji na priaznivé vybavenie svojej žiadosti o pôžičku dobrovoľne bol zaviazal. Pre nepriaznivé hmotné pomery ani v tomto roku sa nemohol zúčastniť na biskupskej konferencii, ktorá bola koncom septembra a začiatkom októbra. V súvislosti s touto konferenciou preto Dr. Štefan Moyses s akousi zatrpkosťou žiadal dňa 24. septembra 1868 arcibiskupa Jána Simora, aby ho do prípadného zlepšenia hmotných pomerov v budúcnosti nevolal na podniky, nevyhnutne spojené s väčšími výdavkami.

Pôstny pastiersky list zo dňa 6. januára 1869 bol posledným pastierskym listom vekom, chorobou a biedou úplne zlomeného Dr. Štefana Moyses. Zaoberal sa v ňom otázkou dobrého pomeru medzi kňazstvom a učiteľstvom (*amicum foedus Templi cum Schola*). Na udržanie tohto dobrého pomeru Dr. Štefan Moyses žiadal v ňom od svojich kňazov:

1. aby si osvojili čím hlbšie znalosti pedagogické, metodické i jazykové a pritom stále prehlbovali aj svoje vzdelanie;
2. aby čo najsvedomitejšie plnili všetky svoje povinnosti a tak predchádzali dobrým príkladom svojim učiteľom;
3. aby sa čo najláskavejšie chovali voči svojim učiteľom, lebo si učiteľstvo vzhľadom na svoju ťažkú školskú prácu zasluhuje od kňazstva čo najväčšiu benevolenciu.

O školskej otázke vydal ináč Dr. Štefan Moyses dňa 28. apríla 1869 ešte aj zvláštny obežník, v ktorom sa však zaoberal len praktickými dôsledkami školského zákona z r. 1868 a s nimi súvisiacimi povinnosťami katolíckeho kňazstva.

Na zasadnutiach krajinského snemu, otvoreného dňa 20. apríla 1869, sa Dr. Štefan Moyses nezúčastnil. Svoju neprítomnosť na nich ospravedlnil u predsedu vyššej snemovne Juraja Majlátha dňa 29. apríla 1869 listom, z ktorého citujeme aspoň len tieto slová: „Môj zdravotný stav je natoľko zlý a moje hmotné pomery sú natoľko

trápne, že sa na zasadnutia terajšieho krajinského snemu, na ktoré som bol milostive pozvaný najvyšším prípisom Jeho cisárskeho, kráľovského a apoštolského Veličenstva zo dňa 6. februára t. r., dostaviť nemôžem, keďže nemám z čoho uhradiť ani cestu do Pešti, ani trovy nevyhnutne spojené s tamojším mojím pobytom.“ Tieto slová sú nám nesporným dôkazom toho, že k zlepšeniu hmotných pomerov Dr. Štefana Moysesu nedošlo ani r. 1869. A tak v výrazom najhlbšieho žiaľu musíme tu konštatovať, že Dr. Štefan Moyses bez ohľadu na všetky svoje cirkevné a národné zásluhy musel svoju životnú púť dokončiť v opustenosti, v biede a v nedostatku.

Na sklonku života veľmi bolestne sa dotkla Dr. Štefana Moysesu novinárska zpráva, že začiatkom šk. roku 1868/69 odstránená bola z veľkej gymnaziálnej siene jeho podobizeň. Zronený touto správou ihneď požiadal biskupského komisára banskobystrického gymnázia kanonika Františka Tillesa, aby tú podobizeň od riaditeľa ústavu vyžiadal a dal umiestiť v niektorej miestnosti banskobystrickej biskupskej rezidencie. Kanonik František Tilles ochotne vyhovel tejto jeho žiadosti a po umiestení podobizne v biskupskej rezidencii na zmiernenie bolesti svojmu arcipastierovi oznámil, že k odstráneniu podobizne z veľkej gymnaziálnej miestnosti došlo len preto, lebo tá miestnosť na začiatku školského roku musela byť premenená na kresliareň. V tomto smysle napísal dňa 5. mája 1869 vo veci podobizne Dr. Štefanovi Moysesovi aj maďarsky smýšľajúci riaditeľ ústavu Dr. Ján Klamárik, ktorý po odstránení roduverného Martina Čulena na žiadosť Maďarov začiatkom r. 1867 prebral vedenie banskobystrického gymnázia.

Dr. Štefan Moyses sedel na banskobystrickom biskupskom prestole plných 18 rokov a za ten čas — ako sme sa presvedčili — neúnavne pracoval na spáse nesmrteľných duší a na duchovnom a hmotnom povznesení svojho biskupstva. Preto sa my, banskobystrickí kňazi, dnes hlboko skláňame pred jeho skvelým zjavom a v duchu ďakujeme mu za všetko, čo uprostred osobnej biedy a veľkého strádanía v prospech nášho biskupstva vykonal.

VIII.

**DR. ŠTEFAN MOYSES V ČELE
MEMORANDOVÉHO VYSLANSTVA**

Dr. Štefan Moyses po zaujatí banskobystrického biskupského prestola neuspokojil sa len so svojou úspešnou činnosťou na poli cirkevnom, ale po niekoľkoročnom svojom biskupskom účinkovaní účinne zasiahol aj do slovenského národného života rokov šesťdesiatych. A tento jeho zásah do slovenského národného života korunovaný bol tak skvelým úspechom, že ešte aj všetky budúce generácie slovenské s najväčšou úctou a vďačnosťou budú preň vyslovovať jeho vzácne meno.

Po prevzatí správy banskobystrického biskupstva **Dr. Štefan Moyses** zpočiatku akosi nezúčastňoval sa na verejnom a národnom živote a venoval sa výlučne len svojim arcipastierskym povinnostiam. Robil to preto, lebo ako svedomitý biskup v plnení týchto povinností videl hlavný smysel svojho života. Popri všetkej svojej utiahnutosti však pozorne sledoval všetko, čo nejako súviselo so životom jeho národa. Okrem rozličných iných otázok vrele sa zaujímal napr. aj o otázku pravopisu a vzhľadom na svoj priateľský pomer k Jánovi Kollárovi a k viedenskej vláde všemožne sa usiloval o udomácnenie kollárovskej staroslovenčiny, t. j. poslovenčenej češtiny, na Slovensku. Cieľom propagovania tejto „staroslovenčiny“ r. 1852 prevzal do svojich rúk aj vydávanie časopisu „Cyrill a Method“, ktorý na jeho žiadosť vychádzal v Banskej Bystrici v reči „staroslovenskej“. Za päť rokov na vydávanie tohto časopisu obetoval 3000 zl. zo svojich ozaj skromných biskupských dôchodkov. No **Dr. Štefan Moyses** neuspokojil sa len s vydávaním „Cyrilla a Methoda“, ale hneď od počiatku po-

mýšľal aj na vydávanie náboženských kníh pre katolícke kňazstvo. K uskutočneniu tohto jeho plánu však nedošlo pre nedostatok finančných prostriedkov a pre odpor jeho duchovenstva k „staroslovenskej“ reči. Pre tento odpor duchovenstva k „staroslovenskej“ a pre veľkú túžbu väčšiny národa po samostatnej slovenskej spisovnej reči sa potom neskoršie aj Dr. Štefan Moyses zriekol kollárovských plánov a stal sa prívržencom štúrovskej slovenčiny. Nejakým iným spôsobom do slovenského národného života Dr. Štefan Moyses zpočiatku nezasahoval, hoci už od svojich kaplárskych rokov patrila medzi najoddanejších synov svojho národa. Z vyšších náboženských dôvodov exponoval sa za slovenskú vec iba vtedy, keď tá nejakým spôsobom súvisela aj s náboženstvom. Pritom sa nikdy netajil so svojím národným smýšľaním, ba ho vždy a všade celkom otvorene najavo dával. Dôkazom toho nám je aj tá okolnosť, že ho na februárovom stoličnom zasadnutí r. 1861 už aj verejne napadli pre jeho slovenské smýšľanie. Na tomto stoličnom zasadnutí na veľké prekvapenie prítomných totiž vstal Strakonický a verejne ho obvinil, že na Štefana kráľa nechodieval slúžiť do B. Bystrice slávnostnú sv. omšu, ale na sviatok Cyrila a Metoda si jej slúženie nikdy neodpustí.

Od slovenského národného života z vyšších náboženských dôvodov Dr. Štefan Moyses ťahoval sa až do jesene r. 1861, kedy ho už konečne niektoré veľmi závažné príčiny donútily k tomu, aby aj na slovenskom národnom poli vystúpil do popredia. Preto dňa 6.—7. júna 1861 sa nezúčastnil ani na pamätnom slovenskom národnom shromaždení v Turč. Sv. Martine, na ktorom do zvláštného Memoranda boli shrnuté žiadosti Slovákov vo veci zrovnoprávnenia všetkých rečí na území Uhorska. Zato však zo svojho svätokrížskeho kaštieľa s opravdivým záujmom sledoval a starostlivým okom sprevádzal neblahý osud svätomartinského Memoranda a bol nanajvýš roztrpčený, keď toto dôležité Memorandum po rozpustení snemu kdesi zapadlo. No, jeho roztrpčenosť netrvala dlho a čoskoro bola nahradená nádejou, lebo sa v slovenskej verejnosti hneď potom začalo ozývať volanie, aby uhorským snemom nepovšimnuté Memorandum zvláštnym slovenským vyslanstvom predložené bolo priamo

panovníkovi. Pod dojmom všeobecného tohto volania predseda stáleho memorandového výboru, Ján Francisci, dôkladne pouvažoval o veci a nakoniec prišiel k presvedčeniu, že vystrojenie memorandového slovenského vyslanstva k panovníkovi by sotva viedlo k cieľu, lebo:

1. sotva bude možno sohnáť preň dostatočný počet slovenských národovcov a

2. sotva bude možno nájsť medzi Slovákmi takého hodnostára, ktorý by sa už aj na základe svojho spoločenského postavenia a na základe svojich vynikajúcich vlastností smele mohol postaviť v čelo memorandového vyslanstva.

Preto na uspokojenie rozbúrených myslí dňa 8. novembra 1861 do Pešťbudínskych vedomostí, roč. I, čís. 68, napísal, že na predloženie Memoranda panovníkovi zčiasťky je už prineskoro, zčiasťky však privčas. Onedlho po tomto jeho vyhlásení prišiel však do Budína Dr. Štefan Moyses a Ján Francisci pokladal si za povinnosť vyhľadať ho už aj preto, lebo sa do toho času s ním osobne nepoznal. Zašiel teda k nemu a rozhovoril sa s ním o rozličných časových otázkach. Vo svojom rozhovore zmienil sa mu aj o tom, že vo veci Memoranda nemožno vypraviť slovenské vyslanstvo k panovníkovi, lebo ťažko bude možno medzi Slovákmi nájsť osobnosť, ktorá by sa mu na základe svojho postavenia a na základe svojho dôstojného vystupovania bez určitých obáv mohla postaviť v čelo. Pritom mu podotkol aj to, že už chcel požiadať o prevzatie tejto čestnej funkcie aj jeho, ale si to netrúfal urobiť, lebo ho nemal šťastie osobne poznať. Dr. Štefan Moyses pozorne vypočul jeho slová a nakoniec bez akéhokoľvek dlhého rozmýšľania sa ho pýtal: „A keby som ja šiel?“ Bola to otázka, na ktorú naradostený Ján Francisci odpovedal stručnými slovami: „Tak by bola deputácia!“ A Dr. Štefan Moyses s neočakávaným odhodlaním vyhlásil: „Ja pôjdem!“ Toto jeho vyhlásenie natoľko zelektrizovalo Jána Francisciho, že ako by vo vytržení odrazu vyskočil so stoličky a radostne zvolal: „Tak bude deputácia!“ Potom padol na kolená a vo svojom oduševnení pobožkal Dr. Štefanovi Moysesovi ruku. Dr. Štefan Moyses ho však zodvihol, pritiahol ho

k sebe a vrúcne ho objal. Otázka slovenského memorandového vyslanstva bola tým definitívne riešená.

Podľa slov samého Jána Francisciho takto sa dostal Dr. Štefan Moyses na čelo vyslanstva, ktoré r. 1861 až pred trón rakúsko-uhorského panovníka zaneslo pamätné Memorandum slovenského národa. Nás, pravda, toto vysvetlenie Jána Francisciho celkom neuspokojuje, lebo by sme sa chceli o veci dozvedieť aj viac. Radi by sme sa dozvedeli od neho najmä to, prečo sa do toho času celkom utiahnutý Dr. Štefan Moyses odrazu podujal na takú dôležitú úlohu. Na túto otázku nám však Ján Francisci neodpovedá. Nepozostáva nám teda nič iného, len aby sme si na ňu odpovedali sami, i keď azda naša odpoveď nebude celkom uspokojivá.

Zo zachovaných archiválií sa dozvedáme, že sa Dr. Štefan Moyses na čelo memorandového vyslanstva nepostavil z nejakého chvíľkového vzplanutia mysle, ale len po dôkladnom uvažovaní. Pred vyrieknutím rozhodného slova v tejto veci už dávnejšie sa zaoberal myšlienkou, či by v záujme Cirkvi a národa nemal vystúpiť do popredia aj na poli národnom. Vidiac súčasné pomery, pouvažoval o prípadných následkoch takéhoto svojho kroku tak pre Cirkev, ako aj pre národ a len po dlhšom a zrelom uvažovaní povedal za vyššie opísaných okolností svoje rozhodné „áno“. Za rozhovoru s Jánom Franciscim bolo teda už len ústami vyslovené rozhodnutie, ktoré v Dr. Štefanovi Moysesovi už dávnejšie dozrelo. Pri rozhodovaní o otázke memorandového vyslanstva zaiste nemalú rolu hrala u neho aj okolnosť, že Slováci v tých časoch skutočne nemali inej vhodnej osobnosti na prevzatie tak významnej funkcie. Ak teda malo byť do Viedne vypravené slovenské vyslanstvo, tak ono so zreteľom na vtedajšie pomery mohlo ísť k panovníkovi iba pod jeho vedením, lebo zo Slovákov vtedy jedine on mal primerané postavenie, potrebné osobné spojenie a vyhovujúce vystupovanie na vedenie slovenský národ dôstojne reprezentujúceho memorandového vyslanstva.

Vedenie memorandového vyslanstva pred trón panovníka pre Dr. Štefana Moysesu veruže nebolo ľahkou vecou, veď cesta do Viedne a s ňou nevyhnutne spojená reprezentácia vyžadovala od neho aj

veľké finančné obete. Takéto obete prinášať nemal však z čoho, veď žil v nedostatku a nemal v tom čase ani len toľko hmotných prostriedkov, koľko potreboval na zaokrytie skromných svojich denných výdavkov. Dokazuje nám to už aj okolnosť, že na jar r. 1861 pre finančnú tieseň nemohol sa zúčastniť ani len na zasadnutiach uhorského kráľovského snemu. Najlepším dôkazom toho je nám však jeho list, v ktorom v súvislosti so zasadaním krajinského snemu dňa 8. marca 1861 ostrihomskému arcibiskupovi, kardinálovi Jánovi Scitovszkému písal: „Ja som sa od útlej svojej mladosti naučil trieť biedu a neraz som aj hladoval, no nikdy som nepocitoval tak veľmi ťarchu nedostatku hmotných prostriedkov ako v čase svojho biskupovania. Predtým sa totiž nedostatok týkal len mojej osoby, ale teraz sa už citeľne dotýka aj tých mnohých, o ktorých sa ja musím starať, a keď sa mi na to potrebných prostriedkov nedostáva, ich núdza ma viac trápi ako moja vlastná. Tento rok je oveľa horší ako roky predchádzajúce, lebo prirodzená neúrodnosť tohto kraja, zvýšená ešte aj nepriaznivými poveternostnými pomermi roku minulého natoľko ochromila moje hospodárstvo, že som si za požičané peniaze do dvoch tisíc metrov obilia musel kúpiť na chlieb a osivo. Takto vzniklé dlžoby pôžičkou na úhradu snemových výdavkov zvyšovať nedovoľuje mi moje svedomie, lebo ma ani môj pokročilý vek, ani očakávaný dôchodok neoprávňuje k nádeji na splatenie mojich dlhov.“ V takýchto smutných hmotných pomeroch žil na jar r. 1861 Dr. Štefan Moyses a v týchto pomeroch do konca toho roku veru nedošlo k nijakej podstatnej zmene. V decembri r. 1861 bol Dr. Štefan Moyses práve tak chudobný ako v apríli. Preto len obdivovať môžeme jeho ochotu, s akou vzal na seba úlohu, už aj svojou povahou spojenú so značnými finančnými obefami. Takéto obete prinášať vie len človek idealista, ktorý sa vzhľadom na šlachetný cieľ svojho podujatia nelaká nijakých prekážok, ba ani samožertvy. A takýmto človekom bol aj Dr. Štefan Moyses.

Zpráva o rozhodnutí Dr. Štefana Moyseša v súvislosti s memorandovým vyslanstvom vyvolala na Slovensku radostnú ozvenu a v jej zápäť slovenskí národovci hromadne sa prihlasovali za členov tohto

pamätného vyslanstva. Už dňa 30. novembra 1861 došlo do Viedne niekoľko národovcov z Turca a v nasledujúcich dvoch dňoch nedošiel do Viedne ani jeden železničný vlak, ktorý by ta nebol doviezol nových slovenských výtečníkov. V pondelok dňa 2. decembra večer zavítal do Viedne aj Dr. Štefan Moyses a bol na stanici veľmi srdečne privítaný. Po privítaní ubytoval sa v hoteli „K uhorskému kráľovi“ a na druhý deň, t. j. dňa 3. decembra, asi o 11. hodine prijal všetkých do Viedne sa shromaždivších slovenských národovcov, aby sa s nimi soznámil. V ten istý deň popoludní o 4. hodine konala sa pod jeho predsedníctvom v hoteli „K uhorskému kráľovi“ porada všetkých členov memorandového vyslanstva, ktorá sa pretiahla skoro 10 hodín. Na tejto porade bolo rozhodnuté, že pri audiencii bude panovníkovi odovzdaný:

1. Prosbopis Slovákov, podpísaný všetkými účastníkmi porady.
2. Memorandum národa slovenského, prijaté dňa 7. júna 1861 v Turč. Sv. Martine.
3. Podrobný návrh (operát) na zaistenie rovnoprávnosti Slovákov v Uhorsku v rámci platnej krajinskej ústavy.
4. Vlastnoručný list Dr. Štefana Moysesu vo veci vyučovacej reči na banskobystrickom rímskokatolíckom vyššom gymnáziu.

Texty všetkých týchto spisov boli hneď na prvej porade dôkladne prerokované a na druhý deň definitívne upravené. Na porade prítomný bol na pozvanie Dr. Štefana Moysesu aj dvorný radca Hanrich, ktorý na nej poskytoval informácie, týkajúce sa dvorných zvyklostí.

Po zredigovaní a dôkladnom pripravení všetkých vyššie uvedených spisov v reči nemeckej Dr. Štefan Moyses začal robiť potrebné kroky v tom smere, aby panovník čím skôr prijal na audienciu členov memorandového vyslanstva. Všetky tieto svoje kroky robil však obídením Uhorskej dvornej kancelárie a za účinnej pomoci štátneho ministerstva. Uhorského dvorného kancelára o sprostredkovanie audiencie vôbec nepožiadala, lebo nechcel vystaviť zbytočným neprijemnostiam ani seba, ani jeho osobu. Vzhľadom na vtedajšie vnútornopolitické pomery v Uhorsku obával sa totiž toho, že by mu

uhorský kancelár audienciu nesprostredkoval. A keby ju prípadne aj sprostredkoval, bol by pre ňu doma v Uhorsku vystavený neželaným mrzutostiam. Po viacdnňovom chodení po rozličných úradoch dňa 11. decembra prišiel konečne Dr. Štefan Moyses s radostnou správou, že audienca memorandového vyslanstva určená bola na 10. hodinu rannú dňa 12. decembra 1861. Táto správa vyvolala u slovenských národovcov všeobecnú radosť, len to mrzelo týchto národovcov, že podľa dvorných zvyklostí nebudú prijatí panovníkom všetci. Ich rozmrzenosť sa však ihneď pominula, keď videli, že ich na audiencii budú zastupovať ôsmi najlepší národovci. Medzi týchto vyvolených patrili: Dr. Štefan Moyses, biskup banskobystrický, Tomáš Červen, kanonik banskobystrický, Ján Országh, archidiakon turčiansky, Dr. Karol Kuzmány, ev. superintendent, Dr. Jozef Miloslav Hurban, ev. farár, Ján Francisci, predseda stáleho memorandového výboru, Viliam Pauliny-Tóth a František Blaho.

Na druhý deň, t. j. 12. decembra 1861, sa teda splnila dávna túžba slovenských národovcov, lebo v ten deň rakúsko-uhorský panovník František Jozef I. prijal deputáciu slovenského memorandového vyslanstva. Deputáciu uviedol k nemu o 10. hodine Dr. Štefan Moyses, ktorý slávnostným prívetom pozdravil hlavu svojho štátu. V tomto slávnostnom prívete hneď na začiatku konštatoval, že starostlivosť panovníka, prejavená najmä v kráľovskom reškripte zo dňa 21. júla 1861, v uhorskom kráľovstve nebola korunovaná úspechom. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada totiž rozhodnutím zo dňa 20. a 21. októbra 1861 natisla tam do škôl maďarčinu bez ohľadu na rečové pomery príslušného kraja. Keďže týmto jej postupom ohrozené je aj banskobystrické gymnázium, na ktorom sa vychováva nádejné jeho kňazstvo, za povinnosť si pokladal v tej veci požiadať o pomoc samého panovníka. Preto sa bez váhania pripojil k vyslanstvu slovenského národa, ktoré si prišlo sem vyprosiť ochranu pre svoj národ. Po týchto slovách pokračoval takto: „Ako zlomok týchto mužov stojíme teda teraz pred najjasnejšou tvárou Vášho posvätného Veličenstva, s pokornou poníženosťou prosiac, nech ráči Vaše cis. kr. apošt. Veličen-

stvo najmilostivejšie nariadiť primerané poriadky, aby v smysle opakovaných najmilostivejších ohlásení, najmä však najvyššieho dňa 21. júla t. r. uhorskému krajinskému snemu vydaného reškriptu, národné práva i najvernejšieho slovenského národa určite formulované a primeranými inštitúciami trvanlivo zabezpečené boli. Vaše cis. kr. apošt. Veličenstvo nech ráči dovoliť, aby sme prítomné naše spravodlivé sťažnosti a naše najponíženejšie prosby obsahujúce listiny k nohám Vášho cis. kr. apošt. Veličenstva pokorne složiť mohli.“ S tým Dr. Štefan Moyses odovzdal panovníkovi prosbopis Slovákov, Memorandum slovenského národa, podrobný návrh na zaistenie rovnoprávnosti Slovákov a svoj vlastný list vo veci vyučovacej reči na banskobystrickom gymnáziu.

Prosbopis Slovákov zo dňa 6. decembra 1861, podpísaný všetkými do Viedne pricestovavšími slovenskými národovcami, podrobne opisoval utrpenie slovenského národa od najstarších čias a súčasne aj dávne úsilie slovenských národovcov odstrániť neshody medzi Slovákami a Maďarmi. V ňom spomenuté boli všetky pokusy Slovákov o zaistenie slovenských národných práv: deputácia z r. 1843, shromaždenie v Lipt. Sv. Mikuláši zo dňa 10. mája 1848, olomúcka slovenská deputácia zo dňa 4. marca 1849, prosbopisy zo dňa 21. apríla a 17. septembra 1849 a nakoniec aj memorandové shromaždenie zo dňa 6.—7. júna 1861. Okrem toho spomenutý bol v ňom aj smutný osud svätomartinského Memoranda a vyslovená bola v ňom prosba:

1. aby uhorskí Slováci, ako to staré uhorské zákony a najmä III-a, c: 25, § 1 a 2, 1.608:13 a, c, 1.608:10, 1.609:44 atď. pripúšťajú, práve tak ako Rusi, Srbi a Rumuni za osobitný národ uznaní boli, a tie kraje, ktoré tento národ ako nepretrhnutý celok obýva, najmä v stolicích: Prešporskej, Nitrianskej, Tekovskej, Trenčianskej, Hontianskej, Zvolenskej, Turčianskej, Oravskej, Liptovskej, Novohradskej, Gemerskej, Spišskej, Šarišskej, Abaujskej a Tornianskej, ako osobitné hornouhorské Okolie uznané a konštituované boli;

2. aby toto Okolie ako integrujúca čiastka Uhorska všeobecnému snemu práve tak ako aj najvyšším uhorským vrchnostiam síce pod-

riadené bolo, ale aby podľa príkladu dištriktov Jazygov a Kumánov, Hajdúkov a provincie 16 spišských miest osobitným národným zastúpením a tak politickou ako aj súdnou správou obdarené bolo;

3. aby rokovačou rečou v politickej správe a pri vysluhovaní spravodlivosti v hraniciach tohto Okolia bola výlučne len reč slovenská s výnimkou tých niekoľkých obcí inej národnosti, ktorých obecné veci by sa bez akejkoľvek prekážky v reči väčšiny prerokovať mali;

4. aby v školských veciach tohto Okolia slovenský národ v medziach všeobecných školských predpisov postupovať mohol.

Memorandum národa slovenského, určené pôvodne uhorskému krajinskému snemu, podrobne opisovalo spoločné osudy Slovákov a Maďarov v minulosti a na ich základe žiadalo:

1. uznanie osobnosti národa slovenského;

2. uznanie osobnosti v priestore, v ktorom národ žil, a ohraničenie hornouhorského slovenského Okolia so zaokrúhlením stolíc podľa národností;

3. uznanie rečových práv slovenskej národnosti na území hornouhorského slovenského Okolia, a v dôsledku toho

a) zrušenie všetkých zákonov, ktoré naštrbujú rovnoprávnosť národov,

b) uznanie slovenčiny za úradnú reč obecných a stoličných úradov a za vyučovaciu reč na všetkých školách hornouhorského slovenského Okolia;

4. ponechanie maďarčiny ako reči diplomatickej;

5. zriadenie právnickej akadémie pre Slovákov a katedry slovenskej reči a literatúry na budapeštianskej univerzite;

6. povolenie slovenských literárnych a mravno-vzdelávacích spolkov;

7. povolenie používania národnej reči obciam, osihoteným v iných národných celkoch, napr. slovenským kolóniám na Dolnej zemi, na poli občianskeho života.

Podrobný návrh na zaistenie rovnoprávnosti Slovákov v Uhorsku v rámci platnej krajinskej ústavy vypracovaný bol vo forme kráľov-

ského privilégia, daného slovenskému národu ako odmenu za služby preukázané v revolučných rokoch 1848—49 habsburskej dynastii. Mal 65 paragrafov pod nasledujúcimi záhlaviami:

A. Konštitutív, patróni a úradná pečať hornouhorského slovenského Okolia.

B. Zastupiteľstvo hornouhorského slovenského Okolia.

C. Politická správa.

D. Justičná správa.

E. Prechodné ustanovenia.

F. Zakončenie.

Podľa tohto návrhu hornouhorské slovenské Okolie malo v sebe zahrňovať územie 16 politických okresov a malo požívať úplnú autonómiu. Jeho patrónmi mali byť sv. Cyril a Metod a na jeho úradnej pečati okrem obrazu sv. Cyrila a Metoda a dvojitého cisárskeho orla mal byť aj biely dvojitý kríž na troch modrých vrchoch v červenom poli. Zastupiteľský sbor hornouhorského slovenského Okolia mal tvoriť takzv. provinčný snem a jeho hlavou mal byť zvláštny slovenský prezident. Zástupcom prezidenta mal byť viceprezident. Provinčný snem mal sa schádzať na svolanie kráľovo raz do roka, a to v hlavnom meste hornouhorského slovenského Okolia, v Banskej Bystrici, pod predsedníctvom slovenského prezidenta. Do jeho kompetencie malo patriť rozhodovanie o otázkach kultúrnych, stavebných, dobročinných a sociálnych, cirkevných a školských, rozpočtových v rámci Okolia, poľnohospodárskych atď. Zpomedzi svojich členov provinčný snem mal zvoliť stály výbor, ktorý mal rozhodovať o finančných otázkach provinčného snemu a jeho zamestnanectva. Tento stály výbor mal sa skladať z prezidenta a štyroch členov, zvolených provinčným snemom. Do kompetencie tohto stáleho výboru malo ináč patriť ešte aj rozhodovanie o rozličných iných otázkach. V čele správy hornouhorského slovenského Okolia mal stáť slovenský prezident, volený doživotne. Sídлом prezidenta mala byť Banská Bystrica, kde mala sídliť aj kráľom vymenovaná provinčná rada. Prezidentovi, poŕažne provinčnej rade, mali podliehať okresní náčelníci, menovaní doživotne panovníkom z tera navrhnutého provinč-

nou radou. Okresní náčelníci mali zas byť predsedami okresných zastupiteľstiev a prednostami okresných úradov. Úradnou a rokovačou rečou v okrese ako aj v provinčnej rade mala byť reč slovenská. Vysluhovanie spravodlivosti mali vykonávať miestne sudy, okresné sudy a hlavný súd so sídlom v Banskej Bystrici v reči slovenskej. Aby autonómia hornouhorského slovenského Okolia mohla ihneď do života vstúpiť, prvého prezidenta a prvých okresných náčelníkov mal vymenovať kráľ a uhorská kráľovská miestodržiteľská rada mala ihneď odovzdať provinčnej rade alikvotnú čiastku zo všetkých fondov ňou spravovaných. Všetky stoličné a krajinské budovy na území hornouhorského slovenského Okolia mali prejsť dňom uskutočnenia slovenskej autonómie do majetku Slovákov. Záverečným bodom podrobného návrhu na zaistenie rovnoprávnosti Slovákov v Uhorsku v rámci platnej krajinskej ústavy bolo, že kráľ po svojom korunovaní má nádejné privilégium o slovenskej autonómii aj prisahou potvrdiť.

Vlastnoručný list Dr. Štefana Moysesu vo veci vyučovacej reči na banskobystrickom gymnáziu hneď na začiatku vyzdvihol historickú skutočnosť, že sv. Štefan uhorské kráľovstvo nezaložil len pre Maďarov. Dejepis v tých časoch totiž nič nevie o nejakom uprednostovaní Maďarov, lebo sv. Štefan bol za rovnoprávnosť všetkých jazykov na území Uhorska. Preto po christianizácii krajiny — čítame v ňom ďalej — nebolo medzi uhorskými národnosťami nijakých nedorozumení. V minulých storočiach aj krajinský snem horlil za úplnú rovnoprávnosť všetkých uhorských národností bez akéhokoľvek uprednostovania Maďarov. Za 800 rokov teda nedošlo v Uhorsku k nijakým národnostným bojom, lebo úradná latinská reč veľmi dobre paralyzovala žiarlivosť jednotlivých národnostných skupín. Národnostné spory vyvolaly vlastne až germanizačné snahy Jozefa II., ktoré značnou mierou prispeli k národnému uvedomeniu tak Slovákov, ako aj Maďarov. Za panujúcich pomerov nemaďarskí obyvatelia Uhorska nič nenamietajú proti tomu, keď si Maďari na svojej vlastnej pôde pestujú svoju reč. Ba vo vyšších sférach správnych v medziach zákonov aj v štátnom živote sú ochotní dať prednosť ma-

ďarčine, len si želajú, aby ich vlastná reč aspoň len toľko voľnosti požívala v Cirkvi, v škole, v obecnej a municipálnej správe, koľko jej je treba na ochranu ich ľudských a občianskych práv. No Maďari nechcú rešpektovať tieto ich spravodlivé nároky a používajú aj všelijaké násilné prostriedky na to, aby „najmä slovenskému ľudu zahatili cestu ku vzdelanosti“. Robia to preto, aby slovenský ľud „v mravne a národne nepovedomom stave mohol slúžiť za zárodok budúcej maďarizácie“. Preto sa ani len najmenej nemožno diviť, že stoličné výbory a magistráty od 20. októbra minulého roku priam terorizujú slovenský ľud. To isté robil aj tohoročný krajinský snem. Podpísaného najbolestnejšie dotýka sa však to, že sa takýchto nespravodlivostí dopúšťa aj Kráľovské miestodržiteľstvo, lebo i proti jasnému zneniu najvyššieho prípisu zo dňa 20. októbra 1860 intimátom zo dňa 20. októbra 1861 č. 61.917 ohrozuje všetky slovenské a nemecké katolícke ľudové školy zavedením maďarskej vyučovacej reči. Podpísanému sverenému banskobystrickému biskupstvu má 13 čisto nemeckých, 93 čisto slovenských farností a 4 slovensko-nemecké farnosti, ale ani jedinú maďarskú farnosť. Či teda za takýchto okolností Kráľovské uhorské miestodržiteľstvo uvedením maďarčiny pre zlé pomery už aj tak na nízkom stupni stojacu výchovu ľudových škôl nesníži na nulu, pričom zamýšľané maďarizovanie ľudu nebolo dosiahnuté? Kráľovská dvorná kancelária výnosom zo dňa 5. októbra 1861 č. 13.583 síce napomenula Kráľovské uhorské miestodržiteľstvo, aby pri terajšom provizórnom zriadení katolíckych gymnázií uspokojilo aj nároky nemaďarských národností, ale intimátom zo dňa 21. októbra 1861, upraveným na direktorov a najmä na gymnázium banskobystrické, stal sa pravý opak toho. Tendenčnosť Kráľovského uhorského miestodržiteľstva prejavuje sa okrem toho aj v tom, že už dávnejšie slúžiacich, dobre kvalifikovaných, ale ultramaďarsky nesmyšľajúcich profesorov zle platia, kým ľudí pochybných a nekvalifikovaných vzhľadom na ultramaďarské smýšľanie honorujú najvyšším platom. Nemaďarské obyvateľstvo stoliční úradníci všelijako prenasledujú a i proti najvyššiemu prípisu zo dňa 20. októbra 1860 zasypávajú len maďarskými listami.

Proti ich prechmatom však ľud ani len na Miestodržiteľstve nena-
chádza ochrany, preto odsúdený je na nevedomosť a na sníženie
pod úroveň zvierat na hanbu krajinskej histórie a na výsmech veľ-
kou hubou vychvaľovanej rovnoprávnosti. Ako prirodzený obranca
duchovných hodnôt národa, ktorému bol určený za biskupa, odva-
žuje sa teda podpísaný vzhľadom na zásluhy svojich diecezánov, zís-
kané v mieri a vo vojne, spoliehajúc sa na svätosť najvyššieho ci-
sárskeho a kráľovského slova, pristúpiť k stupňom cis. a kr. trónu
a prosiť, aby v smysle najvyššieho reškriptu zo dňa 21. júla 1861
„národnostné práva verných nemaďarských národov ohľadne pe-
stovania ich jazyka a národnosti a ohľadne ich administratívnych
pomerov určite a jasne formulované a účinne a trvale zabezpečené
boly.“

Panovník s veľkou pozornosťou vypočul prívet Dr. Štefana Moy-
sesa, prevzal podávané listiny a povedal: „Teší ma, že vás ako tl-
močníkov smýšľania môjho, vo všetkých ťažkých časových okolno-
stiach verného a lojálneho národa slovenského (slawischen Volkes)
z uhorských čiasťok tu vidím. Vaše sťažnosti a prosby vezmem do
povahy a podľa možnosti budem brať na ne ohľad. Čo sa školských
vecí týka, spomenuté nariadenia, ako aj sami udávate, vydané boli
proti mojej vôli, a tu čím skôr nariadim, aby sa tomu odpomohlo.
I v inom ohľade dám prednesené mi prosby a sťažnosti dôkladne pre-
skúmať a postarám sa o to, aby sa im podľa možnosti vyhovel. Opa-
kujem, že ma tešilo vás vidieť.“

Deputácia slovenského memorandového vyslanstva po vypočutí
týchto slov rozlúčila sa s panovníkom a opustila audienčnú sieň. Po-
tom ešte navštívila aj niektorých vládnych reprezentantov, aby od-
porúčala aj do ich priazne spravodlivú vec Slovákov. Po skončení
týchto oficiálnych návštev jednotliví členovia deputácie s najlep-
šími nádejami sa ponáhľali na Slovensko, len Dr. Štefan Moyses sa
zdržal dlhší čas vo Viedni, lebo chcel tam vybaviť ešte aj celý rad
rozličných iných vecí. Vo Viedni ostal až do konca decembra 1861
a za ten čas na odstránenie akýchkoľvek nedorozumení dňa 16. de-
cembra — ako sme sa o tom zmienili už aj v predchádzajúcej kapi-

tole — v dlhšom liste objasnil nitrianskemu biskupovi Augustínovi Roskoványimu a spišskému biskupovi Ladislavovi Zábojskému, prečo sa postavil na čelo memorandového vyslanstva. Odpis tohto svojho listu dňa 18. decembra 1861 poslal aj viedenskému pápežskému nunciovi, aby takto predišiel prípadným zákulisným machináciám svojich nepriateľov proti svojej osobe u tohto reprezentanta pápežskej stolice.

Ešte za svojho pobytu vo Viedni Dr. Štefan Moyses v súvislosti s memorandovým vyslanstvom v časopise „Sürgöny“ dňa 22. decembra 1861 veľmi ostro bol napadnutý akýmsi „hornouhorským prispievateľom“. Tento anonymný prispievateľ odcitoval totiž vytrhnutú časť z jeho listu zo dňa 10. decembra 1860 a tou sa usiloval dokázať, že Dr. Štefan Moyses v súvislosti s maďarskou vyučovacou rečou iné písal pred rokom Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade a iné hovoril dňa 12. decembra 1861 panovníkovi. Keďže sa tento útok nedotýkal len jeho osoby, ale indirektne smeroval aj proti celému memorandovému vyslanstvu, Dr. Štefan Moyses odpovedal naň časopisu „Sürgöny“ dlhším listom zo dňa 24. decembra 1861. V tejto svojej odpovedi sa čo najrozhodnejšie postavil proti nesprávnemu interpretovaniu svojho listu zo dňa 10. decembra 1860 a pádnymi slovami poukázal na jeho správny smysel. Pritom nezabudol zdôrazniť, že ústupky v prospech maďarčiny urobil v ňom len preto, aby nimi zaistil slovenskú a nemeckú vyučovaciu reč na banskobystrickom gymnáziu. Po tomto vyhlásení však pokračoval: „Priznávam sa celkom otvorene, že som v spomínanom liste maďarskej reči až po hranice možnosti vyšiel v ústrety. Stalo sa tak úmyselne, ako som sa o tom už hneď vtedy pred viacerými bol vyslovil. Poznal som totiž veľmi dobre ťažké postavenie chudobného ľudu svojho biskupstva, v ktorom niet ani len jednej jedinej maďarskej obce, a vedel som aj o tom, aký vietor fúka z istých smerodajných miest, preto som sa nazdával, že ich svojou krajnou ústupčivosťou prinútim k tomu, aby povolily to, čo bez krikľavého urazenia ľudských práv vôbec nemožno odoprieť. No, žiaľbohu, musel

som sa sklamať ešte aj v tejto svojej skromnej nádeji!“ V ďalšom texte svojho listu Dr. Štefan Moyses zaoberal sa aj útokmi „Sürgöny“ na svoju osobu a odpovedal na ne slovami: „Na nízke upodostrievania môžem odpovedať s indignáciou čistého svedomia. Ja nesledujem nijaké zatrateniahodné ciele, ale poctivou cestou hľadám len blaho svojich veriacich a blaho úbohého a — ako je to všeobecne známe — utláčaného svojho národa. Že maďarský národ a jeho reč nemám v nenávisti, ale si vysoko vážim, to už vidieť aj z týchto mojich riadkov, ktorými dosvedčujem znalosť maďarskej reči, hoci som aj nebol vychovaný v maďarskom ústave a nežil som medzi maďarským ľudom. Pol tucta maďarských časopisov si predplácam ešte aj dnes, viac výslovne maďarských ústavov ma počíta medzi svojich členov, ba niektoré dokonca aj medzi svojich zakladateľov. Dobré ma poznajú aj nakladatelia lepších maďarských kníh. Ani utláčanie úbohého svojho národa nepripisujem tak za vinu pravému maďarskému národu, ale skôr odrodilým jednotlivcom svojho národa, ktorí i v tomto ohľade poukazujú na obvyklý charakter všetkých renegátov“. Ku koncu svojho listu Dr. Štefan Moyses poukázal na to, prečo sa postavil na čelo memorandového vyslanstva, a vyhlásil: „V spoločnosti niektorých popredných jednotlivcov úbohého svojho národa urobil som tento krok plným právom a hotový som ho urobiť aj v budúcnosti . . . Som totiž pevne presvedčený, že my vzhľadom na svoju vzdelanosť a na svoje politické i sociálne postavenie sme rozhodne viac oprávnení zastupovať slovenský národ, ako, hornouhorským prispievateľom, uvádzaním slovenských sedliaci, od ktorých sa podarilo terorizmom vynútiť povestné protesty proti svätomartinskému Memorandu . . .“ V tomto smysle odpovedal Dr. Štefan Moyses z Viedne v časopise „Sürgöny“ na útoky anonymného pisateľa, skrytého za pseudonym „hornouhorský prispievateľ“. A z jeho odpovedi je zrejmé, že s požiadavkami Memoranda stopercentne súhlasil. Slovenský národ bol si toho aj vedomý a preto mu množstvom listov vyjadril svoju vďačnosť za nebojácne zastávanie národných svojich práv. Pri príležitosti 150. jeho narodenín

Matica slovenská vydala všetky tieto listy vďačnosti aj tlačou, aby sa aj naša generácia presvedčila o veľkej radosti slovenského národa nad odovzdaním Memoranda panovníkovi.

Útok „hornouhorského prispievateľa“ v časopise „Sürgöny“ bol vlastne len povelom na začatie všeobecnej kampane proti Dr. Štefanovi Moysesovi, v ktorom ultramaďarské a maďarónske živly po odovzdaní Memoranda panovníkovi videly najväznejšieho obrancu slovenskej veci. No Dr. Štefan Moyses nezľakol sa tejto kampane a s nezmenšeným elánom odrážal útoky, namierené proti svojej osobe a proti memorandovému vyslanstvu. Dôkazom toho nám je jeho odpoveď na poznámky Lukáša Mácsaiho, uverejnené v 22. čísle časopisu „Sürgöny“ roku 1862. V tejto odpovedi zo dňa 9. febr. 1862 totiž tak frapantne odpovedal na insinuácie svojho protivníka, že svojou pádnou odpoveďou mimovoľne budil obdiv všetkých jej čitateľov. Roduverní Slováci až hĺkali od radosti, keď čítali jeho slová: „Aj v Turecku ubezpečujú kresťanov, že hneď dostanú slobodu, len nech sa zrieknu kríža a nech uznajú Mohameda za veľkého proroka božieho; inakšie ich však očakáva osud ťaurov a psov. No, chudobný raja predsa len nezaprie kríž, a ani storočného utrpenia sa nehrozí natoľko ako zrady svojej viery. S podobnou húževnatosťou pridržiava sa po svojich predkoch zdedenej svojej národnosti aj ohromná väčšina nemaďarských národov našej vlasti, rozdiel je iba v tom, že od maďarského národa neočakáva to, že by sa ten — hoci by to aj mohol urobiť — ako národ kresťanský chcel opierať o hrubú hmotnú silu voči tým, ktorí za celých osemsto rokov boli s ním rovnoprávni.“ Boly to predsa slová, ktoré radosťou musely naplniť každé roduverné slovenské srdce. A takýchto slov bolo v tej odpovedi veľmi veľa. Veď len o pár riadkov ďalej nachodily sa v nej vety: „Keďže je maďarský národ tiež jedným národom našej vlasti a keďže sa tento národ teší už toľkým krásnym, z krajinských prostriedkov vybudovaným alebo aspoň len podporovaným ustanovizniam, dovoľujem si položiť otázku, kde sú podobné ustanovizne ostatných národov a najmä slovenského národa našej vlasti.“ A hneď zatým bolo v nej zdôraznené: „Keď dejiny dokazujú, že slovenský

národ už od storočí bol najvernejším bratom národa maďarského, z toho nasleduje, že slovenský národ má tým väčšie právo požadovať pre seba od reprezentantov maďarského národa slušné zaobchádzanie.“ V citovanej odpovedi Dr. Štefan Moyses vzal do svojej obrany aj memorandové vyslanstvo a vo Viedni ním odovzdané žiadosti slovami: „Viedenské žiadosti neboly namierené proti integrite krajiny, lebo ich osnovatelia nežiadali v nich ani zvláštneho kráľa, ani zvláštnu dvornú kanceláriu, ani zvláštnu miestodržiteľskú radu pre národ slovenský. A municipálne postavenie hornouhorskeho slovenského Okolia práve tak, ba ešte aj lepšie, možno uviesť do súladu s integritou krajiny ako municipalitu pol stovky stolíc a zatoľko kráľovských miest. Keď je slovenský národ väčšinou aj chudobný, ale zato ešte nikto neplatí namiesto neho verejnosprávne výdavky. A výdavky slovenského Okolia by ešte skôr vládol uhradiť. Veď je predsa jasné, že toto slovenské Okolie by bolo vlastne len akousi väčšou stolicou.“ Ku koncu svojej odpovede vyrovnal sa Dr. Štefan Moyses aj s upodozrievaním Lukáša Mácsaiho, že by svoju viedenskú cestu bol podnikol zo sebeckých dôvodov a že by si ňou bol chcel prekliessiť cestu k arcibiskupskému prestolu ostrihomskému. „Pán Mácsai“, písal doslovne na adresu svojho osočovateľa, „ktorý vo všetkých krokoch iných ľudí vidí len sledovanie sebeckých cieľov, by sa azda nezdráhal prijať ani hodnosť palatína, keby mu ju ponúkli. No ja, keď som sa pred dvanástimi rokmi dozvedel o tom, že ma minister vnútra barón Alexander Bach chce Jeho Veličenstvu navrhnúť na terajší môj biskupský prestol, po celé mesiace som sa zdráhal prijať toto mne určené biskupstvo. Nakoniec som ho síce z vernosti a poslušnosti voči svojmu panovníkovi predsa len prijal, ale r. 1854 podal som na cis. kr. vládu žiadosť o svoje oslobodenie od biskupského prestola. Jedinú príčinu svojho zdráhania nielenže som sám pociťoval, ale som ju aj na patričnom mieste uviedol: bola ňou obava pred veľkou zodpovednosťou, spojenou so zastávaním biskupskej hodnosti . . . A dnes, keď som sa už o celých 12 rokov priblížil k svojmu hrobu, by som sa takou veľkou okľukou mal uchádzať o arcibiskupský prestol, ktorý dokonca nateraz ani nie je u-

prázdnený? Nuž veru zvláštny psychologický stav je potrebný na takéto predpoklady!“

Ostrú kampaň proti Dr. Štefanovi Moysesovi ultramaďarské a maďarónske živly neviedly len v tlači, ale aj v zákulisí. Dôkazom toho nám je obžaloba Dr. Štefana Moysesu u ostrihomského arcibiskupa kardinála Jána Scitovszkého, o ktorej sme sa zmienili v predchádzajúcej kapitole. O tejto obžalobe sa tu teda už nebudeme obširnejšie rozpisovať.

Kým Dr. Štefan Moyses úspešne odrážal všetky útoky nežičlivcov slovenského národa, za ten čas Slováci už netrpezlivo čakali na splnenie panovníkových sľubov vo veci národných práv slovenských. Očakávaná náprava však neprichádzala. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada intimátom č. 7507 zo dňa 12. februára 1862 na banskobystrickom gymnáziu na papieri síce povolila aj užívanie slovenskej vyučovacej reči (a magyarral egyenjogú tannyelv) a tiež aj vyučovanie slovenčiny ako povinného predmetu (kötelezett rendes tantárgy), ale realizovanie tohto povolenia z neznámych príčin len stále meškalo. Preto niektorí slovenskí národovci začali sa zaoberať myšlienkou, či by sa nemalo vyslať do Viedne nové vyslanstvo, ktoré by na kompetentných miestach posúrilo vybavenie oprávnených žiadostí slovenského národa. Dr. Karol Kuzmány vo svojom liste zo dňa 17. apríla 1862 vo veci tohto vyslanstva obrátil sa aj na Dr. Štefana Moysesu, ale ten s vyslaním takéhoto vyslanstva vzhľadom na vtedajšie vnútornopolitické pomery nesúhlasil. „Ja za svoj národ všetko urobiť, bársaké obete znášať, som hotový; obzvlášte za duchovné záujmy svojho národa, ktoré sú v terajších okolnostiach nášho položenia najväčšiemu nebezpečenstvu vystavené. Môj osobný stav je neodvislý,“ písal dňa 30. apríla 1862 Dr. Karolovi Kuzmánymu, „a vo veku 65 rokov časné zisky tohto sveta pre mňa i tak nemajú veľkú cenu. Po uvážení všetkých okolností sa však predsá len nemôžem odhodlať na cestu do Viedne. Nie zo zdravotných dôvodov, lebo sa, vďaka Bohu, nateraz zdravším cítim ako začiatkom vlaňajšieho decembra, keď som ako chorľavý nastupoval cestu, ale som presvedčený, že moja cesta — keďže by sa nijak nedala za-

tajiť — zapríčinila by viac kriku ako úžitku.“ Po tomto konštatovaní mu konečne sľúbil, že vo veci slovenských žiadostí napíše miestodržiteľovi grófovi Móricovi Pálffymu, ktorý ho ešte v januári bol požiadal o oznámenie všetkých prechmatov maďarských úradov. Tomuto svojmu sľubu Dr. Štefan Moyses aj skutočne dostal, lebo dňa 10. mája 1862 napísal miestodržiteľovi grófovi Móricovi Pálffymu veľmi dlhý list o všetkých krivdách slovenského národa. V tomto liste poukázal mu predovšetkým na to, že stoličné úrady posielajú maďarské prípisý aj do čisto slovenských obcí a maďarčinu vôbec neovládajúcim jednotlivcom. Potom ho upozornil na nesprávne počínanie stoličnej správy v Banskej Bystrici, ktorá pre lásku k slovenskému národu nedávno dvoch kňazov (jedného katolíckeho a jedného evanjelického) chcela dať odviesť do komárňanskeho väzenia. Zatým sa mu zmienil o prenasledovaní slovenských evanjelikov v Pešti a v Liptove a vyslovil mu svoju obavu, že onedlho azda podobné prenasledovanie budú musieť zakusovať aj slovenskí katolíci. Konečne si mu postážoval aj na ťažkopádnosť úradov pri vybavovaní žiadosti o povolenie Matice slovenskej a na prietahy úradov vo veci povolenia vyučovacej reči slovenskej na banskobystrickom gymnáziu. V súvislosti s otázkou Matice slovenskej nezabudol mu pripomenúť prechmaty kráľovského komisára v Brezne, ktorého počínanie kvalifikoval ako protiprirodzené, barbarské a poburujúce. A v súvislosti s otázkou slovenskej a nemeckej vyučovacej reči na banskobystrickom gymnáziu poukázal mu na pohoršujúcu skutočnosť, že intimát č. 7507 zo dňa 12. februára 1862 ešte vždy nebol realizovaný. Pritom počínanie Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady v otázke banskobystrického gymnázia celkom oprávnene nazval nespravodlivým a nedôstojným. Z tohto dlhého listu Dr. Štefana Moysesu tu odcitujeme aspoň len tieto zaujímavé slová: „Slováci nie sú len najstaršími obyvateľmi tejto krajiny, ale v tom čase, keď sa Maďari v spoločnosti Rusov a Kumánov sem prisťahovali, tvorili aj najvzdelanejšiu časť jej obyvateľstva. V tom čase mali už tu svoje mestá a hrady, ktoré ešte aj dnes majú pôvodné svoje slovenské mená; mali svoju vlastnú politickú ústavu, ktorá

sa vo svojej podstate a vo svojom názvosloví zachovala v Uhorsku po celých osemdesiat rokov. Jeden krvný brat Slovákov pokrstil zakladateľa uhorského kráľovstva, druhý mu priniesol kráľovskú korunu z Ríma, čím bolo umožnené prijatie novozaloženého jeho kráľovstva do rodiny európskych národov. História a aj sama maďarská reč jasne nám dokazujú, že Slováci boli hlavnými učiteľmi Maďarov tak v kresťanskom náboženstve, ako aj v obrábaní pôdy a v remeslách. Ako to teda slúžilo Maďarom na česť a na osoh, že sa ako udatný pohanský národ vedeli postaviť na základňu pokoja a následkom toho vedeli vyhnúť smutnému osudu oveľa mocnejších Hunov a Avarov, práve tak ani Slovákom nemožno upierať tie veľké zásluhy, ktoré si získali tým, že svojim spoluobyvateľom v dosiahnutí tohto vznešeného cieľa v tejto krajine tak ochotne a účinne pomáhali. Preto je to nanajvýš nedôstojné, keď sa dnes uprostred stále a všade sa rozširujúcej duchovnej kultúry niekto ešte vždy usiluje Slovákov ponechať v človeka nedôstojnej a uponižujúcej nevedomosti.“

Na tento dlhý list Dr. Štefana Moysesu miestodržiteľ gróf Móric Pálffy odpovedal dňa 1. júna 1860 tónom neobyčajne vľúdny. Jeho odpoveď nebola však ani len zďaleka uspokojivá, hoci aj pripúšťala niektoré krivdy Slovákov. Gróf Móric Pálffy v tejto svojej odpovedi síce sľuboval Dr. Moysesovi odstránenie krívd, páchaných Maďarmi na Slovákoch, ale súčasne elegantným spôsobom usiloval sa vyvrátiť niektoré body jeho listu. Ku koncu svojej odpovede však uistil Dr. Štefana Moysesu, že každý jeho návrh vezme do pohľadu a pri prvej príležitosti sa aj sám podíva do slovenských stolíc, aby sa mohol postarať o čím skoršie odstránenie všetkých nepríjemností.

Na nesprávne tvrdenia miestodržiteľa grófa Mórica Pálffyho reagoval Dr. Štefan Moyses vo svojom liste zo dňa 5. júla 1862, ktorý je jedným z najlepších dôkazov jeho otcovskej starostlivosti o všetky životné záujmy slovenského národa. Hneď na začiatku tohto svojho listu Dr. Štefan Moyses takým spôsobom konštatoval, že uhorské zákony a vládna prax v minulosti plne rešpektovaly opráv-

nené nároky všetkých národov Uhorska. Prehnané privilegizovanie maďarčiny bez ohľadu na dejiny Uhorska a na neodcudziteľné ľudské práva iných národností v súčasných pomeroch je teda len nezdravým a veľmi škodlivým prínosom najnovších čias. Potom poukázal rad-radom na jednotlivé tvrdenia grófa Mórica Pálffyho a rukolapnými dôkazmi dokazoval ich nesprávnosť. V tejto časti listu obširnejšie sa zmienil aj o prenasledovaní slovenských evanjelikov a pripomenul miestodržiteľovi smutné udalosti, ktoré sa dňa 9. a 11. júna odohraly na evanjelickom konvente v Orave. Pritom ho nezabudol upozorniť ani na to, že na evanjelickej cirkvi páchané násilenstvá indirektne ohrozujú aj slovenských katolíkov. V súvislosti s prenasledovaním slovenských evanjelikov s hľadiska náboženskej snášanlivosti zaujímavý je najmä tento pasus jeho listu: „Keď ako katolícky biskup aj odhliadnem od práv evanjelickej cirkvi, zabezpečených v cirkevnej ústave, vľasy na hlave predsa mi len dupkom stávajú, keď sa zamyslím nad tým, že sa v ľudskej spoločnosti vo významnom postavení nachádzajúci sa ľudia (myslí tu na Mórica Zmeškala) šibenicom môžu vyhrážať nevinnému veriacemu slovenskému ľudu pre niečo, na čo je oprávnený najvyššou vôľou Jeho c. kr. Veličenstva, prejavenu 15. mája roku 1860“. V ďalšej časti listu Dr. Štefan Moyses venoval pozornosť bezohľadnému vystupovaniu kráľovského komisára Havasa vo veci Matice slovenskej v Brezne a neoprávnenému natískaniu maďarčiny v čisto slovenskej stolici Zvolenskej. Pritom nezabudol podčiarknuť, že kráľovský komisár Havas celkom neoprávnene zrušil usnesenie mesta Brezna vo veci Matice slovenskej. Najviac pozornosti venoval Dr. Štefan Moyses vo svojom liste otázke banskobystrického gymnázia, ktorého rozkvet mu najviac na srdci ležal. V súvislosti s týmto gymnáziom síce s radosťou vítal zpravu o chystaných zmenách v jeho vedení a v profesorskom sbore, ale súčasne poukázal aj na menovanie slovenskú reč neovládajúceho profesora Hódolyho na tento ústav po 12. februári. Zdôrazňujúc potrebu zmeny v profesorskom sbore tohto gymnázia, dôrazne upozornil miestodržiteľa, že okrem Štěpána, Černého a Cebecauera všetci profesori tohto

ústavu sú zaťatými nepriateľmi slovenského národa. Na dôkaz tohto svojho tvrdenia Dr. Štefan Moyses odvolal sa na konferenciu, na ktorej už po 12. februári bolo usnesené, že väčšina profesorov nepodpíše vysvedčenie so známku zo slovenčiny. Okrem toho pripomenul miestodržiteľovi, že profesorský sbor banskobystrického gymnázia 34 svojim žiakom nedovolil ani len súkromné hodiny slovenčiny. Po uvedení týchto rukolapných dôkazov Dr. Štefan Moyses rozpísal sa o protislovenských machináciách banskobystrických gymnaziálnych profesorov a ich politických pomocníkov z radov evanjelických, usilujúcich sa znemožniť zavedenie slovenčiny na rímskokatolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici. Dlhý list zakončil Dr. Štefan Moyses prosbou, aby sa miestodržiteľ postaral o čím skoršie realizovanie už vydaného nariadenia vo veci katolíckeho gymnázia v Banskej Bystrici a o čím skoršie povolenie Matice slovenskej.

Na tento dlhý list Dr. Štefana Moyses, dýchajúci ozajstnou otcovskou starostlivosťou o všetky potreby slovenského národa, odpovedal gróf Móric Pálffy dňa 27. júla 1862. V tejto odpovedi Dr. Štefanovi Moysesovi oznámil:

1. že žiadosť o povolenie Matice slovenskej bola už predostretá panovníkovi;

2. že stoličné úrady v budúcnosti budú na požiadanie v reči slovenskej korešpondovať s tými duchovnými správcami, ktorí neovládajú maďarskú reč;

3. že vo veci vyučovacej reči na banskobystrickom gymnáziu už Uhorské kráľovské miestodržiteľstvo urobilo potrebné kroky na uspokojenie všetkých národností banskobystrického biskupstva;

4. že počínanie banskobystrických gymnaziálnych profesorov vo veci slovenskej vyučovacej reči bude úradne vyšetrené;

5. že proti počínaniu kráľovského komisára Havasa na základe úradných dokladov nemožno nič namietat.

Po tomto liste grófa Mórica Pálffyho skutočne došlo k niektorým ústupkom v prospech Slovákov so strany Maďarov tak na poli administratívnom, ako aj školskom. Na gymnáziu v Banskej Bystrici

v nasledujúcom školskom roku zavedená bola okrem maďarskej aj slovenská a nemecká vyučovacia reč a došlo aj k veľkým osobným zmenám v profesorskom sbore. No, k uskutočneniu Memorandom žiadaného hornouhorského slovenského Okolia z politických dôvodov nedošlo, hoci jeho realizovanie bolo vlastne hlavnou požiadavkou Slovákov. Preto Dr. Karol Kuzmány dňa 7. novembra 1862 znovu sa obrátil na Dr. Štefana Moysesa so žiadosťou, či by nebol ochotný na čele slovenského vyslanstva ešte raz navštíviť Viedeň. Dr. Štefan Moyses o veci dôkladne pouvažoval a nakoniec mu dal zápornú odpoveď. „Ja sa síce,“ tak mu odpovedal dňa 3. decembra 1862, „môžem odvolať aj na vševediaceho Boha, že by som nikdy neváhal priniesť za obeť svoju osobu, keby to môjmu národu prospešné bolo, ale priam preto pokladám za potrebné, aby som nateraz nevystupoval. Mám totiž veľa dôkazov na to, že sa mnohý, i z veľkých pánov, usiluje moju osobu predstavovať ako streštenca, rabulistu a človeka mladými streštencami zaslepeného a zvedeného a nezameškáva takéto chvály spievať o mne aj v rozhodujúcich kruhoch. Preto sa nazdávam, že nejaké odvážnejšie moje vystúpenie by nám za daných pomerov mohlo viac škodiť, ako osožiť. Ja už vôbec neverím, že by sme sa v terajších časoch dočkali spravodlivosti. V politike nikdy nebolo spravodlivosti a uplynie ešte veľa času, kým sa ľudstvo pòvznesie až na ten stupeň dokonalosti, že v politike spravodlivosť bude pokladaná za pravidlo . . . Našou úlohou nateraz je, aby sme sa, držiac sa už dosiahnutých výhod, usilovali zachrániť od utonutia, nevyvolávajúc nerozvážne do boja omnoho silnejšieho nepriateľa . . .“ V dôsledku tejto odpovede Dr. Štefana Moysesa teda slovenské vyslanstvo do Viedne nešlo, lebo časom aj ostatní slovenskí národovci nahliadli, že vzhľadom na veľké ústupky Viedne v prospech Maďarov hornouhorské slovenské Okolia sa uskutočniť nemôže. Uspokojili sa teda s dosiahnutými výdobytками a boli nekonečne blažení, keď sa k týmto výdobytkom pridružila aj Matica slovenská, o ktorej založenie získal si Dr. Štefan Moyses nehybnúce zásluhy.

IX.

**Dr. ŠTEFAN MOYSES PRI KOLÍŠKE
MATICE SLOVENSKEJ**

Matica slovenská vyrástla z čisto kultúrnych potrieb slovenského národa a z túžby po vybudovaní svojráznej národnej kultúry na zabezpečenie národného života slovenského. Jej založenie vyžiadaly si neutešené pomery začiatkom druhej polovice minulého storočia. Po zaniknutí starších slovenských spolkov (Učeného slovenského tovarišstva, Spolku milovníkov reči a literatúry slovenskej, Tatrína) a po neúspechu slovenských politických snažení v revolučných rokoch 1848—49 slovenskí národovci pociťovali totiž potrebu takej kultúrnej ustanovizne, ktorá by sa časom stala hlavným ohniskom slovenského národného života, a keď videli úspešnú prácu Matice srbskej (1826) a Matice českej (1831) na poli národnej kultúry, mimovoľne začali pomýšľať na založenie a vybudovanie Matice slovenskej. Myšlienka založenia Matice slovenskej vznikla už u Pavla Jozefa Šafárika, zásluhou ktorého sa už potom vzhľadom na súčasné pomery častejšie hovorievalo v slovenských kruhoch o založení Matice slovenskej. Prvé kroky na založenie Matice slovenskej podniknuté boli v júni r. 1851, kedy profesor Ján Kollár, profesor Dr. Karol Kuzmány, viedenský obchodník M. Štefko, redaktori „Slovenských novín“ Jonáš Záborský a Daniel Lichard podali u cis. kr. správy hl. a síd. mesta Viedne žiadosť o povolenie, aby v novinách mohli vyzvať Slovákov k jej založeniu a prechodne mohli viesť aj celú jej agendu. Úmyslom týchto piatich horlivcov bolo sosbierať na Maticu slovenskú 5000 zľ., potom požiadať o vrchnostenské schválenie matičných stanov a po dosiahnutí toho pristúpiť k voľbe

matičných funkcionárov. Cis. kr. správa hl. a síd. mesta Viedne však prekrižovala ich plány, lebo po obdržaní ich žiadosti žiadala od nich matičné stanovy a kauciu na čas dočasnej správy nádejnej Matice slovenskej. Preto vyššie spomenutí slovenskí národovci nútení boli dňa 18. novembra 1861 predložiť aspoň len predbežný návrh matičných stanov a M. Štefko ako dočasný pokladník nádejnej Matice slovenskej musel dať prehlásenie, že na požiadanie kedykoľvek je ochotný složiť žiadanú kauciu vo výške 5000 zl. Bolo to ešte v časoch vojenskej okupácie Uhorska, kedy ešte uhorské pomery neboli skonsolidované. Preto Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada v Budíne dňa 9. marca 1852 zamietla spomenutú žiadosť s tým odôvodnením, že „na ten čas“ žiadané povolenie vo veci Matice slovenskej udeliť nemôže. Vrelé túžby po založení Matice slovenskej sa teda vtedy nesplnili a pre neujasnenosť vnútornopolitických pomerov v Uhorsku nesplnili sa ani v nasledujúcich rokoch, hoci ev. farár v Turom Poli, Nat. Petian, medzitým už aj väčšou základinou (v sume 7631 zl. 27 kr.) pamätal na nádejnú Maticu slovenskú. Súkromné kroky, podnikané v prospech Matice slovenskej horlivými jednotlivcami, boli v tých rokoch bezvýsledné. Do rozhodného štádia dostala sa otázka Matice slovenskej až na pamätnom memorandovom shromaždení v Turč. Sv. Martine, kde dňa 7. júna 1861 brezniansky statkár Ján Čipkay v užšom priateľskom kruhu vyhlásil, že zo svojich prostriedkov venuje na ňu 1000 zl. v striebre. Vyhlásenie Jána Čipkayho bolo vtedy prijaté s veľkým jasotom a pod jeho dojomom prítomní slovenskí národovci upísali na Maticu slovenskú vyše 5000 zl. So zreteľom na túto okolnosť stály memorandový výbor pokladal si za povinnosť podniknúť kroky aj vo veci povolenia Matice slovenskej a zostavil zvláštnu komisiu na vypracovanie jej stanov. Členmi tejto komisie boli Ján Francisci, Ján Gotčár, Viliam Pauliny-Tóth a Ján Palárik, zpomenuť ktorých boli dvaja katolícki kňazi a dvaja evanjelici. Táto užšia komisia na čele s Jánom Franciscim potrebné stanovy aj vypracovala a dňa 1. augusta 1861 predložila ich na schválenie Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade v Budíne. Keďže v predložených

stanovách za sídlo Matice slovenskej podľa zákona o spolkoch uvedené bolo mesto Brezno, Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada vyzvala jeho zastupiteľstvo, aby sa vo veci prijatia Matice slovenskej aj úradne vyjadrilo. Na základe tejto výzvy sa zastupiteľstvo mesta Brezna na svojom zasadnutí dňa 28. augusta 1861 usnieslo, že nádejnú Maticu slovenskú vďačne prijme do svojho lona. Toto usnesenie mestského zastupiteľstva sa, pravda, nepáčilo úhlavným nepriateľom slovenského národa, preto urobili ďalekosiahlu akciu na jeho zrušenie. Rozličnými zákulisnými machináciami získali si pre seba niektorých členov mestského zastupiteľstva a po ich získaní vynútili si v mestskej rade hlasovanie vo veci Matice slovenskej. Toto hlasovanie prevedené bolo dňa 6. októbra 1861 a 37 hlasmi proti jednému skončilo sa zrušením usnesenia zo dňa 28. augusta 1861. Za dôvod tohto svojho nepriaznivého rozhodnutia členovia mestskej rady udávali okolnosť, že za Maticu slovenskú pracujúci muži nepoživajú ich dôveru. Proti zrušeniu rozhodnutia mestského zastupiteľstva postavilo sa však ihneď 37 reprezentantov mesta Brezna a dňa 18. októbra podalo proti nemu aj písomný protest, v ktorom medziiným čítame: „Keďže usnesenie vo veci vďačného prijatia Matice slovenskej zo dňa 28. aug. t. r. č. 918 vynieslo v plnom počte shromaždené zastupiteľstvo a keďže ďalej zakladanie a prijímanie podobných vzdelávajúcich ústavov dovoľujú aj krajinské zákony a keďže konečne prijatím Matice slovenskej do lona nášho mesta nenastane mestu nijaká škoda, ani bremeno, ba skôr prospech a úžitok; nižepodpísaní, ktorým vzdelanie slovenského národa na srdci leží, ohradzujeme sa a verejne protestujeme proti tejto mestu nášmu niektorými jednotlivcami učinenej hanbe, svalujúc všetku zodpovednosť za tento hanobný skutok na jeho pôvodcov, ktorí nech sa zaň zodpovedia pred spravodlivým súdom terajšieho sveta i neskoršieho potomstva... Súčasne žiadame, aby protokoly zo dňa 28. aug. a 6. okt. t. r. spolu s týmto protestom cieľom rozhodnutia tejto záležitosti predostreté boli vys. Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade“. V dôsledku tohto rázneho protestu dňa 18. októbra muselo byť zvolané zastupiteľ-

stvo mesta Brezna, aby o otázke prijatia Matice slovenskej znovu porokovalo. Rokovanie mestského zastupiteľstva bolo tentoraz veľmi búrlivé a trvalo celé štyri hodiny, nebolo však korunované nijakým výsledkom, lebo pre ostré potýčky jednotlivých členov muselo byť mešťanostom ešte pred hlasovaním zakľúčené. V prerušenom rokovaní o spornej otázke pokračovalo sa potom v zastupiteľstve ešte aj 23. októbra, ale podpisovatelia protestu sa vtedy na schôdzi zastupiteľstva nedostavili. To malo za následok, že v ich neprítomnosti 14 hlasmi proti trom bolo usnesenie mestskej rady zo dňa 6. októbra v plnom rozsahu schválené a rozhodnutie mestského zastupiteľstva zo dňa 28. augusta zrušené. Keďže podpisovatelia protestu ešte aj po týchto udalostiach trvali na usnesení zo dňa 28. augusta, mešťanosta nútený bol ich protest spolu so zápisnicami zo dňa 28. augusta a 6. októbra odoslať na rozhodnutie Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade. Po odoslaní týchto spisov na vyššie fórum slovenskí národovci dúfali, že Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada bez všetkých ťažkostí schváli usnesenie breznianskeho mestského zastupiteľstva zo dňa 28. augusta. No, nestalo sa tak. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada vôbec nerozhodovala o veci, ale ju poslala na vybavenie zvolenskému komisárovi Havasovi. Pre tento jej krok potom kráľovský komisár Havas na deň 15. januára 1862 dal svolieť zastupiteľstvo mesta Brezna a za prítomnosti podpisovateľov breznianskeho protestu znovu dal hlasovať o prijatí Matice slovenskej do lona mesta. Výsledok tohto hlasovania bol pomerne dosť uspokojivý: 38 hlasov vyslovilo sa za prijatie Matice slovenskej do mesta a 32 proti nemu. Zpráva o tomto výsledku veľmi potešila všetkých roduverných Slovákov, lebo sa nazdávali, že je už otázka sídelného mesta Matice slovenskej definitívne rozriešená.

Uprostred hádok o sídelné mesto nádejnej Matice slovenskej Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada dňa 23. októbra 1861 vrátila predostreté stanovy Matice slovenskej a vyzvala Jána Francisciho, aby sa na základe pripojených pripomienok postaral o ich prepracovanie. Ján Francisci spolu s ostatnými členmi matičnej

komisie žiadané opravy v nich v krátkom čase aj skutočne previedol, ale pre breznianske spory opravené stanovy Matice slovenskej znovu predostrieť nemohol. Predostrel ich Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade až 8. februára 1862, keď už otázku sídelného mesta nádejnej Matice slovenskej pokladal za definitívne vyriešenú. O predostretí opravených stanov poponáhľal sa upovedomiť Dr. Štefana Moysesa listom zo dňa 17. februára, v ktorom medziiným čítame: „O Matici slovenskej len toľko môžem oznámiť Vašej Osvietenosti, že som prosbu so štatútami 8. t. m. oddal na prezídiu Náместnej rady. Náместný radca Schäfer prisľúbil mi ju morgen, übermorgen erledigovať, a keď som sa včera spytoval, čo sa stalo, odpovedal mi: ‚Noch nicht erledigt‘. Tuším, hľadanie srovnávanie anteactov, menovite tých breznianskych huganiád toľko času potrebuje. Dobré je pritom to, že teraz ad praesidium prosba sa predkladá kancelárii a nebude sa musieť ponovierať po sekciách. Len čo sa dozviem, že je prosba predložená kancelárii, vezmem si smelosť Vašej Osvietenosti dátum a numero oznámiť a poprosiť, aby Vaša Osvietenosť u p. Stojakovića, či už prostredníctvom p. Ožegovića a či bezprostredne, čím skoršie a, ak len možno, priaznivé vybavenie vyprostredkovať ráčila“. Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada predostreté stanovy Matice slovenskej dňa 21. marca 1862 postúpila dvornej kancelárii vo Viedni, ktorá ich zas mala predostrieť na schválenie panovníkovi. Celá vec bola už teda na dobrej ceste, keď sa neočakávane vynorila nová prekážka. Nestále a vrtkavé mesto Brezno odrazu zasa zmenilo svoje rozhodnutie o prijatí Matice slovenskej do svojho lona a v poslednej chvíli znemožnilo predostretie matičných stanov panovníkovi. Po priaznivom rozhodnutí zo dňa 15. januára 1862 totiž zostavené bolo v Brezne nové zástupníctvo, ktoré malo zpočiatku len 12 členov. K týmto členom pristúpili síce neskoršie ešte aj ďalší 4 členovia, ale hneď zatým zas 3 členovia z neho vystúpili, takže sa počet jeho členov scvrkol na 13. Tento nízky počet členov zástupníctva však zvolenskému kráľovskému komisárovi ani len najmenej neprekážal v tom, aby s pomocou neho uskutočnil svoje Slovákom nepriaz-

nivé plány. Zvolenský kráľovský komisár dňa 8. apríla 1862 zavítal do Brezna a za svojej osobnej prítomnosti rozkázal týmto 13 členom zvoliť 45-členné mestské zastupiteľstvo, do ktorého sa dostali len ôsmi z podpisovateľov breznianskeho protestu. Po vykonaní tejto voľby však dňa 9. apríla 1862 kráľovský komisár Havas novému mestskému zastupiteľstvu položil otázku, či súhlasí s prijatím nádejnej Matice slovenskej do svojho mesta. Brezniansky mešťanosta sa síce všemožne usiloval zachrániť situáciu v prospech Matice slovenskej, ale sa mu to so zreteľom na prítomnosť kráľovského komisára nepodarilo. Pri hlasovaní o nastolenej otázke nové zastupiteľstvo väčšinou hlasov vyslovilo sa proti prijatiu Matice slovenskej do svojho mesta a matičná komisia musela hľadať iné sídlo pre rodiači sa kultúrny ústav Slovákov. Bola to síce na vtedajšie časy pomerne ťažká úloha, ale zato bola rozriešená nad všetko očakávanie rýchle. Situáciu zachránil totiž Turč. Sv. Martin, ktorý sa už 21. apríla 1862 osvedčil, že Maticu slovenskú po smutných breznianskych udalostiach s najväčšou ochotou prijme do svojho lona. Onedlho zatým v podobnom smysle sa osvedčil aj Liptovský Sv. Mikuláš, ale už bolo neskoro. Matičná komisia už vtedy bola dala prednosť Turč. Sv. Martinu, ktorý za sídlo Matice slovenskej označila aj vo svojom podaní Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rade zo dňa 27. apríla 1862.

Po zvolení Turč. Sv. Martina za sídlo Matice slovenskej Dr. Štefan Moyses dal sa do hľadania protekcie, aby žiadosť o schválenie matičných stanov bola panovníkom čím skôr priaznive vybavená. Preto dňa 10. mája 1862 napísal dlhší list aj uhorskému miestodržiteľovi grófovi Móricovi Pálffyemu, ktorému sa usiloval čo najvernejšie vylíčiť všetky krivdy slovenského národa. V tomto liste Dr. Štefan Moyses pripomenul miestodržiteľovi aj breznianske udalosti a v súvislosti s nimi mu medziiným písal: „Hoci sa politické vedenie Zvolenskej stolice od 20. októbra 1860 neusilovalo vyhovieť ani len najskromnejším želaniam slovenského ľudu, zastupiteľstvo mesta Brezna sa aj napriek tomu viac ráz rozhodlo prijať literárny spolok, Maticu, o povolenie ktorej je práve

teraz podaná žiadosť. V najnovšom čase však bolo toto jeho opätovné a zákonité rozhodnutie pod osobným vplyvom kráľovského komisára pre Zvolenskú stolicu bezdôvodne zrušené. Bože! Aký rozruch by bol z toho medzi maďarským ľudom, keby sa tak daktoré čisto maďarské mesto ešte pred založením opovážilo odmietnuť od seba nejaký zákonitou cestou vymáhaný maďarský vzdelávací ústav! Taká opovážlivosť by bola do tej miery neprirodzená, barbarská a poburujúca, že by sa mohla vyskytnúť nanajvýš len ako dôsledok najnižších machinácií a najnešťachetnejších pohnútok, a preto by v takomto prípade celkom oprávnené rozhorčený maďarský národ celý vzdelaný svet musel mať na svojej strane. Vaša Excelencia! Večné zákony spravodlivosti sú pre všetky národy rovnaké, a čo by v uvedenom prípade pociťovali Maďari, to v súvislosti so spomenutými breznianskymi udalosťami pociťujú dnes aj Slováci, a to tým bolestnejšie, lebo sú pre krikľavý nedostatok vzdelávacích prostriedkov na ten spomenutý svoj ústav viac utisnutí ako Maďari. Že aké pohnútky viedly zastupiteľstvo mesta Brezna k spomenutému rozhodnutiu, najlepšie vidieť z toho, že pri rokovaní za prítomnosti kráľovského komisára za základ upodozrievania jednotlivcov ako aj nimi vymáhaného a vyššie spomenutého literárneho ústavu použité boli ešte aj tie kroky, ktoré slovenskí mužovia pred 13-mi rokmi s nasadeným vlastných životov podnikali v záujme zákonitého kráľovského trónu a so súhlasom Jeho cis. kr. apoštolského Veličenstva.“ Boly to tak pádne argumenty, že sa gróf Móric Pálffy ani len nepokúsil o ich vyvrátenie. Vo svojom liste zo dňa 1. júna 1862 teda ich nechal nepovšimnuté a radšej sa usiloval v dobrom smysle vysvetľovať počínanie kráľovského komisára Havasa v Brezne. „Že nakoľko neopodstatnené je upodozrievanie kráľovského komisára“, písal Dr. Štefanovi Moysešovi, „vysvitá z jeho úradného hlásenia tejto veci zo dňa 13. apríla t. r. č. 306, ktorého odpis tu pripojujem. Ináč už od tých čias na návrh mnou osobne vypočutého miestodržiteľského radcu Francisciho dňa 28. minulého mesiaca byly na najvyššom mieste podniknuté kroky, aby sídlo toho spolku preložené bolo do

Turč. Sv. Martina. Rozhodnutie o tejto veci očakávame v najbližšom čase.“ No Dr. Štefan Moyses vôbec nebol ochotný prijať toto jeho vysvetlenie, lebo bol svätosväte presvedčený o nesprávnosti a nezákonnosti počínania Havasovho v Brezne. Tomuto svojmu presvedčeniu nepokryte dal výraz aj vo svojom liste zo dňa 5. júla 1862, v ktorom grófovi Móricovi Pálffymu písal: „Spolu so všetkými roduvernými Slovákami budem úplne spokojný s tým, keď literárny spolok Matica, ktorého sa už vyše roka dožadujeme, namiesto Brezna v Turč. Sv. Martine bude mať svoje sídlo. Keďže však zvolenský kráľovský komisár po nastúpení terajšieho svojho úradu skoršie a opätovné rozhodnutie breznianskeho mestského zastupiteľstva celkom ignoroval a po dôkladnom spracovaní zastupiteľstva znovu učinil predmetom rokovania, svojim počínaním opätovne nám dokázal svoju predpojatosť voči Slovákom.“ Pod ťarchou takýchto argumentov sa už potom gróf Móric Pálffy vo svojom liste zo dňa 27. júla 1862 vôbec neusiloval viac brániť postup kráľovského komisára Havasa v Brezne, ale sa ponáhlal Dr. Štefanovi Moysesovi oznámiť zpravu: „Čo sa žiadosti Vašej biskupskej Vysokodôstojnosti ohľadne skorého schválenia literárneho spolku Matice týka, môžem Vašej biskupskej Vysokodôstojnosti oznámiť, že podľa prípisu pána uhorského kráľovského dvorného kancelára bola už tá vec predostretá Jeho cis. kr. apoštol-skému Veličenstvu, ale najvyššie rozhodnutie o tejto veci doteraz ešte nedošlo.“ Pre Dr. Štefana Moysesu to však už v tom čase nebola novina, lebo o predložení matičných stanov panovníkovi vedel už dávnejšie. Veď Ján Francisci v Pešťbudínskych vedomostiach, roč. II, č. 56, už dňa 10. júla informoval slovenskú verejnosť o tejto radostnej udalosti. Dr. Štefan Moyses vtedy už čakal len na podpísanie matičných stanov panovníkom, na ktorého benevolenciu sa bezvýhradne spoliehal. Na tento významný akt v dejinách slovenského národa už ani nemusel čakať dlho, lebo rakúsko-uhorský panovník František Jozef I. dňa 21. augusta 1862 matičné stanovy aj skutočne potvrdil. Úradné oznámenie Uhorskej kráľovskej miestodržiteľskej rady o tomto významnom akte

pod č. 61.664 zo dňa 9. októbra 1862 prostredníctvom mestského magistrátu v Budíne dostal však Ján Francisci až 23. októbra 1862, a preto slovenskej verejnosti až 28. októbra 1862 mohol v Pešť-budínskych vedomostiach, roč. II, č. 80, oznámiť túto radostnú zprávu. Matičná komisia oznámila túto radostnú zvesť v úradnom „Ohlášení Slovenskej Matice“ zo dňa 4. novembra 1862, v ktorom po vzletných úvodných slovách čítame: „Jeho Veličenstvo, náš slávne panujúci cisár a apoštolský kráľ Fraňo Jozef I. najvyšším svojím uzavretím z 21. augusta 1862 povolil prvý a doteraz jediný slovenský národný spolok, spolok literárny pod menom Slovenská Matica, potvrdil jeho stanovy tak, ako mu ich vysokú kráľovská uhorská dvorná kancelária predložila, a týmto svojím panovníckym činom uzákonil a potvrdil náš doteraz len trpený, zväčša a to neslušne a nezaslúžene upodozrievaný, ba často i prenasledovaný národný život. S citom hlbokoj vďačnosti za milosť božiu a za spravodlivosť panovnícku zvestujeme túto radostnú zvesť svojmu drahému slovenskému národu a vyzývame ho, aby teraz, keď už vyslovil, že žije a žiť chce; keď zemepán jeho život uzákonil, i on sám skutkom dokázal, že žije, že žiť chce a žiť vie. S vysokým privolením Jeho Excelencie pána kráľovského námestníka od 1. novembra 1862 pod číslom 20.298/oln. povolávame teda všetkých synov drahého nášho slovenského národa; všetkých milovníkov a priateľov jeho a jeho života; všetky mestské a dedinské obce a korporácie akéhokoľvek druhu v našom národe — úhrnkom a zosobna: aby do spolku Slovenskej Matice vstúpili a ho, či už hotovými peniazmi, či rozličnými sbierkami, či naposledy láskou a účinnivosťou svojou čím hojnejšie podporovať ráčili. Účel je tak vznešený, že žiadnu obeť za priveľkú považovať nemožno, a potreba tak súrna, tak všestranná, že žiadon i sebamenší milodar šľachetného srdca za prichatrný pokladať nemožno. Nuž, vzmúž sa, národ slovenský! Vzmúž sa, ty najmladší, najzaznanejší, ale najvznešenejšieho povolania syn čelade slovanskej! Vzmúž sa a dokáž malými silami veľké dielo! Shromaždi sa okolo oltára svojej Matice a klad' naň obete svojej lásky!... A tak po-

žehnaj, Bože, dielo, ktoré započína sa k oslave Tvojej a k spásu nášho slovenského národa; my ho porúčame ochrane Tvojej a Ty ho ráč požehnať, aby rástlo, vzrástalo sa a darilo sa odteraz až naveky.“

Zpráva o povolení Matice slovenskej nevýslovnou radosťou naplnila srdce Dr. Štefana Moysesu. Je to aj pochopiteľné, keď sa Dr. Štefan Moyses svojimi intervenciami, listami a osobnými spojeniami na najvplyvnejších miestach najviac pričiňoval o povolenie tejto prepotrebnej ustanovizne slovenskej. Okrem Dr. Štefana Moysesu táto zpráva vyvolala však veľkú radosť aj v srdciach ostatných roduverných Slovákov, ako sa o tom možno presvedčiť zo súčasnej slovenskej tlače. Po vydaní „Ohlásenia Slovenskej Matice“ sa Slováci priam až pretekali v prihlasovaní za členov a v prinášaní milodarov v prospech Matice slovenskej. Preto teda už dňa 1. júla 1863 mohlo byť zvolané prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej, ktoré malo byť dňa 4. augusta 1863 v Turč. Sv. Martine. V pozvaní na toto prvé valné zhromaždenie medziiným čítame aj tieto slová: „Sotvaže sa rozlietlo naše ‚Ohlásenie‘ po slovenskom Okolí a po krajoch našim národom obývaných, radosť bola všade rovnako srdečná, sviatočná, zápal svätý, a ako kde prenikalo vedomie o našom ‚Ohlásení‘ v rozličných vrstvách národa, tak ponáhľal a ponáhľala sa každý jeho syn a každá jeho dcéra a kladú, čo majú na čas zhotovované a v novinách vytlačené soznamy ukazujú, že do nami ohláseného a Jeho cis. kr. apošt. Veličenstvom dovoleného spolku ‚Slovenská Matica‘ prihlásil sa už toľký počet milovníkov národa a života slovenského za členov všetkých stanovami určených druhov; ďalej, že týmito členmi zčiasťky zabezpečený a zčiasťky skutočne už aj složený je toľký súčet peňazí, že spolk ten už v smysle stanov ustrojiť, oživotvoriť a účinkovanie jeho započat možno. Okrem toho k rukám dočasného predsedu doručené boli už aj vysokou Kr. uhors. náместnou radou potvrdzovacou klauzulou opatrené a Jeho cis. kr. apošt. Veličenstvom potvrdené stanovy Slovenskej Matice. Nepozostáva teda už nič iného, len spolk, Slovenskú Maticu, ustrojiť a jeho účinkovanie v mene božom započat.“ Po uverejnení citova-

ného pozvania pokračovalo sa v získavaní členov pre Maticu slovenskú, a to s tým najkrajším výsledkom, lebo v deň prvého valného shromaždenia mala už Matica slovenská až 984 členov zo všetkých vrstiev spoločenských. Z tohto počtu bolo zakladajúcich členov 441, stálych členov 431 a ročných riadnych členov 112. Pri vstupovaní za členov Matice slovenskej najviac sa vyznamenalo duchovenstvo a najpasívnejšie sa chovalo zemianstvo. Okrem sbierania členov po svolaní prvého valného shromaždenia úspešne sa pokračovalo aj v sbieraní milodarov, takže dňa 4. augusta 1863 matičná pokladňa mohla už vykázať peňažité imanie (okrem iných darov) v sume 94.251 zl. 95 kr. Z veľkého počtu šľachetných mecénov Matice slovenskej čo do výšky svojich milodarov okrem N. Petiana zmienku si zasluhujú do tých čias najmä: Dr. Jozef Kozáček, opát-kanonik vo Veľkom Varadíne (venoval 1050 zl.), Tomáš Červen, opát-kanonik v Banskej Bystrici (venoval 1000 zl.), Jozef Juraj Strossmayer, biskup diakovský (venoval 1000 zl.) a Ján Čipkay, statkár v Brezne (zo sľúbených 1000 zl. složil do tých čias po prvý raz 200 a po druhý raz 300 zl.).

Na prvé valné shromaždenie Matice slovenskej ponáhľali sa do Turč. Sv. Martina všetci Slováci, ktorí mali čo len iskierku lásky k ubiedenému svojmu národu vo svojich srdciach. Dr. Štefan Moyses prišiel do Turč. Sv. Martina už dňa 3. augusta a bol tam veľmi slávnostne privítaný. Jeho vítanie započalo sa už vlastne v Hornom Turčeku na hranici Turčianskej stolice, kde ho v čele shromaždeného duchovenstva, početnej slovenskej inteligencie a veľkého zastupu ľudu privítal slúžny Toček a turčiansky archidiakon Ján Országh. Napoludnie zastavil sa Dr. Štefan Moyses vo Sv. Michale, kde na jeho počesť dával obed miestny dekan-farár a známy národovec Juraj Adamovič. Pri obede domáci pán Juraj Adamovič tak dojímavými slovami pozdravil vzácneho hosťa vo svojom skromnom príbytku, že prítomní boli nimi až k slzám dojatí. Poobede Dr. Štefan Moyses uberal sa na svojom kočiari ďalej a cestou bol nadšene pozdravovaný vo všetkých dedinách, ktorými prechádzal. Nebolo dedinky, ktorá by nebola bývala vyzdobená národnými zá-

stavami Nebolo dedinky, v ktorej by ho neboly víťaly krojované skupiny. Nebolo dedinky, v ktorej by ho neboly víťaly bandériá. Nebolo dedinky, v ktorej by ho nebol pozdravil slávnostný rečník. Nebolo dedinky, v ktorej by sa nebolo ozývalo slávyvolanie na jeho počesť... Len krátko predtým požiarom zničené Mošovce víťaly ho pred evanjelickou školou, kde ho v mene obce krátkou rečou pozdravil Juraj Čajka. Dr. Štefan Moyses láskavými slovami odpovedal na jeho srdečný prívět, potešoval vyhorencov a podporil ich sumou 100 zl... V Príbovcích v čele mládeže víťal Dr. Štefana Moysesu valčiansky farár M. Gaburják... Najslávnostnejšieho privítania dostalo sa mu, pravda, v Turč. Sv. Martine, ktorý si ho len pred krátkym časom bol zvolil za svojho čestného občana. Už hneď pri vchode do mesta víťala ho slávobrána v slovenských farbách, bielo-modro-červenej, a na nej skvel sa nápis „Štefanovi Moysesovi, biskupu, za jeho vernosť k pravde slovenského národa“. Pri bráne stály neprehľadné zástupy slovenského ľudu a uprostred streľby z mažiarov a zvonenia so všetkých strán sa ozývalo volanie „Sláva! Živio!“ Trvalo dosť dlho, kým sa oduševnený zástup utíšil... A vtedy predstúpil ev. superintendent Dr. Karol Kuzmány a dojímavými slovami pozdravil ho tak v mene mesta, ako aj v mene shromaždeného národa. „Čo nesvedomitá krivda minulých časov nám odoprela,“ povedal medziiným vo svojom prívete, „ba aj za zradu vlasti nám často pokladala, to nám otcovská spravodlivosť nášho panovníka ochotne prisúdila, postaviť najsamprv uholný kameň chrámu ústrojnej národnej jednoty, Maticu k duchovnej vzdelanosti národa. A Vy, osvietení a najdôstojnejší pane, ako vyžiadaní, povolaní, poslaní a požehnaní syn slovenského človeka idete spolu s nami položiť základ tomuto dielu. Že ste syn slovenského človeka, to ukazujú Vaše obete, Vaše ustávaní a Vaše práce za tento národ, zakúsená uznanosť šľachetných rodákov i pretrpené krivdy, hany a hrozby od nepriateľov nášho národa — tá trňová koruna na vašom temeni, ono isté znamenie synovstva, ale čo bolo namierené k Vašej hane, to sa Vám stalo k povýšeniu... Celé tisícročie hľadá teraz na Vás i na nás s výšin týchto vrchov, všetky doliny svätých

Tatier až do sivého Dunaja hľadia na Vás a nás očami tohto tu prítomného dospelého pokolenia i z tváří týchto detí hľadí na Vás a na nás celá budúcnosť slovenského národa. Idete vykonať rozhraničný skutok pre celú históriu tohto národa, pomník minulosti, základ budúcnosti; dvojíťú bránu, zátvornú pre krivdu minulých, otvornú pre slávu budúcich vekov. Víťajteže nám! Nesiete nám a preto nesiete i sebe slávu, v sláve prichádzate k nám, sláva Vám! Osvietenému a najdôstojnejšiemu pánovi Štefanovi Moysesovi, biskupovi banskobystrickému, vo tri vrchy sláva, sláva, sláva!“ Po týchto jeho slovách z tisícich a tisícich hrdiel sa ozvalo slávyvolanie na počesť Dr. Štefana Moysesu. Podobným slávyvolaním bola prerušovaná aj reč, ktorou oslávenec ďakoval za srdečné privítanie.

Po tomto okázalom privítaní Dr. Štefan Moyses za veľkého nadšenia obecenstva odobral sa na katolícku faru, pred ktorou slávna Piťova hudba vyhrávala zvláštny príležitostný „martinský marš“ na jeho počesť. Tam potom prijímal deputácie, zpomedzi ktorých treba spomenúť najmä deputáciu dočasného výboru Matice slovenskej pod vedením Jána Francisciho, deputáciu župného úradníctva pod vedením podžupana a spolu aj kr. komisára Šimona Nemesa, deputáciu finančného úradníctva a armádneho dôstojníctva, deputáciu Nitrianskej stolice pod vedením Dr. Jozefa Miloslava Hurbana, deputáciu Liptovskej stolice pod vedením Jurka Matúšku, deputáciu Gemerskej stolice pod vedením podžupana Štefana Daxnera, deputáciu Zvolenskej stolice pod vedením Adama Kardoša, deputáciu Bratislavskej (vtedy ešte Prešporskej) stolice pod vedením Jána Galbavého, deputáciu Trenčianskej a Tekovskej stolice pod vedením Štefana Závodného, deputáciu Oravskej stolice pod vedením Samuela Nováka, deputáciu Šarišskej stolice pod vedením podžupana Jána Moravčíka a napokon aj deputáciu Turč. Sv. Martina pod vedením richtára Kossu. Prijímanie týchto deputácií pretiahlo sa až do samého večera.

Večer bol Turč. Sv. Martin na počesť Dr. Štefana Moysesu slávnostne osvetlený a na okolitých vrchoch zapálené boli slávnostné vatry (každá vraj z 10 siah dreva). Kým sa v ten večer po uliciach

mesta hemžily tisíce národovcov, za ten čas po hostincoch a po domoch pri hudbe a pri speve národných piesní zabávali sa starí známi zo všetkých kútov Slovenska.

Dr. Štefan Moyses tento radostný večer trávil na katolíckej fare, kam na 9. hodinu pozval na poradu okolo 40 poprednejších národovcov. Táto porada pretiahla sa až do 2. hodiny po polnoci, lebo na nej boli robené prípravné práce pre prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej. Nálada účastníkov tejto porady bola veľmi radostná a povznesená. Ako by aj nie?! Veď ešte pred započatím porady Ján Francisci dostal úradnú zprávu o tom, že panovník zo svojej pokladnice venoval na Maticu slovenskú 1000 zl. No a hneď zatým zas Dr. Ján Mally a Ján Szeberíny s radosťou oznamovali prítomným, že panovník Dr. Štefana Moysesu vymenoval za svojho tajného radcu s titulom „Excelencia“. Obidve tieto zprávy priam zelektrizovaly zhromaždených národovcov a vyvolaly o krátky čas radostnú ozvenu aj po celom meste. Pod dojmom týchto dvoch radostných správ spokojnosťou musely zažiariť ešte aj tie slovenské tváre, s ktorých krátko predtým pod vplyvom nešetrných útokov maďarskej tlače na rodiacu sa Maticu slovenskú už-už začal miznúť aj prvý záblesk nádeje na lepšiu budúcnosť slovenského národa.

Dňa 3. augusta 1863 dostal teda Dr. Štefan Moyses nielen od slovenského národa, ale aj od samého panovníka odmenu za svoju nezisťnú a obetavú prácu, vykonanú na zabezpečenie národných a kultúrnych práv ubiedených a ťažko skúšaných svojich rodákov. A túto odmenu si on aj skutočne zaslúžil.

**DR. ŠTEFAN MOYSES V ČELE MATICE
SLOVENSKEJ A NÁRODA SLOVENSKÉHO**

V dejinách slovenského národa večne pamätným ostane deň 4. augusta 1863, kedy bolo prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej. V ten deň bol Turč. Sv. Martin svedkom takých slávností, aké sa do toho času nekonaly v žiadnom meste nášho Slovenska.

Úvodom do týchto slávností boli slávnostné bohoslužby, ktoré sa za prítomnosti nespočetného zástupu konaly v katolíckom i v evanjelickom kostole.

V katolíckom kostole o pol 8. hodine pontifikoval sv. omšu sám Dr. Štefan Moyses za asistencie známeho rodofuba a veľkého mecéna Matice slovenskej kanonika Tomáša Červena a konzistoriálneho radcu Jozefa Munkayho. Pri nej ozýval sa v chráme krásny slovenský sborový spev banskobystrických klerikov a iných ochotníkov, vedený obratnou taktovkou slovenského skladateľa J. L. Bellu. Po sv. omši vystúpil na kazateľnicu všeobecne vážený národovec opát Ján Gotčár a po zhodnotení veľkých zásluh sv. Cyrila a Metoda dojímavými slovami líčil význam 4. augusta pre osvetu a vzdelanosť slovenského národa. Po jeho reči znovu zaznel sborový spev s chóru a po jeho umlknutí Dr. Štefan Moyses udelil prítomným svoje arcipastierske požehnanie. Starobylý svätomartinský katolícky kostol bol pri týchto službách božích priam nabitý, hoci nemohol pojať ani len desatinu v meste prítomných národovcov z radov slovenských katolíkov.

V evanjelickom kostole konaly sa služby božie o pol 9. hodine a liturgoval ich ev. superintendent Dr. Karol Kuzmány za asisten-

cie martinského ev. farára J. Horvátha a kubínskeho ev. farára S. Nováka. Pri nich, okrem iných náboženských spevov, prednesená bola evanjelickou mládežou aj príležitostná štvorhlasná hymnická pieseň od Dr. Karola Kuzmányho, zharmonizovaná J. Kadavým. Slávnostnú kázeň po skončení bohoslužobných obradov povedal ev. farár Andrej Brózik, ktorý vzletnými slovami povzbudzoval prítomných k svornej spolupráci na poli kresťanskej osvety a vzdelanosti. Po jeho kázni ev. superintendent Dr. Karol Kuzmány udelil prítomným svoje požehnanie a prítomní evanjelici ponáhľali sa na valné shromaždenie Matice slovenskej. Pri opísaných bohoslužbách evanjelický kostol bol tiež preplnený, hoci sa doňho vmestila tiež len nepatrná časť v meste prítomných evanjelických národovcov.

Pri službách božích v obidvoch kostoloch prítomní boli aj zástupcovia úradov a tiež aj stoliční hajdúsi v plnej paráde.

Po skončení služieb božích v evanjelickom kostole zástupy ľudu ponáhľaly sa na námestie pri katolíckom kostole, kde sa vo zvláštnej drevenej budove malo konať prvé valné shromaždenie Matice slovenskej. Táto budova ozdobená bola vencami a kvetinami a nad ňou povievala veľká bielo-modro-červená zástava s nápisom „Spas ľud svoj, Hospodine!“ Hlavný vchod tejto budovy ozdobený bol znakom Matice slovenskej: na červenom poli tri modré vrchy s bielym dvojitém krížom. A nad týmto znakom pripevnené boli dve krížom preložené slovenské zástavy. Pri troch vchodoch veľkej drevenej budovy stála čestná stráž stoličných hajdúchov v plnej svojej paráde, popri ktorých sa stále valil nekonečný prúd matičných členov, úradných hostí a neodbytných zvedavcov. Za krátky čas umiestilo sa v drevenej budove asi 2000 osôb zo slovenskej inteligencie a do 6000 osôb pospolitého ľudu sa shromaždilo okolo nej, takže počet všetkých účastníkov prvého valného shromaždenia možno odhadovať na 8000 osôb.

Dr. Štefan Moyses v sprievode duchovenstva a popredných národovcov prišiel do drevenej budovy o 10. hodine a privítaný bol búrlivým slávyvolaním. Po jeho príchode dočasný predseda Matice slovenskej Ján Francisci vyslal deputáciu (Ján Moravčík, Ján Je-

senský, Štefan Závodník a Michal Hýroš) pre podžupana Šimona Nemesa, ktorý mal na prvom valnom shromaždení zastupovať panovníka. Táto deputácia sa aj ihneď odobrala do blízkeho stoličného domu a o krátky čas vrátila sa so správou, že kráľovský komisár už aj prichádza. Hneď v jej zápatí prišiel aj podžupan Šimon Nemes, a zaujímuc miesto po pravej ruke Jána Francisciho, stručným slovenským prívetom pozdravil shromaždených, ktorí nadšeným slávyvolaním pretrhovali jeho slová. Po jeho prívete ujal sa slova predseda dočasného matičného výboru Ján Francisci a dojímavou rečou otvoril prvé valné shromaždenie Matice slovenskej. „My opustené siroty osiroteného slovenského národa“, hovoril medzi iným, „shromaždili sme sa, aby sme oživotvorili našu túžobne vyčakávanú Matičku. My nositelia a predstavovatelia doteraz z milosti zákona vytvoreného národného života slovenského shromaždili sme sa, aby sme zasvätili sviatok nášho uzákonenia. My synovia slovenského národa, ktorý nemal prítulku, kde by sklonil hlavu svoju pred krivdou, shromaždili sme sa, aby sme položili uholný kameň, na ktorom spočívať má chrám a pevnosť zákonitosti slovenského národného života.“ Jeho reč prijatá bola s veľkým nadšením a toto nadšenie sa ešte viac vystupňovalo, keď M. M. Hodža niekoľkými slovami poukázal na veľké národné zásluhy Jána Francisciho. Po utíchnutí slávyvolania Ján Francisci oznámil, že panovník venoval na Maticu slovenskú 1000 zl. a Dr. Štefan Moyses okrem už skôr složených 100 zl. ešte ďalších 2100 zl. Na toto jeho oznámenie v budove a vonku na námestí zaznelo neutichajúce: „Sláva! Sláva mu! Živ ho Boh!“ Trvalo to dosť dlho, kým nastalo aké-také utíšenie. Vtedy sa Ján Francisci znovu ujal slova a požiadal Dr. Štefana Moysesu, aby prechodne prebral predsedníctvo valného shromaždenia, lebo on ako zpravodajca dočasného matičného výboru musí podať úradnú správu o začiatkoch Matice slovenskej. Dr. Štefan Moyses to aj urobil a Ján Francisci pod jeho predsedníctvom prečítal obširnu správu o vykonanej práci dočasného matičného výboru. Svoju obširnu správu zakončil Ján Francisci vzývaním Pána Boha, aby slovenskému národu dal múdrosti, obetavosti, svornosti a jed-

noty k slávnemu životu uprostred veľkej rodiny slovanských kmeňov a Matici slovenskej udelil svoje požehnanie. Po obšírnej zpráve Jána Francisciho dočasnému matičnému výboru udelené bolo absolútorium a valné shromaždenie pristúpilo k voľbe funkcionárov Matice slovenskej. Predsedajúci Ján Francisci teda vyzval prítomných, aby v smysle § 13 stanov zvolili stáleho predsedu Matice slovenskej, pod vedením ktorého by sa potom pokračovalo vo voľbe ostatných matičných funkcionárov. Na jeho výzvu shromaždení jednomyselne zvolili za prvého predsedu Matice slovenskej Dr. Štefana Moysesa, ktorý so zreteľom na všeobecnú žiadosť túto voľbu aj hneď prijal. Valné shromaždenie prijalo toto jeho rozhodnutie s veľkým uspokojením a s radostným slávyvolaním. Dr. Štefan Moyses potom zaujal predsednícke miesto a za napnutej pozornosti všetkých prítomných ujal sa slova. Vo svojej predsedníckej reči predovšetkým vyhlásil, že po hodnostiach nikdy netúžil a preto mu ani pri preberaní predsedníctva Matice slovenskej nejde o hodnosť, ale skôr o povinnú službu v prospech slovenského národa. Takúto službu rád konával v minulosti vo všetkých rozhodných chvíľach, a preto sa neodťahuje od nej v smysle národu povinnej úslužnosti ani pre budúcnosť. „Kde je otázka o službe národu môjmu slovenskému,“ pokračoval ďalej, „a ochotnosti k službám týmto, ako i k obetiam pre rozkvet národa nášho, akživ som sa neodťahoval, ani sa nejdem, ani nechcem, ani nebudem! . . . Nad blaho môjho národa nie je mi nič vznešenejšieho, tak i nad priazeň môjho národa nie mi je nič vyššieho, čo by to hneď bola aj priazeň celého sveta . . .“ Jeho reč prerušovaná bola radostnými výkrikmi rozohne-
ných slovanských národovcov a prijatá bola s nadšeným slávyvola-
ním.

Po skončení krásnej reči Dr. Štefana Moysesa prevedená bola voľba ďalších funkcionárov Matice slovenskej, za ktorých boli zvolení najpoprednejší národovci slovenskí. V dôsledku tejto voľby prvé vedenie Matice slovenskej složené bolo takto:

Predseda: Dr. Štefan Moyses, biskup banskobystrický.

Prvý podpredseda: Dr. Karol Kuzmány, ev. superintendent turčianskosvätomartinský.

Druhý podpredseda: Ján Országh, turčiansky archidiakon a farár vo Svätom Jure.

Tajomníci: Pavol Mudroň, pravotár v Turč. Sv. Martine a Michal Chrástek, konzistoriálny radca a profesor v Banskej Bystrici.

Pokladník: Tomáš Červen, kanonik v Banskej Bystrici.

Účtovníci: František Fillo, inžinier vo Valči, a Jozef Škultéty, účtovník turčianskej stolice.

Opatrovníci sbierok: Michal Chrástek a Jozef Markus, profesori v Banskej Bystrici.

Pravotári: Michal Mudroň, pravotár v Bratislave (v Prešporku), František Martinovič, pravotár v Banskej Bystrici a Ambróz Pivko, pravotár v Turč. Sv. Martine.

Mená z počtu zakladateľov a stálych riadnych členov zvolených výborníkov Matice slovenskej tu neuvádzame, nakoľko nemajú bližší vzťah k osobe a k životu Dr. Štefana Moysesa.

Po zvolení všetkých matičných funkcionárov Dr. Štefan Moyses vyhlásil Maticu slovenskú za zákonite ustrojenú a súčasne navrhol, aby valné shromaždenie z vďačnosti za jej povolenie a z vďačnosti za poskytnutý dar v sume 1000 zl. vypravilo k panovníkovi do Viedne v jej zastúpení zvlášťne ďakovné vyslanstvo. Valné shromaždenie tento jeho návrh prijalo s podmienkou, že on sám povedie vyslanstvo k panovníkovi a zvolí aj jeho členov. Dr. Štefan Moyses ochotne vyhovel tejto žiadosti valného shromaždenia a bez váhania prisľúbil, že pripravované vyslanstvo osobne povedie k panovníkovi. Súčasne hneď na mieste určil za členov vyslanstva: Jána Francisciho, Dr. Michala Mudroňa, Dr. Karola Kuzmányho, Jána Gotčára, Adama Kardoša a Jána Čipkayho. V súvislosti s týmto matičným vyslanstvom opät Ján Gotčár žiadal, aby bola panovníkovi podaná žiadosť o podporovanie Matice slovenskej z krajinských prostriedkov. Valné shromaždenie tento návrh prijalo so zreteľom na to, že takúto podporu dostávaly v tom čase aj maďarské

a nemecké kultúrne ustanovizne. Po Jánovi Gotčárovi vystúpil ešte s návrhom aj Štefan Marko Daxner a žiadal, aby chystané matičné vyslanstvo požiadalo panovníka o splnenie všetkých žiadostí slovenského národa, obsažených v prestolnej prosbe zo dňa 12. decembra 1861. Valné zhromaždenie prijalo tento návrh s veľkým nadšením, ale Dr. Štefan Moyses z múdrej obozretnosti sa čo najrozhodnejšie postavil proti nemu. Urobil to preto, lebo z taktických dôvodov nepokladal za správne, aby vyslanstvo prednášalo na najvyššom mieste také žiadosti, ktoré s čisto kultúrnou činnosťou Matice slovenskej nemajú celkom nič spoločného. Jeho odmietavé stanovisko v tejto otázke vyvolalo medzi prítomnými národovcami aj menšie rozladenie, ale len na chvíľočku. Tváre sklamaných rodolubov sa totiž ihneď vyjasnily, keď Dr. Štefan Moyses pohotovo vyhlásil: „Konečne my do Viedne nepôjdeme len ako vyslanci Matice slovenskej, ale aj ako poddaní Jeho Veličenstva a členovia celého ináč ešte nezastúpeného slovenského národa; my teda budeme môcť osobitne predostrieť Jeho Veličenstvu aj ostatné želania a prosby národa slovenského, ktoré k zabezpečeniu a pozdvihnutiu jeho národného života smerovať budú.“ Toto jeho vyhlásenie uspokojilo totiž aj najväčších pesimistov a pochybovačov. Prítomní národovci z neho ihneď vycítili, že pri vymáhaní národných práv treba sa dakedy utiekať aj k osvedčeným metódam diplomatickým. Po citovanom vyhlásení Dr. Štefana Moysesu teda upustili od návrhu Štefana Marka Daxnera a na znak svojej dôvery zavolali na slávu Dr. Štefanovi Moysesovi. Len čo však prestalo toto slávyvolanie, povstal Dr. Jozef Miloslav Hurban a takto prehovoril: „My máme na čele muža, ktorého najmilostivejší panovník poctil svojou dôverou, vymenujúc ho za svojho skutočného tajného radcu. Mužom tým je náš milovaný predseda, Jeho Excelencia, pán biskup hanskobystrický, Štefan Moyses. Tento veľký muž ujal sa nášho ubiedeného národa a nadovšetko jeho osvety a vzdelanosti. On veľkými obetami a posvätením sa dokázal lásku k národu, oddanosť k Najvyššiemu zemepánovi, i my sme teda jemu podľžní dosvedčiť za to našu úctu a oddanosť. Zavolajme mu teda tak ako v národe a od cisára

pána vyvýšenému ešte raz na slávu!“ Pod dojmom týchto jeho oduševňujúcich slov celé shromaždenie na počesť Dr. Štefana Moysesa povstalo a nadšene volalo: „Sláva mu!“ Potom znovu sa ujal slova Dr. Jozef Miloslav Hurban a takto pokračoval: „Slovenský národ složením do stotisíc zlatých na oltár svojej vzdelanosti dokázal, že nepadne. Padol však Babylon, padly už mnohé pevné budovy sveta, lebo ľudská sila je slabá, ak sa neoprie o vyššiu silu, o Boha. Preto je potrebné, aby sme základ národnej vzdelanosti stavali na vieru v trojjediného Boha a sa usniesli, že sa založenie Matice deje na pamiatku cyrilometodejského krstu a pokresťanenia nášho národa.“ Na zápalisté slová Dr. Jozefa Miloslava Hurbana odpovedal Dr. Štefan Moyses poukazom na stanovy Matice slovenskej, ktoré nedovoľujú usnášať sa na valnom shromaždení o ničom, čo by sa týkalo článkov viery. „Nakoľko však svätí Cyril a Metod boli nie len prví vierozvestovia,“ pokračoval ďalej, „ale aj tí, ktorí u nás položili základ k slovenskému národnému písomníctvu, odporúčam prijať návrh Dr. Hurbana.“ Valné shromaždenie s nadšením prijalo tieto jeho slová a s radosťou sa usnieslo, že Matica slovenská bola založená „na tisícročnú pamiatku nášho pokresťanenia a založenia písomnosti slovanskej“. Po tomto dôležitom usnesení vyba-vené boli ešte niektoré čisto organizačné veci a Dr. Štefan Moyses prvé valné shromaždenie Matice slovenskej zakľúčil.

Prvé valné shromaždenie Matice slovenskej trvalo od 10. predpoludním do 4. hodiny popoludní a pod predsedníctvom skúseného a taktného Dr. Štefana Moysesa odohrávalo sa dôstojne a na spokojnosť všetkých jeho účastníkov. Jeho dôstojný priebeh páčil sa aj samému kráľovskému komisárovi Šimonovi Nemesovi, ktorý svojej spokojnosti s ním pred odchodom dal výraz slovami: „Pokladám sa za šťastného, že som mohol zastávať tak veľkú úlohu a spolu byť aj svedkom tak múdro riadeného shromaždenia. Preto podľa svojho presvedčenia len všetko dobré, krásne a čo najprajnejšie zvestujem o tomto shromaždení aj miestu najvyššiemu“.

Po zakľúčení prvého valného shromaždenia Matice slovenskej slovenskí národovci porozchádzali sa po hostincoch a Dr. Štefan

Moyses odišiel na obed na katolícku faru, kde okrem iných deputácií prijal v ten deň aj deputáciu židovskú. Pospolitý ľud vytrval však ďalej v drevenej budove na námestí Turč. Sv. Martina a počúval tam reči obľúbených slovenských rečníkov (Hodžu, Holčeka, Hurbana, Slotu, Závodníka a iných), ktorí na jeho žiadosť radradom museli vystupovať na rečníšte. Pri počúvaní týchto improvizovaných rečí oduševnený ľud strávil celé odpoľudnie a začal sa rozchádzať až za večernej tmy. Vo večerných hodinách usporiadané boli na viacerých miestach národné veselice, spojené s tancom a spevom, ktoré sa pretiahli až do bieleho rána.

Na druhý deň, t. j. dňa 5. augusta 1863, ráno o 7. hodine konala sa v budove rímskokatolíckej fary v Turč. Sv. Martine prvá výborová schôdza Matice slovenskej pod predsedníctvom Dr. Štefana Moysesa. Na tejto schôdzi Ján Francisci so zreteľom na veľké zásluhy zvolený bol za doživotného čestného predsedu Matice slovenskej a vybavené boli aj najsúrnejšie veci matičnej agendy. Táto výborová schôdza pretiahla sa až do 1. hodiny popoludní, kedy musela byť na niekoľko hodín prerušená. O pol 6. hodine popoludní sa však znova sišli jej účastníci a pokračovali vo svojich rokovaníach až do 8. hodiny večernej. Dr. Štefan Moyses neostal však na nej až do konca, lebo ho úradné povinnosti súrne volaly domov. O 10. hodine predpoludním prepustil teda svoje predsednícke miesto Dr. Karolovi Kuzmánymu, a rozlúčiac sa s prítomnými, za hlaholu zvonov, za hučnej streľby z mažiarov a za zvukov Piťovej hudby so svojím sprievodom opustil Turč. Sv. Martin. Nadšené obecnstvo vyprevadilo ho až na koniec mesta, kde pri rozlúčke zasy-palo jeho kočiar kvetinami. Na obed zastavil sa v Štubnianskych Tepliciach, odkiaľ sa hneď popoludní ponáhlal ďalej do Svätého Kríža. Zástupcovia Turčianskej stolice a turčianskeho duchovenstva odprevadili ho až na hranice Turčianskej stolice, kde sa s ním sr-dečne rozlúčili.

Obyvateľstvo Svätého Kríža sa už medzitým dozvedelo o jeho významení, a preto mu pri návrate do svojej obce pripravilo oká-zalé privítanie. Na znak hlbokkej úcty voči nemu a na znak

veľkej radosti nad jeho vymenovaním za skutočného tajného radcu slávnostne vysvietilo obloky svojich príbytkov a čo najúprimnejšie ho pozdravovalo. Hneď zatým vyslalo k nemu aj deputáciu, aby mu tlmočila city jeho úprimnej radosti. Rečníkom tejto deputácie bol miestny notár J. Javorek, kým za duchovenstvo pozdravil Dr. Štefana Moysesu pobočný kanonik Montan Divald a za biskupské úradníctvo Ignác Pfeilmayer.

Onedlho po návrate do Svätého Kríža doručený bol Dr. Štefanovi Moysesovi najvyšší dekrét zo dňa 31. júla 1863 o jeho vymenovaní za skutočného tajného radcu a blahoželenie uhorského kráľovského miestodržiteľa grófa Mórica Pálffyho zo dňa 6. augusta 1863 k vysokému vyznamenaniu. Na blahoželenie grófa Mórica Pálffyho odpovedal Dr. Štefan Moyses dňa 17. augusta 1863 v liste, v ktorom čítame: „Nikdy som nehladal tituly a vyznamenania, a preto ma najnovšie preukázaná mi priazeň Jeho cis. kr. apošt. Veličenstva v pravom slova smysle prekvapila. Toto prekvapenie príjemne sa ma však dotklo, a to najmä preto, že si ako verný poddaný vysoko vážim priazeň Jeho Veličenstva a že v tomto panovníckom vyznamenaní vidím odmenu práve za tie svoje, mnohými odsudzované kroky, ktorými sa popri všetkej svojej úcte voči ostatným národom milovanej svojej vlasti usilujem duševne povzniesť najmä ten národ, ku ktorému na základe svojho pôvodu prislúcham a ktorý tvorí väčšinu obyvateľstva môjho biskupstva. K vystupňovaniu tejto mojej radosti značnou mierou prispela ešte aj tá okolnosť, že ma Vaša Excelencia pri príležitosti preukázanej mi panovníckej milosti vo svojej blahosklonnosti svojím blahoželaním poctiť ráčila, ktorá ma oprávňuje k nádeji, že Vaša Excelencia v budúcnosti ešte viac ráči brať do svojej láskavej ochrany chudobný a donedávna tak macošsky zanedbávaný môj národ. Preto keď teraz Vašej Excelencii vyslovujem svoju najhlbšiu vďaku za toto najnovšie poctenie svojej osoby, seba a svoj národ aj naďalej do jej láskavosti odporúčam . . .“ Okrem grófa Mórica Pálffyho v mesiaci auguste a v septembri Dr. Štefana Moysesu svojimi gratuláciami vyhľadali aj mnohí iní cirkevní a svetskí hodnostári, zpomiedzi ktorých apoštolský protonotár a vo-

jenský kaplán Štefan Červený mu písal: „Ďalekosiahle sú zásluhy Vašej biskupskej Excelencie tak na poli cirkevnom, ako aj na poli svetskom, ale nad všetkými týmito ako slnce žiaria tie zásluhy, ktoré si Vaša Excelencia získala o náš utláčaný národ. Veď sa usilovala pohnúť každým kameňom, korým by čo len v najnepatrnejšej miere mohla prispieť k zobudeniu tohto, nevďačnými a arogantnej maďarskej aristokracii slúžiacimi synmi, neprávom trápeného svojho národa a k vydobytiu jeho nezadateľných a s ostatnými národmi spoločných práv; a že sa tento národ dnes už aj vymanil zo svojho biedneho postavenia, usiluje sa shodiť jarmo svojich utlačovateľov a znovu sa pokúša dospieť k rozkvetu, zato musí ďakovať predovšetkým neúnavnej činnosti Vašej biskupskej Excelencie. Preto aj so zreteľom na potomkov podá tým len neodškriepiteľný dôkaz svojej vďačnosti, ak v osobe Vašej biskupskej Excelencie bude uctievať prvého svojho národného apoštola.“ Z početných blahoželaní Dr. Štefana Moysesa najviac však potešili blahoželania slovenských miest a dedín (Trnavy, Turca, Skalice a iných), ktoré svedčily o prebúdžajúcom sa národnom povedomí širokých vrstiev slovenských.

Uprostred stáleho prítoku blahoželaní Dr. Štefan Moyses svojimi listami usilovne kliesnil vo Viedni matičnému vyslanstvu cestu k panovníkovi, ktorý sa v tých časoch zdržoval mimo svojho sídelného mesta. Tentoraz požiadal o sprostredkovanie audiencie aj uhorského hlavného kancelára grófa Antona Forgácha, ktorému vo svojom liste zo dňa 21. augusta 1863 označil aj cieľ matičného vyslanstva. Kroky Dr. Štefana Moyses, podniknuté v tomto smere, ani neboly márne, lebo Pešťbudínske vedomosti dňa 28. augusta 1863, roč. III, č. 69, už mohli priniesť zpravu, že sa matičné vyslanstvo do 6. septembra má dostaviť do Viedne. „Boh ho sprevádzaj,“ čítame na konci tejto zprávy, „daj, aby jeho ustávanie bolo požehnané pre Maticu slovenskú a spolu aj pre náš drahý národ slovenský.“

Dr. Štefan Moyses odcestoval zo Svätého Kríža už koncom augusta a na čas svojej absencie za svojho generálneho vikára vymenoval opáta-kanonika Montana Divalda. Do Viedne došiel v sprievode opáta Jána Gotčára už dňa 1. septembra, kým ostatní členo-

via vyslanstva dostavili sa ta až 5.—6. septembra. Audiencia vyslanstva bola sa dňa 10. septembra o 10. hodine a bola prvou audienciou po návrate panovníka z Frankfurtu. Pri nej Dr. Štefan Moyses srdečne sa poďakoval panovníkovi za potvrdenie Matice slovenskej a za dar v sume 1000 zl., poskytnutý jej pri príležitosti prvého jej valného zhromaždenia. Potom však pokračoval: „Zriedkakedy od jestvovania uhorského kráľovstva konalo sa také zhromaždenie, ktoré by sa čo do počtu účastníkov, čo do príkladného poriadku, čo do bezvadnej slušnosti, čo do cieľa a čo do všeobecného nadšenia vyrovnalo prvému zhromaždeniu Matice slovenskej. Toto nadšenie dosiahlo vrcholu v bezpodmienečnej oddanosti a v najživšom a v nepominuteľnom pociť vďačnosti voči Vášmu posvätnému c. kr. apošt. Veličenstvu, ako k veľkodušnému darcovi najvyššieho dobra, totiž života v prospech, vo všetkých ťažkých pomeroch síce vždy verného a lojálneho, ale nepriazňou rozličných okolností už zdanlive mŕtveho slovenského národa uhorskej krajiny. Takto k radostnému povedomiu života mohutným cis. kr. slovom prebudený slovenský národ pevne verí, že bude môcť nielen šťastne pokračovať vo svojom bohumilom vývoji, ale že úprimným plnením otcovských úmyslov Vášho cis. kr. Veličenstva, najmä v smysle dňa 20. okt. 1860 najmilostivejšie vydaného diplomu a najvyššieho patentu zo dňa 26. febr. 1861 ako živý a ochotný činiteľ bude môcť účinne prispievať k vnútornému a vonkajšiemu osilneniu celej monarchie a tým aj k povzneseniu slávy slávneho trónu Vášho cis. kr. apošt. Veličenstva. Nech teda Vaše cis. kr. apošt. Veličenstvo ráči čo najblahosklonnejšie prijať výraz najhlbšej povďačnosti a nezlomnej poddanskej vernosti najvernejšieho a najposlušnejšieho slovenského národa voči svojmu dedičnému kráľovi a pánovi a nech ráči čo najmilostivejšie dovoliť, aby sme terajšie naše, k zveľadeniu Matice slovenskej smerujúce najponíženejšie prosby k nohám Vášho cis. kr. apošt. Veličenstva úctive položili.“

Na tieto ozaj diplomatické slová Dr. Štefana Moyseša odpovedal panovník slovami, ktoré v slovenskom preklade znejú: „Teší ma zasa vás vidieť u mňa a prijať vďaku a oddanosť literárneho spolku,

Matice slovenskej. Teší ma to tým viac, že sa prvé jeho shromaždenie odbavovalo s takým príkladným poriadkom a opravdivým zápalom, ako aj všeobecným dosvedčením vernosti ku mne. Dúfam, že sa lojálny slovenský národ ukáže činným a horlivým aj pri užšom ústavnom pripojení môjho uhorského kráľovstva k celistvej monarchii. Ja som hotový i napotom vziať pod svoju ochranu verný slovenský národ. Opakujem, tešilo ma. Povedzte to aj svojim rodákom.“

Po skončení audiencie matičné vyslanstvo urobilo poklonu aj u uhorského kr. dvorného kancelára grófa Antona Forgácha, ktorého Dr. Štefan Moyses oslovil po slovensky. Vyslanstvo sa pri tejto svojej poklone poďakovalo dvornému kancelárovi za sprostredkovanie audiencie u panovníka a ústami Dr. Štefana Moysesa odporúčalo slovenský národ do jeho mocnej ochrany, lebo „v jeho lone stály nielen kolísky slávneho rodu Forgáčovcov, ale tam spočívajú aj kosti jeho predkov“. Dvorný kancelár prijal matičné vyslanstvo veľmi srdečne a na slovenský prívet Dr. Štefana Moysesa odpovedal „v plynnej slovenskej reči“. Vo svojej odpovedi uistoval vyslanstvo, že v medziach svojich možností bude sa usilovať o zrovnoprávnenie všetkých národov Uhorska a o napomáhanie slovenského národa. Potom sa ešte porozprával s jednotlivými členmi vyslanstva a požiadal ich, aby tlmočili jeho pozdrav všetkým svojim rodákom.

V popoludňajších hodinách shromaždili sa členovia matičného vyslanstva okolo pohostinného stola Dr. Štefana Moysesa, ktorý dával hostinu na ich počesť. Pri tejto príležitosti Dr. Štefan Moyses povedal zdravicu na panovníka a Dr. Karol Kuzmány na Dr. Štefana Moysesu, Ján Francisci pripil na slávu a zdar slovenského národa a Adam Kardoš na zdravie Jána Francisciho a k národným snahám verne sa priznávajúceho zemianstva. Pri pohostinnom stole Dr. Štefana Moysesu zotrvali členovia matičného vyslanstva až do večera, kedy sa po srdečnom rozlúčení rozišli.

Na druhý deň, t. j. dňa 11. septembra, ráno Dr. Štefan Moyses opustil Viedeň a ponáhlal sa domov do Svätého Kríža. Ostatní členovia vyslanstva odišli z Viedne hneď za ním alebo až na druhý deň.

Matičné vyslanstvo za svojho pobytu v hlavnom meste monarchie chcelo navštíviť aj ministerského predsedu Rainera, ale, so zreteľom na jeho neprítomnosť vo Viedni, muselo od tohto svojho plánu upustiť.

Po návrate matičného vyslanstva z Viedne slovenskí národovci s veľkými nádejami hľadeli do budúcnosti, a to tým viacej, keďže dňa 21. apríla 1864 došlo aj k niektorým osobným zmenám v uhorskej dvornej kancelárii. Hl. uhorský dvorný kancelár gróf Anton Forgách bol totiž donútený zaľakovať a na jeho miesto vymenovaný bol panovníkom gróf Herman Zichy. Podobne musel odstúpiť aj podkancelár Károlyi a jeho miesto zaujal Štefan Priwitzer. Slovenská tlač uvítala tieto zmeny s veľkým uspokojením, lebo od novovymenovaných uhorských hodnostárov očakávala priaznivú zmenu v prospech slovenského národa. Na veľké prekvapenie slovenskej verejnosti však predbežne v prospech Slovákov nenastal nijaký väčší obrat.

Druhé valné zhromaždenie Matice slovenskej zvolané bolo na deň 3. augusta 1864 a očakávané bolo s veľkým záujmom. V súvislosti s ním slovenskú verejnosť živo zaujímala najmä otázka, či sa na ňom zúčastní aj Dr. Štefan Moyses, ktorého prítomnosť na prvom valnom zhromaždení dodala matičným rokovaniam neobyčajného lesku. Preto Dr. Karol Kuzmány už dňa 2. júna 1864 súkromným listom požiadal Dr. Štefana Moysesu, aby sa podľa možnosti zúčastnil aj na druhom valnom zhromaždení Matice slovenskej. „S mnohých strán sa ma spytujú“, písal mu v ňom, „či Vaša excelencia príde predsedáť valnému zhromaždeniu matičnému. Odpoviem všade, že sa to rozumie. Nech dovoľí Vaša Excelencia, aby som predniesol i dôvody tohto môjho domnenia. Predne, prítomnosť Vašej Excelencie veľmi obživí naše vlastné národné povedomie a zosilní nás v nás samých; potom pokorí ducha vzdoru našich nepriateľov, keď uvidia našu horlivú vytrvalosť; konečne bude to mať závažie i vo Viedni, že uvidiac energiu našej strany, väčšiu dôveru k nej nadobudnú na ňu sa oprieť a spoľahnúť, ináčej by z protivného práve opak všetkého toho nasledoval. Teražší príchod Vašej

Excelencie bude ešte vážnejší ako minulého roku a bude viacej stáť ako potomné predsedanie i za 5 rokov. Práve predvčerom sa ma pýtal náš Desewffy, či Vaša excelencia príde. Že vraj od Nám. rady už dostal oznámenie toho shromaždenia na deň 3. augusta, ale komisára mu preň neudali, preto mieni on sám ako komisár byť na ňom prítomný. Ja som to v duchu podpočul, že ak Vaša Excelencia príde. A hoci je taký i netaký, tam hore predsa by dodalo aj to významu, že sa nám koria aj ľudia nám nepriamo naklonení. S mojej strany konečne si to veľmi, veľmi žiadam z príčin tak morálnych, ako aj fyzických. O tamtých mlčím, o týchto len toto. Večer 1. augusta budem mať konzistor superintendenciálny; ráno 2. od 7. do 1. konvent; od 2. do 4. komisiu Zpevníka (to je zvláštny spolok administrácie fondu, ač len niekoľko tisíc obsahujúceho na vydávanie cirkevných kníh, ako spevníkov, katechizmov atď.), ktorý zanedbaný dosť zaviazol a teraz znovu vzkriesiť a reorganizovať sa musí; od 4. do 7. ostatný matičný výbor a potom večer bude nádejne už pod predsedníctvom Vašej Excelencie konferencia pre nastávajúce valné shromaždenie...“ Dr. Štefan Moyses so zreteľom na vyššie národné záujmy ochotne vyhovel žiadosti Dr. Karola Kuzmányho a bez váhania prisľúbil svoju účasť aj na druhé valné shromaždenie Matice slovenskej.

Do Turč. Sv. Martina tentoraz odcestoval zo Svätého Kríža už dňa 1. augusta 1864, a to v sprievode matičného pokladníka Tomáša Červena, svojho ceremonára Antona Knoppa a matičného tajomníka Michala Chrástka. Slávnostného privítania dostalo sa mu cestou už aj v Kremnici, kde ho za prítomnosti baníkov so zažatými kahancami a za dunenia mažiarov pozdravil miestny opát-farár a správca baní. Na hraniciach Turca čakala na neho deputácia, v mene ktorej ho pozdravil slúžny Juraj Toček a turčiansky archidiakon Ján Országh. Napoludnie bol už v Štubnianskych Tepliciach, kde mu prišiel v ústrety administrátor Turčianskej stolice gróf Desewffy. Po obede pokračoval v ceste cez slávnostne vyzdobené Mošovce a Príbovce, kde sa pripojily k nemu slávnostné bandériá. V Príbovciah vítala ho krátkym prívetom slečna Antónia Riznerová z Kláštora

pod Znievom a dievčatá zasypaly ho kvetinami a pozdravovali ho slovenským spevom . . . V Turč. Sv. Martine postavili mu slávo-bránu, pri ktorej povedal uvítaciu reč miestny richtár Andrej Švehla za mesto a Dr. Karol Kuzmány menom výboru Matice slovenskej za búrlivého jasotu viac tisíc hláv počítajúceho zástupu.

Valné shromaždenie dňa 3. augusta sa však už neobišlo bez incidentu, lebo vládny komisár na vyšší rozkaz chcel naň pripustiť len členov Matice slovenskej. Nebojácny Dr. Štefan Moyses si však jednoducho nevšímal jeho oznámenia a valné shromaždenie zadržal bez vytvorenia širšej verejnosti. Účasť na tomto valnom shromaždení bola veľká, takže stoličná dvorana sotva mohla pojať tretinu jeho účastníkov. Oduševnenie na ňom bolo veľké a dostúpilo svojho vrcholu po otváracíj reči Dr. Štefan Moyses, kedy prítomní so slzami v očiach povstali a búrlivo oslavovali zlatoústeho rečníka. „Nú-dza úbohého národa,“ hovoril medziiným vo svojej reči Dr. Štefan Moyses, „je nevýslovná. Keby jeden národ hrozným osudom nemo-hol byť vzkriesený zo sna duševnej smrti, žiadúcejšie by bolo, aby všemohúci Boh náš národ vyhladil z obličaja zeme, než aby sme po tisícročnej duševnej porobe na potupu sebe i človečenstvu ešte i bu-dúcne živorili v podobnom otroctve.“ Bola to reč jedinečná, podľa slov Dr. Karola Kuzmányho „na Slovensku nikdy neslyšaná svätá reč“. Slovenský rodofub opát Ján Gotčár napísal o nej dňa 23. au-gusta 1864 Dr. Štefanovi Moysesovi: „Keď nemaďarské národy v Uhorsku prídu raz k úplnému svojmu povedomiu a Pán Boh úrod-ného dažďa požehná na rozsiate semeno, budú sa slovenské deti svä-tomartinskú reč učiť od svojich matiek a opätne len učiť vo svojich školských knihách . . .“ Preto sa len tešiť možno tomu, že Matica slovenská pri príležitosti 150. výročia narodenín Dr. Štefana Moy-sesa vydala tlačou aj túto jeho pamätnú reč. Z rozličných usnesení druhého valného shromaždenia Matice slovenskej najdôležitejšie je to, podľa ktorého všetky matičné knihy majú byť vydávané v slo-venskej spisovnej reči, kodifikovanej v Hattalovej mluvnici. Týmto usnesením odstránená bola dlhotrvajúca neustálenosť slovenskej spi-sovnej reči a položené boly definitívne základy jednotnej literárnej

reči slovenskej. Druhé valné shromaždenie Matice slovenskej v Turč. Sv. Martine prekypovalo oduševnením za slovenskú vec a horúcou láskou k predsedajúcemu Dr. Štefanovi Moysesovi. Odchod Dr. Štefana Moysesu z neho bol práve taký slávny, aký slávny bol aj jeho triumfálny príchod naň.

Hoci druhé valné shromaždenie Matice slovenskej značne vzpružilo slovenské národné povedomie, niektorých slovenských národovcov v tých časoch predsa sa už len začala zmocňovať akási beznádejnosť pre nevybavenie cisárovi podaného Memoranda za tak dlhý čas. Dôkazom toho nám je list Dr. Karola Kuzmányho, ktorý dňa 21. augusta 1864 Dr. Štefanovi Moysesovi písal: „Keď sa i v novinách hlásalo, že sa pojednáva i o našich národných záležitostiach, ja som si vždy myslel, že sa to týka Memoranda, a teraz vidím, že je tomu nie tak a že sa to vzťahovalo na Maticu. Naše Memorandum príde tedy do porady — keď kone podochnú — a potom nech psom tráva rastie. Čo mi radvanskovská liga v Bystrici v noci k narodeninám cisárovým vykonala, o tom nepochybne Vaša Excelencia aj z Bystrice je zpravená. Aká vláda, taký ľud. Dnes posielam rekurz k cisárovi. Ak sa ani teraz nič nestane, složím všetko a utúlím sa do kúta . . .“ Za slovenskú národnú vec vždy horliaci Dr. Štefan Moyses však ešte vždy nestrácal nádej na lepší osud národa a na tento zúfalý list Dr. Karola Kuzmányho odpovedal slovami: „Vyznávam, že moje nádeje ešte nie sú tak vyvinuté, aby som na rozhodnom mieste bol očakával porady ohľadne na naše Memorandum. Zapletení sme ešte v mnohonásobných osídlach, na oči síce menšieho alebo čiastočného významu, z ktorých sa však čím skôr musíme vymotať, ak sa ako národ máme pohybovať . . . Že sa vraj do kúta utúliť hodláte! — Také lammasabacthani nemôžem síce bezvýnimočne odsudzovať, lebo jeho pokúšajúci hlas často zaznieva aj v mojej duši, ale sa nazdávam, že ešte pre nás neodbila posledná hodina. Boly už aj horšie časy, ako sú terajšie. A preto vytrvajte len mužne na hrádzi! Azda Hospodin milosrdne shliadne na našu žertvu a konečne vyslobodí náš ľud z dlhovekej poroby . . . Blízky čas musí ukázať zámery terajšej vlády ohľadne čistoslovenskej žu-

py! Uvidíme teda, či čert bude lepší ako diabol.“ V ďalšom svojom liste mu však písal: „I ja považujem najnovšiu zmenu za vážnu, ale či sa budú z tej múky pre nás koláče piecť, to je otázka. Priwitzer bol kedysi za svojej služby v Rieke horlivý kossuthovec . . . A predsa tento muž má byť, ako sa zdá, svätým duchom Zichyovým . . . Ja v blízkom čase neočakávam nijaké dobré veci. Môže byť, že sa mýlim, ale moja nedôvera behom nepriaznivých časov a množstvom do neba volajúcich krívd je už natoľko zatvrdnutá, že neverím, dokiaľ neomakám. My sme už dosť vyjavili, i slovom i písmom, vedia, čo žiadame a k čomu sme hotoví, tak teda myslím, že by už bol čas, aby oni nám stanovisko deja poskytlí . . .“ Túto svoju nedôveru voči vládnucemu režimu odôvodnil Dr. Karolovi Kuzmánymu vo svojom liste zo dňa 18. septembra 1864 slovami: „Teda už aj pod Zichym dalo sa z krajinskej pokladnice 60.000 zl. v prospech maďarského divadla so sľubom i budúcej každoročnej podpory. Nám nechcú dať ani len babky, ale platiť budeme do sýtosti, aby sa súložnice niektorých boljarov (magnátov) lepšie mohli zaopatriť. Taká je spravodlivosť tohto sveta, tak čert povždy ostane podobný diablu.“ I pri tejto svojej veľkej nedôvere voči vládnemu režimu však Dr. Štefan Moyses ani len najmenej neochabol vo svojej národnej práci a neklesal na mysl. Ba naopak. S nezmenšenou horlivosťou napomínal, prosil, oduševňoval iných a aj on sám neúnavne pracoval ďalej na národa roli dedičnej. Usiloval sa zachrániť preparandiu a staral sa o zachovanie slovensko-nemeckého charakteru bansko-bystrického gymnázia. Okrem toho podnikal kroky aj vo veci hospodárskeho ústavu pre Slovensko, založenie ktorého spolu s ostatnými národovcami pokladal za životnú potrebu slovenského národa.

Aký veľký význam pripisoval Dr. Štefan Moyses slovenskému hospodárskemu ústavu, dozvedáme sa z jeho listu zo dňa 10. októbra 1864, poslaného Dr. Karolovi Kuzmánymu. V tom liste totiž čítame: „Vo veci hospodárskeho ústavu nepísal som dosiaľ nič, lebo by som rád v novembri do Viedne zaskočiť a tam vec i osobne odporúčať. Ak mi to nedostatok útrat, ako i doteraz — nedovolí, budem písať a použijem dakoho z viedenských známych na odovzdanie prosby.

Ja hospodárskych znalcov v našom národe neznám, teda nemôžem nikoho radiť. Medzitým ak sa do toho hornouhorskeho hospodárskeho ústavu maďarská reč ako naukosdelná uvedie, nebude sa ma ústav ani len toľko týkať ako vlašajší sneh; ba ho budem mať v ohavnosti ako novú školu národného odtržerstva. Na hornom Uhorsku nepotrebujú hospodárske školy ani biskupi, ani farári, slovom, ani jedna vzdelaná trieda, bo títo majú dobré knihy vo vzdelaných rečiach, hospodárske vyučovanie potrebuje však náš ľud, ktorý s nevedomosťou a s nevďačnou zemou musí zápasiť; nuž a na jeho vlastnú ujmu a na ujmu celej krajiny čo tomuto pomôže mondokovanie? — Teda v reči ľudu by sa malo vyučovať. Bohatšie obce bolo by treba prostredníctvom ich vedenia nahovoriť, aby chovancov na svoje útraty posielali do ústavu, chudobným obciam by sa však mali poskytovať štipendiá z krajinskej pokladnice. Tak by sa časom na Slovensku rozmnožili proroci rozumného hospodárstva . . .“ Vo veci slovenskeho hospodárskeho ústavu Dr. Štefan Moyses osobne intervenoval aj u samého panovníka, lebo dňa 29. marca 1865 Dr. Karolovi Kuzmánymu píše: „V záležitosti hospodárskeho ústavu pre Slovensko bol som 9. decembra (1864) pred Jeho cis. kr. Veličenstvom. Milostivosť, s akou som bol prijatý, sa nedá opísať. Mnou odovzdané pismo Jeho Veličenstvo predo mnou poznačilo. Tá istá moja prosba bola bezodkladne odoslaná do kancelárie a odtiaľ na Národnú radu s náhľadom, aby sa dala osnova s ohľadom na Bystricu predložila. To sa aj stalo. Nato zasa došiel náhľad na Národnú radu, aby sa vec uskutočnila. To sa stalo počiatkom februára. Z Budína mi písali, že sa vec nachodí v rukách Abonyiho. Poznáte ho? Dňa 14. apríla 1849 v Debrecíne hlasoval za detronizáciu rakúskej dynastie a teraz je matadorom v Kráľovskej národnej rade. Tak si teda pravdepodobne i táto vec poleží v bezpečnosti budínskej tvrdoze, kde aj iné podobné veci odpočívajú. Extra Hungariam non est vita!“ Tento list Dr. Štefana Moyseša je nám jasným dôkazom toho, že sa politický život v Uhorsku a v Rakúsku začal vyvíjať v neprospech slovenskeho národa. Preto nás to ani len najmenej neprekvapuje, keď v tom istom liste čítame aj takéto pesimistické slová: „Keď si

pomyslí na príbehy posledného trojročia, hnusí sa mi nielen všetka politika, ale aj celá ľudská spoločnosť. Najradšej by som sa utúlil do dákej jaskyne. Teším sa, že som už tak starý a teda na rade z divadla ustúpiť. Keď si položím otázku, kam to všetko povedie, a pritom povážim to všeobecné viklanie, podkopávanie a podmyývanie základov, také príšery sa mi predstavujú, že nevdojak musím od nich oči odvrátiť. V tom chaose zreteľne vidím len jedno, že totiž konečné, trojnásobné beda, ak ho milosrdenstvo božie zázračným spôsobom neodvráti, nebude nezaslúžené. V takom stave pokúšania prichádzam k presvedčeniu, mimo sakristie ani slámky viac krížom nepreložiť. Tomu sa však protiví moje svedomie . . .“ V týchto kritických časoch Dr. Štefan Moyses jedinú záchranu videl pre národ v Matici slovenskej a v burcovaní národného povedomia u slovenskej mládeže. Dôkazom toho nám je jeho list zo dňa 8. mája 1865, v ktorom čítame: „Ako sa mi zdá, sme oklamaní, sme zradení, sme ukrivdení; alebo sa aspoň len chýli k tomu, aby sa to s nami stalo. Treba sa nám teda dľa možnosti tak zariadiť, aby nás nemohli stroviť, ak nás pohltajú. Okrem cirkevného, neprajníkmi mnohonásobne hateného poľa, máme už len lono našej Matičky ako naše útočiste. Tam sa teda máme shromaždiť s vysúkanými rukávami, preniknutí tým presvedčením, že sa ešte ani jeden národ nepozdvihnul ináč, iba svojimi vlastnými silami, a že národ, ktorý seba samého cíti, seba povedomý je a dľa tohoto povedomia pracuje, celkom potlačiť nemožno. Národné povedomie budiť je teda nateraz našou hlavnou úlohou. Toto sa nám síce u dospelého pokolenia — nakoľko toto už nevedomosti a s tou spojenej surovosti za korisť padlo — bude už slabo dariť, ale podľa chorvátskeho porekadla na mládeži stojí svet. Túto nám teda treba chystať. A preto na najbližšom valnom shromaždení dľa možnosti bude treba štipendiá pomnožiť.“

Tretie valné shromaždenie Matice slovenskej svolané bolo dňa 27. júna 1865 do Turč. Sv. Martina na deň 9. augusta 1865. Pred ním mala byť výborová schôdza na prerokovanie došlých návrhov. Dr. Štefan Moyses s najväčšou ochotou prisľúbil svoju účasť aj na tomto treťom valnom shromaždení a v súvislosti s ním dňa

3. júla 1865 napísal Dr. Karolovi Kuzmánymu tieto pamätné slová: „Ohľadne blížiaceho sa valného shromaždenia opakujem môj vlaňajší výrok, že ma totiž iba smrť alebo ťažká nemoc môže zdržať od účasti na ňom. Ten úmysel som mal už aj pred najnovšími udalosťami, ktoré tento môj úmysel nielenže nezvrtly, ale ho ešte viac upevňujú. Slovák je v strastiach a v nepravých okolnostiach doma ako ryba vo vode, kto sa týchto bojí, je odrodilec. Žiaducné je ovšem, aby sa tohoročná hromada so všetkou možnou okázalosťou vydržovala. Umienil som si však už 7. augusta v podvečer doraziť do Sv. Martina, aby som sa 8. aj na odborových poradách zúčastniť mohol... Účasť pri vašom pohostinnom stole budem si pokladať za česť.“

Ešte pred valným shromaždením Matice slovenskej vynorila sa medzi slovenskými národovcami myšlienka, či by nebolo dobre vyslať k panovníkovi nejaké vyslanstvo vo veci životných záujmov slovenského národa. Dr. Karol Kuzmány poponáhlal sa ihneď oznámiť túto vec aj Dr. Štefanovi Moysesovi, ale ten odmietol prevziať vedenie takéhoto vyslanstva a dňa 13. júla 1865 mu odpovedal takto: „Mám ja síce dosť i podmetných pohnútok, ktoré sa protivia mojej ceste do Viedne, keďže som však na tieto vo verejných a najmä národných záležitostiach nikdy nebrával ohľad, po prečítaní vášho milého písma zo dňa 8. t. m. ľahko by ma boly počaly svrbieť päty, keby sa mi predmetné úvahy tomu neprotivily. Dovoľte, aby som tu aspoň dve z nich pripomenul. Od štyroch rokov pri rozličných príležitostiach častejšie som vyjadroval pred národovcami svoje hlboké presvedčenie o nevyhnutnej potrebe naše záležitosti tak usporiadať, aby sa nezdalo alebo aby sa to nepravnicke osočovanie nijakým spôsobom nepodporovalo, ako by naša národná vec hlavne od mojej osoby závisela. Toto je totiž jeden z tých najobyčajnejších figľov, s pomocou ktorých naši nepravníci vo svojom táboře útechu a u nášho ľudu nedôveru rozširovať sa usilujú. A to veru ani nie bez príčiny, bo je na bielom dni, že vec, založená na jednotlivcej osobe, veľmi slabo stojí, hoci by tá osoba i toľkú vážnosť mala, koľkej sa mne ani len zďaleka nedostáva. Je teda naším opravdivým záujmom doká-

zať svetu, že by si Slováci i tak vedeli prekliesniť cestu ku kráľovskému prestolu, keby ich aj nevodil bystrický biskup. Touto rozmanitosťou slovenských vyslanstiev naša vec nadobudla by podobu pospolitosti, ktorá v dnešných časoch má väčšiu platnosť ako hocijaké osobnosti. Musím ešte pripomenúť, že hlavný, takrečeno diplomatický význam môjho postavenia v slovenskom národe záleží nateraz v mojom predsedníctve v Matici slovenskej, ako predseda sa však v smysle stanov nesmiem púšťať do politických záležitostí. Je pravda, že som to učinil v septembri r. 1863, ale vtedy, ako to ráčite vedieť, stalo sa to s porozumením prvých cis. kráľovských radcov. Teraz by však ich nápadníci z legality nezameškali proti mne oružie kovať, na prechmatoch mojich sa pohoršovať, také pohoršenie aj na najvyššom mieste vzbudzovať a tak našu vec podkopávať. Presvedčený som teda, že by moje vystúpenie v sídelnom meste nateraz viac škodilo, ako osožilo. Ináč si však zo srdca želám, aby sa naši národovci čím početnejšie a čím častejšie až dotieravo hlásili u vlády, presvedčení súc o tom, že nám nikto nepomôže, ak sa dôrazne hýbať a o seba starať nebudeme. So samou holubičiou povahou nedajú sa v terajšom svete ani len staré krpce zväziť. Táto odpoveď Dr. Štefana Moysesa nám jasne svedčí o tom, že sa politické pomery v Uhorsku stálou ústupčivosťou Viedne už veľmi zmenily v neprospech Slovákov.

Na tretie valné shromaždenie Matice slovenskej vybral sa Dr. Štefan Moyses zo Svätého Kríža dňa 7. augusta 1865 ráno v sprievode veľprepošta a matičného pokladníka Tomáša Červena, profesora a matičného tajomníka Michala Chráska, chorvátskeho národovca Standuara a biskupského ceremonára Antona Knoppa. Cestou nadšene bol pozdravovaný obyvateľstvom všetkých obcí, ktorými na svojom koči prechádzal. V Hornom Turčeku čakala na neho deputácia Turčanov, v mene ktorej povedal prítet hl. slúžny Juraj Toček a kláštorstý dekan-farár Ľudovít Sartoris. V Hornej Štubni obklopilo jeho koč pekne bandérium a odprevadiť ho na faru, kde bol spoločný obed. Pri obede odznelo niekoľko zdravíc, zpomedzi ktorých najväčší ohlas mala zdravica Dr. Pavla Mudro-

ňa. Po obede Dr. Štefan Moyses pokračoval v ceste. Vo Svätom Michale pripojilo sa k nemu mošovské bandérium a v mene obyvateľstva privítal ho Juraj Čaják. V Mošovciach v prítomnosti cechov a veľkého zástupu pozdravil ho Michal Horváth a v Karlovej povedal uvítací prívet A. Chorváth. V Príbovciach postavená bola na jeho počesť slávobrána s nápisom „Vítajteže u nás, otče národa“, pri ktorej stálo 50 krojovaných kláštorských dievčat. V mene shromaždeného zástupu pozdravnú reč tam povedal valčiansky farár M. Gaburják, po ktorom prehovorila ešte aj slečna Antónia Riznerová z Kláštora pod Znievom. V Turč. Sv. Martine na začiatku mesta tiež stála slávobrána a okolo nej hemžil sa neprehľadný zástup oduševneného ľudu. Keď koč Dr. Štefana Moysesu zastal pred touto slávobránou, dievčatá zaspievaly na jeho privítanie pieseň. Uvítacie reči povedali richtár mesta A. Švehla a Dr. Karol Kuzmány. Po tomto uvítaní Dr. Štefan Moyses, obsypaný kvetinami, vtiahol do mesta a ubytoval sa v katolíckej fare, kde prijímal rozličné deputácie.

Na druhý deň, t. j. dňa 8. augusta, ráno o 8. hodine bola výborová schôdza Matice slovenskej pod predsedníctvom Dr. Štefana Moysesu a potom bol slávnostný obed, ktorý na počesť popredných činiteľov Matice slovenskej dával Dr. Karol Kuzmány. Vo večerných hodinách toho istého dňa bolo však slávnostné otvorenie matičnej Svetlice, pri ktorom po zaspievaní štvorhlasných piesní a po viacerých prejavoch predvedené boli Beskydove „Obžinky“. Po skončení tejto divadelnej hry shromaždení národovci pri Piťovej hudbe a pri spievaní národných piesní sa zabávali až do skorých ranných hodín.

V deň valného shromaždenia, t. j. dňa 9. augusta, ráno o 9. hodine boli služby božie v obidvoch martinských kostoloch a po službách božích o 10. hodine shromaždili sa slovenskí národovci vo Svetlici. Všetkých účastníkov mohlo byť asi na 1200—1300. Dr. Štefan Moyses prišiel do Svetlice za nadšeného slávyvolania a po jeho príchode dvaja výborníci zavolali do miestnosti aj kr. komissára, ktorý povedal krátku reč k prítomným. Po jeho reči ujal sa slova Dr. Štefan Moyses a úvodom do valného shromaždenia priam majstrovským spôsobom prehovoril k prítomným. „Rod môj“, vo-

lal k shromaždeným národovcom vo svojej otváracjej reči, „milý národe slovenský! Spal si duševne stá, ba tisíc liet; precítňi sa už niekdy a zmužňi, precítňi k práci človeka hodnej a sebe užitočnej! Ver mi, nevyhneš práci, ona je zákonom, pochodiacim z vôle božej — len či na úžitok iných, či i na svoj, voľ si! . . . Rozptýlený si ako zrnká poľa piesočnatého, ktorými si zahráva každý vietor. Sostav sa teda osvetou duševnou, povedomím národným, obecnomyseľnosťou, sostav sa týmito bezpečnými prostriedkami v skalú tuhú, vzdorujúcu i treskom hromov, i besnote víchrov! . . . Postav sa, národe môj, na bezpečné plecia svojich prirodzených vodcov, by si sa povýšil; otvor ochotne oči svetlu pravdy a užitočných vedomostí, ktoré prednášajú ti domáci vzdelanci tvoji v srozumiteľnej, v prirodzenej tvojej jadrnej reči; pracuj pilne na národa roli dedičnej!“ Boly to slová plné zápalu. Nie je teda div, že byly prijaté prítomnými s nadšením a odmenené byly hromovým slávyvolaním. Po veľkolepej reči Dr. Štefana Moysesa konalo sa tretie valné shromaždenie Matice slovenskej s obvyklým programom. Popoludní o 5. hodine bola beseda študentov banskobystrického gymnázia a večer tanečná zábava, ktorá trvala až do bieleho rána.

Nasledujúceho dňa ráno o deviatej konala sa výborová schôdza Matice slovenskej, na ktorej sa rokovalo o jednotlivých usneseniach valného shromaždenia. No Dr. Štefan Moyses už nemohol byť na nej až do konca, lebo sa o 10. hodine rozlúčil s prítomnými a vyprevádzaný hudbou slovenských javorových husíeľ, odchádzal navždy z Turč. Sv. Martina. Len hlahol zvonov ho odprevádzal, až kým sa celkom nestratil očiam jemu tak milých Martinčanov.

Po treťom valnom shromaždení Matice slovenskej Dr. Štefan Moyses s veľkou zvedavosťou čakal výsledok uhorských krajin-ských volieb z r. 1865, pri ktorých zpomedzi slovenských národov-cov za poslancov kandidovali: Štefan Marko Daxner, Viliam Pauliny-Tóth, Dr. Michal Mudroň, Ján Jesenský, Štefan Hýroš, Michal Chrástek, Dr. Andrej Radlinský, J. M. Hurban a Juraj Šlota. Od výsledku týchto volieb očakával totiž aspoň len akú-takú zmenu politického kurzu v prospech slovenského národa. O týchto svojich

nádejách v súvislosti s voľbami dňa 1. októbra 1865 otvorene napísal aj Dr. Karolovi Kuzmánymu. „Hoci sme sa už dosť namodlikali,“ písal vtedy Dr. Karolovi Kuzmánymu, „ja by som predsa len bol za ďalšie modlikanie; pokladám však za potrebné vyčkať dve udalosti: a) výsledok snemových volieb. Ak sa Slovač v tomto ohľade nijakým úspechom nevykáže, vtedy nám inšie nepozostane, ako „ani nepýtajce, len bice!“ — ale ak budeme mať aspoň len štyroch skutočne našich poslancov, už i to, akožto prvý, neslýchaný krok, bude mať veľký význam a tá naša skromná hŕstka bezpochyby nájde súcit u nemaďarských živlov snemu k vážnemu svojmu posilneniu; b) ďalší vývin úmyslov koruny a terajších jej poverencov, a to, jak na počiatku snemu, tak aj pri jeho zahájení. Hoci by sa naše spravodlivé nároky aj nepredložili snemu v podobe kráľovských propozícií, v prestolnej reči predsa by sa len mohli akcentovať, čo by aj ochablejších národovcov — a takýchto je légia — k ráznosti vedelo podnietiť. Keby potom s vývinom týchto podmienok a udalostí aj čas prispel k účinnému vystúpeniu v podobe prestolnej petície, vtedy by sa potom malo nasbierať čo najviac podpisov tak od jednotlivcov, ako aj od obcí. Ja sa nebudem odťahovať. No, a keby sa so strany maďarónskych úradov robily sberateľom takých podpisov násilné prekážky, tak by sme sa prestolným prosbopisom, podpísaným Vašou Dôstojnosťou, mnou a našimi poslancami, pokúsili odstrániť také násilie.“ Z týchto slov vidíme, že sa Dr. Štefan Moyses na nádejnom dobrom výsledku snemových volieb usiloval budovať už aj ďalšie svoje plány v prospech svojho národa. K uskutočneniu týchto jeho plánov však už nedošlo, lebo sa pri voľbách r. 1865 do uhorského snemu nedostal ani len jeden jediný zo slovenských kandidátov.

Ešte pred uhorskými snemovými voľbami Delpiny, vydavateľ vienského týždenníka „Zukunft“, oznámil Dr. Štefanovi Moysesovi, že na žiadosť biskupa Jozefa Juraja Strossmayera a iných vynikajúcich činiteľov svoj týždenník hodlá premeniť na denník, venovaný záujmom nemaďarských a najmä slovanských národov monarchie. Keďže však na uskutočnenie tohto svojho plánu potreboval pre-

vádzkový kapitál vo výške 9000—10.000 zl., súčasne žiadal od Dr. Štefana Moysesa ako vodcu národa slovenského finančnú podporu. Dr. Štefan Moyses uvítal myšlienku Delpinyho s veľkou radosťou, lebo už dávnejšie pociťoval potrebu takého časopisu, ktorý by v nemeckej reči informoval vedúce osobnosti a širokú verejnosť monarchie o životných potrebách slovanských spoluobčanov. Okrem toho prechovával vo svojom srdci aj vážnu obavu o to, že jestvujúca tlač nemaďarských národov Uhorska v dohľadnom čase pod nátlakom Maďarov pravdepodobne bude musieť mlčať v súvislosti s najdôležitejšími ich záujmami. Preto sa bez váhania ujal skvostnej myšlienky bývalého svojho žiaka Delpinyho a všemožne sa usiloval o sossbieranie alikvotnej čiastky, pripadajúcej na Slovákov z potrebného prevádzkového kapitálu. Dňa 1. októbra 1865 obrátil sa v tejto veci aj na Dr. Karola Kuzmányho, ktorému medziiným písal: „Minule mi písal p. Delpiny, vydavateľ ‚Zukunftu‘ — bývalý môj dobrý žiak — a prosil ma, aby sa podľa príkladu Čechov, Poliakov, Chorvátov a Rumunov aj medzi Slovákami urobila sbierka tým cieľom, by sa jeho týždenník čím skôr mohol premeniť na denník. Ja som v tejto veci písal p. Červenovi a poprosil som ho, aby sa ju pomocou Chrástka usiloval do behu priviesť a aj sám dal našim národovcom dobrý príklad v rodomilovnej obetavosti. — P. Delpiny mi píše, že potrebuje 8000 zl. na kauciu a 10.000 zl. na Betriebskapital — kauciu má už vraj celú krytú a tú druhú sumu z väčšej časti zaistenú — ale k vyskytujúcemu sa ešte schodku mali by prispieť aj Slováci. Ja to za nesmierne dôležitú vec držím, aby nemaďarské národnosti uhorskej koruny mali, a to priam v rukách Delpinyho, v prestolnom meste nemecký denník. Peniaze by sa mohli poskytnúť v podobe pôžičky, najviac odpustením úrokov vrátiť sa majúcej na ten prípad, že by denník prestal vychádzať alebo podľa mienky interesantov zmenil svoj smer. Ráčte teda túto vec uvážiť a výsledok p. Delpinymu či už sám o sebe a či spoločne so zvolenskými národovcami, oznámiť a spolu aj mňa o svojom úmysle v tejto veci upovedomiť“. Úsilie Dr. Štefana Moysesa o sossbieranie finančnej podpory pre denník „Zukunft“ ani nebolo márne, lebo slovenskí národovci

v mesiaci októbri sa zaviazali, že sumou 1000 zl. podporia tento časopis. Delpiny poďakoval Dr. Štefanovi Moysesovi za túto podporu v liste zo dňa 4. novembra 1865, v ktorom dnes s radosťou čítame slová: „Keby Chorváti, Rusíni, Slovinci a Rumuni urobili pomerne aspoň len polovicu toho, čo urobili veľkodušní slovenskí vlastenci venovaním sumy 1000 zl., tak by sa ‚Zunkunft‘ najneskoršie do dvoch mesiacov mohol stať denníkom. Hanba im, ak vo svojom vlastnom záujme nebudú vedieť poskytnúť ani len očakávané obete! V tom prípade musel by som zastaviť svoj týždenník s konštatovaním, že si 17 miliónov Slovanov a 2 milióny Rumunov nevedia vo Viedni založiť ani len jeden mizerný denník“. V tom istom liste Delpiny požiadal Dr. Štefana Moysesu ešte aj o to, aby sa svojím vplyvom postaral o lepšie rozšírenie „Zukunftu“ medzi Slovákmí. Dr. Štefan Moyses usiloval sa vyhovieť aj tejto jeho žiadosti a prostredníctvom tlače vyzval slovenských národovcov k predplácaniu „Zukunftu“. Z toho vidieť, že Dr. Štefan Moyses vo veci „Zukunftu“ urobil všetko, čo len vedel a mohol. Keď sa neskoršie zistilo, že na vydávanie tohto denníka bude potrebný vyšší prevádzkový kapitál, on vo svojej šľachetnosti postaral sa za Slovákov ešte aj o ďalší príspevok v sume 500 zl., len aby ten denník vychádzať mohol. Ani najmenej nás teda neprekvapuje, keď v liste Delpinyho zo dňa 10. decembra 1865 čítame: „Nech Boh zachová Vašu Excelenciu pre ťažko skúšaný slovenský národ za mnoho rokov!“ Toto úprimné želanie Delpinyho je nám nesporným dôkazom toho, že Dr. Štefan Moyses v súvislosti so spomenutým denníkom stopercentne splnil svoju národnú povinnosť. Získal si teda nehynúce zásluhy o to, že tento denník už r. 1866 vychádzať mohol.

Uprostred čulého písomného styku s Delpinym Dr. Štefan Moyses v novembri r. 1865 postihnutý bol trápnuou chorobou, ktorá ho od tých čias neprestajne zožierala až do smrti. Pre túto chorobu musel sa teda celkom utiahnuť do svojho svätokrížskeho zátišia, kde v biede a v sklamaní trávil posledné roky požehnaného svojho života. Preto sa už nemohol zúčastniť ani na štvrtom valnom zhromaždení Matice slovenskej, ktoré sa dňa 12. septembra r. 1866 za

veľmi stiesnenej nálady sišlo do Turč. Sv. Martina. Svoju neúčasť na tomto valnom shromaždení ospravedlnil však vlastnoručným listom, v ktorom sa slávnostne osvedčil, že i proti všetkým zlomyseľným ohováraniam až do svojej smrti ostane verný tak Matici slovenskej, ako aj svojmu národu slovenskému. Toto jeho osvedčenie nám je teda najlepším dôkazom toho, že Dr. Štefan Moyses ani v chorobe, ani v biede, ani v sklamaní neprestal milovať svoj drahý národ slovenský, hoci sa v posledných rokoch svojho života proti vlastnej vôli musel aj celkom utiahnuť od národného života. Jeho šľachetné srdce bilo za slovenský národ až do posledného jeho dychu.

**SMRT A JEDINEČNÁ OSOBNOST
Dr. ŠTEFANA MOYSESA**

Svoj požehnaný život dokončil Dr. Štefan Moyses celkom neočakávane dňa 5. júla 1869 vo Svätom Kríži nad Hronom, kde prežíval všetky radosti a žalosti svojho biskupského účinkovania.

Veľký ctiteľ cyrilometodejský ako by riadením božím zomrel práve vo výročitý deň sv. apoštolov Cyrila a Metoda, ktorých sviatok r. 1864 jeho zásluhou bol preložený pápežskou stolicou zo smutnej doby veľkopôstnej (z 9. marca) na deň 5. júla.

Niekoľko dní pred svojou smrťou vykonal si ešte sv. spoveď u pátra-gvardiána kremnického františkánskeho kláštora, ako by bol cítil, že sa blíži jeho posledná hodinka. V deň sv. Cyrila a Metoda ráno odslúžil sv. omšu a po nej naoko celkom jarý zasadol k raňajkám so svojimi najbližšími. Pri raňajkách cítil sa ešte dobre, takže radostne vyhlásil prítomným: „Toto je môj slávnostný deň!“ Po raňajkách ostal sám a prezeral poštu, keď sa ho odrazu začala zmocňovať slabosť. S veľkou námahou dotiahol sa teda do susednej miestnosti a tam sa vystrel na pohovku. Hneď zatým stratil vedomie. Porazilo ho . . . Keď sa asi o 10. hodine predpoludním vrátil zo záhrady Standuar, redaktor „Agramer Zeitungu“, našiel ho na pohovke v úplnom bezvedomí . . . Narýchlo privolal lekára, ale ten mu už nevedel pomôcť. O pol ôsmej hodine večernej Dr. Štefan Moyses posledný raz vydýchol a dokončil svoju pozemskú púť . . .

Direktor biskupskej kancelárie Michal Hýroš ihneď upovedomil o jeho smrti Sídelnú kapitolu v Banskej Bystrici, ktorej so žiaľom písal: „Tvrdá skutočnosť núti ma k tomu, aby som sl. kapitule ozná-

mil veľmi smutnú zprávu. Jeho Excelencia, najdôstojnejší pán Štefan Moyses, náš láskavý arcipastier, vykonavší si pred niekoľkými dňami zbožne sv. spoveď u dôst. pátra-gvardiána kremnického kláštora, dnes ráno o 10. hodine bol neočakávane porazený a po prijatí sviatosti sv. pomazania z mojich rúk a generálnej absolúcií večer o pol 8. hodine svoju zbožnú dušu vrátil svojmu Stvoriteľovi. Dávajúc toto na vedomie, sl. kapitulu úctive prosím, aby ráčila urobiť všetko, čo zákon a panujúci zvyk v takomto prípade predpisuje. Okrem toho prosím sl. kapitolu aj o to, aby porobila potrebné poriadky aj ohľadne dôstojného pohrebu nebohého arcipastiera a mňa o nich prostredníctvom odovzdávateľa tohto listu láskave upovedomila. Ohľadne zapečatenia pozostalosti Jeho Excelencie pomocou miestneho alúžneho ešte dnes podniknem potrebné kroky. Jeho Excelencia zanechala vlastnoručný testament, ktorý má byť úradne otvorený a potom sl. kapitule odoslaný.“

Banskobystrická sídelná kapitula na základe tohto jeho oznámenia určila pohreb Dr. Štefana Moysesu na 9. hodinu rannú dňa 8. júla 1869 a hneď na druhý deň rozposlala po biskupstve smútočné oznamy nasledujúceho znenia: „Jeho Excelencia, najdôstojnejší pán Štefan Moyses, biskup banskobystrický, Jeho cis. kr. apošt. Veličenstva skutočný tajný radca a doktor filozofie, zlomený dlhotrvajúcou latentnou horúčkou, vykonavší si niekoľkými dňami predtým sv. spoveď, bol dňa 5. júla 1869, teda vo sviatok ním samým zavedený, ráno o 10. hodine neočakávane porážkou postihnutý a po prijatí sv. pomazania a generálnej absolúcie za hlbokého žiaľu okolostojacích a za neho k Bohu sa modliacich ešte v ten istý deň večer o pol 8. hodine večernej v 72. roku svojho veku, v 48. roku svojho kňazstva a v 18. roku svojho biskupstva vo svojom kaštieli vo Svätom Kríži nad Hronom dokonca. Jeho úmrtie oznamujeme s tým najväčším žiaľom, lebo jeho hrozná a náhla smrť ozaj hlbokou bolesťou naplňuje naše srdcia. Žiaľime nad ním ako nad svojím otcom, ktorý nás všetkých úprimne miloval a ktorý sa tešil láske všetkých kňazov a všetkých veriacich, ktorí ho poznali, žiaľime však nad ním aj ako nad svojím nezabudnuteľným arcipastierom, vynikajúcim zried-

kavými svojimi čnosťami a hlbokou zbožnosťou voči Bohu, ktorý bol obdarený jedinečnými vedomosťami, ktorý pestoval a podporoval vedu a ktorý nás spravoval mimoriadnou svojou láskavosťou. Jeho telesná schránka uložená bude do svätokrížskej hrobky banskobystrických biskupov dňa 8. júla t. r. ráno o 9. hodine, kedy sa budú konať aj sv. omše za pokoj jeho duše. Prosíme všetkých, aby sa spojili s nami vo vrúcnych modlitbách za jeho duševné spasenie. Banská Bystrica dňa 6. júla 1869. Kapitula osirelého katedrálneho chrámu v Banskej Bystrici.“

Pohreb Dr. Štefana Moysesa bol dňa 8. júla 1869 vo Svätom Kríži nad Hronom za veľkej účasti diecezálneho duchovenstva, slovenskej inteligencie a pospolitého ľudu so všetkých strán nášho Slovenska. Početnou deputáciou bola na ňom zastúpená aj Matica slovenská, o ktorej založenie a zveľaďovanie získal si Dr. Štefan Moyses nehynúce zásluhy. Pri dojímavých pohrebných obradoch veľmi trápnyim dojmom pôsobila však tá smutná skutočnosť, že pri nich nemohla odznieť primeraná slovenská pohrebná kázeň. „Pri jeho pohrebe,“ píše známy slovenský rodofub František Sasínek, „na mňa boly obrátené oči prítomných, že azda ja poviem pohrebnú kázeň. Boli však takí — najmä Ferenc Berlica, kanonik, ktorého Moyses urobil kanonikom — ktorí sa tomu sprotivili, aby som vraj nezašiel na pole národnostné.“ Slovenská verejnosť sa vtedy plným právom pozastavila nad touto bezohľadnosťou maďarských šovinistov, ktorí pri pohrebe vo svojej zaslepenosti nepripustili ani len náležité ocenenie veľkých zásluh najväčšieho syna slovenského národa.

Telesná schránka Dr. Štefana Moysesa uložená bola na večný odpočinok vo svätokrížskej hrobke banskobystrických biskupov. Pri jej odnášaní do tejto chladnej hrobky smutno znely svätokrížske zvony, horko zaplakali účastníci pohrebu. Najbolestnejšie však zakvílil ujarmený národ slovenský, ktorý vo zvečnelom Dr. Štefanovi Moysesovi práve v najhorších časoch stratil svojho neohrozeného vodcu a svojho starostlivého otca.

Hrob Dr. Štefana Moysesa vo svätokrížskej krypte banskobyst-

rických biskupov označuje mramorová tabuľa, na ktorej čítame slová:

Excell. ac Rss. D. Stephanus Moyses
Eppus Neosol. S. C. R. et Ap. Maj. Int. Stat. Consil.
Natus 24. Oct. 1797. obiit 5. Iulii 1869.
Virtute Magnus, Pietate Deo, Zelo Gentii suae charus,
in pace requiescat.

Tu odpočíva

na čnosti veľký, zbožnosťou Bohu a horlivosťou svojmu národu milý,
Excelentný a najdôstojnejší pán Štefan Moyses,
biskup banskobystrický a skutočný tajný radca Jeho cis. kr. a apošt.
Veličenstva.

Narodil sa 24. okt. 1797. Zomrel 5. júla 1869.

*

Dr. Štefan Moyses bol katolíckym slovenským veľkňazom, ktorý vo svojej osobe obdivuhodným spôsobom vedel spojiť katolícky svetozázor so slovenským národným zápalom.

Podľa hodnoverných správ jeho súčasníkov bol mužom vysokej, mohutnej, ba až majestátnej postavy, silnej a zdravej ústrojnosti, impozantného zjavu, elegantného vystupovania a jemného taktu. „Moyeses vedel vo svojej ideálne zostavenej osobnosti,“ píše o ňom Svetozár Hurban-Vajanský, „spojiť dve vlastnosti, ktoré vedno jestvujú len u ľudí najrozvitejších: olympickú dôstojnosť, arcikňazskú distinguovanosť s pravou, vreľou, povedome demokratickou láskou k ľudu a národu, nevzračnému, potlačenému, pohanenému. Pocítili to ľudia vždy a všade.“ Podobne opisujú Dr. Štefana Moysesu aj všetci ostatní jeho súčasníci.

V nábožensko-mravnom ohľade bol Dr. Štefan Moyses po celý svoj život mužom neochvejných katolíckych zásad, pevného katolíckeho smýšľania, čistých mravov a bezúhonného života. Preto s hľadiska nábožensko-mravného nikdy nebolo proti nemu nijakých námietok. Ba naopak. Jeho predstavení vo svojich úradných osved-

čeniach až v superlatívoch hovoria o jeho katolicizme a o jeho vzorných mravoch a vyhlasujú ho za vzor a príklad na poli nábožensko-mravného života. V tomto smysle píše o ňom napr. aj záhrebský arcibiskup Juraj Haulik, keď sa slávnostne osvedčuje, že Dr. Štefan Moyses „vždy žil po katolícky a zotrval v čistote viery“, „bol dobrého chýru a vzorného obcovania i mravov“, „nikdy sa neprehrešil proti viere, mravom a náukám“, „ako duchovný pastier vždy a všade s najväčšou horlivosťou vykonával svoje povinnosti“. V dôsledku toho teda bez akejkoľvek výhrady môžeme prisvedčiť slovám Svetozára Hurbana-Vajanského: „Moyes bol kňazom katolíckym v najprísnejšom slova smysle, biskupom apoštolským, povedomým svojej hodnosti, prehlbeným kresťanom a vyznavačom Krista, bezúhonným vo svojom kňazskom i arcikňazskom postavení tak, že v tomto ohľade pri zúrivom nepriateľstve, ktoré ho obklopovalo v Chorvátsku a ešte viac na Slovensku, ani len klebeta neopovážila sa priblížiť k nemu, a on bez najmenej otázky v tichosti a pokore vyšiel so všetkými predstavenými, či tam alebo tu, s láskou a otcovskou milosťou so svojimi podriadenými a na obedienciu povinnými“. Sú to slová, ktoré ako gloriola celkom oprávnene zdobia čelo Dr. Štefana Moyesa.

Hoci Dr. Štefan Moyses vždy bol známy svojím nekompromisným katolíckym postojom, voči inovercom bol zato vždy až do krajnosti snášanlivý. Dôkazom toho nám je jeho čulá korešpondencia s inovercami, jeho počínanie v kruhu evanjelikov, jeho priateľský pomer voči evanjelickému superintendentovi Dr. Karolovi Kuzmánymu, jeho účasť pri jeho pohostinnom stole; dôkazom toho sú nám však aj častejšie návštevy evanjelických národovcov vo Svätom Kríži, jeho intervencie v záujme slovenských evanjelikov (napr. korešpondencia s gr. Móricom Pállfym) a tie sympatie, ktorým sa aj pri svojom nekompromisnom katolíckom postoji tešil u evanjelikov. Svetozár Hurban-Vajanský v súvislosti s jeho náboženskou snášanlivosťou píše: „Už sama jeho láska k slovenskému národu, u neho tak bezprostredná a vrelá, naladila ho k naozaj čistému, zhovievavému, všetky trpkosti mierniacemu

pomeru k Slovákom a Slovanom iného vierovyznania. Nezabúdajúc svoje, nehonosiac sa prehnanou toleranciou, ktorá i tak je znakom chladnosti k svojmu a ktorú ani jeden priamy a čestný človek nežiada. Moyses bol všetkým taký milý, ako bol a aký byť musel, keď ho raz Boh postavil na strážne miesto v cirkvi katolíckej. Ostatne takzvaná tolerancia v tom smysle, ako ju berú povrchne, vždy smrdí čertom nihilizmu.“ Svoj pomer k inovercom Dr. Štefan Moyses charakterizoval slovami: „Bolo by síce žiadúce, aby sme všetci tými istými modlitbami oslavovali Pána Boha, do toho času však, kým bude jeden pastier a jedna ovčiareň, kvôli pokojnému a láskyplnému spolužitiu s nekatolíckmi usilujem sa o to, aby som sa mohol nejak preniesť ponad tie veci, ktoré sa netýkajú priamo našej viery.“ Dr. Štefan Moyses vo svojom styku s inovercami vždycky sa teda usiloval správať podľa zásady: Zabúdajme na to, čo nás delí a hľadajme to, čo nás spája!

Dr. Štefan Moyses nebol však len presvedčeným katolíkom, ale bol aj oduševneným slovenským národovcom. On sa nikdy netajil so svojím slovenským pôvodom, ale sa vždy a všade smelo hlásil k svojmu slovenskému národu. Podľa slov Svetozára Hurbana-Vajanského on „bol a ostal čírym, čistým Slovákom bez podmienky, bez oslabujúceho odtienka alebo nejakého oportunného prifarbenia. Ani najradikálnejší Slovák nebol viac Slovákom ako on. On bol celou, zakončenou, vykryštalizovanou, jednoliatou osobnosťou, a tá bola slovenská do posledného nervu. Nič ho nehatilo v slovenstve, ani biskupstvo, ani tajné radcovstvo, ani konfesia, ani svet, ani výhľad na vyššie hodnoty, ani láska, ani nenávisť, ani neprajnosť osudov; nehatil ho v slovenstve úbohý stav ľudu, bezvýhľadnosť okázalej slávy, konečne ani dlhý čas, prežitý pod južným nebom. Vrátil sa takým intímny, čujným a vreľým Slovákom, ako by nikdy nebola jeho noha opustila drahú, slzami a potom a neskoršie i mučeníckou krvou zmáčanú zem slovenskú.“ Nesporným dôkazom opravdivého rodofubstva Dr. Štefana Moysesu sú nám jeho reči, jeho listy, jeho cesty k panovníckemu trónu, jeho všestranné intervenencie, jeho novinárske polemiky, jeho národné podujatia, ktoré všetky

bez výnimky byly diktované a vedené výlučně len jeho horúcou láskou k ubiedenému národu. Láska Dr. Štefana Moysesu k slovenskému národu bola také veľká, že sa neľakala nijakých prekážok, nijakých obetí a nijakých nepríjemností. Obete prinášať za národ bolo Dr. Štefanovi Moysesovi samozrejmosťou a každodenným chlebom. Vyplýva to predsa z jeho slov: „Ja za svoj národ všetko učiť, bársaké obete znášať som hotový, obzvlášte za duchovné záujmy svojho národa, ktoré sú v terajších okolnostiach nášho položenia najväčšiemu nebezpečenstvu vystavené.“ Preto nás ani najmenej neprekvapuje, keď v jeho liste zo dňa 3. decembra 1862 čítame: „Ja sa môžem odvolať aj na vševediacého Boha, že by som nikdy neváhal priniesť za obeť svoju osobu, keby to môjmu národu prospešné bolo.“ A že tieto krásne slová neboly u neho len krásorečníckou frázou, toho nesporným dôkazom je tá hlboká brázda, ktorú za niekoľko rokov na národa roli dedičnej vyoral. Táto ním vyoraná a ešte aj dnes dobre viditeľná brázda na národa roli dedičnej musí aj najväčšieho skeptika a pochybovača presvedčiť o stopercentnej pravdivosti jeho pamätných slov: „Nad blaho môjho národa nie je mi nič vznešenejšieho, tak i nad priazeň môjho národa nie mi je nič vyššieho, čo by to hneď bola aj priazeň celého sveta.“

Úzkoprsí národovci „z národných dôvodov“ obyčajne upadajú do odsúdeniahodného šovinizmu, ktorý vyvoláva zbytočné nedorozumenia medzi národmi. Tento úzkoprsý šovinizmus býva však len vlastnosťou národovcov malého formátu. Preto u Dr. Štefana Moysesu nenachádzame po ňom ani len najmenej stopy. Dr. Štefan Moyses nebol šovinistom, hoci aj čo najvrúcnejšie miloval svoj drahý slovenský národ. On mal síce dokorán otvorené srdce pre svoj národ, ale zato nemal v nenávisti nijaký iný národ. Vidíme to už aj z toho, že na listy a pozdravy zástupcov iných národov odpovedával vždy v ich vlastnej materinskej reči, hoci tí aj celkom dokonale ovládali reč slovenskú. Dr. Štefan Moyses nemal v nenávisti ani maďarský národ, hoci sa niektorí predstavitelia tohto národa neraz až veľmi bezohľadne chovali voči nemu a voči jeho národu. Dr. Štefan Moy-

ses prechovával vo svojom srdci úctu voči všetkým národom, ale jeho šlachetné srdce najväčšou láskou predsa sa len rozpaľovalo za jeho drahý národ slovenský. Jeho počínanie pri rozličných okolnostiach nám jasne svedčí o tom, že okrem vlastného národa vždy a všade sa usiloval byť spravodlivým aj voči iným národom. Z toho teda vidieť, že bol národovcom veľkého formátu, a nebol úzkopr-
sým a nespravodlivým šovinom.

Dr. Štefan Moyses nebol však len presvedčeným kresťanom-katolíkom a roduverným Slovákom, ale bol aj úprimným Slovanom. Svoje slovanské smýšľanie nebojácne dával najavo tak v Záhrebe, ako aj doma na Slovensku, hoci preto zakusoval len samé nepríjemnosti a priekorie. Dr. Štefan Moyses svoje slovanské smýšľanie však nie-
len slovami hlásal, ale ho aj skutkami dokazoval. Robil to najmä v Záhrebe, kde si svojou neúnavnou prácou získal nehynúce zá-
sluhy na poli pestovania slovanskej vzájomnosti. Preto ho známy
rodolub František Sasinek vo svojej trúchlореči na valnom shromaž-
dení Matice slovenskej dňa 4. augusta 1869 plným právom mohol
nazvať vzorom slovanskej vzájomnosti „pre tie nesmrteľné zásluhy,
ktoré si vydobyl v kráľovstve bratov našich, Chorvátov, ako vôbec
o národ chorvátsky, tak zvlášťne o pozdvíženie ich reči a literatúry,
opájaný preto od nepravíkov slobody a osvety Slovanov nejedným
kalichom trpkostí.“ Svoje slovanské smýšľanie prejavoval však Dr.
Štefan Moyses aj doma vždy a všade, kde sa mu k tomu len príležitosť
naskytla. Dôkazom toho nám je jeho list zo dňa 25. júna 1862, v kto-
rom Dr. Karolovi Kuzmánymu písal: „O tom, že mne záležitosti
a výhody Slovenska, ba celého Slavianstva ozajstne na srdci ležia,
nepochybujú beztak ani ministri, obzvlášťe tí, ktorí ma ešte od
času pred mojím biskupovaním znajú.“ Ako pravý Slovan Dr. Šte-
fan Moyses horké slzy vylieval nad nesnášanlivosťou, rozdrobenos-
ťou a nejednotnosťou slovanských národov. Ako pravý Slovan osvo-
jil si aj iné slovanské reči, aby v origináloch mohol čítať výplody
slovanského ducha. Ako pravý Slovan tešil sa každému úspechu
slovanských bratov a pociťoval bolesť nad nezdarmi ktoréhokolvek
zo slovanských národov. Ako pravý Slovan najradšej by bol videl

všetky slovanské národy spojené v jednu veľkú slovanskú rodinu, ako videl spojených aj Nemcov, Francúzov a Talianov v mohutné svojské národy. Preto sa zpočiatku veľmi rozhodne staval aj proti samostatnej spisovnej reči slovenskej, lebo aj v nej videl prostriedok na drobenie sily slovanských národov. Keď išlo o Slovanstvo, vtedy sa Dr. Štefan Moyses neľakal nijakých obetí. Dôkazom toho nám je napr. aj jeho horlivosť, s akou sa ujal na výzvu Delpinyho viedenského „Zukunftu“. Ako pravý Slovan Dr. Štefan Moyses poznal aj nepriateľský postoj Nemcov voči slovanským národom. Preto vo svojom liste zo dňa 30. apríla 1862 celkom otvorene napísal Dr. Karolovi Kuzmánymu: „U Nemca súcit so Slovanom predpokladať nemôžeme. Slovana nikto tak nenávidí ako Nemec, lebo mu nikto toľko krivdy neučinil.“ O úprimnom slovanskom smýšľaní Dr. Štefana Moysesu mohol by teda pochybovať len človek, ktorý ani len v hlavných rysoch nepozná jeho život a jeho požehnané dejstvovanie.

Čo do vzdelania, vynikal Dr. Štefan Moyses zriedkavou erudíciou. Okrem svojej materinskej reči slovenskej plynne hovoril latinsky, chorvátsky, nemecky, maďarsky a francúzsky a dobre rozumel aj taliansky. Popritom bol zbehlý vo všetkých slovanských rečiach a aj v reči gréckej, ktorú za celých 17 rokov prednášal na záhrebskej akadémii. Vynikal dôkladnou znalosťou nielen teologie a filozofie, ale aj iných vedeckých odvetví. Preto i proti svojej preťažnosti prácou okrem filozofie na záhrebskej akadémii bez akýchkoľvek ťažkostí prednášal aj náboženstvo, lingvistiku, matematiku a fyziku. Svoje vedomosti Dr. Štefan Moyses stále prehľboval čítaním inojazyčných odborných kníh a časopisov, takže vždy bol dôkladne informovaný aj o výsledkoch najnovšieho vedeckého bádania. Ako človek verejne činný dobre sa vyznal aj v práve, v školských otázkach, v politike a v dejepise, lebo by ináč sotva bol mohol úspešne pracovať na poli diplomatickom v blízkosti viedenského panovníckeho trónu. Právom teda môžeme vyhlásiť, že Dr. Štefan Moyses bol mužom nevšedných vedomostí a všestranného vzdelania.

Zvláštnu pozornosť si zasluhujú hospodárske znalosti Dr. Šte-

fana Moysesa, a to tak s hľadiska teoretického, ako aj praktického. Najlepším dôkazom týchto jeho hospodárskych znalostí je jeho cenná úvaha „Myšlienky o zahradníctve vôbec a štepárstve obzvlášte“ (Obzor II, 1864, č. 9—15 — vyšla aj v osobitnom odtlačku r. 1865), v ktorom podal slovenskému ľudu veľmi praktické pokyny z odboru hospodárskeho. Boly to tak cenné pokyny, že redaktor „Obzoru“ poďakoval sa mu za ne slovami: „Nech Vaša Excelencia ráči blaho-sklonne prijať moje ponížené vďaky za ten veľký duševný dar, ktorý sa ‚Obzoru‘ dostal; presvedčený som, že toto opravdu arcipastierske, hlbokých znalostí i najšľachetnejších citov plné slovo urobí mohutný dojem po celom Slovensku.“ Ich zvláštna hodnota spočívala najmä v tom, že boly napísané na základe vlastných skúseností Dr. Štefana Moysesa. Dozvedáme sa to zo samej úvahy, v ktorej v súvislosti s vínnym krom napr. čítame: „Do mojeho času malo sa za to, že hrozno ani v svätokrížskej záhrade nedozrie. A teraz ja tu mám na stá vínnych koreňov, vlastnými mojimi rukami sadených; v jeseni nezahanbím sa ani budínskych hroziem. Mám cez pol zimy sviežeho hrozna, ba založil som si v záhrade aj štyri viničky, z ktorých si cedím víno, a spolu s týmto rukopisom pôjdu na sl. redakciu ‚Obzoru‘ dve sklienky tohože, mojou vlastnou rukou od sadenia vínnych pňov až do plnenia fľašiek, pravdaže mimo kopačky, dorobeneho svätokrížskeho vína ako argumentum ad hominem s tou dôvernou prosbou, aby vysokoctený pán redaktor neťažil si túto pohranskú plodinu so skalickým vínom porovnať, ba príležitostne i pána Čiernokňažníka jedným kalíškom ponúknuť, aby sa ukázalo, či, lietajúc na svojom šarkanovi po slovenských vidiekoch, niekde na také víno naďabil“. A veru to nebolo hocijaké víno, lebo redaktor ‚Obzoru‘ Daniel Lichard zmieňuje sa o ňom slovami: „Práve toho dňa (t. j. v deň obdržania svätokrížskeho vína) čítali na tunajšom kr. gymnáziu klasifikáciu za prvý semester, pri ktorej príležitosti môj najstarší synak Dušan, školák tretej gymn. klasy, bol za prvého eminensa vyhlásený. Tak sme teda k obedu, 12 hláv silnému, jednu sklenicu toho ‚svätokrížskeho‘ otvorili a tak z najhlbších hĺbin nášho povďačného srdca pripili, aby Hospodin Vašu Excellen-

ciu pre blaho Cirkvi, národa i človečenstva mnogaja i mnogaja lieta pri živote a dobrom zdraví udržovať ráčil. Krásna zlatožltá farba, výborná chuť a príjemná aróma (či takzvaný bouquet) toho vína všeobecné podivenie spôsobili; to je dôkazom, čo by mohlo byť zo Slovenska, keby všade duch, oko a ruka vznešeného svätokrížskeho arcipastiera pôsobiť mohli, keď ešte len i citróny a tie všelijaké druhy ovociny tak výborne tam dorástly“. Okrem vínnej révy pestoval Dr. Štefan Moyses vlastnoručne vo Svätom Kríži aj slivky. Sám sa o tom zmieňuje, keď vo svojej úvahe píše: „Nachodí sa v mojej záhrade kút, majúci rozsiahlosť pol treťa obyčajného jutra — jutro po 1200 rátajúc — tento kút bol nad iné zapustený a všelijakými druhmi a všelijakej veľkosti vzájomne sa dusiacich, machom zarastených, teda neplodných stromov vysadený. Preto v jeseni toho istého roku 1851 najal som usilovných Liptákov, dal som ten kút vyklčovať a na jar nasledujúceho roku rozdelil som ho sám na štrnásť rovnakých osredkov, medzi ktoré som v rovnakej trojsiahovej vzdialenosti vlastnou rukou samé slivky vysadil tak, že sa ten slivík bez ťažkostí dá aj krížom-krážom orať. Moja čeliadka sa vysmievala z tejto mojej práce, že čo sa vraj nafahujem s tými stromami, veď vraj nikdy nebudem s nich ovocie požívať! . . . Ukázalo sa však, že je málo opravdivých prorokov na svete. Už od roku 1854 rodia moje slivky. Minulý rok bol síce na všetky plodiny mimoriadne neúrodný, ale zato mi nechýbalo sliviek ani vlani. Predošlé dobré roky však hojne odmenily moju prácu. Tak napr. roku 1862 dostal som šesť okov slivovice, ktorú som predal po 20 zl., dostal som teda úhrnkom 120 zl. . . . Dal som uvariť 3 centy lekváru a usušiť 3 centy slív. Toto som síce nepredal, ale by som bol mohol na chvat predat cent lekváru po 12, cent suchých sliviek po 6 zl. To je teda hodnota 174 zl. roč. zo samých sliviek okrem toho, čo sa ich sviežich strovalo, a toho veru nebolo málo . . . Keďže však — ako som už aj pripomenul — celý slivík aj orať dávam, teda dorábam v ňom každoročne všakový krm, zrno a slamu, a môžem s čistým svedomím tvrdiť, že by som jednoročnú úrodu týchto zemských plodín nedal za 174 zl. Tak teda jednoročný zisk z toho pol treťa jutra, odrátajúc útraty,

dobrých 300 zl. roč. vynáša. Hľa, tak sa dá využiť záhrada!“ Tieto slová sú nám jasným dôkazom toho, že Dr. Štefan Moyses vo svojej úvahe poučoval slovenskú verejnosť o hospodárskych otázkach na základe svojich vlastných hospodárskych skúseností. V otázkach hospodárskych nebol teda len suchým teoretikom, ale bol aj skúseným praktikom. Veď si od svojho príchodu do Svätého Kríža nad Hronom až do napísania citovanej úvahy sám viedol svoje hospodárstvo a sám vykonával aj nákladné melioračné a modernizačné práce na biskupských majetkoch. O jeho zriedkavých hospodárskych znalostiach nemôže byť teda ani len najmenej pochybnosti.

Od Pána Boha bol ináč Dr. Štefan Moyses obdarený zriedkavými duševnými schopnosťami, ktorými stále zatieňoval svojich najbližších. Tieto vynikajúce jeho schopnosti veľmi nápadne prejavovali sa u neho už aj v školských laviciach, ale ešte viac v jeho kaplán-ských, profesorských, kanonických a biskupských rokoch. Mimo-riadny bol u Dr. Štefana Moysesu najmä rečnícky talent, ktorý sa prejavil hlavne pri kázňach a pri valných shromaždeniach Matice slovenskej. Ako talentovaný rečník známy bol Dr. Štefan Moyses už aj v Záhrebe, ale ešte viac bol známy doma na Slovensku. Reč-nícky talent Dr. Štefana Moysesu prejavoval sa tak v stavbe, ako aj v prednese jeho rečí, ako sa o tom môžeme presvedčiť zo záznamov jeho súčasníkov. Nie je teda div, že jeho rečami očarení bývali všetci jeho poslucháči. Veď po skončení jeho matičnej reči dňa 3. augusta 1864 ešte aj rozvážny Dr. Karol Kuzmány nútený bol konštatovať: „Toto je slávna, na Slovensku nikdy neslyšaná, svätá reč!“ A Svetozár Hurban-Vajanský o tejto jeho reči napísal: „Je to orátorský veľčin, je to majstrovské, harmonické dielo, ktoré nezahanbí sa u boku vý-plodov najväčších rečníkov klasických... Formálne, bezúhonne, prísno logicky, pritom vzletne, mladou duševnou sviežosťou nesená reč táto patrí medzi duchovné skvosty, po slovensky povedané i na-písané. Je to vyššia intuícia, ktorá môže produkovať niečo podob-ného“. Čo do bohatosti myšlienok, formy a prednesu podobne sa vyslovovali súčasníci aj o ostatných rečiach Dr. Štefana Moysesu, hoci sa tie azda aj nevyrovnali vyššie spomenutej jeho matičnej

reči. Okrem rečníckeho talentu u Dr. Štefana Moysesa stretávame sa ešte aj so zriedkavým talentom organizačným, ktorý harmonicky doplňoval jeho mimoriadnu osobnosť.

Zpomedzi mnohých krásnych povahových vlastností na tomto mieste pokladáme za potrebné vyzdvihnúť aspoň len pracovitosť, vytrvalosť, smelosť, štedrosť, láskavosť a skromnosť Dr. Štefana Moysesa.

Dr. Štefan Moyses po celý svoj život vynikal pracovitosťou, ktorú my ozaj len obdivovať môžeme. Túto svoju pracovitosť dokázal už aj v rokoch študentských, ale ešte viac v rokoch neskorších. Dôkazom pracovnosti Dr. Štefana Moysesa je jeho súkromné štúdium reči nemeckej, maďarskej a francúzskej v časoch bohosloveckých, privátne štúdium gréčtiny a složené doktorátu filozofie v časoch kaplánskych; suplovanie rozličných predmetov, zastávanie všeliakých funkcií a vedenie cenzúrneho a revízneho úradu v časoch profesorských; redigovanie časopisu, spravovanie seminára, prednášanie na bohosloveckej akadémii, zastávanie úradu povereníka a diplomatické poslanie vo Viedni v časoch jeho kanonikátu; prevádzanie ďalekosiahlych opravných prác, uskutočnenie komasácie, modernizovanie hospodárstva, zlepšovanie pozemkov, pestovanie ovocinárstva a vinárstva, podnikanie birmovných a iných ciest, aktívna účasť na slovenskom národnom živote, predsedanie na matičných shromaždeniach atď. v časoch jeho biskupovania. Pochybovať o pracovnosti Dr. Štefana Moysesa mohol by teda len nevedomec, ktorý nemá ani len poňatia o veľkých dielach tohto nášho velikáša.

Svoju obdivuhodnú pracovitosť spájal Dr. Štefan Moyses s nezlomnou vytrvalosťou a s neústupnou silou vôle. Čo si Dr. Štefan Moyses raz pred seba vzal, to do poslednej konzekvencie aj uskutočnil. Od svojich predsavzatí nedal sa odstrašiť nijakými prekážkami, nijakými nepríjemnosťami a nijakými obeťami, lebo ich robil len po dôkladnom uvážení všetkých dôsledkov krokov, ktoré chcel podniknúť. Ustupovanie a znechutenie bolo u Dr. Štefana Moysesa celkom neznámym pojmom.

S nezlomnou vytrvalosťou úzko súvisela u Dr. Štefana Moysesa

až heroická smelosť, ktorá u syna „holubičieho národa“ slovenského v tých časoch bola zjavom aspoň len neočakávaným, ak nie obdivuhodným. Túto svoju hrdinskú smelosť dokázal Dr. Štefan Moyses vtedy, keď po neúspechoch memorandového podnikania v Uhorsku bez ohľadu na všetky možné následky a obídiením všetkých inšancií dňa 12. decembra 1861 oprávnené žiadosti v čele memorandového vyslanstva bez akéhokoľvek strachu predložil panovníkovi. Túto svoju hrdinskú smelosť dokumentoval Dr. Štefan Moyses v novinárskych polemikách o slovenskej veci, v korešpondencii s kráľovským miestodržiteľom grófom Móricom Pálffym, taktným zahriaknutím kráľovského komisára na matičnom valnom shromaždení a svojím neohrozeným bojom za práva svojho slovenského národa. V súvislosti s hrdinskou smelosťou Dr. Štefana Moysesu ozaj len so súhlasom môžeme čítať slová Svetozára Hurbana-Vajanského: „Jeho žralo do najmenejšej útroby, že v časoch vyhlasovanej ‚rovnoprávnosti‘ možným je otrokárske priahanie celých národov do voza jediného, zdrapivšieho na seba všetko, čím národy žijú a čím vyvíňovať sa môžu duchovne a hmotne. A preto oddal sa heroicky, neobzerajúc sa nazad, ani nahor, do služieb vymanenia svojho národa prostriedkami, ktoré jeho stavu boli primerané a prístupné. Svoju odhodlanosť vypukle osvedčil od počiatku svojho vystupovania na rodnej pôde a potom spečatil a zobrazil večne pamätnými slovami v Štubnianskych Tepliciach dňa 7. augusta roku 1865. Keď tam Pavol Mudroň spomenul, že boli chýry a predsudky, že Moyses nepríde na valné shromaždenie Matice slovenskej ‚pre politické pomery a mútny tok politického života‘, Moyses odvetil: ‚Také zvesti a predsudky zostanú vždy planými a nepravdivými, lebo ja, kedykoľvek a v akomkoľvek úrade dokončím časnú púť zemskú, vystúpim z počtu živých ako verný syn môjho národa slovenského . . . ‘“

Tento vynikajúci slovenský národovec z radov evanjelických v dôsledku toho plným právom konštatuje: „Z potomných (po r. 1849) slovenských dejateľov Moyses mal v sebe a svojom charaktere najväčšiu dózu vzvýšeného, mužného heroizmu, ktorý mňa od mladosti mocne priťahoval, a ktorý hľadel som dľa síl objasniť a osvetliť.

Všetky jeho kroky, všetky prípisy, práce a ohlasy majú na sebe pečať bezohľadnej, mužnej smelosti, otvorenosti a priamoty . . .“ Tieto citované slová Svetozára Hurbana-Vajanského nad slnko jasnejšie nám dokazujú hrdinskú smelosť Dr. Štefana Moysesa v tých časoch, keď Slovákom byť a za národ pracovať znamenalo len zaznávanie a opovrhovanie, ak nie aj prenasledovanie.

Najvynikajúcejšou povahovou vlastnosťou Dr. Štefana Moysesa bola akiste jeho obetavosť a štedrosť, ktorá sa prejavovala u neho vždy a všade i pri stálych jeho hmotných ťažkostiach. Svoju obetavosť a štedrosť dokumentoval Dr. Štefan Moyses veľmi často už aj v Záhrebe, hoci tam ako akademický profesor, i ako kanonik, žil vo veľmi biednych finančných pomeroch. Vidíme to z toho, že bezplatne viedol gréckokatolícky seminár križevackého biskupstva, že honorár, ktorý dostal za vyučovanie maďarčiny, venoval na liečenie ním suplovaného profesora, že po dlhší čas zo svojho vrecka zaokrýval výdavky záhrebského hudobného ústavu, že ako člen chorvátskych školských komisií neprijímal ani len cestovné trovy od hlavného študijného riaditeľstva v Záhrebe, že zo svojich skromných finančných prostriedkov ozaj štedre podporoval svojich chudobných študentov, konečne že neodťahoval svoju štedrú ruku ani od biednych žobrákov a na pomoc odkázaných chorvátskych ustanovizní. Najlepším dôkazom jeho štedrosti v tých časoch je niekdajší radobojský farár (Varaždínska stolica) Eduard Fink, ktorého Dr. Štefan Moyses vychoval vo svojom dome za kňaza. Po svojom príchode na Slovensko Dr. Štefan Moyses ešte makateľnejšie dokazoval svoju obetavosť a štedrosť, hoci pre neblahé pomery banskobystrického biskupstva neraz aj sám musel trieť biedu. Preto len ľutovať možno, že sa nám nezachovali podrobné záznamy o jeho dobročinnosti, ktorú vo veľmi veľkých rozmeroch vykonával aj vtedy, keď mu hrozila exekúcia pre neplatenie daní. Len na kultúrne ciele venoval Dr. Štefan Moyses tieto zistené sumy: na Maticu slovenskú do prvého valného zhromaždenia 2200 zl., na časopis „Cyrill a Method“ asi 3000 zl., na banskobystrickú preparandiu 1000 zl., na uhorskú kráľovskú akadémiu len 100 zl.

Okrem toho na svoje vlastné trovy za celé dva roky vydržoval na štúdiách dvoch kandidátov profesúry, aby sa Banská Bystrica čím skôr dožila prepotrebného vyššieho gymnázia. Koľko venoval Dr. Štefan Moyses na dievčenský ústav v Banskej Bystrici, to, žiaľbohu, nevieme, hoci akiste aj tam išlo o značnejšie sumy. Veľké sumy venoval Dr. Štefan Moyses na podporu jednotlivcov: na podporu početného príbuzenstva rodiny jelenčíkovskej (jeho vychovateľov), na podporu jednotlivých študentov banskobystrického gymnázia a banskobystrickej preparandie, na podporu svojich klerikov. Tiež nemalé sumy venoval na podporu alumnea, knižníc, časopisov, spisovateľov, učiteľov, škôl, vdov, sirôt, chudobných, detí svojich zamestnancov. Do usporiadania majetkových pomerov banskobystrického biskupstva do konca roku 1866 investoval dovedna 133.000 zl. a z toho len 60.000 zl. sa usiloval kryť amortizačnou pôžičkou. Ostatných 73.000 zl. uhradil zo svojich dôchodkov, hoci preto musel žiť v biede a so zreteľom na svoj vysoký vek nemal nijakej nádeje na to, že jeden raz bude môcť požívať aj ovocie svojej obetavosti. Pritom nesmieme zabúdať ani na to, že v záujme svojho národa musel podniknúť až tri cesty do Viedne, ktorých trovy hradil zo svojich vlastných prostriedkov. A toto sú len letmo vypočítané finančné obete Dr. Štefana Moysesesa. Koľko však môže byť ešte tých jeho milodarov, o ktorých vie len vševediaci Pán Boh! Známy slovenský národovec František Šujanský v súvislosti so štedrosťou Dr. Štefana Moysesesa píše: „Dostalo sa mi nazrieť do zápiskov nebožtíkových z dvoch posledných rokov jeho živobytia — z r. 1868 a 1869 — a v tých v každom mesiaci prichodia položky: dietkam (školským), sirotám, vdovám, obnášajúce na stá zl. Okrem toho udeľoval ešte študujúcim aj študijné podpory a synom svojich hospodárskych úradníkov riadne štipendiá.“ A druhý slovenský národovec Ján Gero-metta k tomu dodáva: „On nielen podomovým chudobným dával každodenne značné almužny, ale aj stydlivým chudobným udeľoval stále mesačné podpory. U môjho zvečnelého priateľa, Mikuláša Costana, doktora bohoslovnia a profesora, ktorý bol Moysesovým al-

mužníkom pre stydlivých chudobných mesta B. Bystrice a bližšieho okolia, na vlastné oči som videl dlhý soznam týchto stydlivých chudobných. Medzi stydlivými chudobnými bol aj jeden honvédskeý major, ktorému Moyses značnú mesačnú podporu poukázal.“ Z tohto všetkého vidieť, že Dr. Štefan Moyses vynikal takou zriedkavou obo-
tavosťou a štedrosťou, akou azda nevynikol ani jeden zo synov nášho slovenského národa.

Voči iným ľuďom choval sa Dr. Štefan Moyses čo najláskavejšie, nech oni patrili ku ktorejkoľvek vrstve vtedajšej spoločnosti. Ako pravý demokrat rád sa porozprával aj s ľuďmi jednoduchými a chudobnými, ku ktorým pocítoval mimoriadnu úctu a lásku. Pri svojom pohostinnom stole rád vídaval slovenských národovcov a iných svojich známych, v kruhu ktorých rád počúval nevinné žarty a anekdoty. Preto jeho stôl v Záhrebe, vo Svätom Kríži a v Banskej Bystrici stále býval obsadený hosťami, ktorí veľmi radi navštevovali príjemného a v každom ohľade milého svojho hostiteľa.

Charakteristika Dr. Štefana Moysesu nebola by úplná, keby sme sa nezmienili ešte aj o veľkej skromnosti nášho oslávenca. Dr. Štefan Moyses bol vždy skromného smýšľania, hoci bol od Pána Boha obdarený aj mimoriadnymi duševnými schopnosťami a vynikajúcimi vlastnosťami. Nepreceňoval, ale radšej podceňoval seba samého. Po hodnostiach, tituloch a vyznačeníach netúžil a ani si na nich nikdy nezakladal. Záhrebskú kanóniu „nevyhľadával“, ale ju dostal z láskavosti biskupa Juraja Haulíka a z benevolencie záhrebskej kapituly. Po biskupskej hodnosti nepachtil a po celú dobu sa ju zdráhal prijať. Nakoniec prijal ju síce z poslušnosti voči panovníkovi, ale roku 1854 sa chcel zrieknuť biskupského prestola. Na predsednícke miesto Matice slovenskej sa netlačil, ale ho prijal ako „službu národu povinnú“. O hodnosti tajného kráľovského radcu ani len nesníval a videl v nej len odmenu za svoju prácu na národa roli dedičnej. Z toho všetkého vidieť, že Dr. Štefan Moyses nemal nijaké vysoké aspirácie. Bol mužom skromným a ako taký najradšej by bol strávil svoj život na profesorskej katedre, jeho zriedkavé kvality

neostaly však skryté, preto nemohol vyhnúť povýšeniu a vyznamenaniu.

Takáto bola v hlavných črtách osobnosť Dr. Štefana Moysesesa, ktorého 150. narodeniny slávime tohto roku. Táto jedinečná slovenská osobnosť, ovenčená vencom cirkevných a národných zásluh, vznáša sa v dnešných časoch pred našimi očami ako vídina a dojímavým hlasom k nám volá:

„Slováci, vstúpte do mojich šľapají! Slováci, nasledujte ma!“

AUTOBIOGRAFIA Dr. ŠTEFANA MOYSESA

Po odchode memorandového vyslanstva do Viedne r. 1861 slovenská verejnosť veľmi živo sa začala zaujímať o životné osudy jeho vodcu Dr. Štefana Moysesa. Preto redaktor „Sokola“ Viliam Pauliny-Tóth ešte v decembri r. 1861 požiadal banskobystrického profesora Michala Chrástka, aby bol taký láskavý napísať životopis svojho biskupa pre jeho časopis. Profesor Michal Chrástek s najväčšou ochotou vyhovel tejto jeho žiadosti a do stručného článku shrnul všetky životopisné dáta Dr. Štefana Moysesa. Keďže však pochyboval o správnosti niektorých svojich údajov, rozhodol sa poslať svoj článok na kontrolu samému Dr. Štefanovi Moysesovi, ktorý sa v tom čase ešte vždy zdržoval vo Viedni. Dr. Štefan Moyses si článok pozorne prečítal, ale nebol s ním spokojný, lebo zistil v ňom aj niektoré nesprávne dáta. Aby verejnosť nebola zavádzaná vo veci jeho minulosti, zasadol k písaciemu stolu a napísal krátku svoju autobiografiu v reči latinskej. Túto svoju autobiografiu potom po svojom návrate do Svätého Kríža nad Hronom poslal profesorovi Michalovi Chrástkovi s prosbou, aby ju preložil do slovenčiny a v slovenskom preklade bez spomínania jeho mena poslal Viliamovi Paulinymu-Tóthovi. Sprievodný list Dr. Štefana Moysesa, pripojený k spomenutej autobiografii, v slovenskom preklade znel takto:

Milý synu!

Tebou napísaný nástin môjho životopisu, ktorý si mi poslal do Viedne, je miestami nesprávny a zostavený je skôr z krásnych slov ako zo skutočných faktov.

Preto som pokladal za potrebné, aby som so zreteľom na zvláštny

cieľ p. Paulínyho ja sám napísal na papier dôležitejšie udalosti svojho života. Môj rukopis prelož teda do slovenčiny a v preklade pošli pánu Paulínymu. V Banskej Bystrici sa však nezmieňuj nikomu o veci.

*S arcipastierským požehnaním a s otcovskou láskou trvám
vo Svätom Kríži 2. febr. 1862*

*v Kristu oddaný otec
Štefan, biskup.*

Profesor Michal Chrástek poslúchol svojho biskupa. Autobiografiu Dr. Štefana Moysesa preložil do slovenčiny, napísal k nej krátky úvod i dlhšie zakončenie a poslal ju pod svojím menom redaktorovi Viliamovi Paulínymu-Tóthovi. Preto slovenský preklad autobiografie Dr. Štefana Moysesa uverejnený bol v „Sokole“ (roč. I, č. 2, str. 44 a č. 3, str. 73—77) roku 1862 s nadpisom „Štefan Moyses, biskup banskobystrický“ pod značkou M. Ch. a slovenská verejnosť pokladala omylom za jej autora profesora Michala Chrátka. Dnes pri príležitosti 150. narodenín Dr. Štefana Moysesa pokladáme si za povinnosť poukázať na tento omyl a súčasne uverejňujeme autobiografiu Dr. Štefana Moysesa v reči latinskej a slovenskej.

**Brevis biographia Stephani Moyses,
Episcopi Neosoliensis.**

Natus est die 24-a Octobris 1797 in possessione Vesele, Comitatu Nitriensi ingremiata, ad occidentem Vagi intra Kostolany et Borovce situata, patre Stephano, eiate colone, matre Anna Masarovič.

Vix aliquot mensium infans orbatu est patre: matrem vero amisit dum septimum egisset annum. Educatus vero fuit per Provisorem L. Baronis Antonii Révay, Andream Je-

**Krátky životopis Štefana Moysesa,
biskupa banskobystrického.**

Narodil sa dňa 24. októbra 1797 vo Veselom, v obci, ležiacej v Nitrianskej stolici na západnej strane Váhu medzi Kostolanmi a Borovcami, z otca Štefana, tamojšieho roľníka, a matky Anny Masarovičovej.

Ako sotva niekoľkomesačný chlapec stratil otca, v siedmom roku však utratil aj matku. Vychoval ho teda správca slobodného baróna Antona Révayho, Andrej Jelenčík, ktorý so

lenčik, qui cum coninge sua Juditha Császár, ambo pii, religiosique, prolibus vero propriis carentes, prout complures cognatos suos, ita iam ipsam Stephani matrem, orphanam educarunt.

In schola locali prout in consuetis secus elementis, ita in specie etiam in musica instituebatur Stephanus. Anno 1806 missus est Tyrnaviam ad supremam normalium scholarum classem; tum dein Tyrnaviae scholas frequentando absolvit 1813 ejus Gymnasium, hocque ipso anno mense Septembri, receptus est in numerum Cleri Iunioris A. Dioecesis Strigoniensis. Primis duobus annis scholasticis frequentavit cursum philosophicum in Lyceo Archiepiscopi Tyrnaviensi.

Hocce terminato dispositus est pro Studio theologico ad Seminarium Centrale Pestancum, quod inter litterarios labores, ac nominatim etiam studium linguarum germanicae, hungaricae et gallicae — nam usque acceptum studium theologicum nullius vivae linguae praeter maternam slavicae gnarus fuit — anno 1819 emensus, cum ob defectum canonicae aetatis ordinari non potuerit, e suasu L. B. Emerici Perényi, Vicarii Generalis Capitularis Strigoniensis, transtulit se ad Szécsénke, possessionem Comitatus Honthensis, ibidem Consiliarii Regii Alexandri Lipthay duos filios in studiis grammaticis privative instructurus.

svojou manželkou Juditou Császárovou — obidvaja boli bohabojní a nábožní ľudia — nemajúc vlastných detí, ako viacerých svojich príbuzných, tak už aj samu Štefanovu matku-sirotu vychoval.

V miestnej škole učil sa Štefan nielen obvyklým základným vedomostiam, ale aj hudbe. Roku 1806 poslali ho do Trnavy do najvyššej triedy normálnych škôl, potom, chodiac do škôl v Trnave, roku 1813 absolvoval tamojšie gymnázium a v tom istom roku v mesiaci septembri prijali ho do počtu mladšieho kléru ostrihomského arcibiskupstva. V prvých dvoch školských rokoch navštevoval kurz filozofie na arcibiskupskom lýceu trnavskom.

Po jeho skončení poslali ho na bohoslovecké štúdium do peštianskeho Ústredného seminára, ktoré uprostred literárnych prác, a najmä štúdia nemeckej, maďarskej a francúzskej reči — lebo pred započatím bohosloveckého štúdia okrem slovenskej materinskej reči nepoznal nijakú živú reč — roku 1819 dokončiac, keďže pre nedostatok kánonického veku nemohol byť vysvätený za kňaza, na radu vtedajšieho ostrihomského kapitulárneho generálneho vikára, slobodného baróna Imricha Perényiho, odobral sa do Sečanky, obce v Hontianskej stolici, aby tam dvoch synov kráľovského radcu Alexandra Lipthayho vo vedách gramatických súkromne vyučoval.

Erecto anno 1820 per Primatem Regni Alexandrum Rudnay Presbyterio Strigoniensi, Stephanus, absolute cum alumnis suis Szécsénkensis uno anno scholastico, aemet ad Presbyterium illud circa finem Octobris contulit, susceptisque mense Ianuario anni 1821-mi maioribus SS. Ordinibus, eodem adhuc mense ad Curam animarum, qua Cooperator dispositus fuit.

In hac qualitate servivit usque finem Octobris anni 1829-ni, dum Capellanium Pestini ad S. Iosephum — ubi a 1-ma Iunii 1828-vi qua Cooperator Slavicus serviebat — deposuit.

Stephanus enim depositis mense Februario anni 1828-vi rigorosis examinibus e Studiis philosophicis, consecutusque Diploma Doctoratus, diebus 28-a et 29-na Augusti eiusdem anni penes Scientiarum Universitatem Pestaneam pro vacante ad Academiam Zagrabiensem Philosophiae Cathedra concurrat, obtentaque medio Altissimae Resolutionis Regiae mense Septembri anni 1829-ni emanatae eadem Cathedra, mense Decembri eiusdem anni ad Croatiam profectus, Zagrabiae die 1-ma Ianuarii 1830 iuramentum Officii deposuit, moxque proxima die qua Professor Academicus praelegere coepit. Officium hoc gessit usque 18-am Octobris 1847-mi, quo temporis tractu complures quoque alias scientias Facultatis philosophicae, ac nominatim linguam graecam, cui qua cooperator diligenter navabat operam, integris 17 annis suppletorie docebat.

Keď roku 1820 krajinský prímas Alexander Rudnay založil ostrihomské presbyterium, Štefan, po zakončení jedného školského roku so svojimi alumnami v Sečanke, odobral sa koncom októbra do toho presbyteria. Odtiaľ po prijatí vyšších sv. svätení v mesiaci januári r. 1821 ešte v tom istom mesiaci v hodnosti kaplána poslali ho do duchovnej správy.

V tejto hodnosti účinkoval až do konca októbra r. 1829, kedy složil úrad kaplána pri chráme sv. Jozefa v Pešti, kde od 1. júna 1828 ako slovenský kaplán pôsobil.

Po složení prianých skúšok z vied filozofických vo februári r. 1828 a po obdržaní doktorského diplomu Štefan totiž v dňoch 28. a 29. augusta toho istého roku pri peštianskej univerzite zažiadal o uprázdnenú katedru filozofie pri záhrebskej akadémii a po obdržaní tejto katedry v smysle najvyššieho kráľovského výnosu, vydaného v mesiaci septembri r. 1829, v mesiaci decembri toho istého roku odcestoval do Chorvátska, dňa 1. januára 1830 složil v Záhrebe služobnú prísahu a ako akademický profesor hneď na druhý deň začal svoje prednášky. Tento (profesorský) úrad zastával až do 18. októbra 1847 a medzitým prednášal aj mnohé iné predmety na filozofickej fakulte, predovšetkým však za celých 17 rokov prednášal reč grécku, v ktorej sa už ako kaplán usilovne bol vzdelával.

Multum ad calamitates Stephani contulit circumstantia illa, quod ad initium anni 1837-mi clementia Regis Apostolici Censor typi Zagrabiensis nominatus sit. Tempore illo fervebant iam discidia politica nationalia inter Hungariam Croatiamque. Stephanus quidem nullas unquam impetitiones Magyarorum in foliis periodicis Zagrabiensibus admitteret: at nec ullam defensionem impediēbat. Istud tamen posterius displicuit in Hungaria multis, ac in specie Locumtenentiali Consilio Regio, cui Stephanus qua Censor submotus fuit. Hinc dein multas exagitationes expertus, denique sub 3-tiae Ianuarii 1843-tii per Consilium Locumtenentiale ab Officio Censoris et Librorum Revisoris suspensus et Altissimo Loco pro cassatione ab eodem Officio propositus fuit.

Per hanc suspensionem evenit etiam id, ut Stephanus pro hic et nunc Canoniatum consecutus non sit.

Non minus enim aestimabatur Stephanus in Croatia, quam premebatur per Consilium Locumtenentiale Hungaricum. Non solum autem a Inventute Zagrabiensi aestimium hoc expertus fuit, sed et a honestis quibusve Croatiae Viris. Sic Superior Studiorum Director Antonius Kukuljević, vir rarae honestatis, Stephanu ad initium anni 1842-i Prodirectoratum Academicum provisorie gerendum concedidit, quod Officium Stephanus invito licet Locumtenentiali Dicasterio duobus annis

Veľa nešťastia zapríčinila Štefanovi okolnosť, že začiatkom roku 1837 z láskavosti apoštolského kráľa vymenovaný bol za cenzora záhrebskej tlače. V tom čase sa už totiž vyostřily politicko-národné boje medzi Chorvátskom a Uhorskom. Štefan síce v záhrebských periodických časopisoch nepripúšťal nijaké útoky proti Maďarom, ale nemohol (Chorvátom) ani obranu. Toto posledné sa však nepáčilo mnohým (jednotlivcom) v Uhorsku, a najmä Kráľovskej miestodržiteľskej rade, ktorej bol Štefan ako cenzor podriadený. Preto musel potom zakusovať mnohé neprijemnosti, ba nakoniec bol dňom 3. januára 1843 Miestodržiteľskou radou aj z úradu cenzora a revízora kníh suspendovaný a na najvyššom mieste na prepustenie zo svojho úradu navrhnutý.

Táto suspensia mala za následok aj to, že sa Štefan na ten čas nestal kanonikom.

Čím viac však utláčala Štefana Uhorská miestodržiteľská rada, tým viac si ho vážili v Chorvátku. Úctu mu preukazovala nielen záhrebská mládež, ale aj niektorí vážení mužovia Chorvátska. Tak napr. hlavný školský direktor Anton Kukuljević, muž to zriedkavej počestnosti, začiatkom roku 1842 dočasne everil Štefanovi úrad akademického prorektorátu, ktorý aj proti vôli Miestodržiteľstva dva roky zastával. Podobne aj Jeho Eminencia pán kardinál a záhrebský arcibiskup Juraj

gessit. Ita etiam Eminentissimus Dominus Cardinalis et Archi-Episcopus Zagrabiensis Georgius Haulik, pro tunc adhuc Episcopus, Stephanum, licet adhuc continuo Archi-Dioecesi Strigoniensi ingremiatum, anno adhuc 1842 pro Stallo Collegiati Capituli Časmensis — kapitula začesanská — Varadini residentis primo loco proposuit, quam Candidationem optimo Praesuli Consilium Locumtenentiale Hungaricum, post suspensionem Stephani ab Officio Censoris remisit.

Causa haec Stephani pendebat Altissimo Loco usque annum 1846, sub cuius decursu Stephanus per Suam Maiestatem Sacratissimam penitus qua innocens declaratus est, paulo prius et ipsum Officium Censurae Zagrabiense nomine Regio ab auctoritate Consilii Locumtenentialis Hungarici exemptum Banoque Croatiae immediate subordinatum fuit.

Quia tamen initio anni 1844-ti et superlaudatus Superior Studiorum Director Regius Antonius Kukuljević agente Consilio Locumtenentiali Hungarico ab hocce officio amotus et Stephanus mense Octobri eiusdem anni per Commissionem Studiorum Budensem pro cassatione ab ipso Officio Professoris, quod is ad plenum quattuor Superiorum Directorum, quibus serie sua subfuit, contentum gesserat, propositus fuit, iam sic securitati suae consulere volens, eodem anno V. Dioecesi Zagrabiensi se ingremiari curavit.

Haulik, vtedy ešte len biskup, Štefana, hoci ešte stále bol inkardinovaný do arcibiskupstva ostrihomského, ešte roku 1842 na prvom mieste navrhol na štallum začesanskej kolegiátnej kapituly, sídliacej vo Varaždíne. Túto kandidátku však Uhorská miestodržiteľská rada po suspensii Štefana z úradu cenzora vrátila milovanému arcipastierovi.

Táto Štefanova vec na najvyššom mieste ostala nerozhodnutá až do roku 1846, v ktorom bol Jeho posvätným Veličenstvom za celkom nevinného vyhlásený. Krátko predtým v mene kráľa bol aj záhrebský cenzúrny úrad vyňatý zpod právomoci Uhorskej miestodržiteľskej rady a bezprostredne podriadený bol chorvátskemu bánovi.

Keďže však začiatkom roku 1844 aj vyššie s chválou spomínaný blavný kráľovský študijný direktor Anton Kukuljević pôsobením Uhorskej miestodržiteľskej rady bol zo svojho úradu odstránený a Štefan v mesiaci októbri toho istého roku navrhnutý bol budínskym študijným poverenstvom na prepustenie ešte aj z úradu profesorského, ktorý on k úplnej spokojnosti všetkých štyroch svojich hlavných direktorov, ktorým bol postupne podriadený, zastával, cieľom lepšieho zabezpečenia svojej osoby v tom istom roku dal sa inkardino-

Durante Professoris Academici Officio Stephanus activam partem coepit in erigendis compluribus, ampliandisque per Croatiam oppidanis, ruralibusque scholis, cum per Superiorem Studiorum Directionem ad habitas eatenus Commissiones peculiarem, quo apud Comitatus Magistrate fervebatur favorem, saepe ad multorum milliarium distantiam deputaretur.

Caeterum inter tot difficiles luctas anno 1847 obtinuit Stephanus Stallum Capituli Zagrabiensis, per se non quacesitum, sed post clementiam Caes. Regiam gratis solum Excellentissimi, pro tunc Domini Episcopi, benevolentia item V. Capituli Zagrabiensis collatum. Iam certe anno 1845 idem V. Capitulum e Consistorio suo deputavit Decanum Canonicum unaque Tabulae Banalis Praelatum Franciscum Koritić, qui pro tunc vacante stalli Capitulari Stephanum primo loco proponi a Praesule nomine Capituli peteret.

Die 19-a Octobris 1847-mi installatus Stephanus, mox in proximo Consistorio Capitulari electus est in Ablegatum pro Conciliis Regni, Posonium in proximum Novembrem indictis. Eo itaque profectus, in societate bonorum filiorum Croatiae principia moderationis et iustitiae pro posse tuitus est.

vať do slávneho biskupstva záhreb-ského.

Ako akademický profesor bral Štefan aktívnu účasť pri zakladaní a rozširovaní viacerých mestských a dedinských škôl Chorvátska, keďže pre svoju zvláštnu úctu, akcej sa tešil u stoličných úradov, býval vysielaný s príslušnými komisiami často aj do viacmífovej vzdialenosti.

Uprostred týchto ťažkých bojov ostatne roku 1847 obdržal Štefan štallum záhrebskej kapituly, ktoré on sám nevyhľadával, ale okrem milosti cis. kr. dostal len z láskavosti Jeho Excelencie vtedajšieho pána biskupa a z benevolencie slávnej záhrebskej kapituly. Veď tá slávna kapitula zo svojho konzistória ešte roku 1845 vyslala svojho dekana-kanonika a súčasne aj preláta banátskej tabuly Františka Koritića, aby v jej mene požiadal (záhrebského) arcipastiera o navrhnutie Štefana na uprázdnené kapitulské štallum na prvom mieste svojej kandidátky.

Dňa 19. októbra 1847 (za kanonika) inštalovaný Štefan hneď na prvom kapitulskom konzistóriu zvolený bol za poslanca na krajský snem, avolaný na blížiaci sa november do Bratislavy. Tam po svojom príchode v sprievode dobrých synov Chorvátska podľa svojej možnosti bránil zásady miernosti a spravodlivosti.

Postquam tamen die 14-a Martii 1848-vi in ipsa Dieta Regni sub terrorismo partis Kossuthianae revolutio erupisset, Stephanus, non adexpectato fine Comitiorum, cum plerisque Croatis Posonium deseruit, iterque per Viennam faciens iam ante Pascha Zagrabiam rediit.

Mox per immortalis memoriae Banem L. Baronem Iosephum Jelačić peculiari fiducia donatus, unusque e quinque Sectionibus Consilii Banalis, quod universa Croatiae, Sloveniaeque negotia administrabat, Praeses nominatus est.

Difficillima hac temporis periodo salutis Monarchiae totius vires suas consecravit, insuper cum 1-a Octobris eiusdem anni 1848-vi Officium Rectoris Seminarii Cleri Iunioris, Fundique Deficientium Directoris ab Excellentissimo Domino Episcopo consecutus est Stephanus, quod ipsum Officium usque finem anni 1850-mi obivit, quamvis bona huius temporis parte extra Croatiam moraretur.

Nam circa finem Iulii anni 1849-ni a praeclaudato Bano provocatus, ut cum aliis octo viris Viennam se conferat, ibidem pones Regimen Caes. Regium qua homo fiduciae — Vertrauensmann — operam navaturus, cum initio Augusti se ad Metropolim Monarchiae contulit, ibidemque usque 9-am Iunii 1850-mi mansit.

Hoc decem mensium tempore prae-ter communia cum collegis suis negotia Stephanus ad latus Bani, pari-

Keď však dňa 14. marca 1848 na samom krajinakom sneme pod terom Kossuthovej strany vypukla revolúcia, Štefan, nevyčakajúc zakončenie snemu, spolu s viacerými Chorvátmi opustil Bratislavu a cez Viedeň (cestujúc) oštc pred Veľkou nocou navrátil sa do Záhreba.

Onedlho zatým obdarený bol zvláštnou dôverou blahej pamäti slobodného baróna Jozefa Jelačica a vymenovaný bol za prednostu jednej z piatich sekcií Banátnej rady, ktorá spravovala všetky veci Chorvátska a Slavónska.

V tomto strastiplnom období svoje sily venoval blahu celej monarchie a okrem toho dňom 1. októbra 1848 vymenovaný bol Štefan Jeho Excelenciou, pánom biskupom za rektora malého seminára a za riaditeľa fondu deficientov, ktorý úrad zastával až do konca roku 1850, hoci sa medzitým dlhší čas zdržoval mimo Chorvátska.

Koncom júla roku 1849 totiž od vyššie s pochvalou spomínaného bána vyzvaný, aby sa s ôsmimi inými mužmi odobral do Viedne a tam pri cis. kr. vláde ako dôverník — Vertrauensmann — pracoval, začiatkom augusta odobral sa do metropoly monarchie a tam zotrval až do 9. júna 1850.

V čase týchto desiatich mesiacov Štefan spolu so svojimi kolegami po boku bána, tiež vo Viedni sa zdržu-

ter Viennae existentis, promovebat negotium erectionis Archi-Episcopatus Zagrabienais. — Negotium hoc per Diaetas Croaticas inde a saeculis saepe resuscitatum; tandem anno 1845-to peculiari ad Thronum Regnum Statuum et Ordinum Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae Repraesentationem adorsum fuit. Huic Repraesentationi insistentes Banus cum Stephano penes Suam Maiestatem favorabilem Resolutionem impetrare conabantur, quae Altissima Resolutio etiam mense Augusto 1850-mi reipsa subsecuta est. Quaeque vero ad Altissimum Locum scopo hoc dissertae fuerunt per Banum Remonstrationes et petitiones, illae omnino e calamo Stephani fluxerunt.

Adhuc ante Pascha anni eiusdem 1850-mi innotuit Stephano Viennae manenti: se ad Episcopatum Neosoliensem per Caes. Regimen destinari; quod quidem ne eveniat Stephanus e principiis religioso-moralibus onus responsionis cum Episcopatu connexum horrens, nullum licitum intentatum reliquit. Tergiversationis huius per menses durantis vivi testes sunt multi, ac praeter L. Baronem Alexandrum Bach, qui tunc, durante nempe in Hungaria Statu obsidionis, qua Internorum Caes. Regius Minister propositiones individuorum pro vacantibus in Hungaria Episcopatibus faciebat, etiam moderni DD. C. R. Ministri Status, et Internorum Equites quippe Schmerling et Lasser. Ut adeo turpiter hallucinatur Sürgöny, quod sub

júceho, okrem iných verejných vecí účinne napomáhal aj otázku záhrebského arcibiskupstva. Táto otázka bola chorvátskymi snemami už od storočí častejšie pretriasaná a konečne roku 1845 bola vo zvláštnej reprezentácii krajinských stavov a radov kráľovstva dalmatínskeho, chorvátskeho a slavonskeho aj kráľovskému prestolu predstretá. Na základe tejto reprezentácie usiloval sa bán spolu so Štefanom vyžiadať od Jeho Veličenstva priaznivé rozhodnutie, ktoré najvyššie rozhodnutie v mesiaci auguste roku 1850 aj skutočne vydané bolo. Všetky na dosiahnutie tohto cieľa najvyššiemu miestu predložené remonštrácie a prosby vyšly z pera Štefanovho.

Za svojho pobytu vo Viedni Štefan ešte pred Veľkou nocou roku 1850 sa dozvedel, že je cis. kr. vládou navrhnutý za biskupa banskobystrického. Aby sa tento návrh neuskutočnil, Štefan z nábožensko-mravných dôvodov a zo strachu pred zodpovednosťou, prirodzene spojenou s biskupskou hodnosťou, nezameškal podnikať nič dovoleného. Živými svedkami tohto jeho niekoľko mesiacov trvajúceho vzpierania sa sú mnohí, okrem slobodného baróna Alexandra Bacha, ktorý v časoch okupácie Uhorska ako cis. kr. minister vnútra navrhoval osoby na uprázdnené biskupstvá uhorské, aj terajší páni ministri štátu a rytieri Schmerling a Lasser. Veľmi sa teda mylí Sürgöny, keď dňa 26. januára 1862 obviňuje Štefana z pach-

26-ae Ianuarii 1862 Stephano ambitionem dignitatis Primatialis objicit. Talia facere possunt homines solum ii, qui ipsi sunt venales.

Interim non obstante hac declinatione Stephanus die 30-a Augusti 1850-mi Episcopus Neosoliensis clementer nominatus est, depositoque die 19-a Septembris juramento fidelitatis Terrae Principi debito, Zagrabiam remeavit, ibidemque officio suo penes dirigens politicum Dicasterium usque medium mensis Martii 1851-mi defungendo, tandem die 23-tio eiusdem mensis Croatiam reliquit, postquam recte 21 anno et tribus mensibus vere generosae, cognataeque gentis hospitalitate fructus fuisset. In Episcopum die 25-ma Maii per Suam Eminentiam Primatiale consecratus, die 23-tiae Iulii vero installatus fuit.

Inter reliqua boni successus curarum episcopalium adminicula spectabat Stephanus promotionem culturae et aestimii linguae slavicae. Nul- lus vero mirabitur: Stephanum non fuisse patrocinatorum intentioni compopularium nostrorum distinctam a českicaque separatam pro populo slovacico fundendi litteraturam, qui perpenderit: cum in cunctis slavicae linguae dialectis versatum, perbene scire: apud nationem germanicam, gallicam, italicam longe ampliores varietates subdialecticas cum unitate linguae litterariae bene componi, quam illa sit, quam inter Slovacos Čechosque obtinet. Favebat itaque Stephanus litteraturae čechoslavicae,

tenia po prímasej hodnosti. Také niečo môžu robiť len ľudia, ktorí sa aj sami dajú kúpiť.

Medzitým proti všetkému tomuto jeho vzpieraniu bol Štefan dňa 30. augusta 1850 milostive vymenovaný za biskupa banskobystrického a po složení povinnej prisahy vernosti voči zemopánovi dňa 19. septembra vrátil sa do Záhreba, kde vo svojom úrade pri najvyššej politickej správe zotrval až do polovice marca roku 1851. Konečne dňa 23. toho istého mesiaca opustil Chorvátsko, kde presne 21 rokov a 3 mesiace bol požíval pohostinstvo ozaj šľachetného a bratského (chorvátskeho) národa. Dňa 25. mája Jeho Eminenciou, pánom prímasom vysvätený bol za biskupa, dňa 23. júla však slávil svoju inštaláciu.

Za účinnú pomôcku na zaistenie dobrého výsledku biskupských starostí pokladal Štefan medziiným aj napomáhanie pestovania a vážnosti slovenskej reči. Že však Štefan nepodporoval hneď úsilie našich rodákov o založenie samostatnej a od českej rozdielnej literatúry pre slovenský národ, tomu sa nikto nebude čudovať, kto si pováži, že on pri svojej zbehlosti vo všetkých nárečiach slovanskej reči veľmi dobre vie, že sa subdialektické rozdiely u národa nemeckého, francúzskeho a talianskeho veľmi dobre dajú srovnáť s jednotou spisovnej reči, hoci sú to rozdiely oveľa väčšie, než aké sa vyskytujú medzi Slovákami a

atque in hunc finem, inter caetera, in succollandum folium Cyrill a Method, quod per quiennium Neosolii prodibat, ad 3000 florenorum MC impendit. Cum tamen observaret maiorem partem compopularium nostrorum in distinctam litteraturam slovenicam propendere, convictusque lapsu temporis: nixum hunc postulato etiam politico, e peculiari Patriae nostrae situatione profluenti inniti, ultro se iam nisi huic accommodat.

In Episcopatu, praeter alia, sortem materialem Episcopatus Neosoliensis, respectu hoc iam ab ipso principio tenuis, conversione vero rerum anno 1848-vo subsecutarum fere ad incitاس redacti, inter difficillima ad iuncta in longe meliorem statum mutavit Stephanus, ac Oppidum S. Crucis, consuetam Episcoporum Neosoliensium Residentiam pro notabili vallis Gronensis ornamento restauravit. E commissione Caes. Regii Regiminis anno adhuc 1852-do permovit Civitatem Neosoliensem ad novum, idemque splendidum aedificium gymnasiale erigendum; ut vero Gymnasium maius quo ocyus Neosolii exsurgat, duos Magisterii Candidatos ad proprias expensas penes Scientiarum Universitates, per biennium sustentabat. Apud Caes. Regium Ministerium non minus ac penes Magistratum Neosoliensem zelo agebat, ut Praeparandia pro elementaribus slavico-germanicis scholis Neosolii erigatur, prout et initio

Čechmi. Štefan bol teda naklonený literatúre československej a z tohto dôvodu medziiným za päť rokov na podporu časopisu Cyrill a Method, vychádzajúceho v Banskej Bystrici, vynaložil na 3000 zl. Len čo však spozoroval, že sa väčšina našich rodákov oduševňuje za osobitnú slovenskú literatúru, a časom sa presvedčil, že sa myšlienka osobitnej slovenskej literatúry zakladá aj na politickom úsilí, vyplývajúcom zo zvláštnych pomerov našej vlasti, aj on sám sa prispôobil tomuto smeru.

Ako biskup medziiným za najťažších okolností značne zlepšil Štefan hmotný stav banskobystrického biskupstva, už od svojho počiatku chudobného a v dôsledku prevratu v roku 1848 skoro na vnivoč privedeného, a obvyklé sídlo banskobystrických biskupov, mestečko Svätý Kríž nad Hronom, obnovil k značnej ozdobe pohronskej doliny. Z poverenia cis. kr. vlády ešte roku 1852 povzbudil mesto Banskú Bystricu k stavbe novej a veľkolepej gymnaziálnej budovy a aby sa v Banskej Bystrici čím skôr uskutočnilo vyššie gymnázium, za dva roky dvoch kandidátov profesúry vydržieval na svoje vlastné trovy na univerzitných štúdiách. Tak u cis. kr. ministerstva, ako aj u magistrátu banskobystrického horlive sa pričiňoval o to, aby v Banskej Bystrici zriadená bola preparandia pre slovensko-nemecké ľudové školy, čo sa začiatkom školského roku 1856/7 aj skutočne stalo. Aby však pre túto svoju myšlienku ľahšie zís-

anni scholastici 1856/7 reipsa factum est. Quo vero facilius hoc sub respectu in partes suas flectat Civitatem Neosolium, mille florenos MC ad Cassam eiusdem Civitatis numeravit. Erectionis fundi pecuniarii, iam od 20.000 florenorum procidentia, fine inducendi Neosolium Instituti educationis et cum tempore etiam nosocomii sexus foeminini operam navator is, auctor proximusque dotator idem Stephanus est. Quid denique decursu ultimi mensis autem proxime praeterlapsi fine tutandae educationis slavico-germanici populi dioecesanis suis egerit Stephanus, recenti tenetur memoria.

kal mesto Banskú Bystricu, na tento cieľ zo svojich prostriedkov složil 1000 zl. do mestskej pokladnice. Ten istý Štefan je pôvodcom a najväčším dobrodincom peňažného fondu na založenie výchovného ústavu pre dievčence a časom aj nemocnice, ktorý dnes už vzrástol na 20.000 zl. Čo konečne urobil Štefan v minulom mesiaci na zabezpečenie výchovy slovensko-nemeckého ľudu svojho biskupstva, to je ešte v čerstvej pamäti každého (z nás).

Táto autobiografia Dr. Štefana Moysesa v latinskej pôvodine uschovaná je v pozostalosti Št. Moysesa, fasc. VII, č. 4, v archíve SNM v Turč. Sv. Martine, kam sa zásluhou niektorých kňazov-národovcov dostala z banskobystrického biskupského archívu. Nám je táto autobiografia nezabudnuteľného veľkého biskupa nielen vzácnou pamiatkou, ale aj veľmi dôležitým prameňom k životopisu Dr. Štefana Moysesa.

Toto skromné dielko spracované bolo na základe písomnej pozostalosti Dr. Štefana Moysesesa, uschovanej v archíve Slovenského národného múzea v Turč. Sv. Martine, v archíve Biskupského úradu v Banskej Bystrici, v archíve Sidelnej kapituly v Banskej Bystrici, v Diecezálnej knižnici v Banskej Bystrici a v archíve Matice slovenskej v Turč. Sv. Martine. Pri spracovávaní tohto archíválneho materiálu použité boli ďalej aj niektoré listiny z Palkovičovej pozostalosti (z Knižnice Matice slovenskej v Turč. Sv. Martine), listiny niektorých farských archívov, niektoré farské kroniky, časopisy doby Moysesovej (Pešťbudínske vedomosti, Cyrill a Method, Sokol) a rozličné knižné publikácie. Od uvádzania použitých prameňov a publikácií upustili sme preto, lebo sme nehodlali napísať dielo vedecké.

Ku koncu tohto diela pokladáme si za svoju milú povinnosť poďakovať sa všetkým tým, ktorí nás v našej práci akokoľvek napomáhali.

Antor.

OBSAH

Úvod	— — — — —	7
I. Pôvod, mladosť, štúdiá a kaplánske roky Dr. Štefana Moysesa	—	11
II. Dr. Štefan Moyses profesorom záhrebskej kráľovskej akadémie	—	25
III. Dr. Štefan Moyses štátnym cenzorom a revízorom v Záhrebe	—	39
IV. Dr. Štefan Moyses záhrebským kanonikom, chorvátskym povereníkom a Jelačićovým diplomatom	— — — — —	57
V. Dr. Štefan Moyses biskupom banskobystrickým	— — —	71
VI. Dr. Štefan Moyses na biskupskom prestole banskobystrickom v r. 1851—60	— — — — —	85
VII. Dr. Štefan Moyses na biskupskom prestole banskobystrickom v r. 1861—69	— — — — —	105
VIII. Dr. Štefan Moyses v čele memorandového vyslanstva	— —	125
IX. Dr. Štefan Moyses pri kóľskej Matice slovenskej	— — —	151
X. Dr. Štefan Moyses v čele Matice slovenskej a národa slovenského	—	167
XI. Smrť a jedinečná osobnosť Dr. Štefana Moysesa	— — —	197
XII. Autobiografia Dr. Štefana Moysesa	— — — —	217
Poznámka	— — — — —	231



Autor	<i>Andrej Kliman</i>
Dielo	<i>PhDr. Štefan Moyses</i>
Vydavateľ	<i>Matica slovenská</i>
Vyšlo	<i>1948</i>
Upravovateľ	<i>Dušan Šulc</i>
Tlačiar	<i>Neografia, úč. spol.</i>
Vydanie	<i>Prvé</i>

